

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MÜSLÜMAN KARDEŞLER'İN SESSİZ DEVRİMİ: ORTADOĞU'DA SOSYAL
VE SİYASAL ALANIN YENİDEN YAPILANDIRILMASI**

Süleyman YILDIRIM

Nisan -2025

BATMAN

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MÜSLÜMAN KARDEŞLER'İN SESSİZ DEVRİMİ: ORTADOĞU'DA SOSYAL
VE SİYASAL ALANIN YENİDEN YAPILANDIRILMASI**

Süleyman YILDIRIM

Danışman

Doç. Dr. Murat CİHANGİR

Diğer Jüri Üyeleri

Unvanı Adı SOYADI

Prof. Dr. Mehmet Halis ÖZER

Unvanı Adı SOYADI

Doç. Dr. Fulya KÖKSOY KAVAK

Nisan-2025

BATMAN

TEZ KABUL VE ONAYI

Süleyman YILDIRIM tarafından hazırlanan “Müslüman Kardeşler ’in Sessiz Devrimi: Ortadoğu’da Sosyal Ve Siyasal Alanın Yeniden Yapılandırılması”adlı tez çalışması 22.04.2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Prof. Dr. Mehmet Halis ÖZER

.....

Danışman

Doç. Dr. Murat CİHANGİR

.....

Üye

Doç. Dr. Fulya KÖKSOY KAVAK

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Süleyman YILDIRIM

Tarih:22.04.2025

ÖZET

YÜKSEKLİSANS TEZİ

MÜSLÜMAN KARDEŞLER'İN SESSİZ DEVRİMİ: ORTADOĞU'DA SOSYAL VE SİYASAL ALANIN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Süleyman YILDIRIM

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programı

Danışman: Doç. Dr. Murat CİHANGİR

2025, 140 Sayfa

1928 yılında Mısır'da Hasan El Benna tarafından Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslim'in), kurulmuştur. Bu oluşum, İslam'ı toplumsal ve siyasi yaşamın merkezi haline getirmeyi amaçlamıştır. İhvan'ın kurucu lideri Hasan El Benna, İslam'ın sosyal, ekonomik ve toplumsal alanlardaki politikalarını yeniden canlandırmayı amaçlamıştır. Müslüman Kardeşler 'in kuruluş süreci, özellikle Batı sömürgecilığının etkisinin altında Orta Doğu'da sosyal ve politik huzursuzluklarla ilişkilidir. Bu bağlamda Orta Doğu'da merkezi bir konuma sahip olan ülkeler, İslam dünyasında gelişen birçok fikri ve siyasi akımın merkezi olup bu akımlardan etkilenmektedir. 1940'lı yıllardan itibaren Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin fikirleri, bölgede İslami hareketler üzerinde derin izler bırakmış ve daha sonra ortaya çıkan bu tür oluşumların referans noktası olmuştur. İhvan hareketi, özellikle toplumsal, siyasi ve dini bir yapılanma olarak etki göstermiş ve Orta Doğu'da diğer İslami hareketlerin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. 1940'lı yıllardan itibaren bölgeye yayılan İhvan ideolojisi, özellikle 1990'lı yıllarda birçok Orta Doğu ülkesinde siyasi parti olarak yasal olarak tanınan siyasi ve toplumsal bir güç haline gelmiştir. İlkesel olarak silahlı mücadeleden uzak durarak, ıslah ve eğitim yöntemlerini benimseyen bu hareket, birçok ülkede diğer İslami ve sol gruplardan farklı bir yol izlemiş ve bu çizgi, hareketin geniş bir taban bulmasına zemin hazırlamıştır. Günümüzde birçok ülkede hem önemli bir siyasi parti hem de sivil toplum kuruluşu olarak varlığını sürdürmektedir. Ortadoğu'nun pek çok ülkesinde toplumsal ve kültürel anlamda, şiddet karşıtı ve barışçıl bir yol ile adaleti tesis etmeye çalışmaktadır. Bu çalışmada hem İslami değerler hem de siyasi kimliği ile varlığını sürdüren Müslüman Kardeşler Cemiyetinin Orta Doğu yapılanmasını ortaya koymak ve cemiyetin Orta Doğu'daki öneminin ortaya konulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hasan El Benna, İslam, Mısır, Müslüman Kardeşler Cemiyeti, İhvan-ı Müslim'in, Orta Doğu.

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE SILENT REVOLUTION OF THE MUSLIM BROTHERS: ESTRUCTURING THE SOCIAL AND POLITICAL SPACE IN THE MIDDLE EAST

Süleyman YILDIRIM

**Batman University Instute of Social Sciences Department of Political Science
and Public Administration Political Science and Internatinal Relations Program**

Advisor: Prof. PhD. Murat CİHANGİR

2025, 140 Pages

The Muslim Brotherhood (Ikhwan-i Muslimin) was founded in Egypt by Hassan al-Banna in 1928. This organization aimed to make Islam the center of social and political life. The founding leader of the Brotherhood, Hassan al-Banna, aimed to revitalize the policies of Islam in social, economic and societal areas. The process of establishing the Muslim Brotherhood is associated with social and political unrest in the Middle East, especially under the influence of Western colonialism. In this context, countries with a central position in the Middle East are the centers of many intellectual and political movements developing in the Islamic world and are influenced by these movements. From the 1940s onwards, the ideas of the Muslim Brotherhood Society left deep traces on Islamic movements in the region and became the reference point for such formations that emerged later. The Brotherhood movement was particularly influential as a social, political and religious structure and played a major role in the formation of other Islamic movements in the Middle East. The Brotherhood ideology, which spread throughout the region from the 1940s onwards, became a political and social force that was legally recognized as a political party in many Middle Eastern countries, especially in the 1990s. This movement, which in principle stays away from armed struggle and adopts reform and education methods, has followed a different path than other Islamic and leftist groups in many countries, and this line has paved the way for the movement to gain a broad base. Today, it continues its existence as an important political party and civil society organization in many countries. It continues its policy as an anti-violence and peaceful political structure that defends the rights of the people in many countries of the Middle East. This study aims to reveal the Middle East structure of the Muslim Brotherhood Society, which continues its existence with both Islamic values and political identity, and to reveal the importance of the society in the Middle East.

Key Words: Hasan El Benna, Islam, Egypt, Muslim Brotherhood Society, Ikhwan-i Muslimin Middle East.

ÖNSÖZ

Müslüman Kardeşler ‘in Ortadoğu Sosyal ve Siyasal hayatına etkisi üzerine yaptığım araştırmalar ve elde ettiğim bulguların bir sonucu olarak bu çalışma ortaya çıkmıştır. Eğitim hayatım boyunca edindiğim bilgi ve deneyimleri bu çalışma aracılığıyla bir araya getirmek benim için büyük bir önem taşımaktadır.

Tez süreci boyunca bilgi ve birikimiyle bana yol gösteren ve beni her zaman destekleyen tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Murat CİHANGİR’e, yüksek lisans eğitimim boyunca değerli birikimlerini benimle paylaşarak üzerimde emeği geçen bütün saygıdeğer hocalarıma ve arkadaşlarıma sonsuz minnettarlığımı ifade etmek isterim.

Bu süreçte bana büyük desteği olan ve çalışmaya teşvik eden aileme teşekkür etmek isterim. Ailemin Sabrı, anlayışı ve desteği bu çalışmanın tamamlanmasında büyük bir paya sahiptir. Bu hayattaki değerli varlığım olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Süleyman YILDIRIM
BATMAN-2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	viii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı	5
1.2. Araştırmanın Önemi.....	6
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	7
1.4. Araştırmanın Kapsamı	8
2. BİRİNCİ BÖLÜM	9
2.1. Müslüman Kardeşler Hareketinin Tarihsel Arka Planı	9
2.2. Müslüman Kardeşler Cemiyetinin Mısır’da Kuruluşu Ve Teşkilatlanması.....	13
3. İKİNCİ BÖLÜM.....	31
3.1. Müslüman Kardeşler Cemiyetinin İdeolojisi Ve Bu İdeolojiyi Şekillendiren Şahsiyetler.....	31
3.1.1. Hasan El Benna.....	32
3.1.2. Seyyid Kutub	44
3.1.3. Said Havva.....	49
4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	54
4.1. Müslüman Kardeşler Cemiyetinin Ortadoğu Yapılanması	54
4.1.1. Bahreyn.....	54
4.1.2. Filistin	61
4.1.3. Irak	72
4.1.4. Suriye	84
4.1.5. Fas.....	94
4.1.6. Ürdün	101
4.1.7. Tunus	109
4.1.8. Libya	116
4.1.9. Katar.....	121
SONUÇ	127
KAYNAKÇA.....	132

KISALTMALAR

- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
BM: Birleşmiş Milletler
DEAŞ: Irak ve Şam İslam Devleti
EL FETİH: Filistin Kurtuluş Hareketi
EL MİNBER: Ulusal İslami Kürsü
HAMAS: İslami Direniş Hareketi
IIP: Irak İslam Partisi
IKBY: Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
İEC: İslami Eylem Cephesi
İEH: İslami Eğilim Hareketi
İHVAN: Müslüman Kardeşler Hareketi
KDP: Kürdistan Demokrat Partisi
KYB: Kürdistan Yurtseverler Birliği
LNA: Libya Ulusal Ordusu
MUR: İslami Yönelim Hareketi
PJD: Adalet ve Kalkınma Partisi
RNI: Milli Bağımsızlar Birliği Partisi
SMDK: Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SUK: Suriye Ulusal Konseyi
TIH: Tevhid ve Islah Hareketi
YEKGİRTÛ: Kürdistan İslam Birliği

1. GİRİŞ

Orta Doğu halkları, Batı dünyasının gerisinde kalınması ve sömürgeci ülkelerin neden olduğu sorunlar karşısında siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda özgün kurtuluş yolları aramaya başlamışlardır. Dönemin entelektüellerinin kurtuluş çareleri arayışına girmesine neden olmuştur. Batı emperyalizmine ve hâkimiyetine son verme çalışmaları içindeki en organize ve önemli hareketlerden biri, Mısır'da kurulan Müslüman Kardeşler Hareketi(Müslüman Kardeşler Cemiyeti-İhvan-ı Müslim'in)'dir. Hareketin Mısır'da ortaya çıkması ve Orta Doğu'nun diğer bölgelerine yayılmasıyla birlikte, bağımsızlık talepleri artmış ve Batı tahakkümünden kurtulmaya yönelik çeşitli oluşumların ortaya çıkmasına zemin hazırlanmıştır.

Ortadoğu, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana medeniyetlerin beşiği olan, tarihin her döneminde önemini korumuş bir bölgedir. Ortadoğu'yu bu kadar önemli kılan birçok sebep olmakla birlikte; semavi dinlerin bu coğrafyada zuhur ve teşekkül etmiş olması, Doğu ve Batı medeniyetleri arasında bir ara bölge olması, bereketli topraklara ve akarsu bakımından çok zengin bir yapıya sahip olması bu sebeplerin başında gelmektedir. Bu özellikler ilk bakışta bir avantaj gibi görünse de aslında tam da bu özellikler âdeta bu coğrafyanın en büyük sıkıntısı olmuştur; çünkü tarih boyunca bütün medeniyetler bu bereketli ve kıymetli topraklara sahip olmak istemiş, dolayısıyla tarihin gördüğü en büyük savaşlar ve katliamlar da bu coğrafyada yaşanmıştır. Bu büyük yıkımlar sonrasında oluşan sıkıntılı süreçler, çok önemli fikirlerin de bu coğrafyada ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İslam medeniyetinin beşiği olan Ortadoğu coğrafyası tarih boyunca çok büyük kültür erozyonları ve yıkımlar yaşamıştır. İlk olarak 1095 yılında başlayan haçlı seferleriyle İslam dünyasının bütün birikimi harap olmuş, en kutsal topraklarından biri olan Kudüs, haçlıların eline geçmiştir. Uzun süren buhranlı bir dönemden sonra, Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü fethiyle bu sancılı ve yıkım dolu süreç son bulmuştur. Bölgenin maruz kaldığı ikinci büyük yıkım ise, 1258 yılında İlhanlılar Bağdat'ı işgal edip Abbasileri tarih sahnesinden sildiğinde yaşanmıştır. İslam dünyasının bütün bilgi birikimini yok eden İlhanlılar, âdeta İslam dünyasının hafızasını da silmiştir. Bu karanlık dönem Memluklerin dirayetli duruşuyla son bulmuştur. Üçüncü ve en ağır yıkım ise bugün içerisinde bulunduğumuz süreçtir. Geçmiş dönemlerde düşman algısı öteki üzerinden şekillenirken, günümüzde İslam toplumları birbirlerini düşman addetmekte,

kendi medeniyetlerine düşman nesillerin yetiştiğini göremeyecek kadar bireysel çıkarlar peşinde koşmaktadırlar. Elbette İslam dünyasının içinde bulunduğu bu buhranlı dönemin başlangıcı bugün değildir, ama görünen o ki bu buhranın son bulacağı gün de bugün değildir.(Aydemir, 2021, s.1-2)

18. yüzyıldan itibaren ideolojik bir buhran ve benlik probleminin yaşadığı bir sürece giren İslam dünyasında, coğrafyanın farklı bölgelerinde bu duruma çözüm bulmak isteyen kitle hareketleri ve düşünürler hep olmuş ancak soruna herhangi bir kalıcı çözüm üretilenmemiştir. 1. Dünya Savaşı'yla birlikte İslam dünyası bir bütün olma özelliğini kaybederek, âdeta çok farklı medeniyetlerin birer uzantısıymış gibi birbirinden uzaklaştırılmış ve özellikle Ortadoğu bölgesi, çok sayıda devletin kurulduğu bir coğrafyaya dönüştürülmüştür. 1. Dünya Savaşı'ndan Osmanlı'nın yenik ayrılması sonrasında, İslam coğrafyasının işgal edilmesi ve ilerleyen süreçte hilafetin kaldırılması, bu coğrafyada farklı kitle hareketlerinin doğmasına sebep olmuştur. Bunlar içinde en etkili olanlarından biri, hiç şüphesiz Mısır'da ortaya çıkan Müslüman Kardeşler Hareketi'dir (İhvan-ı Müslim'in). Bir köy okulunda öğretmen olan Hasan el-Benna'nın öncülüğünde 1928 yılında temelleri atılan bu hareket, İslam dünyasının en önemli kitle hareketlerinden biri olmuştur. Hareketin Mısır coğrafyasında neşet etmesi de bir tesadüf değildir; çünkü İstanbul, Kahire, Şam, Bağdat gibi dinî ve siyasi açıdan öne çıkan şehirler, İslam dünyasının en entelektüel bölgeleri olma özelliğine sahiptir. Bu durumun en açık göstergelerinden biri ise, Osmanlı'nın yıkılması sonrası yeni Türkiye'nin kurulması sürecinde, yeni yönetimin yapısını beğenmeyen İstanbullu âlimlerin Mısır'a hicret etmesidir.(Aydemir, 2021, s.2)

Müslüman Kardeşler Hareketi, kurulduğu günden itibaren siyaset sahnesinden ziyade eğitim ve sosyal alanındaki çalışmalarla toplumsal taban edinirken ve siyasetten özellikle uzak durmaya çalışan bir yapı olmasına rağmen bilhassa Arap Baharı denilen ve Ortadoğu'yu âdeta yeni bir başlangıca sürükleyen gelişmelerin en önemli aktörlerinden biri olmuştur. Ortadoğu coğrafyasındaki bütün İslami hareketler ya Müslüman Kardeşler Hareketi'ne karşı doğmuş ya ondan ayrılarak oluşmuş ya da hareketin bir uzantısı şeklinde varlığını devam ettirmiştir. Bu yüzden de Müslüman Kardeşler Hareketi bu coğrafyanın ideolojik yapısının oluşmasında bütün kitle hareketleri için önemli bir mihenk taşı olmuştur. Hareket, 1928 yılında Mısır'ın İsmailiye kentinde bir köy okulunda öğretmenlik yapan Hasan el-Benna tarafından kurulmuştur. İslami değişimi tabandan tavana şeklinde tasvir eden Muhammed Abduh'un temsil ettiği reformist görüşleri benimseyerek aktif bir İslam davası savunucusu olan Hasan el-Benna, Müslüman Kardeşler Hareketi'ni sufi-selefi bir hareket olarak tarif edip, hareketin ideolojik

çerçevesini çizmiştir

Orta Doğu'da daha önce kurulmuş oluşumların radikal ideolojileri ve şiddeti bir çözüm yolu olarak benimsemeleri, toplumsal desteklerinin genişlemesini engellemiş ve bunlardan hiç birisi İhvan kadar toplumsal destek bulamamıştır. Müslüman Kardeşler 'in şiddetten uzak paradigması ve siyasi değişimi toplumsal tabandan gelen bir hareket olarak görmesi, Orta Doğu'daki pek çok İslami hareketin düşünsel temelini etkileyerek, bölgedeki politik yapının dönüşümünde belirleyici rol oynamıştır. Müslüman Kardeşler, kuruluş döneminde hem geleneksel İslami değerleri savunan özgün bir hareket olarak kabul edildi hem de modern zamanların ihtiyaçlarına uyum sağlamaya çalışan bir reformist hareket niteliği taşımıştır. Müslüman Kardeşler Cemiyeti, klasik İslami hareketlerden farkı, toplumu dönüştürmek için eğitim, sosyal ve ekonomik alanda etkili adımlar atması, bireysel değişimin önemini öne çıkarması ve şiddeti araç olarak kullanmadan değişimi ve dönüşümü sağlamayı hedeflemiştir. Bu özelliğiyle, sadece Mısır'da değil, diğer İslam toplumlarında da ilham kaynağı haline gelmiştir.

Müslüman Kardeşler Hareketi modern Ortadoğu'nun en önemli hareketlerinden biridir. Ortadoğu coğrafyasında kurulan çoğu İslami hareket, ya temellerini Müslüman Kardeşlere dayandırır ya da Müslüman Kardeşler Hareketi'ne karşı yaptıkları muhalefetle bir temellendirme oluşturmaya çalışır. Modern Ortadoğu'nun şekillenmeye başladığı erken dönemde kurulan hareket, ilerleyen yıllarda başka bölgelerde kurulan hareketlere de öncülük etmiştir. Bu öncülükte, Ezher Üniversitesi'nin ve Nasır döneminde uygulanan baskılardan kaçan hareket üyelerinin diğer Ortadoğu ülkelerine sığınmalarının önemli bir etkisi olmuştur. Toplumsal ve siyasal hareketlerin karşılaştıkları süreçlerde doğru karar almaları ve süreci sağlıklı yönetmeleri, onların geçmiş tecrübe ve birikimleriyle doğrudan ilişkilidir. Müslüman Kardeşler gibi hareketler, içinde bulundukları toplumun bir parçası oldukları ve toplumla kurdukları etkileşim üzerinden varlıklarını sürdürebildikleri için çalışmaya değer görülmüştür.

Müslüman Kardeşler Hareketi, reformist ve modern İslami hareketlerin en köklü ve etkili örneklerinden biridir. 1928 yılında Mısır'da Hasan El Benna tarafından kurulan bu cemiyet, İslam'ı sadece dini bir inanış değil, toplumsal, siyasal ve ekonomik tüm alanlarda bir kılavuz olarak gören bir yaklaşımla hareket etmiştir. Hasan El Benna, İslam dünyasının o dönemdeki sömürgeci baskılar ve modernleşme sürecinin zorluklarını gözlemleyerek, İslam'ın topluma daha etkili bir çözüm yolu olarak sunulması gerektiğine inanmıştır. Müslüman Kardeşler, özellikle 20. Yüzyılın ortalarından itibaren Mısır

dışında da etki alanını genişleterek, İslam dünyasının çeşitli yerlerinde faaliyetlerde bulunarak etkili olmaya başladı. Bu genişlemenin temel nedenleri arasında, bölgesel sömürgecilik karşıtı argümanlar ve toplumsal adaleti sağlama amacını taşıyan mesajlar yer almaktadır. İhvan'ın, Filistin meselesi gibi bölgeyi doğrudan ilgilendiren konulardaki tutumu ve Müslümanların ortak sorunlarına odaklanması, cemiyetin sınırları aşan popülaritesini artırmıştır. Mısır'da kurumsal yapının inşasının tamamlanmasının ardından Müslüman Kardeşler Orta Doğu'daki farklı ülkelerde yapılanmalar kurmaya başlamıştır. Özellikle Ürdün, Suriye ve Filistin gibi bölgelerde güçlü yapılar inşa edilmiştir. Farklı ülkelerdeki İhvan hareketleri, eğitim, sağlık ve sosyal yardım faaliyetleriyle halk üzerinde etkili oldular ve zamanla siyasi aktörler olarak önem kazanmışlardır. Ayrıca, İhvan'ın ideolojik temel öğretileri, bölgedeki İslami düşüncüyü ve ortaya çıkan toplumsal muhalefeti etkileyerek reformist hareketlerin temelini oluşturmuştur.

Müslüman Kardeşler, kısa sürede Orta Doğu'daki toplumsal ve siyasi yaşamın önemli bir unsuru haline gelmiştir. Cemiyetin, bölgedeki politik partiler ve hükümetlerle ilişkisi zaman zaman çatışmalı bir hal almıştır. İhvan-ı Müslim'in, özellikle yolsuzlukla mücadele, adaletin sağlanması ve bağımsızlık ilkelerine uygun bir yönetim talebiyle öne çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Batı'nın etkisi altında kurulan siyasi yapıların Orta Doğu ülkelerinde yerleşmesi, Müslüman Kardeşler'in toplumsal desteğini arttırmıştır. 1950'li yıllarda cemiyet, özellikle milliyetçi ve anti-sömürgeci söylemleriyle geniş bir kitleyi kendine çekmeyi başarmıştır. Ancak, bu yükseliş mevcut rejimlerin dikkatini çekmiş ve zamanla cemiyetin faaliyetleri mevcut rejimler tarafından baskı altına alınmaya başlanmıştır.

Müslüman Kardeşler Hareketi, İslam dünyasının karşılaştığı sorunları erken dönemde tespit edebilmek ve bu sorunların çözümü noktasında ümmet bilinciyle hareket edebilmek amacıyla ve tebliği önceleyen bir üslupla çalışmalarına başlamış ve zaman içinde büyük bir siyasi harekete dönüşmüştür. Kuruluşunun ilk zamanlarında özellikle teşkilatlanma konusuna ağırlık vermek istemesine rağmen Filistin meselesinin hassasiyetinin de etkisiyle askerî ve siyasi alanda da faaliyet göstermeye başlayan hareket, Hasan el-Benna döneminden itibaren siyaset sahnesinde yer almış ve her zaman ciddi baskılarla karşılaşmıştır. Baskı dönemleri boyunca siyasi söylemlerden uzaklaşıp toplumsal konulara ve dinî tebliğe ağırlık vererek toplum nezdinde bir taban oluşturan hareket, her yeni rejimin meşruiyet sağlamak için başvurduğu bir yapı olmuştur. Tarihi boyunca bir kısır döngü gibi yerel rejimlerin pragmatik siyasetleri sürecinde geniş bir

Çalışma alanı bulmuş ancak bir süre sonra tehdit olarak algılanıp tekrar baskıya maruz kalmıştır.(Aydemir, 2021, s.24)

Cemiyet, temel ideolojisi aynı kalmakla birlikte farklı ülkelerde farklı stratejiler ile çalışmalar yürütmüş ve çeşitli stratejik değişimlerden geçmiştir. İdeolojik açıdan genel olarak, İşlam'ın sosyal adalet ilkelerine ve mmet bilincine odaklanan bir yapıya sahip olmuştur. Hasan El Benna'nın temel hedefi, İşlam'ı sadece dini bir kurum olarak değil, toplumu şekillendiren bir sistem olarak yeniden canlandırmaktır. Günümüzde Mşlman Kardeşler 'in etkisi, yalnızca kurulduğu Mısır'da değil, tüm Orta Doğu'da hissedilmeye devam etmektedir. Hareketin felsefesi ve toplumsal örgütlenme yapısı, İşlam dünyasında çeşitli siyasi ve toplumsal grupları etkileyerek bazı ülkelerde benzer oluşumların ortaya çıkmasına ilham kaynağı olmuştur. Bununla birlikte, siyasi ve dini ideolojilerin i içe geçtiği bu yapı, zamanla farklı ülkelerdeki hükümetlerle çatışmalara neden olmuş ve kimi zaman yasaklanmış ya da baskı altına alınmıştır. Mşlman Kardeşler Cemiyeti, kuruluşundan bu yana birçok iniş ve çıkış yaşamış; toplumsal, siyasi ve dini alanlarda tartışmaların merkezinde yer almaya devam etmiştir. Hareketin ideolojisi ve faaliyetleri, bölgedeki İşlami söylemi etkileyen önemli bir unsur olmaya devam etmekte ve gelecekte de bu rolü sürdüreceği düşünülmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu tezin amacı, Ortadoğu'da önemli bir siyasi ve toplumsal aktör olan Mşlman Kardeşler Hareketi'nin ideolojik ve politik yönlerini analiz etmektir. Tezde, Mşlman Kardeşler Cemiyeti'nin farklı ülkelerde etkin bir g olmasını sağlayan temel unsurlar olarak siyasi tecrübesi ve ideolojik yaklaşımı ele alınmıştır. Bu analizler, Mşlman Kardeşler Cemiyeti'nin tarihsel süreçte hangi yolları izleyerek mevcut konumuna geldiğini anlamaya yönelik kapsamlı bir incelemeyi içermektedir. Bu kapsamda, Mşlman Kardeşler 'in oluşum süreci, teşkilatlanma yapısı, ideolojik ilkeleri ve Ortadoğu'daki siyasi varlığının etkisine odaklanılmıştır.

Çalışmanın temel problemi, Mşlman Kardeşler Hareketi'nin yükselişinin nasıl ve hangi yöntemlerle gerçekleştiğidir. Tezin hipotezi, Mşlman Kardeşler 'in ortaya çıkışıyla birlikte İşlam referanslı yönetim anlayışının geliştiği ve bunun sonucunda Orta Doğu lkelerinin Batı karşıtı söylemlerin yaygınlaştığı ve daha anti-emperyalist siyasi argümanlar geliştirdiği yönündedir. Bu doğrultuda araştırma, hareketin toplumsal değişim üzerindeki etkisini ve bölgedeki siyasi denkleme olan katkısını betimlemeyi

amaçlamaktadır. Tez, bu hedeflere ulaşmak için tarihsel analizler ve ideolojik değerlendirmelerle desteklenmiş bir çerçeve sunmaktadır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Ortadoğu, sadece bugün değil tarihin her döneminde uluslararası ilişkilerde politik, stratejik, kültürel, ekonomik ve genel dengeler açısından dünyanın en önemli bölgesi olarak aktif rol oynamıştır. Bu bölgedeki ülkelerin siyasetini belirleyen temel faktörler coğrafyadan kültüre, petrolden dinlere, stratejik bakımdan geçiş yolları üzerinde bulunmasından demografik zenginliğe kadar çok çeşitli olduğu görülmektedir. Ortadoğu tarihin başlangıcı olarak kabul edilen yazının icadından bu yana medeniyetlerin oluşmasına mekân olmuş, medeniyetlerin dünyaya intikalinde aktif rol oynamıştır. Doğu ile Batının buluştuğu bir kavşak noktası olan Orta Doğu, sadece ticari malların aktarıldığı bir pazar değil aynı zamanda inançların, kültürlerin ve medeniyetlerin birbiriyle kavuştuğu ve kaynaştığı bir geçiş noktası olmuştur. İnsanlık tarihinde belirleyici rol oynayan kültürel bölgeler arasında Ortadoğu'nun baş sırada yer aldığı söylenebilir. Sanayi devrimiyle bu nitelik Batı dünyasına kaymışsa da petrolün bulunmasıyla birlikte bölge kültürün yanında ekonomik alanda da etkisini artırmıştır.

Tarihte hegemonik güç olmaya yönelik her devletin öncelikle Ortadoğu'da hâkimiyet tesis etmeye çalışması dünya siyaseti açısından Ortadoğu'nun önemini ortaya koyan önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. Dönemine göre süper güç olan bütün devletlerin Ortadoğu ile ilgilenmeleri, bölge üzerinde etkilerini güçlendirmeye çalışmaları ve bölgesel gelişmeleri yönlendirmek istemeleri sebepsiz değildir. Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Osmanlılar, modern dönemde önce İngiltere ve Fransa, ardından Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği bu bölgede etkin rol oynamaya ve hâkimiyet alanlarını genişletmeye çalışmışlardır. Bu devletlerin dünya hâkimiyet politikaları bölgede tesis ettikleri egemenlikle bağlantılı olmuştur. Bu gelişmeler bölge politikalarıyla dünya dengeleri arasında paralel bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Ortadoğu'daki bölgesel gelişmeler ve çatışmalar, sadece bölgedeki toplumları ve devletleri ilgilendirmekle kalmamış aynı zamanda uluslararası dengeleri ve büyük güçlerin siyasetini de etkilemiştir.

Müslüman Kardeşler üzerine yazılmış olan bu tez, Ortadoğu'daki siyasi ve toplumsal gelişmeleri daha derinlemesine anlamak açısından önem arz etmektedir. 1928'de Mısır'da Hasan El Benna tarafından kurulan bu hareket, yalnızca İslami bir topluluk değil, aynı zamanda modern siyasi İslam düşüncesinin önemli bir taşıyıcı lokomotif olmuştur.

Müslüman Kardeşler ‘in ideolojik temelleri, siyasi stratejileri ve toplumsal hizmetleri, İslam dünyasında toplumsal ve politik etkileşimleri analiz etmek için kritik bir zemin sağlamaktadır. Bu çalışma, hareketin tarihsel gelişimi, bölgesel etkileri ve uluslararası ilişkilerdeki yeri gibi konuları aydınlatarak akademik literatüre katkıda bulunacak ve güncel jeopolitik dinamikleri değerlendirmek için gerekli olan tarihsel perspektifi sunması beklenmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada Müslüman Kardeşler Hareketi’nin toplumsal bileşenleri, hedefleri, kurumsal yapısı ve değişim süreci göz önünde bulundurularak tarihsel arka planı, vizyon, misyon ve temel ideolojisinin ortaya konması hedeflenmektedir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma esnasında konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen bulgular fişlenip tasnif edildikten sonra analiz edilerek genel çerçeve oluşturulmuştur. Araştırmanın veri toplama aşamasında tez siteleri ve kütüphane katalogları taranmış, konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmalar gözden geçirilmiştir. Ayrıca Müslüman Kardeşler Cemiyeti ile ilgili bilimsel kaynaklar okunarak araştırmanın alanıyla ilgili bütüncül bir veri alanı oluşturulmuştur.

Tezde nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Müslüman Kardeşler Cemiyeti ile ilgili birincil ve ikincil kaynaklardan yarar sağlanarak tezin kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. İçerik bağlamında kavram ve terimler açıklanıp; Müslüman Kardeşler Cemiyeti ile ilgili derinlemesine inceleme yapılmıştır. Bu doğrultuda, betimleyici araştırma metodu çerçevesinde konu ile alakalı ulusal ve uluslararası literatürden faydalanılarak konu irdelenmiştir.

Müslüman Kardeşler Cemiyeti hakkında aşağıda sorulan sorulara cevap bulmak için literatür taranarak sentez yapılmıştır. Müslüman Kardeşler Cemiyeti ve Orta Doğu yapılanmasına dair bilgi ve bulgular bu tez çalışması çerçevesinde tartışılmıştır.

1. Müslüman Kardeşler’in geniş bir kitle tarafından kabul görmesini sağlayan etmenler nelerdir?
2. Müslüman Kardeşler Hareketi'nin kuruluş süreci nasıl olmuştur?
3. Müslüman Kardeşler temel İdeolojisi nedir?
4. Hareketin tarihi gelişimi ve Orta Doğu'daki siyasi etkileri nelerdir?
5. Hareketin farklı dönemlerdeki stratejik dönüşümleri nelerdir ve bunların sebepleri nelerdir?

6. Müslüman Kardeşler 'in Arap Baharı sürecindeki rolü ve bu sürecin Cemiyet üzerindeki etkileri nelerdir?
7. Hareketin uluslararası arenadaki algısı ve küresel güçler tarafından nasıl yorumlanmaktadır?
8. Modern dönemde Müslüman Kardeşler 'in karşılaştığı zorluklar ve bunlara verdiği tepkiler nelerdir?
9. Müslüman Kardeşler 'in ideolojik liderlerinin düşünceleri ve hareketin gelişimindeki rolleri nelerdir?
10. İhvan Hareketi Şiddeti bir araç olarak kullanmakta mıdır?

1.4. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma, Giriş ve Sonuç kısımları dışında üç bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde temel kavramlar üzerinde durulmuş, kavramsal, kuramsal ve tarihsel çerçeve detaylandırılmıştır. Bu çerçevede, Müslüman Kardeşler Hareketi'nin tarihsel arka planı kapsamlı bir şekilde ele alınmış, cemiyetin nasıl kurulduğu ve teşkilatlanma süreci detaylı biçimde incelenmiştir. Hareketin tarihî kökenleri, toplumsal ve politik bağlamdaki yeri de bu bölümde açıklığa kavuşturulmuştur.

İkinci bölüm, Müslüman Kardeşler Hareketi'nin ideolojisini kapsamlı bir şekilde analiz etmeye ayrılmıştır. Bu bölümde, hareketin temel düşünce yapısı, siyasi ve dini öğretileri ile birlikte toplumsal hedefleri detaylandırılmıştır. İdeolojisinin nasıl şekillendiği, ana ilkeleri ve bu ilkelerin hareketin lider kadrosu ile üyeleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Ayrıca, ideolojik yaklaşımlarının Orta Doğu'daki diğer İslami hareketlerle ilişkisi de bu bölümde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise Müslüman Kardeşler Hareketi'nin Orta Doğu'daki etkinliği ve siyasi varlığı üzerine odaklanılmıştır. Bu bölümde, hareketin farklı Orta Doğu ülkelerinde kurduğu siyasi partiler ve bu partilerin hükümetlerle olan ilişkileri detaylandırılmıştır. Müslüman Kardeşler 'in tarih boyunca yaşadığı zorluklar, siyasi kazanımları ve günümüzdeki durumu, bu bölümde kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. İhvan Hareketin 21.yüzyıl güncel durumu ve Orta Doğu siyasetindeki rolü, var olan rejimler ile ilişkileri bölgesel dinamikler çerçevesinde tartışılmıştır.

Çalışmanın sonuç kısmında Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin genel olarak yaşamış olduğu politik ve ideolojik değişimleri analiz ederek, Cemiyet'in siyaset sahnesindeki rolü betimlenmiştir.

2. BİRİNCİ BÖLÜM

2.1. Müslüman Kardeşler Hareketinin Tarihsel Arka Planı

Müslüman coğrafyası olarak bilinen Ortadoğu, sadece günümüzde değil, tarihin her döneminde değerli bir bölge olarak varlık göstermiştir. Özellikle uluslararası ilişkilerde, stratejik, kültürel, ekonomik ve politik açılardan dünyanın en önemli bölgelerinden biridir. Bu coğrafyadaki ülkelerin siyasetini belirleyen temel faktörler; kültüre, dinlere, demografik yapıya ve yer altı zenginlikleriyle birlikte stratejik bakımdan geçiş yolları üzerinde bulunması şeklinde sınıflandırılabilir. Bu bağlamda Doğu ile Batının birleştiği bir kavşak noktası olan Ortadoğu, sadece ticari değil aynı zamanda inanç, kültür ve medeniyetlerin kaynaşıp birleştiği bir bölge olmuştur. Sanayi devrimi ve özellikle petrolün keşfiyle birlikte bölgenin ekonomik değeri daha da artmıştır.

Modernleşmeyle birlikte 19. yüzyılda Ortadoğu olarak isimlendirilen ve jeopolitik açıdan Asya'nın güneybatısında bulunan; İran, Türkiye, Irak, Mezopotamya, Arap Yarımadası, Mısır diğer Körfez Ülkelerini içine alan kadim bölgeye Ortadoğu denilmektedir. Bu coğrafya, insanlık tarihinde medeniyetlerin doğup geliştiği, semavi dinlerin dünyaya yayıldığı bir yer olmasının yanı sıra ekonomik, stratejik, kültürel ve demografik özellikler, bölgenin uluslararası önemini artırmaktadır. Bugünkü Ortadoğu siyasetinin karmaşıklığı, belirsizliği, istikrarsızlığı, kayganlığı, siyasal anlamda çağdaşlığın sembolü olan demokratik sistemlerden yoksunluğu, demokratikleşmeye karşı geleneksel yapıların ve süreçlerin dirençle ayakta durmaya çalışmaları gibi belirgin özelliklerin şekillendirdiği bir tabloya sahip olmuştur. Ayrıca sadece içinde yaşanan çağın bir sorunu değil geçmişten bugüne devam eden ortak bir sorunun merkezi olarak değerlendirilmektedir.(Dursun, 2006, s.311)

Ortadoğu olarak adlandırılan bölge tarihsel olarak incelendiğinde dünya medeniyetlerinin beşiği konumundadır. İnsanlığın ana vatanı olan Ortadoğu isimlendirilmesinden, sürekli değişen sınır yapısı nedeniyle ortak bir mutabakata varılamamaktadır. Devletlerarası savaşlar, dış dinamikler, iç dinamikler, sömürgeleştirme süreçleri, demokratikleşme çabaları, etnik ve dinsel şiddet, enerji kaynakları, silahlanma gibi parametreler çerçevesinde sorunlu bir bölge olarak yüzyıllardır şekillenmektedir. Aslında bu sorunlu bölge imajının temel sebebi: Ortadoğu olarak isimlendirilen bölgeye bakıldığında, 1. Dünya savaşı ve 2. Dünya savaşının fiilen sona ermiş olsa bile devletlerin

yapısallaşamaması, bu savaşların etkilerinin devam etmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır (Çakmak, 2009, S. 48).

Tarih boyunca dünya siyaseti bakımından Ortadoğu'nun önemini ortaya koyan birçok önemli göstergeden dolayı her dönemin güçlü devletleri Ortadoğu'ya hükmetmek istemişlerdir. İslamiyet'in ortaya çıkmasıyla beraber Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Osmanlılar; sömürgeciliğin başladığı modern dönemde İngiltere ve Fransa; yirminci yüzyılda da Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği bu coğrafyada rol oynamaya başlamış ve burayı kendi hâkimiyet alanlarına katmak istemişlerdir. Bütün bu gelişmeler bölgedeki siyasi politikaların dünyanın süper güçleriyle anlamlı bir ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Buradaki bölgesel gelişmeler ve çatışmalar, Ortadoğu'da yaşayan toplumları ve devletleri ilgilendirmekle kalmamış ayrıca uluslararası dengeler ve çıkarlar, bu güçlü devletlerin politikalarını da etkilemiştir.

Ortadoğu'da 19. yüzyıla kadar Osmanlının gücü hâkimken imparatorluğun zayıflamasıyla birlikte bölge dışı güçlerin etkisi küresel güçlerin stratejik hesapları ve politikaları bölgede etkili olmaya başlamıştır. Özellikle petrolün bulunması ve sanayi ülkeleri için bunun ifade ettiği maddi değer nedeniyle Ortadoğu üzerindeki hesaplar ve mücadeleler 20. yüzyılda en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Sömürge arayışında olan Batılı devletlerin bölgeye yönelik rekabetleri 19. yüzyılda Şark Meselesi adıyla anılmaya başlanmıştır. Bu durum, Birinci Dünya Savaşı sonunda belirleyici sonuçlar ortaya koymuş ve Ortadoğu siyaseti sömürgeci güçlerin menfaatlerine göre yeniden şekillenmiştir. Osmanlı Devletinin saf dışı bırakılışı, Ortadoğu'nun İngiltere ve Fransa arasında nüfuz alanlarına ve manda yönetimlerine bölünmesi 19. yüzyılda bölgeye yeni bir şekil vermiştir. Soğuk Savaş döneminde de Ortadoğu'nun jeopolitik ve ekonomik önemi, uluslararası rekabetin ve çatışmanın önemli dinamiklerinden biri oluşturmuştur. Bu dönemde de Ortadoğu coğrafyası, güçlü devletlerin vekâlet savaşlarının yürütüldüğü çatışma alanlarından olmuştur. Bölgede hâkimiyet kurmak isteyen Amerika Birleşik Devletleri ile güneye doğru nüfuzunu genişletmeye çalışan Sovyetler Birliği güçleri arasındaki rekabet; bölgedeki ideolojik, ekonomik, siyasi ve kültürel çatışmalarının zeminini oluşturmuştur. Soğuk Savaş sonrasında da uluslararası enerji kaynaklarının ve enerji nakil yollarının kontrol mücadelesi nedeniyle bölgenin jeopolitik önemi daha da artmıştır. Ancak bölgede var olan politika Batılı devletlerin çıkarları doğrultusunda yürütülmüştür. 20. yüzyılın tehdit olarak tanımlanan ideolojik ve siyasal hareketlerin tasfiye edilmesi için girişilen teşebbüsler İran-Irak savaşı ile Körfez Savaşı'na yol açarak

Irak'taki mevcut gücün tasfiye edilmesine kadar uzanmıştır. Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte Mısır'ın stratejik ve ekonomik etkisi daha da artmıştır (Dağ, 2012, s.13) .

Mısır, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın politikaları nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu'ndan yarı bağımsız bir konumdaydı. Ancak süreç içinde Mısır'ın İngilizlerle yakınlaşması, 1882'de İngilizlerin Mısır'ı işgaline zemin hazırlamıştır. Mısır, Osmanlı İmparatorluğu ile İngilizler arasında bir egemenlik mücadelesine sahne olmuş ve 1914 yılına gelindiğinde tamamen İngiliz kontrolü altına girmiştir. Bu dönemde Mısır'da ülke siyasetini belirleyen üç önemli güç merkezi vardı: İngilizler, Mısır Kralı ve Wefd Partisi. Bu üç siyasi güç uzun yıllar boyunca Mısır siyasetinde etkili olmuştur. 1922'de Kral Fuad iktidara gelmiş ve Mısır'ın bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak İngiliz yönetimi altında Kral 1930 yılında parlamentoyu feshetmiş ve anayasayı yürürlükten kaldırmıştır. Halk bundan rahatsız olmuş ve bir halk hareketi başlamıştır. Kral bu tepkiye dayanamayıp seçimlere gitmiştir. Wefd Partisi seçimleri kazanmış, ancak uzun süreli iktidarı koruyamayarak tekrar seçime gidilmiştir. Mısır böyle bir siyasi problemle karşı karşıyayken aynı zamanda toplumsal olarak da modernleşmenin getirdiği kimlik bunalımları, daha gençlik yıllarında Hasan el-Benna'nın bu sorunları fark etmesine ve çözüm arayışı içerisine girmesine sebep olmuştur(Aydemir, 2021, s. 3).

Bu dönemde yabancı yatırımlar ağırlıklı olarak tarım sektörüne akmıştır. Bölgedeki en büyük ve en zengin üretim üssü Mısır olmasının yanı sıra, ülke etnik ve dini açıdan çeşitlilik gösteren bir sermaye sınıfına sahiptir. En büyük sermaye sınıfı yabancılardı. Daha sonra 'komprador burjuvazi' olarak anılacak olan mutemassilun'un yanı sıra, büyük toprak sahipleri de ekonomide ve daha sonra siyasette yerlerini almışlardır. Endüstriyel gelişmede de genel olarak İngiliz ve Fransız etkisi görülmüştür. İngilizlerin Mısır'ı işgali sırasında, ülkenin İngilizler tarafından sosyal, kültürel ve dini açıdan tahrip edilmesi, Mısır'ın eğitimli nüfusu tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Mısır'da üretilmek üzere olan Batı tarzı seküler ideoloji, İslami yönetim isteyenler tarafından İslam'a karşı en büyük tehdit olarak algılanmıştır. Mısır 1922'de bağımsızlığını kazandı, ancak İngiliz ve Batı Avrupa ülkelerinin etkisi siyasette ve ekonomide devam etmiştir. (Çağlayan, 2010, s. 64-66)

19. ve 20. yüzyılın başlarında Mısır, İngilizlerin etkisi altında ciddi bir değişim süreci yaşamıştır. Bu dönemde İngilizlerin Mısır üzerindeki etkisi, hem siyasi hem de toplumsal düzeyde önemli etkiler yaratmıştır. Mısır'da kendi güdümünde sözde bir krallık

kurarak, yerel yöneticiler üzerinden yönetim sağlamışlardır. Ancak, gerçek güç İngiliz yetkililerinin elinde olmuştur. İngilizler, Mısır'ın ekonomik ve politik yapısını kendi çıkarlarına uygun bir şekilde düzenlemişlerdir. Bu, Mısır'ın doğal kaynaklarının ve ekonomik potansiyelinin İngiltere tarafından kullanılması anlamına geliyordu. İngilizler, Mısır'da ve genel olarak İslam dünyasında, anarşi, hizipçilik ve milliyetçilik akımlarını teşvik etmiştir. Bu akımlar, toplumları bölmeye ve geleneksel İslami değerlerden uzaklaştırmaya yönelik bir stratejinin parçası olmuştur(Gençoğlu, 2024, s.218-223). Bu tür akımlar, Müslüman toplumların birbirleriyle olan bağlarını zayıflatmayı ve toplumsal dayanışmayı kırmayı amaçlamıştır. Sosyal ve kültürel olarak, halkın geleneksel İslami değerlere olan bağlılığı zayıflatıldı ve modernleşme, Batı kültürünün etkisiyle teşvik edilmiştir.

Ortadoğu özelinde baktığımızda tüm dünyayı kısa sürede etkisi altına alan modernleşme hareketleri farklı etnik, dini ve sosyal yapı mozağini bünyesinde barındıran Ortadoğu bölgesini derinden etkilediğini görmekteyiz. Modernleşme, siyasi yapısı bozulan Osmanlı hâkimiyetindeki Ortadoğu topraklarında Batı'nın sömürgecilik hareketleriyle daha hızlı bir şekilde yayılmıştır. Ortadoğu'daki yöneticiler bozulan siyasi, ekonomik, askeri ve toplumsal yapı içerisinde sömürge olmamak veya bağımsızlıklarını kazanmak adına iç siyasi yapılarını gözetmeksizin Batı modeli devlet ve toplum yapısını oluşturmak istemişlerdir. Bölge yöneticilerin zoraki olarak oluşturmak istedikleri yapı içerisinde sanal bir halkın inşası için, yaşayan halkı düşman olarak algılaması çok büyük potansiyel ve motivasyon kaybına neden olduğu anlaşılmaktadır (Canoğlu 2000, s. 69).

1920'li yıllarda Mısır ekonomik, sosyal ve siyasi bir çalkantı içinde olmuştur. Mısır'ın karamsar tablosu, Müslüman entelektüelleri sömürüye ve bozulan toplumsal yapıya çözüm aramak için harekete geçirmiştir. Bu siyasi ve sosyolojik durum Müslüman Kardeşlere zemin hazırlamış ve Müslüman Kardeşler bunun yarattığı sorunlara çare olmak için bir reçete olarak ortaya çıkmıştır. Mısır'da 1928 yılında Hasan El-Benna tarafından kurulan Müslüman Kardeşler; başlangıçta daha çok İngiliz sömürgeciliğine karşı tepki olarak ortaya çıkmıştır. Hasan El Benna, 1927'de Mısır'ın kuzeydoğusunda, Süveyş kanalı üzerinde bulunan İsmailiye kasabasına ilkokul öğretmeni olarak atanmıştır. İsmailiye bu dönemde İngiliz askeri üslerinin bulunduğu ve İngiliz-Fransız yönetiminde olan Süveyş Kanalı Şirketi'nin kısmi yönetiminin olduğu bir kasabaydı. Benna yine burada, ülkesindeki gelir adaletsizliğini ve toplumsal sınıflar arasındaki büyük farklılıkları görmüştür (Lia, 2000, s. 61-63). Mısır'daki İngiliz işgali hem toplumsal hem de fikri düzeyde geniş çaplı değişimlere neden olmuştur. İngilizler, halkın

geleneksel değerlerinden uzaklaşmasını sağlayacak stratejiler uygulamışlardır. Bu dönemde Müslüman Kardeşler Cemiyeti, bu etkileri tersine çevirmek ve toplumu yeniden İslami değerlere döndürmek için önemli bir rol oynamıştır. Eğitim, sosyal hizmetler ve siyasi katılım gibi araçları kullanarak, halkın Batı etkilerine karşı direncini güçlendirmeyi ve toplumsal reformları teşvik etmeyi amaçlamıştır. “Batının bilim ve teknolojiadaki göstermiş olduğu baş döndürücü gelişimi Batı karşısında alınan sürekli mağlubiyetlerin oluşturduğu bezginlik, ezilmişlik ve horgörülmüslük dönemin asker ve sivil ileri gelenlerini geri kalmışlığın nedenini dinde ve toplumsal değerlerde aramaları gibi yanlış bir arayışa sürüklemiştir. Nitekim dini ve toplumsal değerleri toplumun ortak yaşam alanından tasfiye etmeye çalışmışlardır. Ortaya çıkan boşluğu ise Batı medeniyetinin farklı renklerini bir araya getirdikleri eklektik bir yapı ile doldurmaya çalışmışlardır”(Canoğlu 2000, s. 3).

Hasan El Benna Mısır’ın içinde bulunduğu sıkıntılı durumu şu şekilde açıklamaktadır. “O dönemde üniversite ancak dine karşı savaş açmak ve dini geleneklere mücadele vermek suretiyle üniversite olabilirdi. İyi bir öğretim üyesi tüm dini bağlardan uzak olmalıydı. Keza, demokrasi ve hürriyete çağırıp dini başıboşluğun temelleri o dönemde atılmıştı. O dönemde her türlü dini inancı yok etmeye çalışan dernek, dergi ve gazeteler nedeniyle acı ve ıstırap içerisindeydim. Bu hususlarda halkı uyaraabilecek kişi sayısı çok azdı. Mal, mevki, güç, propaganda ve silah sahibi Batı’nın kültür emperyalizmi ile Mısır ve İslam savrulmaktaydı (El Benna, 2007, s. 90).

Sömürge güçlerinin etkisi, İslam dünyasında zihinsel ve manevi dağılmalara yol açmış, bu durum toplumların kendine güvenini ve toplumsal bütünlüğünü zayıflatmıştır. El-Benna, bunun Müslümanların zihinsel ve manevi olarak parçalanmasına neden olduğunu vurgulamıştır (Arı ve Koç, 2014, s. 225). Hasan el-Benna, Müslüman toplumların geri kalmışlığının temel nedenlerini dini değerlerden uzaklaşma, kültürel yozlaşma ve ümmet birliğinin olmaması olarak görmüştür. Bu parçalanmışlık, sömürge güçlerinin işini kolaylaştırmış ve İslam dünyasının zihinsel ve manevi olarak zayıflamasına neden olmuştur. El-Benna’nın çözüm önerileri, dini değerlere dönüş ve ümmet birliğini yeniden sağlama çabalarını içermekte ve Müslüman Kardeşler Cemiyeti’nin ideolojik ve pratik stratejilerini şekillendirmektedir.

2.2.Müslüman Kardeşler Cemiyetinin Mısır’da Kuruluşu Ve Teşkilatlanması

Hasan El Benna öncesinde Mısır ve İslam dünyasında kalkınma ve modernleşme konularında yaşanan tartışmalar, birçok önemli düşünce ve fikir adamını harekete geçirmiştir. Cemâleddin Afgânî, Reşîd Rıza ve Muhammed Abduh gibi isimler, bu tartışmalara teorik ve pratik çözümler arayışında önemli katkılarda bulunmuşlardır. Hasan el-Benna ise, bu süreçte hem düşünsel hem de eylemsel anlamda etkili bir kişilik olarak öne çıkmıştır. Afgânî, İslam dünyasında modernleşme ve reform çağrısında bulunmuş bir düşünürdür. Batı'nın bilimsel ve teknolojik ilerlemelerini takdir ederken, bu ilerlemelerin İslam'ın özünden kopmadan nasıl entegre edilebileceği üzerine düşünmüştür. Afgânî, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki reform hareketlerine destek vermiş ve İslam dünyasında birlik ve kalkınma için uluslararası bir hareket başlatma fikrini savunmuştur. Bu bağlamda, İslam'ın hem dini hem de toplumsal yönlerini modern dünyaya uyarlamayı hedeflemiştir. Abduh, İslam'ın modern çağda yeniden yorumlanması gerektiğini savunarak geleneksel İslam anlayışlarını modern bilim ve akılcılıkla uyumlu hale getirmeyi amaçlamıştır. Eğitim ve hukuk alanında reform önerilerinde bulunmuştur. Abduh, Reşîd Rıza ile birlikte "El-Manar" dergisini yayımlayarak, İslam dünyasında reformist düşünceleri yaymaya çalışmıştır. İslam'ın sosyal ve dini uygulamalarının modernleşmesi gerektiğini ifade etmiştir. Rıza, "El-Manar" dergisinin başyazarı olarak, İslam'ın modern dünyada nasıl uygulanması gerektiği konusunda çeşitli yazılar ve analizler sunmuştur. Dergi, reformist düşüncelerin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Hasan el-Benna ise bu fikirleri pratik uygulamalara dönüştürerek geniş bir toplumsal hareket oluşturmuştur (Ganim, 2012, s. 33). Bu şahsiyetlerin katkıları, hem teorik hem de pratik düzeyde İslam dünyasının modernleşme sürecini şekillendirmiş ve toplumsal reformların gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

1928 yılı mart ayında Hasan El Benna'nın derslerinden, kahvelerde ve köylerde yaptığı çalışmalardan etkilenen 6 kişilik bir grup onu evinde ziyarete gelip ona şu sözleri söylemiştir. "İslam'ın şanına ulaşmanın ve Müslümanların hayrına hizmet etmenin pratik yolunu bilmiyoruz. Bu aşağılanma ve esaret hayatından bıktık, bakın Arapların ve Müslümanların ne bir mevkiye ne de haysiyete sahip olmadıklarını görüyoruz, onlar yabancılara ait para için çalışırlar. Kanımız, canımız, onurumuz ve çocuklarımızın rızkindan ayırdığımız birkaç kuruştan başka sunacağımız bir şey yok. Sizin idrak ettiğiniz hareket yolunu biz anlayamıyoruz. Ya da vatana dine ve cemaate sizin bildiğiniz gibi hizmet etmenin yolunu bilemiyoruz. Şimdi tüm arzumuz, Allah tarafından sorumluluktan kurtarılmak ve Onun önünde bizden ve yapmamız gereken şeylerden sorumlu olmanız

için sahip olduğumuz her şeyi size takdim etmektir (Mitchell,2022,s.26). Bu şekilde Müslüman Kardeşler cemiyeti kurulmuştur.

Benna üniversiteden mezun olduktan sonra hükümet tarafından İsmailiyye şehrine öğretmen olarak atanmıştır. İsmailiyye şehri Süveyş kanalıyla birlikte ortaya çıkan bir şehir olup, Süveyş Kanalı'na ait şirketlerin ve fabrikaların bulunduğu ve Süveyş kanalının bir parçası olan Timsah Göl'ünün kıyısında olması hasebiyle İngiliz, İtalyan ve Fransızların çoğunlukta olduğu bir şehirdir Yabancılar halkın zengin tabakasındandır ve oturdukları evlerin tamamı oldukça lüks evler ya da köşklere olmaktadır. Süveyş Kanalı'nı yöneten İngilizlerin kurduğu şirket, aynı zamanda İsmailiyye şehri dâhil kanalın çevresindeki bütün şehirlerin su, elektrik, temizlik ve belediyelerin yürütmekte olduğu bütün hizmetleri hükümetten bağımsız şekilde kendileri yönetmektedir(El Benna, 2007, s.65)

Mısır'da Kral Faruk döneminde hukuk ve devlet yönetimi açısından sorunlar daha da derinleşti. Bu durum Müslüman Kardeşler gibi, alternatif sivil toplum gruplarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İhvan, sosyal ve dini hizmetler sağladı, kötü yaşam koşullarına ve hukuksuzluğa karşı bir yanıt olarak toplumsal reformları destekledi. Hasan El-Benna, siyasi tavrını 1937'den itibaren daha net ortaya koymaya başlamıştır. Müslüman Kardeşler, bu dönemde sosyal ve siyasi olarak önemli bir güç haline geldi ve Mısır'ın modernleşme ve reform sürecinde aktif bir bölüm oynadı(Ganim, 2012, s. 33). Hasan el-Benna, Müslümanların içinde bulundukları durumun analizinde, geri kalmışlığın temel nedenini dini değerlerden uzaklaşmakta görmüştür. Bu yaklaşım, el-Benna'nın Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin ideolojik ve stratejik temelini şekillendiren önemli unsurlardan biridir. El-Benna, Müslüman toplumların geri kalmışlığını, İslam'ın özünden ve değerlerinden uzaklaşmaya bağlamıştır. Ona göre, bu uzaklaşma, toplumların ahlaki ve sosyal yozlaşmasına yol açmış ve toplumsal yapıların zayıflamasına neden olmuştur. El-Benna, İslam dünyasındaki ümmet birliğinin parçalanmasının, toplumları zayıflattığını ve dış müdahalelere karşı savunmasız hale getirdiğini belirtmiştir. Bu parçalanma, Müslümanların ortak bir amaç ve değerler etrafında birleşmelerini zorlaştırmış ve toplumsal dayanışmayı zayıflatmıştır.

Hasan El Benna'nın Mısır'daki siyasi ve sosyal hayata derin bir kaygı duyması ve bu alanlarda mevcut düzeni değiştirme isteği, Müslüman Kardeşler Cemiyeti'ni kurmasına vesile olmuştur. Cemaate en büyük katkıyı sağlayan unsur, İngilizlerin Mısır'daki sömürge yönetimi ve kurulan rejimin getirdiği baskı ve rahatsızlık ile

Müslüman toplumların ayaklanma hareketi başlatma kararlılığına dönüşmesi olmuştur. İslam temelli bir sivil toplum hareketinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Hasan El Benna, bu süreçte hem dini değerleri yeniden canlandırmayı hem de siyasi bağımsızlık mücadelesi vermeyi amaçlamıştır, böylece cemiyetin etkisi ve vizyonu, Mısır'ın ve Orta Doğu'nun siyasi tarihinde önemli bir yer kazanmıştır. Hasan El Benna, 1920 yılında Kahire'ye eğitim almak üzere geldiğinde, Mısır'daki mevcut sömürge düzenine karşı derin bir rahatsızlık duymuştur. Eğitim sürecinde, İngiliz egemenliğinin ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi durumun Mısır'ın özgürlüğü ve bağımsızlığı için tehdit oluşturduğunu gözlemlemiştir. Hasan El Benna, İngilizlerin hâkimiyetine ve Mısır'ın sömürge durumuna karşı koymanın, bir sivil toplum hareketinin kurulması ile mümkün olacağına inanmıştır. Bu bağlamda, halkın bilinçlendirilmesi ve toplumsal reformlar için organize bir yapı oluşturma gerekliliği üzerinde durmuştur. 1928 yılında, Hasan El Benna bu düşünceler doğrultusunda Müslüman Kardeşler Cemiyeti'ni kurmuştur. Cemiyet, İngilizlerin hâkimiyetine karşı mücadele etmeyi, İslam'ın sosyal ve siyasi değerlerini yeniden canlandırmayı ve toplumun ahlaki ve dini temellerini güçlendirerek öze dönmeyi amaçlamıştır.

Teşkilatın ilk üç senesinde güçlü bir hayır cemiyeti durumunda olduğu görülmektedir. Bu dönemde aynı zamanda güçlü bir tasavvuf anlayışına da sahiptir. Cemiyetin üyelerindeki ahlaki olgunluk özellikle dikkat çeken bir husustur. Bu dönemde cemiyetin toplantılarının mahalli bir Kur'an kursunun kiralanan bir odasında yapıldığı bilinmektedir. Yine bu dönemde cemiyet "Medresetü't Tezhib" adlı ahlaki eğitimi gaye edinen, bir İslami araştırmalar programı başlatmıştır. Bu okulda Kur'an ve hadisler okunup, ezberletilmiştir. Bunun yanı sıra inanç ve ibadet esasları, Hz. Muhammed ve diğer peygamberlerin hayatları da okutulmuştur. Hatta bu okulda konuşmaya kabiliyeti olanlara şiir ve nesir de öğretilmiştir. Bunlardan belki de en önemlisi ise ahlâk derslerinin verilmesi olmuştur. Fedakârlık, kardeşlik, sadakat, hoşgörü gibi ahlaki eğitime yönelik kavramlar üzerinde durulmuştur. Tüm bu faaliyetlerdeki tek gaye ise İslâm'ı doğru anlayacak, erdemli, ahlâklı bir nesil yetiştirebilmektir. Nitekim yetiştirilen bu gençler daha sonra her biri teşkilatın görüşlerini Mısır'ın en ücra yerlerine bile ulaştırmada gönüllü birer nefer olmuşlardır (Lia, 2000, s. 65).

1928 yılında ilkokul öğretmeni olan Hasan El-Benna tarafından kurulan Müslüman Kardeşler, Süveyş Kanalı işçilerinin yoğunlukta olduğu İsmailiye kentinde faaliyetlerine başlamıştır. Müslüman Kardeşler, modern Mısır tarihinin karmaşık bir döneminde radikal olmaktan çok geleneksel İslami söylemin içinden gelen bir hareket

olarak kendini gösterdi. Yirminci yüzyılın başında, El-Benna'nın öncülüğünde ve küçük bir çevrede İslam'ı öğretme amacıyla faaliyetlerine başlayan Müslüman Kardeşler, zaman içerisinde dini, temel siyasal mücadele aracı olarak gören bir paradigmayı hayata geçirdi. Müslüman Kardeşler 'in ortaya çıkış amacı ve ideolojisi, Birinci Dünya Savaşı boyunca Mısır'ın siyasal, toplumsal ve ekonomik koşulları bağlamında şekillendi. Daha geniş bağlamda ise on dokuzuncu yüzyılın başlangıcına kadar giden kriz ortamında, Avrupa'nın siyasal ve ekonomik dinamiklerinin Mısır'a yansıması, İslam tarihinin entelektüel geleneğinde yaşanan yapısal dönüşüm ve bunun en güçlü simgesi olan halifelüğün kaldırılması gibi gelişmeler, Müslüman Kardeşler 'in kuruluşunda ve ideolojisinde belirleyici bir rol oynadı.(Somuncuoğlu, 2019 s.23)

Hasan El Benna Cemiyet, modern bir ideolojinin basit şekillerini geliştirmiş ve siyasi, toplumsal ekonomik ve dini ıslahata ilişkin çeşitli programlar formüle etmiştir. Cemiyet siyasi meselelere artan bir dikkat göstermiş ve siyasete karışmanın İslami hayır kuruluşlarına sıkı bir şekilde yasaklanmış olması gerçeğine rağmen, İslam'ı siyaseti içeren kapsamlı bir kavram olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda hareket sadeliği sürdürürken, yeni bağlılar kazanmaya öncelik vererek, gözle görülür ölçüde yayılmıştır. Cemiyetin örgütlenme prensipleri liyakat esasına göre terfi, üyelerini yetiştirmeleri ve mali bağımsızlığa ulaşmayı içermektedir. Toplumsal ve eğitime yönelik çalışmalar yanında, Mısır'daki Hristiyan misyonerlik faaliyetlerine karşı mücadele etmesinin de gösterdiği üzere bu cemiyetin İslam davasına pratik bağlılığıyla da desteklenmiştir. Diğer önemli bir katalizör de, liderinin kuşkuya yer bırakmayacak şekilde insanları saflarına çekebilen karizması ve hitabet yeteneğidir. Hasan El Benna'nın geleneksel tasavvufa açıklığı yanında, yeni benimsediği sıkı hayat tarzı ve zengin toprak sahiplerinin ve şehir aristokrasinin yönetim kurumuna karşı çıkan elit olmayan ve halka dayanan bir hareket olarak imajını güçlendirmiştir. Yine Müslüman kardeşlerin camiler, cami vaazları, bayram kutlamaları ve diğer İslami hayır kuruluşları yoluyla sağladığı kapsamlı temas ağları ve fırsatlardan yararlanmalarına imkân veren bir İslami hayır cemiyetinin geleneksel kuruluşu içerisinde işlerlik gösterdiğini hatırdan uzak tutmamak önemlidir. Hasan El Benna cemiyet şubelerindeki örgütsel değişikliklerin yürütülmesini gözlerken, bu yerel ağları güçlendirmek üzere sık sık turlara çıkmıştır ve bu şekilde kurumsal yapıyı oluşturmuştur (Lia, 2000, s. 76).

1933 senesine gelindiğinde Hasan El Benna cemiyetin merkezini İsmailiye'den Kahire'ye taşımıştır. Bu tarihe kadar insanları İslâm'a davet etmek ve camiler, okullar,

irşad evleri açmak başlıca faaliyetleri olmuştur. Merkezin başkente taşınması cemiyet için yeni bir aşamanın başlangıcı olmuştur. Artık cemiyet daha politik bir zemine doğru kaymaya başlamış ve bu durum siyasetle ilgilenmeyi de zorunlu kılmıştır. Zira Mısır ve İngiltere arasında geçici bir yakınlaşma 1935 yılında Mussolini'nin Habeşistan'ı işgal etmesi sonucu doğmuştur. Bu yakınlaşma neticesinde de İngiltere-Mısır antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşma ile İngiltere Mısır'dan askerlerini çekmiştir (Süveyş kanalı bölgesi). Fakat bu anlaşmaya rağmen iki taraf arasındaki gerilim son bulmamış ve kısa bir zaman sonra sorunlar yeniden baş göstermiştir (Dökmeciyan, 1992, s. 93).

Hasan El Benna tarafından 1928 yılında Mısır'da kurulan Müslüman Kardeşler Cemiyeti, İslam'ı sosyal ve siyasi hayatın merkezi yaparak toplumu yeniden yapılandırmayı ve öze dönerek gelişmeyi amaçlayan toplumsal bir harekettir. Hareketin ilk yıllarında, daha çok dini tebliğ, kültürel değerlere sahip çıkma ve sosyal yardım faaliyetleriyle tanınmıştır. Müslüman Kardeşler 1935 yılında kurumsal yapısını oluşturarak, 1939'daki beşinci kongresinde siyasi niteliğini netleştirmiş ve bu kongrede ülkedeki diğer siyasi partilerin batı karşıtı olmamaları nedeniyle doğru yolda olmadıklarını ifade ederek siyasi olarak kendilerini konumlanmıştır. Bu dönemden itibaren cemiyet, ülkede sosyal, siyasi, eğitimsel ve dini reformlar yapmayı hedefleyen projeler geliştirdi. Hareket düşüncesinin toplumsal taban bulması ve gençler arasında yayılması amacıyla İzci ve spor birimleri de oluşturarak toplumsal faaliyetlerde bulunmuştur.

Müslüman Kardeşler 'in kurucusu Hasan El Benna'nın vizyonu, İslam'ın toplumsal düzeni yeniden tesis etme ve mevcut siyasi yapıları eleştirme üzerine olmuştur. Bu bağlamda, cemiyet çeşitli dönemlerde hem sosyal hem de siyasi açıdan önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Mısır'daki modernleşme ve siyaset tartışmalarında merkezi bir aktör olmuştur (Bulut, 2009, s. 50). Müslüman Kardeşler Cemiyeti, dini ve toplumsal bir hareket olarak kurulmuşken, zamanla siyasi bir güç haline gelmiştir. Hasan El Benna, cemiyetin etkinliğini artırmak için camiler ve sosyal yardım kuruluşları gibi mevcut toplumsal ağlara dayanmış, böylece cemiyet, toplumda güçlü bir yapı oluşturarak geniş kitlelere ulaşmayı başarmıştır.

Müslüman Kardeşler, kendi içyapısını ve hizmet ağını kurarak, hem bireylerin günlük yaşamlarını etkileyen hem de geniş çapta toplumsal reformlar gerçekleştiren bir hareket haline gelmiştir. Bu bağlamda, cemiyet sadece dini bir misyonu değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasi hedefleri de barındıran geniş bir strateji geliştirmiştir.

Müslüman Kardeşler Cemiyeti, kuruluşundan itibaren açık bir şekilde belirttiği hedefler doğrultusunda, İslami yönetimi savunmuş ve bu amaca ulaşana kadar mevcut siyasi yapı ve liderlerle çatışma içinde olacağını ilan etmiştir. Ancak mücadeleyi şiddet temelinde değil siyasi ve toplumsal sivil mücadele olarak yapmayı hedeflemiştir. Toplumsal dönüşümü Müslüman fert, Müslüman aile, Müslüman toplum ve bunlar oluştuktan sonra da Müslüman Devletin kendiliğinden inşa edileceği hedeflenmiştir. İhvan, İslami yönetimin gelmesini desteklemeyen her lideri ve siyasi partiyi hedef almış, bu durumu hareketin kırmızı çizgisi ve temel hedefi olarak nitelendirmiştir. Ancak kendi varoluşsal krizinin baş gösterdiği zamanlarda ilkelerinden taviz vermemekle birlikte uygun şartların oluşması için acele etmemiş uzlaştırmacı tavır sergilemiştir. Bu bağlamda, Müslüman Kardeşler, sadece bir sivil toplum kuruluşu olarak değil, aynı zamanda din ve siyaseti birleştiren bir hareket olarak kendilerini tanımlamaktadır.

Müslüman Kardeşler Cemiyeti, siyaseti dinin bir parçası olarak görmektedir ve bu sebeple siyasi alanda da aktif olunması gerektiği inancındadırlar. İslam'ın hem yönetenleri hem de yönetilenleri içinde barındıran bir sistem olması gerektiği görüşündedir. Dolayısıyla, Müslüman Kardeşler Hareketi, yapılacak olan siyasetin İslami prensiplere uygun olması gerektiğini savunmuştur. Hedeflerinde herhangi bir değişiklik olmadığını vurgulayarak, İslami yönetim hedefini gerçekleştirmek için çalışmalarını sürdürmeye devam ettiklerini belirtmişlerdir (Çağlayan, 2011, s.168-170). Bu yaklaşım, Müslüman Kardeşler 'in hem sosyal hem de siyasi alanda geniş bir etki alanı oluşturmaya olanak sağlamış, bunula birlikte toplumsal ve siyasi reformlar yapma amacını İhvan Hareketinin düşüncesinin merkezine yerleştirmiştir. Cemiyet, din ve siyaseti birbirine bağlı olarak görerek, toplumsal değişim ve İslami yönetim hedeflerini bir bütün olarak ele almıştır.

Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin ilk yıllarında, hareketin yaygın etkisi ve ideolojik duruşu, özellikle Hasan El Benna'nın İslam'a dayalı sosyal ve politik reformları desteklemesi, bazı gruplar tarafından olumsuz bir şekilde yorumlanmış ve bazı tepkilerle karşılaşmıştır. Bu tepkilerden biri, bazı kişilerin Müslüman Kardeşler 'in komünist eğilimler taşıdığı ve Moskova ile bağlantılar kurduğu yönündeki iddiaları olmuştur. Bu iddialar, Cemiyet'in ve El Benna'nın ideolojik duruşuna karşı bir suçlama olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle, Cemiyet'in sosyal reformları ve anti-sömürgeci tutumu, bazı çevreler tarafından sosyalizm veya komünizmle ilişkilendirilmiştir. Söz konusu iddialar, 1930'lu yıllarda, bazı kişiler tarafından El Benna'nın komünist olduğu, Moskova ile bağlantı kurduğu ve Ruslardan yardım aldığı yönünde bir mektup yazılıp imzalanarak dönemin

Başbakanı Sıtkı Paşa'ya gönderilmesi şeklinde somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu tür eylemler, Müslüman Kardeşler 'in toplumdaki etkisinin ve popülerliğinin artmasıyla birlikte gelen muhalefetin bir parçası olmuştur. Bu tepkiler, hem Cemiyet'in hem de El Benna'nın politik ve sosyal hedeflerini etkilemiştir. İddiaların ardından Cemiyet, bu suçlamaları reddederek, kendi ideolojik ve politik duruşunu savunmuştur. Müslüman Kardeşler 'in, İslam'a dayalı bir toplumsal düzeni savunma amacı, bu tür tartışmalara rağmen devam etti ve hareket, bölgesel ve uluslararası düzeyde etkisini sürdürmüştür (Tilmisani, 1987, s. 61). Hasan El Benna hakkında ortaya atılan komünist olduğu ve bu yönde propaganda yaptığına dair iddialar ve diğer suçlamalar sonrasında Maarif Bakanlığı'nın müfettişi bir araştırma yapmış ve bu müfettişin hazırladığı raporda, Hasan El Benna ve Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin komünist ideolojilere sahip olmadığını ve Moskova ile herhangi bir resmi veya gizli bağlantıya sahip bulunmadığını belirtmiştir. Raporda, Cemiyet'in sosyal reform ve ahlaki değerlerin yeniden canlandırılması amacına yönelik çalışmalar yaptığı vurgulanmıştır. Rapor, Cemiyet'in ve El Benna'nın politikalarının, İslam'ın ahlaki ve toplumsal ilkelerine dayandığını ve bu nedenle komünizmle doğrudan bir ilişkisi bulunmadığını ortaya koymuştur. Cemiyet'in amacı, dini ve ahlaki değerleri topluma entegre etmektir. El Benna ve Cemiyet'in halk üzerindeki etkileri ve popüleritesinin arttığı, bu nedenle çeşitli siyasi ve toplumsal tepkilerin ortaya çıktığına işaret edilmiştir. Ancak bu tepkilerin genellikle siyasi motivasyonlardan kaynaklandığı belirtilmiştir. Raporda, Cemiyet'in faaliyetlerinin yasal sınırlar içinde kaldığı, özellikle komünist veya aşırı sol görüşlerle herhangi bir ilişkisinin bulunmadığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla, Cemiyet'in faaliyetlerine yönelik yasal bir kısıtlama gerektiren bir durumun olmadığı sonucuna varılmıştır (Pınar, 2012, s. 303). Bu rapor, El Benna'nın ve Müslüman Kardeşler 'in toplumdaki etkisini ve itibarını korumasına yardımcı olmuştur. Ancak, Cemiyet'in diğer siyasi ve toplumsal yapılarla olan ilişkileri ve etkileri, dönemin siyasi atmosferine göre değişiklik göstermeye devam etmiştir.

Müslüman Kardeşler Cemiyeti, Mısır'ın kıyı şehirlerinde ve diğer bölgelerde etkinliklerini artırırken, başkent Kahire'ye de açılmak istemiştir. Bu, Cemiyet'in ulusal ölçekte etkisini genişletme stratejisinin bir parçası olmuştur. Abdurrahman es-Saati ve Mahmud Sadi el-Hakim'in üyesi olduğu "Cem'iyet'ul Hadarat'il İslamiyye" (İslam Medeniyeti Cemiyeti), bu süreçte önemli bir rol oynamıştır. Bu grup, İslam medeniyetinin yeniden canlandırılması ve İslami değerlerin toplumda etkili olması amacıyla faaliyet göstermiştir. Cemiyet'ul Hadarat'il İslamiyye'nin Müslüman Kardeşler Cemiyeti'ne

katılması, Cemiyet'in Kahire'deki etkisini artırmıştır. Bu birleşme, Müslüman Kardeşler 'in başkentte daha güçlü bir varlık göstermesine ve daha geniş bir destekçi kitlesi kazanmasına yardımcı olmuştur. Kahire, Mısır'ın en önemli ve en büyük şehirlerinden biri olarak, Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin stratejik olarak büyümesi için kritik bir nokta olmuştur. Kahire'ye açılmak, Cemiyet'in etki alanını genişletme ve Mısır genelinde daha fazla etki sahibi olma amacını desteklemiştir (Karaman, 2012, s. 170). Bu gelişmeler, Müslüman Kardeşler 'in ulusal düzeydeki etkisini ve varlığını güçlendirmiş aynı zamanda, hareketin halk nezdinde ve politik yapılar üzerindeki etkisinin artmasına yol açmıştır.

Müslüman Kardeşler Cemiyeti, eğitim alanında geniş bir toplumsal ihtiyaç yaklaşımını benimseyerek her kesimden insana hitap etme açısından çeşitli eğitim kurumları ve yapılar kurmuştur. Cemiyet'in eğitim ve kadınların toplumsal rolü konusundaki yaklaşımı, İhvan'ın reformist hedeflerini yansıtmaktadır. Cemiyet, erkek öğrencilere yönelik olarak Hira İslam Enstitüsü'nü kurmuştur. Bu enstitü, İslami eğitim ve ahlaki değerlerin öğretilmesi amacıyla tasarlanmıştır. Hira Enstitüsü, öğrencilerine İslam'ın temel bilgilerini ve ahlaki değerlerini kazandırmayı hedefledi ve toplumda iyi birer Müslüman birey yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bayan öğrencilere yönelik olarak da kurulan Müminlerin Anneleri Okulu, kadınların İslami değerlerle eğitilmesini ve toplumsal rollerini yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Bu okul, kadınların eğitim ve toplumsal katkılarını desteklemek için önemli bir platform sunmuştur (Muhammad Shawqi Zaki, 2007). Bu eğitim kurumları ve yapılar, Cemiyet'in eğitimde bütüncül bir yaklaşımı benimsediğini ve hem erkekler hem de kadınlar için kapsamlı bir eğitim ve toplumsal katkı hedeflediğini göstermektedir. Müslüman Kardeşlerin bu stratejisi, İslam'ın sosyal ve ahlaki değerlerini toplumun her kesimine ulaştırmayı ve bu değerler çerçevesinde toplumsal reformları desteklemeyi amaçlamıştır.

1936 yılında Mısır'da Müslüman Kardeşlerin toplam yüz civarında şubesi açılmıştır. Müslüman Kardeşler Cemiyeti, Mısır'daki etkisini artırmak ve toplumda geniş bir taban oluşturmak amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Bu stratejilerin bir parçası olarak, Cemiyeti, Mısır'ın tamamında söz sahibi olma hedefini benimsemiştir. Bunun için, halkı etkilemek ve Cemiyetin ideolojisini yaymak amacıyla özel bir yapı oluşturulmuştur. Bu bağlamda "Gezici Ekipler" ve "Hicre Fillah" Yapıları kurulmuştur. Gezici Ekipler: Müslüman Kardeşler, çeşitli vilayetlere düzenlediği gezilerle halkın arasına girerek, Cemiyetin mesajlarını doğrudan iletmeyi ve toplumsal destek kazanmayı

amaçlamıştır. Bu geziler, Cemiyetin ideolojik ve sosyal hedeflerini yerel halkla paylaşmak ve toplumsal etki alanını genişletmek için kritik bir strateji olarak görülmüştür. Bu yapı, özellikle propaganda ve doktrin öğretme faaliyetleri için görevlendirilmiş gezici ekiplerden oluşmaktadır. Hicre Fillah, İslam'ın yayılması ve Müslüman Kardeşler 'in ideolojisinin toplumun çeşitli kesimlerine ulaştırılması amacıyla organize edilmiştir. Üyeleri, izci gruplarıyla koordineli olarak çalışarak, propaganda faaliyetlerini yürütmüştür (Muhammad Abduh ve Rashid Rida, 1986, s. 162).Yapılan bu çalışmalar ile Müslüman Kardeşler 'in Mısır genelinde etkili bir şekilde kurumsallaşmasını ve ideolojik yayılmasını sağlamıştır. Toplumun çeşitli kesimlerine doğrudan ulaşarak, Cemiyeti hem sosyal hem de politik alanda güçlü bir varlık oluşturmaya çalışmıştır.

Gezici Gruplar, dini eğitim vermek, sosyal hizmetler sunmak ve toplumsal reformları desteklemek amacıyla çeşitli bölgelere gönderilmiştir. Bu grupların eğitim metodolojisi, hem dini hem de pratik becerileri içermektedir. Cemiyet, eğitim programlarını geniş bir yelpazede sunmuştur. Kuran kurslarından başlayarak, gençlerin fiziksel ve pratik becerilerini geliştirmek amacıyla çeşitli kurslar düzenlenmiştir. Bu kurslar arasında gaz ve hava saldırılarına karşı savunma kursları gibi konular da yer almıştır. Bu şekilde, hem manevi hem de fiziksel hazırlık sağlanarak üyelerin toplumda çeşitli zorluklarla başa çıkabilme yetenekleri artırılmıştır (Karaman, 2012, s. 174). Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin bu bütüncül yaklaşımı, gençlerin eğitimi ve toplumsal katkı sağlama konusundaki hedeflerini gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bu eğitimlerle üyelerin toplumsal yaşama daha etkin bir şekilde katılmaları ve Cemiyet'in ideolojik hedeflerini desteklemeleri teşvik edilmiştir.

Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin ideolojisi, özellikle 1930'lu yıllardan itibaren Ortadoğu genelinde yayılmaya başlamış ve bu süreçte Mısır üniversitelerinde eğitim gören Suriyeli ve Filistinli öğrenciler önemli bir rol oynamıştır. Mısır üniversitelerinde eğitim gören Suriyeli ve Filistinli öğrenciler, Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin ideolojisini öğrendiklerinde ve benimsediklerinde, bu ideolojiyi kendi ülkelerine taşımışlardır. Bu öğrenciler, Cemiyet'in fikirlerini ve stratejilerini kendi ülkelerine ve bölgesel topluluklarına yayma işlevini üstlenmişler. 21. yüzyılda, bu dönemde eğitim görmüş olan Suriyeli ve Filistinli öğrencilerin etkisiyle Müslüman Kardeşler hareketi, Ortadoğu'daki çeşitli siyasi ve sosyal gelişmelerde önemli bir aktör haline gelmiştir. Bu öğrenciler ve onların kurduğu ya da desteklediği gruplar, Arap Baharı, siyasi hareketler ve bölgesel çatışmalar gibi önemli olaylarda rol oynamışlardır (Bradford, 1976, s. 125).

Sonuç olarak, Mısır'daki eğitim dönemlerinde Müslüman Kardeşler 'in ideolojisini benimseyen yabancı öğrenciler, Cemiyet'in Ortadoğu'da kök salmasına ve bölgesel düzeyde önemli bir rol oynamasına katkıda bulunmuşlar. Özellikle El Ezher Üniversitesinde eğitim alan yabancı öğrenciler, hareketin sadece Mısır'da değil, tüm Ortadoğu'da geniş bir etki alanına sahip olmasını sağlamıştır.

Hasan El Benna'nın Müslüman Kardeşler Cemiyeti'ni kurarken ve ilk yıllarında genellikle yumuşak bir ton ile diplomatik bir dil kullanarak hükümetlere yönelik nezaketle yazılmış mektupları içermektedir. Ancak Cemiyet'in siyasi hayata daha fazla dâhil olması ve toplumsal etkisinin artmasıyla birlikte El Benna'nın stratejileri değişmiştir. Bu siyasallaşma sürecinin bir parçası olarak, El Benna'nın daha sert bir dil kullanarak hükümetlere ultimatolar verme eğiliminde olduğu görülmüştür. Bu ultimatolar, Cemiyet'in taleplerinin ve beklentilerinin açıkça ifade edildiği, genellikle hükümetlerin belirli eylemlerini gerçekleştirmelerini veya reformları hayata geçirmelerini talep eden belgelerdir. Bu, Cemiyet'in siyasi mücadelesinin daha belirgin ve açık bir şekilde ifade edilmesini sağlamıştır. Artık sadece yazılı öneriler ve diplomatik mektuplarla değil, aynı zamanda daha belirgin ve bazen tehditkâr bir dille hükümetlere baskı yapma yöntemleriyle de karşılaşmıştır. Bu değişim, Cemiyet'in sosyal ve politik hedeflerine ulaşma çabalarını yansıtmaktadır. Bu stratejik değişiklikler, Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin toplumsal ve siyasi etkisini genişletmek amacıyla atılmış adımlardır. Ancak bu tür yaklaşımlar, Cemiyet'in hükümetlerle olan ilişkilerini ve toplumsal algısını da etkilemiştir. Bazı durumlarda daha sert yaklaşımlar ve ultimatolar, hükümetlerle olan ilişkileri germiş ve Cemiyet'in karşı karşıya kaldığı zorlukları artırmıştır (Lia, 2000, s. 196-197). Hasan El Benna'nın ilk yıllarda sergilediği diplomatik ve nazik tutum, Cemiyet'in politika ve toplumsal etkisinin artmasıyla daha sert ve belirgin bir stratejiye dönüşmüştür. Bu dönüşüm, Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin siyasi mücadelelerinde ve toplumsal etkilerinde önemli bir rol oynamıştır.

Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin 1933 yılında yapılan ilk Şura Meclisi toplantısında alınan kararlar, Cemiyet'in ideolojik ve stratejik yönelimlerini belirleyen önemli belgelerden biridir. Bu kararlar, Cemiyet'in kurumsal yapısını, hedeflerini ve prensiplerini resmi olarak ortaya koymuştur. Toplantıda alınan kararlar ve Cemiyet'in temel prensipleri, "Akidemiz" adlı belge olarak Müslüman Kardeşler Dergisi'nde yayınlandı. Bu belge, Cemiyet'in inanç sistemini, hedeflerini ve uygulama stratejilerini kapsamlı bir şekilde açıklamaktadır. Akidemiz, Cemiyet'in ideolojik duruşunu, sosyal ve

politik hedeflerini net bir şekilde ortaya koyarak üyelerine ve kamuoyuna Cemiyet'in vizyonunu tanıtmıştır. Bu metin, Cemiyet'in İslami değerler doğrultusunda toplumsal ve politik reformları nasıl gerçekleştirmeyi planladığını göstermektedir (El Benna, 2007, s. 311-312). Bu kararlar ve yayınlar, Cemiyet'in kurumsal yapısının güçlenmesine ve ideolojik bir çerçeve oluşturmaya yardımcı olmuştur. Cemiyet'in prensiplerinin ve hedeflerinin açıkça belirlenmesi, hareketin üyeleri arasında tutarlılığı sağlamış ve dışa dönük olarak Cemiyet'in amacını net bir şekilde ifade etmiştir.

1933 yılında Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin Şura Meclisi toplantısında "Kardeşler Kollar Tüzüğü"nin yenilenmesi ve Müslüman Kız kardeşler Kolu'nun kurulması kararı alınmıştır. Bu kararlar, Cemiyet'in hem Örgütsel yapısını hem de toplumsal etkisini genişletme çabalarını yansımasıdır. Müslüman Kız kardeşler Kolu, kadın üyeler için özel olarak oluşturulmuş bir yapıdır. Bu kol, kadınların Cemiyet içindeki rolünü güçlendirmek ve onları daha organize bir şekilde toplumsal hizmetlerde yer alacak şekilde eğitmek amacıyla kurulmuştur. Kadınların dini eğitim alması, toplumsal hizmetlerde aktif rol oynaması ve Cemiyet'in hedeflerini desteklemesi için çeşitli eğitim programları ve etkinlikler düzenlemiştir. (Lia, 2000, s. 68-70)

Bu dönemde, özellikle kız öğrenciler arasında yürütülen faaliyetler, Müslüman Kız kardeşler Kolu'nun birinci gündemi haline gelmiştir. Cemiyet, bu faaliyetlerle genç kadınları ideolojik olarak etkilemeyi, onları İslami değerlerle tanıştırmayı ve toplumsal sorumluluklar konusunda bilinçlendirmeyi hedeflemiştir. Kadınlara yönelik faaliyetler, Cemiyet'in kadınlar arasında daha geniş bir etki alanı oluşturmaya ve İslami değerlerin genç nesillere aktarılmasını sağlamıştır. Bu faaliyetler, kadınların toplumsal ve dini rollerini güçlendirmeye yönelik stratejik bir adım olarak değerlendirilmiştir (Hoşab, 2012, s. 32). Sonuç olarak, 1933'te alınan bu kararlar, Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin kurumsal yapısını ve toplumsal stratejilerini güçlendirmiş. Kadınların İhvan Hareketi içindeki rolünün bilinçli olarak artırılması ve genç kızlar üzerindeki faaliyetleri, Cemiyet'in toplumsal etkisini genişleterek ideolojik amaçlarının daha etkili bir şekilde gerçekleştirmesine katkıda bulunmuştur. Müslüman Kardeşler amaçlarına ulaşmaya kadar, İslami yönetimin gelmesi yönünde çalışmayan her lider, her parti başkanı veya devlet ile mücadele içinde olacaklarını belirtmişlerdir. Daha çok sivil toplum kuruluşu olarak çalışan cemiyet, siyasetin dinin bir parçası olması ve İslam'ın, hem yönetilenleri hem de yönetenleri kapsamasından dolayı siyasete atıldıklarını ancak hedeflerinde herhangi bir değişiklik olmadığını da vurgulamıştır (Çağlayan, 2011, s. 171).

1935 yılı itibariyle Müslüman Kardeşler Cemiyeti, sadece dini bir hareket olmanın ötesine geçerek sosyal hizmetler ve çeşitli toplumsal faaliyetlerle geniş bir etki alanı oluşturmuştur. Bu dönemde Cemiyet, geniş bir kurumsal yapıya ve çeşitli sosyal hizmetlere sahiptir. Okullar, cemiyet, eğitim alanında önemli bir yer edinmiştir. Hem erkekler hem de kadınlar için çeşitli eğitim kurumları kurarak İslami değerlerle donatılmış bir eğitim sunmayı amaçlamıştır. Bu okullar, gençlerin dini ve ahlaki eğitim almalarını sağlamıştır. Cemiyet, çeşitli konularda kurslar düzenleyerek, toplumsal ve dini bilgi ve becerilerin yaygınlaştırılmasına katkı sunmuştur. Cemiyet, sağlık hizmetlerini genişletmek için hastaneler kurmuştur. Bu hastaneler, hem dini bir yardım anlayışını hem de toplumsal sağlık ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemiştir. Dini ibadetlerin yerine getirildiği camiler, Cemiyet'in sosyal ve dini etkinliklerinin merkezinde olmuştur. Camiler, aynı zamanda toplumsal toplantılar ve eğitimler için kullanılmış, ideolojik ve dini mesajlarını yaymak için çeşitli yayınlar hazırlanmıştır. Bu kapsamda gazeteler, dergiler ve diğer yayın organları kurarak, geniş bir okuyucu kitlesine ulaşılmıştır. Eğitim, sağlık ve medya alanlarındaki faaliyetler, Cemiyet'in dini ve toplumsal reform hedeflerini gerçekleştirmesine yardımcı olmuştur. Bu yapılar, Cemiyet'in toplumsal değerleri ve ideolojilerini yaygınlaştırma çabalarının bir parçası niteliğindedir (Çakmak, 2007, s. 69-98). 1935 yılı itibariyle Müslüman Kardeşler Cemiyeti, geniş bir sosyal ve dini yapı oluşturmuştur. Okullar, hastaneler, eczaneler, camiler ve medya organlarıyla Cemiyet, toplumsal hizmetlerde önemli bir rol oynamış ve dini ideolojisini geniş kitlelere ulaştırmıştır. Bu yapılar, Cemiyet'in hem toplumsal hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunmuştur.

1939 yılı Müslüman Kardeşler Kongresi, Cemiyetin içsel organizasyonunu güçlendirmek ve üyelerinin eğitimini sistematik bir şekilde artırmak amacıyla çeşitli toplantı türleri ve etkinlikler belirlemiştir. Bu düzenlemeler, Cemiyetin hem manevi hem de pratik yönden gelişimini desteklemeyi hedeflemektedir. Aylık ve haftalık toplantılar, hem manevi hem de askeri eğitimlerin sistematik bir şekilde yürütülmesini sağlamıştır. El Benna'nın bu düzenlemeleri, Cemiyetin içsel disiplinini ve hazırlık seviyesini artırırken, aynı zamanda üyeler arasında dayanışma ve bilinçlenmeyi teşvik etmektedir. Bu yapılandırma, Müslüman Kardeşler'in ideolojik ve pratik hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunmuştur. Hasan El Benna'nın Müslüman Kardeşler Cemiyeti için belirlediği aşamalar, Cemiyetin stratejik ve yapısal hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynamaktadır. 1939 kongre sonrası, El Benna, Cemiyetin üçüncü aşaması olan tenfiz

aşamasına geçebilmek için belirli şartlar ve hedefler koymuştur (El Benna, 2010, s. 262).

1939 yılında, Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin önemli yayın organlarından olan *El-Menar* ve *En-Nezir* dergileri, Mısır hükümeti tarafından kapatılmıştır. Ancak, bu kapatmalara yönelik tepkiler sonucunda, birkaç ay içinde yeniden yayınlanmalarına izin verilmiştir. Bu gelişmeler, Müslüman Kardeşler 'in medya ve iletişim stratejilerini etkileyerek yeni yayın organlarının oluşturulmasına yol açmıştır. 1940 yılında Müslüman Kardeşler tarafından çıkarılan yeni dergiler *Mecellet'ut-Taaruf*, *en-Nidal*, *eş-Şua* ve yayın organları, Cemiyetin ideolojik, siyasi ve dini hedeflerini sürdürme stratejisinin bir parçasıdır. Hükümet tarafından kapatılan eski dergilerin ardından, bu yeni yayınlar, Cemiyetin etkisini ve mesajını topluma ulaştırmaya devam etmektedir. Ayrıca, Muhammed Gençliği grubunun *en-Nezir* dergisinin sözcüsü olarak rol alması, Müslüman Kardeşler 'in içyapısındaki değişimlerin ve yeni stratejilerin bir göstergesidir. Bu yayınlar, Müslüman Kardeşler 'in ideolojik yayılımını güçlendirmek ve toplumsal etkisini artırmak amacıyla oluşturulmuştur(Sunar, 2020, S. 124-125).

1941 yılı, Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin lideri Hasan El Benna için kritik bir dönemdir. Bu yıl, El Benna'nın Cemiyetin stratejik aşamalarını ileriye taşımak için önemli adımlar attığı bir yıl olmuştur. El Benna, hükümetin baskılarından kurtulmanın ve Cemiyetin etkisini artırmanın yollarını aramış, bu süreçte çeşitli stratejiler geliştirmiştir.1941 yılında El Benna, *Risalet'ut-Ta'lim* (Eğitim Risalesi) adlı bir belge yayınlar. Bu risale, tanınma ve yayılma aşamasına geçiş için belirlenen stratejileri ve hedefleri detaylandırır. Risalede, El Benna tenfiz aşaması için ilk biatları aldığını duyurur. Biat, üyelerin Cemiyetin hedeflerine bağlılıklarını ve sadakatlerini ifade etmektedir. Biat eden üyelerin, kendi paralarıyla tabanca alarak imtihan edilmesi, silahlanma ve askeri hazırlık konusundaki kararlılığı göstermektedir. Askeri atış eğitimleri ve diğer askeri hazırlıklar için silahlanmanın artırılması ve gizli silah depolarının inşası, Cemiyetin askeri kapasitesini güçlendirmeyi hedeflemektedir. El Benna'nın Tenfiz aşamasına geçiş çabaları, Müslüman Kardeşler 'in hem askeri hem de organizasyonel kapasitesini artırmak için atılan önemli adımlardır. Bu aşama, Cemiyetin içsel yapısını güçlendirmeyi ve dışsal etkilerini artırmayı amaçlamaktadır (Gaber Komeha, 2007).1941 yılında yaşanan bu gelişmeler, Müslüman Kardeşler 'in örgütsel yapısını ve stratejik yönelimlerini önemli ölçüde etkilemiş, aynı zamanda Cemiyetin karşılaştığı zorluklar ve mücadelelerle başa çıkma yeteneğini de ortaya koymuştur.

1942 yılında yapılan Mısır parlamento seçimleri, Müslüman Kardeşler

Cemiyeti'nin doğrudan siyasete girme sürecinde önemli bir dönüm noktasıdır.1942 seçimlerinde Hasan El Benna'nın İsmailiye'den aday gösterilmesi, Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin siyasi stratejisi ve hedefleri açısından önemli bir adımdır. Bu hamle, Cemiyetin mevcut sistemi içeriden etkileme ve reform yapma hedefini vurgulamaktadır. El Benna'nın serbest kalması ve adaylığı, Müslüman Kardeşler 'in siyasi arenada daha etkili ve görünür hale gelmesini sağlamıştır. Bu dönemdeki stratejik hamleler, Cemiyetin uzun vadeli hedefleri doğrultusunda siyasi etkinliğini artırma çabasını yansıtır (Calvert, 2008, s. 24). Ancak Ahmed Mahir Paşa'nın başbakanlığı döneminde Müslüman Kardeşler ile hükümet arasındaki gerilimler, Cemiyetin devletle ilişkilerinde önemli bir dönemeçtir. Hükümetin genel merkeze yaptığı baskınlar ve mallara el konulması, Müslüman Kardeşler 'in devletle olan çatışmasını derinleştirmiştir. Cemiyeti, bu baskılara karşı çeşitli tepki ve stratejiler geliştirerek dayanıklılığını korumaya çalışmıştır. Bu dönemde yaşananlar, Müslüman Kardeşler 'in hükümete karşı mücadele yöntemlerini ve stratejik yaklaşımlarını önemli ölçüde etkilemiştir.

1946 yılında Mısır'da darbe yapılacağı yönündeki söylentiler, önemli bir dönüm noktasını işaret eder ve bu söylentilerin arkasında yatan sebepler, Mısır'daki siyasi dinamiklerin karmaşıklığını yansıtmaktadır. Bu bağlamda Enver Sedat, Cemal Abdunnasır ve Hasan El Benna arasında yapıldığı iddia edilen görüşmeler ve planlamalar, Mısır'ın siyasi tarihinde kritik bir rol oynamıştır.1946 yılında, Enver Sedat, Cemal Abdunnasır ve Hasan El Benna'nın arasında yapıldığı iddia edilen bir görüşme, bu dönemin en önemli siyasi gelişmelerinden biridir. Bu görüşmelerin detayları, Mısır'daki siyasi ortamın değişim arayışlarını ve olası senaryoları göstermektedir. İddialara göre, bu görüşmelerde, İslami ve laik güçlerin bir araya gelmesi halinde güçlü bir darbe yapılabileceği konuşulmuştur. Ayrıca, darbe sonrası uygulanacak rejimin halk tarafından belirleneceği bir planlama yapılmıştır. Görüşmelerde, İslami ve laik güçlerin bir araya gelmesi, bu güçlerin siyasi etkilerini birleştirme ve mevcut hükümet yapısını değiştirme amacını taşımaktadır (Ford, 1985, s. 297). Bu dönemdeki iddialar ve planlamalar, ülkenin gelecekteki askeri ve siyasi yönelimi üzerinde etkili olmakla beraber, Mısır'ın askeri ve siyasi yapısında önemli değişikliklere yol açmış ve ülkenin gelecekteki politik yönelimlerini etkilemiştir.

1948'de Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin feshedilmesi, Mısır'daki siyasi dinamiklerde önemli bir dönüm noktasını işaret etmektedir. Cemiyet'in hükümet ve diğer güç merkezleri için oluşturduğu tehditler ve devam eden darbe söylentileri, bu kararın

arka planını ve sonuçlarını etkileyen faktörlerdir. Müslüman Kardeşler 'in artan gücü, İngiltere, Kral ve Başbakan Nukraşi hükümeti için tehdit olarak görülmüş, Cemiyet'in siyasi ve toplumsal etkisi, bu güç merkezlerinin mevcut düzeni koruma çabalarına karşı bir tehdit olarak algılanmıştır. 1948'de Başbakan Nukraşi, Cemiyet'in bürolarında silah bulundurulduğu gerekçesiyle Cemiyet'i feshettiğini ilan etmiştir. Silah bulundurmak, savaş tecrübesine sahip gruplar için olağan bir durum olsa da, hükümet bu durumu bahane olarak kullanmıştır. El Benna, Cemiyet'in feshedilmesinin ardından Kral'ı ve hükümeti İngiliz işbirlikçiliğiyle suçlamıştır. Bu suçlamalar, İngiltere'nin Mısır'daki etkisinin ve hükümetin İngiltere ile olan ilişkilerinin sorgulanmasını içermektedir (Çağlayan, 2010, s. 175-176). Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin 1948'de feshedilmesi, Mısır'daki siyasi ortamda önemli bir dönüm noktasıdır. Cemiyet'in feshedilmesi, hükümetin ve diğer güç merkezlerinin Cemiyet'in artan etkisini ve potansiyel tehditlerini değerlendirmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Bu olay, Mısır'ın siyasi tarihinde önemli değişimlere ve gelecekteki gelişmelere zemin hazırlamıştır.

Cemiyet'in gücü İngiltere, Kral ve mevcut Nukraşi hükümeti için bir tehdit haline gelir. Böylece Başbakan Nukraşi, Cemiyet bürolarında silah bulundurulduğu gerekçesiyle 1948'de Cemiyet'i feshettiğini ilan eder. Cemiyet üyeleri ve bir kısım liderleri tutuklanır, mallarına el konur. Bunun üzerine el-Benna Kral'ı ve hükümeti İngiliz işbirlikçiliğiyle suçlar. Baskılanan Cemiyet protestolarına devam ederken, kapatılma kararının yirminci gününde Başbakan Nukraşi suikast sonucu öldürülür. Rejim başbakanın öldürülmesinden İhvanı sorumlu tutar. Ancak birkaç sene sonra İhvan bu suikasta dahil olmadığına dair mahkeme tarafından karar verilir.(Çağlayan, 2011, s. 176). 1949 yılında Mısır rejimi Müslüman Kardeşlerin önlenemez yükselişini varlığına tehdit olarak görüp baskı ve yıldırma sürecine girişmiştir. Mısır idari birimleri Cemiyet'e cephe alır. Kapatılan ve mallarına el konan Cemiyet hakkında soruşturma ve yargılama yapılır. 4000 üyenin yargılandığı sürecinin ilk yılında, yani 1949'da, konferanstan dönen el-Benna öldürülür. Bu suikastın Mısır istihbarat servisinde planlandığı ve El-Benna 'ya hastanede kasten müdahale edilmeyerek, onun bir nevi "Devlet" tarafından öldürüldüğü iddia edilir. El-Benna Nukraşi davasından ve ölümünden sonra aklanacaktır.(Karaman, 2012, s. 253).

1928 yılında Hasan El Benna tarafından toplumsal olarak başlatılan ancak daha sonraları siyasal ortamlara da taşınan Müslüman Kardeşler hareketi kuşkusuz 20.yüzyıl Mısır toplumunu ve 21. Yüzyıl Mısır siyasetini derinden etkilemiştir. İhvanın desteklediği Hür subaylar darbesinin başarılı olması sonucu iktidara gelen Nasır döneminde başlayan

baskı dönemi Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek iktidarlarında da devam etmiştir. Ancak toplumdaki meşruiyetini şiddetten uzak durarak sağlamaya çalışan Müslüman Kardeşler toplum nezdinde sürekli varlığını sürdürmüştür. Yasaklı oldukları dönemde kendilerinin sık sık hayır işleri ile bahsettirilmelerine sebep olan sağlık ocağı, okul cami, yapımlarında görev almış toplumla olan temaslarını hiç kaybetmemişlerdir.

İhvan'a destek veren insanların neden bu desteği verdiklerine baktığımızda temel bir saikten bahsetmek mümkün görünmektedir. Modernizm ve Batılılaşma karşısında “kendileri kalabilmeyi” başarma isteği. Bu nedenle aslında her biri farklı birer kol gibi görünse ve ülkeden ülkeye farklı metotları takip etseler de temelde ortak bir paydada birleşen ve yönetime talip olan bir topluluktan bahsetmek mümkündür (Rakipoğlu ve Bozkurt, 2022, s.13)

2000’li yılların başında dünya siyasetinde meydana gelen değişimler ve 11 Eylül saldırısı sonrasında ABD’nin Ortadoğu üzerine yoğunlaşan faaliyetleri, Mısır siyasi hayatında da değişiklikler yaşanmasına sebep olmuştur. ABD’nin Irak ve Afganistan işgali boyunca dile getirdiği “terörle mücadele” söylemi, Mübarek rejiminde yeni düzenlemeleri tetiklemiştir. Dönemin Mısır yönetimi, bir yandan ABD’nin küresel çapta başlattığı bu savaşa kendi imkânları doğrultusunda destek verirken bir yandan da iç politikada toplumu rahatlatacak arayışlara girmiştir. Bu yeni değişiklikler sonucunda rejim, 2000 ve 2005 seçimlerinde parlamentoda sandalye kaybetmiş olsa da otoriter tutumunda küçük değişiklikler yapma gereği hissetmiştir. Bu arayışların belki de bir sonucu olarak Müslüman Kardeşler yeniden sivil toplumun farklı kollarında varlık göstermeye başlamıştır. Arap Baharına kadar olan süreçte, Mısır toplumuna ulaşmada en stratejik kurumlardan olan meslek odalarındaki faaliyetlerini artıran hareket, daha önceki yılların aksine, rejimin kısıtlayıcı tedbirler almasını önlemek için bu kez yönetim kurullarına az sayıda adayla başvurarak çoğulcu bir yapının oluşmasına özen göstermiştir(Aydemir, 2021, s.12).

Hüsnü Mübarek döneminde ise Müslüman Kardeşlerin aktif olarak siyaset sahnesine çıkışı göze çarpmaktadır. 2005 seçimlerinde Mübarek’in partisi Ulusal Demokrasi Parti’ye ciddi muhalefet sağlayabilecek Müslüman Kardeşler üyeleri bağımsız olarak katıldıkları seçimlerde parlamentoya geçmeyi başarmışlardır. Fakat bu durumu tehlike olarak kabul eden Mübarek seçim yasasında değişiklik yaparak Müslüman Kardeşlerin ve Bağımsız adayların meclise girişini zorlaştırmıştır. Bu durumu boykot eden Müslüman Kardeşler seçimlere katılmama kararı almışlardır ki seçimler

Ortadoğu'nun birçok ülkesinde etkili olan Arap Baharı süreci sebebiyle gerçekleşemeyecek ve Mübarek yönetimi bırakmak zorunda kalacaktır. Bu süreçte de göstericilere destek olan Müslüman Kardeşler meydanlardaki kalabalığa katılmışlardır. "2011 darbesi sonrasında süreçte de etkin rol oynayan Müslüman Kardeşler, parlamento ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yönünün değiştirmişlerdir. Parlamentoda Hürriyet ve Adalet partisi çoğunluğu sağlamış ve Müslüman Kardeşler adayı Muhammed Mursi ise diğer aday Ahmet Şefik'e karşı başarı kazanmıştır. Ancak demokrasi geleneğinden uzak olan Mısır'da genelkurmay başkanı Abdul Fettah El Sisi tarafından Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi ve hükümete askeri darbe ile indirilmiştir" (Bolat, 2018, s. 477).

Hasan El Benna ve Müslüman Kardeşler hareketi, Batı'nın sömürgeci etkilerinin ve kültürel hegemonyasının İslam dünyasında yarattığı sorunları vurgulayarak, bu etkilere karşı direniş göstermeyi amaçlamışlar. El Benna 'ya göre, İslam dünyasındaki sosyal ve ahlaki bozulmaların düzeltilmesi için öncelikle İslami değerlerin toplumsal yaşamda etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda, Müslüman Kardeşler, ahlaki ve dini eğitimleri teşvik ederek toplumsal reformlar önermiştir. El Benna'nın uzun vadeli hedeflerinden biri, hilafet kurumunu yeniden tesis ederek İslam dünyasında birliği sağlamaktır. Hilafet, tüm Müslümanların bir arada olduğu ve İslam'ın tek bir siyasi ve dini otorite altında toplandığı bir yönetim biçimi olarak düşünülmüştür (Büyükkara, 2015, s. 47). Hasan El Benna'nın bu hedefleri, Müslüman Kardeşler 'in ideolojik ve stratejik yönelimlerini belirlemiş ve hareketin hem bölgesel hem de uluslararası düzeydeki etkisini şekillendirmiştir. El Benna'nın vizyonu, hareketin yalnızca Mısır'daki değil, diğer Müslüman ülkelerdeki sosyal ve siyasi yapı üzerinde de etkili olmasına neden olmuştur.

3. İKİNCİ BÖLÜM

3.1.Müslüman Kardeşler Cemiyetinin İdeolojisi Ve Bu İdeolojiyi Şekillendiren Şahsiyetler

Müslüman Kardeşler, ortaya çıktığı dönemde yalnızca dini bir hareket olarak algılanmasına rağmen, zamanla siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda da etkili bir güç haline gelmeyi hedefleyen bir ideoloji geliştirmiştir. Hareketin temel stratejisi, toplumun tüm kesimlerinde etkili reform projeleriyle bir değişim süreci başlatarak, güçlü bir toplumsal ve siyasi varlık oluşturmaktır. Bu yaklaşım, Müslüman Kardeşler ‘in yalnızca dini bir oluşum olmanın ötesine geçerek, geniş kapsamlı bir ideolojik ve siyasi aktör olarak tanınmasına olanak sağlamıştır. Müslüman Kardeşler Cemiyeti, kuruluşunun ilk yıllarında doğrudan siyasi müdahalelerden kaçınarak daha çok dini ve sosyal faaliyetlerle dikkat çekmiştir. Bu dönem, Cemiyetin toplumda kök salması ve tabanını oluşturmaları için önem arz etmektedir. Ancak bu erken dönem stratejileri, ileride izleyeceği daha net ve belirgin siyasi stratejilerin sinyallerini de vermektedir. 1933 yılında Hasan El Benna, Müslüman Kardeşler ‘in diğer hayır kurumlarından farklı bir yol izleme niyetinde olduğunu ifade etmiştir. “Ben gerçeği arayan bir izci, insanların içinde insanlığın izlerinin araştıran bir insan, vatani için yüce İslam’ın sancığı altında özgürlük, istikrar ve güzel bir hayat isteyen bir yurttaşım. Ben varlığının sırrını bu çağrıda bulan biriyim“(El Benna, 2007, s. 121).Sözlerini söyleyen Müslüman Kardeşler Cemiyetinin kurucusu Hasan El Benna, Müslüman Kardeşler ‘in sadece dini bir cemiyet olmanın ötesine geçerek, İslam’ın toplumsal, kültürel ve siyasi hayatın her alanında etkili olmasını hedefleyen bir hareket olarak kendini konumlandırmaya başladığını göstermektedir.

Müslüman Kardeşler Teşkilatının ideolojisi, reformcu İslam anlayışına dayanmaktadır. 19. Yüzyılın ikinci yarısı ve 20. Yüzyılın başında belirgin hale gelen reformcu akımın fikir babaları Cemalettin Afgani (1838-1997) ve Muhammed Abduh’dur (1849-1905). Reformcular, esas itibarıyla “ Müslümanlar nerede hata yaptı? Müslüman toplumlar neden geri kaldı?” sorularına cevap arayan entelektüellerdir. Bu çerçevede İslam ülkelerinin, bilimde, teknolojiye, iktisadi ve sosyal hayatta evrensel düzeydeki gelişmeleri neden takip edemedikleri ve neden Batının doğrudan yada dolaylı egemenliği altına girdikleri sorgulanmaktadır. Bu ekole göre, geleneksel İslam anlayışı belli bir dönemdeki anlayışı dokunulmaz kabul etmektedir, orijinal kaynağın çağın ihtiyaçlarına göre yeniden yorumlanması ise bir zorunluluk olarak görülmektedir. (Ülger, 2016, s.134)

Müslüman Kardeşler hareketinin ideolojik temelleri, farklı düşünsel liderlerin katkılarıyla şekillenmiştir. Hareketin kurucusu Hasan el-Benna, İslam'ı toplumsal ve siyasal hayatın merkezine yerleştirirken ılımlı, uzlaşmacı ve şiddetten mümkün olduğunca uzak bir yaklaşımı benimsemiştir. Ona göre İslam'ın toplumda yeniden ihyası, eğitim ve sosyal hizmetler gibi barışçıl yollarla gerçekleşmelidir. Rejim değişikliklerinin tabandan olması gerektiğine inanmıştır. Ancak hareketin bir diğer önemli ideoloğu olan Seyyid Kutub, bu anlayıştan farklı olarak gerektiğinde şiddeti bir araç olarak meşru görmüş ve radikal bir söylem geliştirmiştir. Kutub, özellikle "Cahiliye Toplumu" kavramı üzerinden mevcut yönetimlerin meşruiyetini sorgulamış ve devrimci bir yaklaşımı savunmuştur. Öte yandan Said Havva, Müslüman Kardeşler 'in düşünce dünyasına tasavvufi bir boyut katmış ve maneviyatı hareketin ruhuna işlemiştir. Said Havva'ya göre tasavvuf, bireyin ahlaki ve ruhsal eğitimini tamamlayarak hareketin sosyal ve siyasi hedeflerine ulaşmasında önemli bir role sahiptir. Bu üç düşünürün katkıları, Müslüman Kardeşler hareketinin hem geniş halk kitleleriyle bağ kurmasını hem de zaman içinde farklı stratejik yönelimler benimsemesini sağlamıştır.

3.1.1. Hasan El Benna

Hasan El Benna 1906 senesinde Nil deltasında bulunan Mahmudiye kasabasında dünyaya gelmiştir. Babası bu kasabanın cami imamı olan Abdurrahman El Benna Es-Saati'dir. O dindar kişiliğinden dolayı etrafındakilerden saygı görmüştür. Babası dini bütün bir insan olan Hasan el Benna ilk eğitimini ailesinden almıştır. O, İlk ve ortaokulu Mahmudiye'de okumuştur. Ortaokulun son sınıfındayken Ahlâk ve Edep Cemiyeti adında, dini emirlere uymayı gaye edinen bir cemiyet kurmuştur. 1919'lu yıllarda İngiliz sömürsünü protesto etmek adına düzenlenen gösterilere katılmıştır. Öğretmen okulunun hemen akabinde ise Kahire'ye giderek, Darul Ulûm'a kaydolmuştur. Yükseköğrenim yıllarında yaşadıkları onun üzerinde büyük etkiye sahiptir. O, aşırı özgürlüğün getirmiş olduğu ahlaki çöküşe şahit olmuş, modernizm adı altında insanların gün geçtikçe dinden uzaklaştıklarına tanıklık etmiştir. O aynı zamanda bundan daha da kötü olan bir durumun da farkına varmıştır ki, o da bu durum karşısında hiçbir önlemin alınmamasıydı. Mısır toplumunun olaylara karşı duyarsızlığı ve adeta olan bitenleri bir seyirci edasıyla izlemeleri Benna için kabul edilemez bir durumdu. Bu gidişata duyarsız kalmamış ve insanları olan bitenler hakkında haberdar etmek ve gerçek benliklerine döndürmek amacıyla ne yapılması gerektiği üzerinde incelemelerde bulunmuştur. Sonunda yakınında ilmi ile âlim olan kişilerle konuşarak, onları "el-Feth" isminde bir dergi çıkarmaya ikna

etmiştir (Lia, 2000, s. 45-46).Yeni Selefilik ve onun teorisyenlerinin tartışıldığı bir ortamda çocukluk dönemini geçiren El Benna'nın ideolojisinin şekillenmesinde yetiştiği ortam etkili olmuştur(Lia, 2000, s. 41).

Hasan El Benna'nın Müslüman Kardeşler Cemiyetinin erken dönem stratejileri, hayır işlerini ve eğitim faaliyetlerini, Cemiyetin asıl hedeflerine ulaşmada birer araç olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu anlayış, Cemiyetin toplumsal etkisini artırmak ve geniş bir destek tabanı oluşturmak için bu tür faaliyetlere yöneldiğini göstermektedir. 1934 yılında, Müslüman Kardeşler 'in "Kanun-u İhvan'il-Müslimin'il-Amm" (Müslüman Kardeşler Genel İlkesi) olarak bilinen ilke değişikliği önemli bir dönüm noktasıdır. Belirlenen bu ilkelerle, daha önce Cemiyetin siyasete karışmasını engelleyen ilke kaldırılmıştır. Böylece, Müslüman Kardeşler 'in hayır kurumlarından ve sosyal yardım faaliyetlerinden çok daha geniş bir misyona sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu ilkesel değişiklik, Müslüman Kardeşler 'in sadece sosyal yardım ve eğitim faaliyetleriyle sınırlı kalmayacağını, aynı zamanda siyasi alanda aktif bir rol oynayacağını ve siyasi hedefler doğrultusunda stratejik adımlar atacağını göstermektedir. Artık Cemiyeti, doğrudan siyasi mücadelelere girişme ve toplumda daha geniş bir etki alanı oluşturma kapasitesine sahip olmuştur. El Benna'nın bu adımı, Müslüman Kardeşler 'in toplumsal ve siyasi değişim hedeflerini gerçekleştirmek için daha atılgan ve girişimci bir strateji benimsemeye başladığının bir işaretidir. Bu süreç, Müslüman Kardeşler 'in zamanla sadece dini bir hareket olmaktan çıkıp, siyasi ve sosyal bir güç olarak geniş bir etki alanına sahip olmasını sağlamıştır (Wendell, 978, s.75).

Hasan El Benna siyasallaştırılmış bir İslam için gerekli ideolojik temeli tasarlama gayretine girmiştir, İslam'ın siyaset de dâhil, hayatın tüm yönlerini kuşatan total bir kavram olduğunu vurgulamıştır. El Benna 'ya göre geleneksel ve dar yorum, İslam'ı bir emperyalist, boyun eğen ve alçak bir yapıya indirgemiş ve bu yüzden Müslümanlar İslam'ın yorumunu siyaseti de içine alacak şekilde genişleterek, kendilerini düşmanlarının prangalarından kurtarma ihtiyacı içine girmişlerdir. Hasan El Benna gözünde İslam'ın bütünselliğinin kabulü, bir Müslümanın İslam'a bağlılığı sayesinde milleti ilgilendiren tüm konularda söz hakkına sahip olmasını teyit eden bir kurtuluşu temsil ediyordu. El Benna bu hakkın yerine getirilmesini bir görev olarak tanımlıyordu. Bir Müslüman siyasi değilse halkının meseleleriyle ilgili görüş sahibi değilse, hiçbir zaman gerçek bir Müslüman olmayacaktır. Büyüden eğer İslam doğru anlaşılacak olursa o, bir tür Müslümanları yetkilendirme anlamına geliyordu. Hasan El Benna tarafından tanımlandığı üzere, toplumda siyasetin rolü hükümet ilişkilerini düzenlemek, imtiyaz ve

görevlerini açıklığa kavuşturmak, yöneticileri kontrol ve teftiş etmek; doğru davranırsa itaat etmek, yanlış davranırsa tenkit etmek idi. İslam sırf bir İslami toplumun genel kurallarını ve amaçlarını özel olarak belirlemiştir. O, aynı zamanda insanlığa, bu amaçları gerçekleştirme ödevini yüklemiştir. İslam tüm detayları ve küçük meseleleri, genel şartlar doğrultusunda insanların çözümüne bırakmıştır. El Benna özellikle halkın hâkimiyeti prensibini ve yöneticiyi sorumlu tutmanın önemini vurgulamıştır. İslam Yöneticiye halkın genel refahı için çalışma görevi yüklemiştir. El Benna, şayet yönetici saparsa, halk onu düzeltmek ve onun adaletin kaynağına döndürmekle yükümlüdür. İslam'ın bu yorumuyla Müslüman Kardeşler kendi siyasi katılım haklarını ve ülkenin siyasi meselelerinde oy hakkına sahip olma talebini güçlü bir şekilde ileri sürebilmişlerdir(Lia, 2000, s. 249-250).

Hasan El Benna, İslam'ın bireysel ibadetle sınırlı olmadığını, toplumsal ve siyasi yaşamı da kapsayan kapsamlı bir sistem olduğunu savunmuştur. Ona göre, Müslümanlar İslam'ın bu bütüncül yapısını benimseyerek hem ahlaki hem de siyasi sorumluluklarını yerine getirmelidir. Böylece birey, topluma ve yöneticilere karşı duyarlı bir duruş sergileyerek İslam'ın özünü yaşatacaktır.

Diğer ülkelerdeki sivil toplum kuruluşları ve siyasi partiler ile ilgili olarak aynı hedefe yönelik Orta Doğu ülkeleri üzerindeki hegemonyanın kaldırılması için çalışan “ İster dini, ister sosyal, ister iktisadi ve isterse de siyasi olsun, bu topraklar üzerindeki bütün davalara karşı tavrımız, Müslüman Kardeşler Hareketinin tabiatı gereği ve inancımız gereği tek bir tavır olmalıdır. O da: Bütün bu oluşumlara hayır dilememiz ve hepsinin başarılı olmasını arzulamamızdır(El Benna,2007,s. 388).

1935'te yapılan toplantıdan sonra Müslüman Kardeşler Cemiyetinin politize olması, belirli ideolojik ve stratejik düşünceler etrafında şekillenmiştir. Bu düşünce, Cemiyetin politik ve sosyal hedeflerini yönlendiren temel unsurlardır. Hasan El Benna, tüm Müslümanların ortak bir ümmet olarak birleşmesini savunan Panislamizm anlayışını benimsemiştir. Bu görüş, Müslüman ülkeler arasında dayanışma ve birliği teşvik etmekte, uluslararası Müslüman topluluklar arasında bir güç birliği oluşturmayı hedeflemektedir. El Benna, özellikle İngiltere'nin Mısır üzerindeki etkisine karşı bir duruş sergileyerek antiemperyalist bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu, Mısır'ın sömürgecilikten kurtulmasını ve bağımsız bir ulus olarak kendi kaderini tayin etme mücadelesini ifade etmektedir. İslam'ı modern sosyal ve politik koşullara uygun bir şekilde yeniden ele alma ve yorumlama amacı güden İslam modernizmi, El Benna'nın önemli bir düşüncesidir. Bu düşünce, İslam'ın çağdaş dünyada nasıl uygulanması gerektiğine dair yenilikçi ve reformist bir yaklaşımı temsil etmektedir. El Benna, İslam'ın temel prensiplerini modern

dünyanın gereksinimleriyle uyumlu hale getirme çabasını taşımaktadır.

Hasan El Benna'nın temel hedefi, İslam devleti ve Müslümanların birliğini kurmaktır. Bunlara erişmek için öncelikle İslam toprakları özgürlüğe kavuşturulmalıydı. Benna, toplumsal sorunların ve Müslüman dünyasının gerilemesinin suçunu öncelikle Avrupa emperyalizminde ve Batılılaşmış Müslüman elite buluyordu. Benna 'ya göre, Mısır'daki liberal milliyetçiliğin başarısızlığı İsrail'in kurulması, Filistin topraklarında ki İngiliz işgali, işsizlik, yoksulluk ve yozlaşma gibi toplumsal olaylarda kendini gösteriyordu. İşgalcilerden kurtulmanın tüm Müslümanların görevi olduğunu, aynı biçimde İslami yönetimler kurulmasını engelleyen yöneticilere karşı çıkmanın da Müslümanlara farz olduğunu söylüyordu(Çağlayan, 2011, s. 187).

Hasan El-Benna, İslam dünyasının birlik ve dirilişi için her fırsatı değerlendirmiş ve cemiyetin temel hedefini, İslam'ın ahlaki ve toplumsal değerlerini yeniden canlandırmak ve Müslüman toplumları bir araya getirmek olarak belirlemiştir. Bu doğrultuda, İslam dünyasının güçlü ve etkili liderleriyle iş birliğinin önemine her zaman inanmıştır. Suudi Arabistan Kralı Abdulaziz es-Suud, bu vizyonun önemli bir parçası olarak, Hasan El Benna ve Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin nazarında özel bir konuma sahiptir. Hasan El Benna, Kral Abdülaziz'in desteğinin Cemiyet'in uluslararası etkisini artıracığına ve Mısır'daki toplumsal hedeflerine ulaşmasında büyük bir katkı sağlayacağına inanmıştır. Ona göre, bu destek sadece siyasi bir ittifak değil, aynı zamanda ümmetin birliği ve dayanışması adına büyük bir manevi sembol niteliği taşımaktadır. Hasan El Benna, İslam dünyasının geleceği için Kral Abdulaziz ile ortak bir vizyon doğrultusunda çalışmayı her zaman arzulamış ve bu hedefe yönelik atılan her adımın, ümmetin daha aydınlık bir geleceğe ulaşmasına vesile olacağına inanmıştır. (El Benna, 2007, s.308.)Müslüman Kardeşler, Mısır'daki toplumsal ve siyasi hedeflerine ulaşmak için uluslararası alanda destek arayışını sürdürmüş ve Suudi Kralı Abdulaziz es-Suud'dan beklentilerinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Bu strateji, Cemiyetin ulusal ve uluslararası etkisini artırmak ve küresel düzeyde daha fazla etki sağlamak amacıyla attığı adımlardan biridir.

Hasan El-Benna, genel ideolojisinde ılımlı, uzlaşmacı ve şiddetten uzak bir yaklaşımı benimsemiş, İslam toplumunun yeniden inşasını eğitim, sosyal hizmetler ve ahlaki reformlarla gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Ancak Filistin meselesi söz konusu olduğunda, el-Benna'nın tavrı belirgin şekilde daha radikal ve mücadelecî bir çizgiye kaymıştır. 1948 Arap-İsrail Savaşı sırasında Müslüman Kardeşler hareketi, Filistinli direnişçilere aktif destek sağlamış ve gönüllü birlikler oluşturarak sahada mücadeleye

katılmıştır. El-Benna, Filistin topraklarının Müslümanların kutsal mirası olduğunu vurgulamış ve Siyonizm'in İslam dünyasına yönelik büyük bir tehdit oluşturduğunu savunmuştur. Bu bağlamda, el-Benna barışçıl yöntemlerin yetersiz kaldığını düşünerek, Filistin davasında silahlı direnişi meşru ve gerekli bir araç olarak görmüştür. (Ataman, 2015, s.47-50)

Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin Filistin sorununa yaklaşımı, Pan-İslamist (İslam Ümmetçiliği) anlayışının bir yansımasıdır. Cemiyetin, Filistin meselesini sadece bir yerel sorun olarak değil, tüm Müslümanlar için ortak bir mesele olarak görmüş ve bu doğrultuda çeşitli adımlar atmıştır. Müslüman Kardeşler, "Müminler ancak kardeşirler" (Hucurat Suresi, 10). Ayetini temel bir referans olarak almış ve bu anlayışa dayanarak tüm Müslümanların ortak bir kardeşlik ve dayanışma içinde olması gerektiğini savunmuştur. Bu bakış açısıyla, Filistin sorunu, sadece Filistinlilerin değil, tüm Müslümanların sorunu olarak kabul edilmiştir. Hasan El Benna, "İslam bayrağının yükseldiği her bir toprak parçası Müslümanların vatanıdır" söylemiyle coğrafi anlamda ulusçuluğu reddetmiş ve İslam'ın evrensel birliği vurgusunu ön plana çıkarmıştır. Bu anlayış, Filistin'in tüm Müslümanların ortak vatanı olduğu görüşünü pekiştirmiştir (Güzel, 2012, s. 24). Hasan El Benna, İslam Ümmetçiliği anlayışını Filistin sorununa uygulayarak, bu sorunu İslam ümmetinin ortak mücadelesi olarak görmüş ve bu doğrultuda Filistin'e yönelik destek faaliyetleri yürütmüştür.

1937 yılında Hasan El Benna tarafından yayımlanan *el-Cundiyye fi'l-İslam* (İslam'da Militarizm) risalesi, Müslüman Kardeşler 'in ideolojik ve stratejik anlayışını derinleştiren önemli bir eserdir. Bu risale, Cemiyetin Filistin ayaklanması ve İngiltere-Mısır Anlaşması gibi önemli olaylar çerçevesinde şekillenen ideolojisini kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Hasan El Benna, *El-Cundiyye fi'l-İslam* adlı eserinde, İslam'ın güç anlayışını ve şiddeti ele almaktadır. El Benna, İslam'ın gücü ve askeri stratejileri önemsemekle birlikte esas olarak barışın tercih edildiğini vurgulamaktadır. Bu, İslam'ın yalnızca savaş değil, barış ve adalet arayışını da önemli gördüğünü belirtir. Risale, İslam'ın askeri yönünü ve bu yönün nasıl uygulandığını analiz etmektedir. El Benna, İslam'ın tarihsel olarak askeri organizasyonlar ve savaş stratejileri geliştirdiğini ancak bu özelliklerin barışı ve toplumsal düzeni sağlamak amacıyla kullanıldığını ifade etmektedir. El Benna, militarizmi ve barışı bir arada ele alarak, İslam'ın askeri yönünün yalnızca zorunlu durumlar için geçerli olduğunu ve barışın esas hedef olduğunu belirtmektedir. Bu, Müslüman Kardeşler 'in askeri stratejilerinin, toplumsal düzeni

sağlama ve adaleti getirme amacını taşıdığını vurgulamaktadır (Gershoni ve Jankowski, 1995, s. 21). El-Benna, İslam'ın askeri organizasyonlar ve savaş stratejileri geliştirme kapasitesini arttırmaları gerektiğini kabul ederken, bu unsurların temel amacının fetih veya şiddet olmadığını, aksine barışın, adaletin ve toplumsal düzenin sağlanması olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre İslam, gerektiğinde savunma ve toplumsal huzuru temin etmek için mücadele etmeyi meşru görür; ancak bu mücadele hiçbir zaman keyfi ya da saldırgan bir karakter taşımaz.

Hasan El Benna Müslüman Kardeşlerin paradigmasını özetlerken 'Başarının Allah'ın izni ile tam ve mükemmel olabilmesi için hareketimiz yapıcılık ve kuruculuktur. Davamız yapar, fakat yıkmaz. Her zaman için olumlu olanı gerçekleştirmeye çalışır. Bu nedenle her şeyden önce kendimize bakmalı, kendimize dikkat etmeliyiz (El Benna, 2007, s.387).

1937'den itibaren Hasan El Benna, Müslüman Kardeşler Cemiyetinin siyasi tavrını ve ideolojik çerçevesini daha belirgin bir şekilde ortaya koymuştur. Bu bağlamda, El Benna, Cemiyetin üyeleri için bazı şartlar ve prensipler geliştirmiştir. Bu şartlar, Cemiyetin hem içyapısını hem de toplum üzerindeki etkisini yönlendiren temel unsurları içermektedir. İşte bu şartlar Hasan El Benna'nın 1937'de geliştirdiği "on görev" olarak adlandırılmaktadır. Bu kavram, Müslüman Kardeşler 'in üyeleri için belirlediği temel görevleri ve sorumlulukları içermektedir. Bu görevler, Cemiyetin üyelerinin kişisel ve toplumsal davranışlarını yönlendiren ve Cemiyetin ideolojik bütünlüğünü korumayı amaçlayan prensiplerdir. Hasan El Benna'nın 1937'de Müslüman Kardeşler 'in ideolojik ve politik çizgisini netleştirdiği, Cemiyetin hedeflerini ve değerlerini belirlediği bir dönüm noktasıdır. On görev, üyelerin Cemiyet içindeki sorumluluklarını belirlerken, "helak edici on husus" ve "kurtarıcı on husus" ise Müslüman Kardeşler 'in karşı olduğu ve desteklediği temel unsurları ortaya koymaktadır. Bu ilkeler, Cemiyetin toplumsal ve siyasi hedeflerini gerçekleştirme çabasında önemli bir rol oynamıştır (El Benna, 2007, s. 384-391). Bu taleplerden hiç birisinde saldırgan ve şiddeti tasvip eden bir İslami anlayış yoktur.

Hasan El Benna tarafından 1937 yılında ortaya konan "Elli İstek" veya "Elli Talep" Müslüman Kardeşler Cemiyetinin siyasi, sosyal, ekonomik ve yargı alanlarında gerçekleştirmek istediği reformları ve değişiklikleri özetleyen bir listedir. Bu talepler, Cemiyetin İslam toplumunu yeniden şekillendirmek ve toplumsal düzeni İslami prensiplere uygun hale getirmek amacıyla belirlediği hedefleri içermektedir. "Elli İstek"

siyasi ve yargı alanında talepler, sosyal ve ilim alanında talepler ile iktisadi alanda talepler olmak üzere üç ana kategoriye ayrılmıştır. Elli İstek, Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin toplumda köklü değişiklikler yapmayı ve İslami prensiplere dayalı bir düzen kurmayı hedeflediğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu talepler, hem bireysel hem de toplumsal yaşamda İslam'ın daha fazla etkili olmasını ve modern toplumun sorunlarına İslami çözümler sunmayı amaçlamaktadır. Hasan El Benna'nın önerdiği bu değişiklikler, Cemiyetin toplumsal reformlar çerçevesinde ne tür düzenlemeler yapmak istediğini ve hangi alanlarda dönüşüm hedeflediğini net bir şekilde yansıtmaktadır.

Hasan El Benna'nın Müslüman Kardeşler Cemiyetindeki söylemleri ve stratejileri, Cemiyetin Ümmet Birliği ve İslam Devleti idealine ulaşma amacını ortaya koymaktadır. Ancak bu amaca ulaşmak için benimsediği yöntemler, şiddet ve devrimci yaklaşımlar yerine, siyaseten evrimsel ve tedrici bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, Cemiyetin hedeflerine ulaşma biçimindeki stratejik tercihini ve ideolojik çerçevesini açıkça ortaya koymaktadır. Hasan El Benna'nın ve Müslüman Kardeşler 'in İslam Devleti idealine ulaşma yöntemleri, şiddet ve köktenci yaklaşımlar yerine, zamana yayılmış ve kademeli reformlarla şekillendirilmiştir. Bu, Cemiyetin uzun vadeli ve sürdürülebilir bir değişim hedeflediğini, toplumsal ve siyasi yapıları adım adım iyileştirmeye çalıştığını göstermektedir. Bu yaklaşım, toplumsal ve politik değişimin doğal bir süreç içinde gerçekleşmesini ve İslami değerlerin topluma entegre edilmesini amaçlamaktadır. Hasan El Benna'nın İhvan metodolojisi, manevi ve düşünsel araçların ön planda olduğu bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bu, salt askeri ve güç odaklı stratejiler yerine, toplumsal bilinçlendirme, ideolojik eğitim ve aşamalı reformlar yoluyla toplumsal değişim ve dönüşüm sağlamayı amaçlamaktadır. Manevi araçlar ve düşünsel reformlar, toplumsal değerlerin ve İslami prensiplerin yaygınlaştırılmasına odaklanarak, uzun vadeli ve sürdürülebilir bir etki yaratmayı hedeflemektedir. Bu metodoloji, El Benna'nın ideolojik ve stratejik vizyonunun merkezinde yer alır ve Müslüman Kardeşler 'in toplumsal hedeflerine ulaşmada izlediği yolun temel taşlarını oluşturmaktadır (Haddad, 2010, s. 126-130).

Hasan El Benna'nın Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin gelişim süreci, Cemiyetin evrimsel aşamalarını ve stratejik hedeflerini belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. 1938 yılında Cemiyeti, 300'den fazla şubeye sahip olarak geniş bir yapıya ve yurtdışında da etkili bir örüntüye ulaşmıştır. Hasan El Benna'nın Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin evrimsel sürecindeki kuruluş ve gelişme aşamaları, Cemiyetin stratejik hedeflerini ve

yöntemlerini belirgin bir şekilde ortaya koyar. İlk aşama, geniş kitlelere ulaşmayı ve toplumsal tabanı genişletmeyi hedeflerken, ikinci aşama özel davet ve stratejik ittifaklarla etki alanını daraltarak güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu aşamalar, Cemiyetin hem içsel hem de dışsal etki kapasitesini artırma çabalarının bir parçasıdır ve El Benna'nın uzun vadeli hedeflerine ulaşma stratejisinin bir parçası olarak görülmektedir (El Benna, 207, s. 268).

Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin başarısı, yalnızca bireysel çabalardan değil, aynı zamanda güçlü ideolojik temellerden kaynaklanmaktadır. İslam'ın toplumsal ve siyasi yaşamda egemen olması gerektiğine dair güçlü inanç, Cemiyet'in toplumsal yapıda derin bir etki yaratmasını sağlamıştır. Bu ideolojik değerler, Cemiyet'in sadece Mısır'da değil, geniş bir coğrafyada etkili olmasına zemin hazırlamış ve Mısır siyasi tarihinin şekillenmesinde hayati bir rol oynamıştır. Müslüman Kardeşler Cemiyetinin ortaya koyduğu ideolojik yapı, yalnızca Mısır'da değil, Orta Doğu ve İslam dünyasının birçok bölgesinde etkili olmuş ve geniş bir taban bulmuştur. Cemiyetin bütüncül İslami yaklaşımı, Panislamizm, antiemperyalizm ve toplumsal reform hedefleri, onu sadece Mısır'da değil, geniş bir coğrafyada etkili bir hareket haline getirmiştir. Bu ideolojik değerler, Cemiyet'in motivasyonunu ve etkililiğini belirleyici bir unsur olarak ortaya koymuştur.

Hasan El Benna, İslami esasları ve sünneti temel alırken, modern yaklaşımları da dikkate alarak İslam Modernizmi görüşünü benimsemiştir. Bu metodoloji, Cemiyet'in geleneksel İslami değerleri korurken, modern toplumsal ve siyasi dinamiklerle uyumlu bir yaklaşım geliştirmesine imkân tanımıştır. Bu harmanlama ve esneklik Cemiyet'in hem geleneksel hem de modern bağlamda etkili bir şekilde varlık göstermesine ve geniş bir destek tabanı oluşturmaya neden olmuştur. Hasan El Benna'nın ideolojisi, İslam'ın toplumsal hayatın her alanında egemen olmasını savunmaktadır. Bu yaklaşım, İslam'ın sadece bir din değil, toplumsal ve siyasi bir sistem olarak görülmesini içermektedir. Bu ideoloji, dini inançları toplumsal düzenin temeli olarak kabul etmektedir. Bu, Cemiyet'in hem dini hem de ideolojik açıdan toplumsal yapıyı dönüştürme hedefini yansıtmaktadır. El Benna'nın ideolojisi, devrimsel bir yaklaşım yerine evrimsel bir süreç ve tedrici bir değişim ilkesi üzerine inşa edilmiştir. Bu, toplumsal ve siyasi değişimlerin kademeli ve planlı bir şekilde gerçekleştirilmesini öngörmektedir.

Hasan El Benna hatıralarında cihat kelimesini sadece dini anlamıyla kullanmaz. 1919'daki milliyetçi isyanlar sırasında halkın direnişini de cihat olarak tanımlar.

Kendisinin de katıldığı bu eylemlere katılma sebebi için şöyle yazar: “Tasavvuf ve ibadetle uğraşmakta olmama rağmen, vatana hizmet etmenin kaçınılması mümkün olmayan, farz kılınmış bir cihâd olduğuna inanıyordum”(El Benna, 2007 s.52). Bu yaşlarda kendisinin henüz oturmuş bir siyasal düşüncesi yoktur. Buradan da anlaşılacağı üzere cihat, Mısır toplumunda sadece dini anlamda bir savaşı ifade etmez. Benna kendi döneminde tüm özgürleşme hareketleri için ve Cemiyet’in toplantıları, ziyaretleri, güçlendirilmesi faaliyetleri için cihat etme ifadesini kullanır.

Hasan El Benna'nın Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin hedeflediği İslam toplumu idealine ulaşabilmek için belirlediği toplumsal yapının kademeleri, ideolojik bir dönüşüm sürecinin aşamalarını göstermektedir. El Benna'nın bu tedrici yaklaşımı, toplumsal yapının her seviyesinde İslami değerlerin ve normların yerleşmesini amaçlamaktadır. İlk aşama, her bireyin İslam'ın ahlaki ve dini değerlerini içselleştirmesi ve bu değerlerle yaşamasıdır. Bu, bireysel olarak İslam'ın emir ve yasaklarına uygun bir yaşam sürmeyi, ahlaki ve manevi olarak kendini geliştirerek İslami kimliği özümsemeyi ifade etmektedir. Bireylerin İslam değerleriyle özümsemesiyle birlikte, aile yapısının da bu değerlere uygun hale getirmesi gerekmektedir. Aile içi ilişkiler, eğitim, çocuk yetiştirme ve ailevi sorumlulukların İslami kurallara uygun olarak düzenlenmesi hedeflenmiştir. Aile, İslam'ın ilk ve temel alanı olarak görülmüştür. Toplum düzeyindeki dönüşümün ardından, İslam'ın hükümet ve devlet yönetiminde hâkimiyet sağlaması hedeflenmiştir. İslami hukukun devletin yasama ve yürütme süreçlerinde uygulanması ve İslami prensiplere dayalı bir yönetim anlayışının benimsenmesi hedeflenmiştir. Hasan El Benna'nın belirlediği merhaleler, Müslüman Kardeşler Cemiyetinin ideolojik hedeflerinin ve stratejik planlarının sistematik bir şekilde uygulanmasını sağlamıştır. Her aşama, önceki aşamalardan beslenen ve onları tamamlayan bir yapıya sahiptir. Bu yaklaşım, bireysel ve toplumsal dönüşümden başlayarak genişleyen bir değişim sürecini ifade etmekte ve nihayetinde uluslararası ölçekte bir İslam etkisi oluşturmayı hedeflemektedir. El Benna'nın bu stratejisi, İslam Devleti idealine ulaşmada hem toplumsal hem de siyasi düzeyde kapsamlı bir değişim öngörür (El Benna, 2010, s. 158). El Benna'nın ulus ve millet konusundaki yaklaşımı, ideolojik olarak bütüncül bir İslam birliğine odaklanmış ve coğrafi sınırları aşan bir anlayış benimsemiştir. El Benna'nın bu perspektifi, İslam'ın bir bütün olarak görülmesini ve Müslümanların ortak bir vatan duygusu taşımasını vurgulamaktadır. Bu anlayış, Cemiyet'in tüm ideolojik çerçevesini ve stratejik hedeflerini şekillendirmekte ve Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin toplumsal ve siyasi hedeflerinin

temel taşlarından biri olarak kabul edilmektedir.

El Benna'nın milliyetçilik ve vatanseverlik anlayışları, Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin ideolojik perspektifinin önemli bir parçasıdır. Bu anlayışlar, Cemiyet'in hem milli hem de uluslararası düzeydeki hedeflerini ve stratejilerini şekillendirmiştir. El Benna, toprağını sevmeyi ve ona bağlı olmayı müspet milliyetçilik olarak değerlendirmiştir. Bu tür milliyetçilik, ülkedeki kültürel ve tarihsel değerleri korumayı ve ülkenin bağımsızlığına saygı göstermeyi içermektedir. Müspet milliyetçilik, ülkeyi işgalcilerden kurtarma ve bağımsızlık kazanma mücadelesini özgürlükçü vatanseverlik olarak adlandırmıştır. Bu anlayış, ülkenin özgürlüğünü ve bağımsızlığını kazanma çabasını desteklemiş ve vatanseverlik duygusunu olumlu bir motivasyon olarak kabul etmiştir. El Benna, menfi vatanseverliği veya cahili milliyetçiliği, başkasını inkâr ve sömürme üzerine kurulu bir yaklaşım olarak tanımlamıştır. Bu tür milliyetçilik, başkalarını küçümsemek ve sömürmek yoluyla kendini üstün görme eğilimindedir (El Benna, 2010, s. 193).

El Benna'nın Cemiyetin kimliği ve rolü hakkındaki görüşleri, Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin İslam'ı toplumsal ve siyasi yaşamın merkezine koyan bir ideolojik hareket olduğunu ve bu hareketin dini ve siyasi amaçlar arasında bir ayrım yapmadığını ortaya koymaktadır. Cemiyet, dini bir misyonu toplumsal ve siyasi bir stratejiyle birleştiren bir yaklaşımı benimserken, bu stratejiyi bir siyasi parti olarak sınırlamaktan kaçınmıştır. Cemiyet ideolojisi, Batılı kavramlara karşı temkinli bir yaklaşım benimserken, bu kavramları İslami değerler ve hedeflerle uyumlu bir biçimde ele almaktadır. El Benna'nın partizanlığa karşı duruşu ve seçimlere katılımı, Cemiyetin ideolojik tutarlılığını koruyarak stratejik hedeflerine ulaşma çabasının bir parçasıdır. Bu çerçevede, Cemiyet'in modernite ve demokrasi kavramlarına yaklaşımı, sadece bir kopyalama değil, aynı zamanda bu kavramları İslami çerçevede yeniden değerlendirme ve uyarlama çabası olarak görülmüştür (El Benna, 2010, s. 346). Cemiyetin eleştirileri, mevcut siyasi partilerin etkinliğini ve yararlılığını sorgularken, aynı zamanda daha büyük ve kapsamlı bir değişim ve reform önerisi sunmaktadır. El Benna'nın görüşleri, mevcut siyasi yapının yetersizliğine vurgu yaparak, daha bütüncül ve İslami bir yaklaşımın gerekliliğini savunmuştur. Bu çerçevede, Cemiyet'in ideolojik hedefleri, mevcut siyasi sistemin eksikliklerini gidermek ve toplumsal sorunlara çözüm bulmak için İslami ilkelerle uyumlu alternatifler geliştirmek üzerine odaklanmıştır.

Hasan El Benna'nın ideolojisinde anti-empyrializm ve Batı karşıtlığı, önemli bir

yer tutar ve bu, Cemiyet'in toplumsal ve siyasi stratejilerinin merkezinde yer almaktadır. El Benna 'ya göre Batı, sadece ekonomik ve askeri değil, kültürel bir emperyalizm de yürütmektedir. Bu kültürel emperyalizm, Müslüman toplumların kimliklerini, geleneklerini ve değerlerini aşındırarak törpülemekte, Batı değerlerini ve yaşam tarzını kabule zorlamaktadır. Bu durumun Müslüman toplulukların kendi kimliklerini ve değerlerini kaybetmelerine ve Batılı kuralları ve yaşayışına uyum sağlamak zorunda kalmalarına neden olduğuna inanmaktadır. El Benna, Batılaşmanın sadece kültürel değil, aynı zamanda dini bir tehdit oluşturduğunu savunmuştur. Batılaşmanın, İslam inanç ve değerlerinden uzaklaşmakla eşdeğer olduğunu ifade etmişti. Bu görüş, Batı'nın sadece siyasi ve ekonomik etkilerini değil, aynı zamanda dini ve kültürel etkilerini de eleştirmiştir. Hasan El Benna'nın anti-emperyalist yaklaşımı, Batı'nın hem ekonomik hem de kültürel egemenliğine karşı bir duruş sergilemek üzerine kuruludur. El Benna, Batı'nın Müslüman ülkelerdeki etkisini, bu ülkelerin bağımsızlıklarını ve kültürel kimliklerini tehdit eden bir unsur olarak görmüştür. Bu bağlamda, Batı'nın getirdiği kültürel ve siyasi değişimlere karşı birlikte durulmasını amaçlamıştır.

Hasan El Benna, Batı etkisinden uzak, İslam değerlerine dayalı alternatif sistemler önermektedir. Bu sistemler, Müslüman toplumların kendi kimliklerini ve kültürel değerlerini koruyarak Batı etkilerinden bağımsız bir şekilde gelişmelerini sağlamaktadır. El Benna'nın anti-emperyalist tavrı, bu alternatiflerin oluşturulması için bir gerekçe ve motivasyon kaynağıdır. Bu açıdan El Benna dört şekilde Batıyı tasvir eder: “Birincisi doğu ve İslam halklarını sömüren Batı; ikincisi ilerlemiş sanayisiyle bir medeniyet olarak Batı; üçüncüsü hayatı şekillendiren değerleri olan Batı; dördüncüsü İslam'dan ve Müslümanlardan intikam almak isteyen haçlı ruhlu Batı” (El Benna, 2010, s. 346). Hasan El Benna'nın anti-emperyalist ve Batı karşıtı duruşu, Batı'nın kültürel ve siyasi etkilerine karşı bir direniş stratejisi olarak öne çıkmaktadır. El Benna'nın ideolojik düşüncesi, Batı'nın Müslüman toplumlar üzerindeki etkilerini eleştirmekte ve bu etkilere karşı bir dizi strateji geliştirmektedir. Batılaşmanın, Müslüman toplumların kültürel ve dini kimliklerine yönelik bir tehdit oluşturduğuna inanan El Benna, bu tehditlere karşı İslami değerler temelinde bir koruma ve savunma yaklaşımı benimsemiştir.

Hasan El Benna'nın demokrasi ve şura konusundaki yaklaşımı, hem İslam'ın yönetim anlayışını hem de pratikteki uygulanabilirliğini yansıtmaktadır. Hasan El Benna'nın, demokrasi kavramını doğrudan benimsemese de, benzer bir işlevi olan “şura” kültürüne büyük önem vermiştir. Şura, İslam yönetim anlayışında, karar alma

süreçlerinde danışma ve müzakereyi ifade etmektedir. El Benna şura ilkelerine bağlı kalmakta ve karar alma süreçlerinde müntesiplerinin görüşlerini dikkate almaktadır. Ancak bu süreçte alınan kararların nihayetinde uygulanması ve itaat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hasan El Benna, şura kültürünü demokrasinin işlevsel bir alternatifi olarak görmekte ve bu kültürü, İslam'ın yönetim anlayışına uygun olarak şekillendirmiştir. Şura, belirli bir bilgelik ve yetkiye sahip kişilerin karar alma sürecini ifade ederken, demokrasi daha geniş halk katılımını öngörmüştür. El Benna'nın elitist yaklaşımı, geniş halk katılımını gerektirmeyen, daha seçkin ve bilgiye dayalı bir karar alma modelini benimsemektedir (Osman, 1991, s. 23).

Kardeşlerim! Sizler şu ana kadar herhangi bir partiye ya da kuruluşa katılmadığınız gibi, onların herhangi birisine düşmanca davranmış da değilsiniz. Sizler, Allah'ın Resul'ünden başka bir öndere uymuş değilsiniz, Allah'ın Kitabı'ndan başka bir yol kabul edip beğenmiş değilsiniz, İslam'dan başka bir amaç da edinmiş değilsiniz. Kayzer'in hakkını Kayzer'e, Allah'ın hakkını Allah'a ver diye bir öğreti yoktur İslam'ın öğretileri arasında. Aksine, İslam'ın öğretileri arasında olan şudur: Kayzer'in kendisi de, Kayzer'e ait olanlarda, hepsi bir ve Kahhar olan Allah'ındır (El Benna, 2007, s.456).

Hasan El Benna, yukarıda izah ettiği üzere din ve devlet işlerinin bir bütün olduğunu amaçlarının İslami öğretilerin toplumun her alanında uygulanmasını sağlamaya yönelik çalışılması gerektiğini ifade etmiştir.

Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin ideolojik yapısında cihat, kuvvet kullanma, paramiliter örgütlenme ve gölge devlet kavramları merkezi bir rol oynamaktadır. Cihat terimi, Cemiyet'in ideolojik ve pratik mücadelesinde hem manevi hem de fiziksel mücadeleleri ifade etmektedir. Paramiliter Örgütlenme, Cemiyet'in devlet dışında bir güç yapısı oluşturma çabalarını yansıtmaktadır. Kuvvet kullanımı ve gölge devlet stratejileri, Cemiyet'in toplumsal ve siyasal hedeflerine ulaşma çabasının bir parçasıdır. Bu kavramlar, Cemiyet'in ideolojik ve stratejik yapısının temel unsurlarını oluşturmuş ve Cemiyet'in Mısır ve Orta Doğu'daki etkisini şekillendirmiştir. El Benna, İslam toplumunda cihadın, genel olarak İslam'ın yaygınlaştırılması amacıyla yapıldığında bir farz-ı kifaye olduğunu belirtmiştir. Bu, toplumun bazı bireylerinin bu görevi üstlenmesiyle diğerlerinin bu yükümlülüğten muaf olabileceği anlamına gelmektedir. Yani, bir grup Müslüman cihada katıldığında, diğerleri bu yükümlülüğten sorumlu değildir. El Benna'nın cihat anlayışı, Kuran'daki çeşitli ayetlerle temellendirilmiştir. Örneğin, "Allah yolunda savaşın, size savaş açanlarla savaşın ama aşırıya gitmeyin"

(Bakara Suresi, 190. ayet). Ayeti, cihadın İslam'daki yeri ve sınırları hakkında rehberlik etmiştir. Peygamber Muhammed'in hadisleri de El Benna'nın cihat anlayışını desteklemektedir. Hadislerde cihadın hem manevi hem de fiziksel mücadelenin bir parçası olduğu vurgulanmıştır. "Cihat, her zaman Allah'ın yolunda yapılan bir mücadeledir," şeklindeki hadisler, cihadın İslam'daki önemini ifade eder" (El Benna, 2010, s. 386-392). Hasan El Benna'nın cihat anlayışı, Cemiyet'in ideolojik ve stratejik hedefleri açısından kritik bir öneme sahiptir. Cihadı, İslam'ın yaygınlaştırılması ve savunulması amacıyla yapılan bir mücadele olarak değerlendirmiştir. Farz-ı kifaye ve farz-ı ayn kavramları çerçevesinde, cihadın toplumsal ve bireysel sorumlulukları belirlenmiştir. Kuran ve hadislerle temellendirilmiş bu anlayış, Cemiyet'in hem ideolojik hem de pratik mücadelesinde önemli bir rol oynamıştır. Sonuç olarak İhvan İdeolojisi temelde İslam'ın prensipleri etrafında şekillenmiştir. Ancak şekillenen bu ideoloji, modern kavramlarla tam anlamıyla uyuşmamakla birlikte ancak onlarla ilişkilenebilecek bir yapıya sahiptir. Demokrasi ve diğer Batı kökenli kavramlar, ideolojinin uygulama alanında belirli bir şekilde yer bulsa da bunlar İslami değerlerle uyumlu bir biçime getirilebilmektedir. Bu yaklaşım, Cemiyet'in hem geleneksel İslam ilkelerini korumaya hem de modern dünya ile etkileşim kurmaya çalıştığını göstermektedir.

3.1.2. Seyyid Kutub

Seyyid Kutub, 9 Ekim 1906'da Mısır'ın Asyut bölgesindeki Mûşa köyünde doğmuş, ziraatla uğraşan bir ailede büyümüştür. Babası, Mustafa Kamil'in önderliğindeki Millî Parti'nin yerel temsilcilerinden biriydi. Mustafa Kamil ve partisi, dönemin Mısır milliyetçiliğinin en önemli savunucuları arasında yer alıyordu. Bu nedenle Kutub 'un çocukluk ve gençlik yılları hem İslami değerlerin hem de milliyetçi düşüncelerin etkisinde geçmiştir. Seyyid Kutub, eğitim hayatına köyündeki Kur'an kursunda başlamış, ardından Kahire'ye giderek modern eğitim almıştır. Eğitim ve edebiyat alanında bir süre çalışmakla birlikte Seyyid Kutub, bir süre öğretmenlik ve çeşitli devlet görevlerinde bulunmuştur. 1948 yılında Mısır Eğitim Bakanlığı tarafından Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilen Seyyid Kutub 'un bu ziyareti, Batı kültürünü ve eğitim sistemini yakından gözlemlemesi amacıyla planlanmıştı. Ancak bu seyahat, Kutub 'un Batı kültürüne yönelik eleştirilerini daha da sertleştirmiş ve İslami düşünceye olan bağlılığını derinleştirmiştir. Amerika'da gördüğü ahlaki çöküş ve materyalist yaşam tarzı, onun düşünsel dönüşümünde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Aksakal, 2015, s. 68-69).

Seyyid Kutub, Hasan El Benna'nın ölümünden sonra Müslüman Kardeşler

Cemiyeti'nin ideolojik yönünü önemli ölçüde şekillendirmiştir. El Benna'nın temellendirdiği ideoloji, Kutub 'un liderliğinde belirli bir evrim geçirmiştir. Bu değişim, hem Cemiyet'in içyapısında hem de ideolojik çizgisinde bazı önemli değişikliklere yol açmıştır. Seyyid Kutub 'un Mısır toplumunun İslamlaştırılması hakkındaki görüşleri, onun ideolojik ve politik anlayışının merkezinde yer almıştır. Kutub 'un düşünceleri, İslam toplumlarının temel prensiplerini vurgulamakta ve mevcut düzenin köktenci bir değişim gerektirdiğini savunmaktadır. Seyyid Kutub 'un toplumu tepeden inmece bir biçimde İslamlaştırma önerisi, onun İslam'ın toplumsal ve siyasi yaşamdaki merkezi rolünü vurgulamaktadır. Devlet otoritesinin sadece Allah'a ait olduğuna dair görüşleri ve toplumu İslami kurallar etrafında yeniden yapılandırma isteği, onun ideolojik yaklaşımlarının temelini oluşturmuştur. Bu görüşler, Müslüman Kardeşler hareketinin radikalleşmesine ve politik stratejilerinin sertleşmesine yol açmış, aynı zamanda İslami hareketlerin modern dünyadaki rolünü ve etkisini tartışan önemli bir ideolojik akımın parçası olmuştur (Toth, 2013, s. 91).

Seyyid Kutub 'un ideolojisinde Allah'ın otoritesi, yasaların ve kavramların geçerliliği açısından merkezi bir rol oynamaktadır. Allah'a dayanmayan yasalar ve sistemler, İslam'ın temel ilkeleriyle uyumsuz olarak değerlendirilmekte ve bu tür düzenlere karşı cihat zorunlu hale gelmektedir. Bu anlayış, İslam'ın toplumsal ve siyasi yaşamda mutlak bir egemenlik kurmasını amaçlar ve mevcut düzenlerin köklü bir değişimi gerektirmektedir. Seyyid Kutub 'un bu görüşleri, Müslüman Kardeşler hareketinin radikalleşmesi ve toplumsal değişim hedefleri üzerindeki etkilerini belirginleştirmiştir. Kutub 'un ideolojisinin merkezinde, Allah'ın mutlak hâkimiyeti fikri yer alır. Ona göre, Allah'ın hükmü, bireylerin hayatından toplumsal düzene kadar her alanda geçerli olmalıdır. İnsanların kendi yasalarını yapması veya dini kuralları göz ardı etmesi, ilahi otoritenin reddedilmesi anlamına gelir. Bu nedenle, İslam toplumlarının yeniden inşası, yalnızca Allah'ın hâkimiyetini tanımakla mümkün olacaktır (Kutub, 2014, s. 65).

Bilen, yaratan kim ise O hükmeder. Yaşama tarzı, metodu olarak bildirdiği din de hayatın dayanağı olan temeldir. İnsanlığın pratiğine, nazariyelerine ve doktrinlerine gelince bunlar bozulmaya, sapmaya mahkûmdur ve aslında bilgi sahibi olmayan ve kendilerine çok az bilgi verilen insanların bilgisine dayanır. Allah'ın dini, anlaşılmaz ve bulanık değildir. Onun hayat tarzı, metodu belirsiz değildir. O şahadet cümlesinin ikinci kısmı olan “Muhammedün Resulullah” cümlesi ile sınırlandırılmıştır. O temel konularda Peygamber'imiz tarafından tebliğ edilen delillere bağlıdır. Eğer Peygamber'imizin

tebliğinde delil varsa, hüküm delile bağlıdır, delile rağmen içtihat söz konusu değildir. Eğer Peygamber'imizin tebliğinde delil bulunmazsa, istek ve arzulara göre değil, bizzat Allah'ın metodunda belirtilen ilkeler uyarınca içtihadın fonksiyonuna sıra gelir. İctihat ve istinbad için kabul edilen metot da belirli ve bilinen bir şeydir, bulanık ve belirsiz bir tarafı yoktur. Otorite kaynağı halk, parti veya başka bir beşeri merci değil de ulu Allah olmadıkça, yüce egemenliğin sırf Allah'a mahsus olduğu açıkça bildirilmedikçe hiç kimse kendi koyduğu yasaya “bu Allah'ın şeriatıdır, Allah'ın koyduğu yasalardır diyemez. Bu temel şartla birlikte Allah'ın muradını bilmek için, O'nun kitabına ve Resulünün sünnetine başvurmak gerekir. Bir zamanların Avrupa'sında bilinen Teokratik sistemde görüldüğü gibi Allah adına egemenlik sürmek isteyenler de kendi koydukları yasalara “bunlar Allah'ın şeriatıdır, Allah'ın koyduğu yasalardır diyemez. İslam'ın böyle bir şeyle hiç bir ilgisi yoktur. Allah'ın Resulünden (S.A.S.) başka hiç kimse Allah adına konuşmaz. Allah'ın şeriatını, ancak belirli deliller ortaya koyar(Kutub, 1980, s.64).

Seyyid Kutub ve Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin düşünceleri, her ne kadar birçok ortak noktaya sahip olsa da bazı önemli farklılıklar da barındırmaktadır. İslam'ın toplumun her yönünü kapsayan bir yaşam tarzı olarak yeniden inşa edilmesini savunmuştur. Onun görüşleri, toplumda mevcut sistemleri ve kurumları köktenci bir şekilde ele almayı ve onları değiştirmeyi öngörmüştür. Kutub 'un düşüncesi, “yoldan çıkmışlar” olarak adlandırdığı seküler ve modernist düşüncelere karşı radikal bir tavır takınmaktadır. Kutub 'un *Yoldan Çıkmışlar* adlı eseri, bu bağlamda önemli bir kaynaktır ve mevcut toplumsal yapıyı eleştiren sert bir dil kullanılmıştır (İskenderoğlu, 2014, s. 18). Seyyid Kutub ve Müslüman Kardeşler Cemiyeti, her ikisi de İslam'ın toplumsal ve politik hayattaki rolünü vurgulasa da düşünce ve stratejilerinde bazı önemli farklılıklar göstermiştir. Seyyid Kutub 'un daha radikal ve köktenci yaklaşımı, Müslüman Kardeşler 'in daha aşamalı ve sosyal hizmet odaklı yöntemleri ile karşılaştırıldığında, iki yaklaşım arasındaki stratejik ve ideolojik farklılıkları ortaya koymaktadır. Seyyid Kutub 'un radikal düşünceleri, zamanla Cemiyet'in bazı kollarında ve daha geniş İslami hareketlerde etkili olmuştur, ancak Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin genel stratejisi daha temkinli ve aşamalı bir değişim modelini benimsemiştir.

İslam'ın amacı, insanlara inanç sistemini zorla benimsetmek değildir. Fakat İslam sadece inançtan ibaret değildir. Daha önce belirttiğimiz gibi İslam, insanları kula kulluktan kurtulmaya çağıran cihana şamil bir bildiridir. Buna göre ilk amacı, insanın insana tahakkümü ve kula kul olması esasına dayanan rejimleri ve yönetim mekanizmalarını ortadan kaldırmaktır. Üzerlerindeki siyasi baskıyı kaldırdıktan ve akıl

ve gönüllerini aydınlığa kavuşturan bildirimden sonra diledikleri inancı tercih etmek konusunda fiilen hür olan fertleri serbest bırakır. Fakat bu hürriyet, nefislerinin azgın arzusunu ilah edinecekleri veya kendi istekleri ile kullara kul olabilecekleri yahut Allah'ı bırakarak birbirlerini Rab edinecekleri demek değildir. Yeryüzünde insanı egemenliği altında yaşatan düzen, sırf Allah'a kulluk etme temeline dayanmalıdır. Bu da sırf O'nun şeriatını nizam olarak seçmekle olur. Bundan sonra herkes, bu genel düzen altında, dilediği inancı benimsesin! Böylece din sırf Allah için olmuş olur. Yani yargı, boyun eğme, bağlık ve kulluk, bunların tümü Allah için olur. (Kutub, 2014, s. 42).

Seyyid Kutub 'un kavram ve yasa anlayışı, toplumsal ve devlet yapılarının radikal bir şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiğini öne sürmektedir. Allah'ın mutlak otoritesine dayanan yasalar ve kurallar, onun ideolojisinin merkezindedir. Kutub 'un toplumları "Müslüman" ve "kâfir" olarak mutlak bir şekilde ayırması, onun toplumsal ve siyasi dönüşüm anlayışını yansıtmaktadır. Bu anlayış, hem toplumsal hem de siyasi yapının köktenci bir şekilde değiştirilmesini hedefler, mevcut düzenleri ve sistemleri İslam'ın değerleri doğrultusunda yeniden şekillendirmeyi amaçlamaktadır. Seyyid Kutub 'un Cemiyet üzerindeki etkisi, El Benna'nın yaklaşımından önemli ölçüde farklıdır. Bu farklılıklar, Cemiyet'in ideolojik yapısındaki değişimlere ve sonunda yaşanan bölünmelere yol açmıştır. Hasan El Benna, parlamento, anayasal rejim ve seçimler gibi Batılı kavramları, İslami çerçevede uygun gördüğü ölçüde kabul edebilmiştir. El Benna'nın yaklaşımı, Batılı kavramları doğrudan reddetmektense onları İslami ilkelerle uyumlu hale getirmeyi amaçlamıştır. Bu, onun politikaya ve toplumsal yapıya dair daha esnek bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. Seyyid Kutub ise Batılı modern kavramlara karşı daha sert bir tutum sergilemiştir. Kutub, Batı'nın kültürel ve siyasi etkilerini köktenci bir şekilde reddetmekte ve bu tür kavramların İslami değerlerle uyumlu olmadığını savunmaktadır. Özellikle Darul-Harb (savaş alanı) olarak adlandırdığı yerlerdeki her türlü Batılı kuruma karşı açık bir muhalefet sergilemiştir. Bu, onun ideolojik tutumunun radikal ve dönüşümsel karakterini yansıtır. Kutub'un yaklaşımına göre, Darul-Harb'in her bir kurumu, İslam'ın egemen olduğu toplumlarda yerini almamalıdır. Bu nedenle, parlamentolar, anayasal düzenler ve diğer Batılı kurumlar, İslam'ın değerleri ve ilkeleriyle uyumsuz olarak değerlendirilmiş ve bunlara karşı aktif bir direniş önerilmiştir (Tripp, 2006, s. 58). Seyyid Kutub 'un Cemiyet üzerindeki etkisi, El Benna'nın daha esnek ve ılımlı yaklaşımından belirgin bir şekilde farklıdır. Kutub 'un Batılı kavramlara karşı radikal tutumu ve Darul-Harb'e yönelik sert eleştirisi, Cemiyet'in

ideolojik yapısında büyük bir değişime yol açmış ve bu değişim, Cemiyet'ten ayrılmalara ve çeşitli fraksiyonların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu farklılıklar, Cemiyet'in toplumsal ve politik stratejilerinde köklü değişiklikler getirmiş ve hareketin tarihsel gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

Seyyid Kutub, bir kişinin ya da toplumun İslam'ı tam olarak anlayıp uygulamadığı durumlarda tekfir edilebileceğini savunmuştur. Kutub'a göre, İslam sadece bireysel ibadetlerle sınırlı değildir; aynı zamanda toplumsal ve siyasi düzeni de kapsamaktadır. Dolayısıyla, İslam'ın sadece ritüel ve manevi yönleriyle değil, sosyal ve siyasi yönleriyle de tam olarak anlaşılması ve uygulanması gerekmektedir. Kutub 'un tekfir anlayışı, özellikle İslam'ın sosyal ve siyasi düzenle ilgili prensiplerinin yerine getirilmediği durumlarda devreye girmektedir. Eğer bir kişi ya da toplum, İslam'ın bu yönlerini ihmal ediyorsa ya da Batılı değerlere ve kurumlara adapte olmuşsa, bu kişi veya toplum tekfir edilebilmektedir. Tekfir, bu kişiler veya topluluklar üzerinde İslam'ın uygulamalarıyla uyumlu hale gelmeleri için bir tür baskı ve eleştiri olarak görülmüştür (Dağ, 2012, s. 502-504). Bu bağlamda, İslam'ı tam olarak anlamayan veya Batılı değerlere uyum gösteren kişi ve toplumları tekfir etmektedir. Bu yaklaşım, onun ideolojik perspektifinde önemli bir yer tutmakta ve Cemiyet'in bazı fraksiyonlarıyla ideolojik çatışmalara yol açmıştır.

Seyyid Kutub, Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin ideolojik yapısına önemli katkılarda bulunmuş ve cihat anlayışını bu bağlamda yeniden yorumlamıştır. Kutub'a göre cihat, sadece fiziksel bir savaş değil, aynı zamanda ideolojik, ahlaki ve toplumsal bir mücadeledir. Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin İslam'ı hayatın tüm alanlarına hâkim bir sistem olarak görmesiyle uyumlu şekilde, Kutub, cihadı Allah'ın hâkimiyetini tesis etme çabası olarak tanımlar. Ona göre, İslam toplumunun yeniden inşası için bireyler önce kendi nefislerini terbiye ederek cihat etmeli, ardından cahiliye düzenlerini dönüştürmek için kolektif bir mücadeleye girişmelidir. Müslüman Kardeşler Cemiyeti, bu anlayışı benimseyerek, cihadı yalnızca savunma veya askeri bir eylem değil, aynı zamanda İslami bir hayat nizamı kurmayı amaçlayan uzun vadeli bir hareket olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda, Kutub 'un düşünceleri, cemiyetin ideolojik temelini güçlendirmiş ve cihadın kapsamını ahlaki ve toplumsal boyutlarla genişletmiştir (Abu-Rabi, 2001, s. 164).

1950'lerin başında teşkilata giren ve İrşat Bürosu üyeliği ve dâvet kısmı başkanlığı gibi önemli görevlere bulunup Nâsır'la ters düşünce uzun süre hapisshanede kalmış ve nihayetinde idam edilmiş olması nedeniyle Seyyid Kutub, Müslüman Kardeşler 'in en önemli figürlerinden biri olarak bilinmektedir. Kutub, eserlerinin gerek teşkilat içinde gerekse İslam dünyasında yaygın olması sebebiyle Müslüman Kardeşlerin

ideolojisinin temsilcisi olarak bilinmektedir. Ancak bu durum çok da açık değildir. (Erkilet Başer, 1999, s. 234-291). Müslüman Kardeşler Cemiyeti, tarih boyunca çeşitli ideolojik ve stratejik değişimler yaşamıştır. Özellikle Seyyid Kutub ‘un radikal fikirlerinin ardından, Cemiyet içinde bir dönüşüm süreci yaşanmış ve bu süreçte Hudeybî’nin ılımlı görüşleri önemli bir rol oynamıştır. Hudeybî’nin ılımlı yaklaşımı, Müslüman Kardeşler Cemiyeti’nin stratejik yöneliminde köklü değişikliklere yol açmış ve hareketin toplumsal, eğitimsel ve siyasi alanlarda daha yapılandırılmış ve kabul gören bir strateji izlemesini sağlamıştır. Bu değişim, hareketin etkisini ve genişleme potansiyelini artırmış, toplumsal değişim ve siyasi katılım hedeflerini daha ulaşılabilir kılmıştır.

3.1.3. Said Havva

Saîd Havva, 27 Eylül 1935'te Suriye'nin Hama şehrinde doğmuş ve fakir bir ailede büyümüştür. Annesini küçük yaşta iken kaybetmiştir. Havva, ilköğrenimini Hama'da tamamlamış ve camilerdeki ünlü âlimlerden ders almıştır. 1952 yılında henüz 17 yaşındayken İhvan-ı Müslim’in hareketine katılmıştır. Saîd Havva, Müslüman Kardeşler Cemiyeti’nin Suriye’deki önemli ve yetkili bir üyesi olmuştur. İslam düşüncesine katkıları, hem teorik hem de pratik yönleriyle oldukça derindir. Havva, özellikle tasavvufi birikimi ve ahlaki derinliğiyle cemiyetin ideolojisine önemli katkılarda bulunmuştur. Tasavvufun bireysel ve toplumsal dönüşümdeki rolünü vurgulayan Havva, İslam’ın ruhani yönlerinin toplum düzenine entegrasyonu üzerinde durmuş ve bu yaklaşımı Müslüman Kardeşler hareketinin temel taşlarından biri haline getirmiştir. (Halim, 2008, s.560-562) Said Havva, İslam'ın sadece bir inanç sistemi değil, aynı zamanda bireyin ve toplumun yaşam biçimini belirleyen bir din olduğunu savunmuştur. Bu doğrultuda, İslami düşünceyi Suriye'nin sosyal ve kültürel bağlamında şekillendirerek, toplumsal adalet, ahlaki sorumluluklar ve bireysel ruhaniyet arasında bir denge kurmayı amaçlamıştır. Müslüman Kardeşler ‘in ideolojisinde yer alan birey-toplum ilişkisi, Havva’nın düşüncelerinde farklı bir boyut kazanmış; toplumsal dönüşümün, sadece siyasal değil, aynı zamanda manevi bir reform ile mümkün olacağına inanmıştır. Havva, toplumun sorunlarına dair çözüm önerileri sunarken, bireylerin ruhani olgunlaşmasının ve ahlaki gelişiminin temel bir rol oynadığına dikkat çekmiştir. Bu anlayış, onun Müslüman Kardeşler hareketindeki etkisini derinleştirmiş ve hareketin düşünsel altyapısına önemli bir katkı sağlamıştır. (Ganim, 2000, s.580-585).

Saîd Havva, Müslüman Kardeşler ideolojisine manevi bir derinlik kazandırarak, İslam'ın sadece siyasi mücadele ve toplumsal reformlardan ibaret olmadığını, aynı zamanda bireyin içsel dönüşümüne de odaklanılması gerektiğini savunmuştur. Havva, tasavvufu İslam'ın asli bir unsuru olarak görmüş ve bu anlayışını, İslam'ın toplumsal düzen ve bireysel ahlâk üzerindeki etkisini derinleştirecek bir araç olarak kullanmıştır. Onun düşüncesinde, tasavvuf ve İslami anlayış bir arada yer alır. Tasavvuf, bireylerin manevi gelişimini ve ahlaki olgunlaşmalarını sağlamak için gerekli bir araç olarak görülür. Havva'ya göre, İslam davasının başarısı yalnızca siyasi mücadeleyle sınırlı değildir. Aksine, toplumsal adaletin ve İslami düzenin tesisi, bireylerin manevi ıslahı ve ahlaki gelişimiyle de doğrudan bağlantılıdır. Havva'nın bu yaklaşımı, Müslüman Kardeşler hareketinin ideolojik yapısını yalnızca devrimci bir çerçevede ele almanın ötesine geçer. Onun düşüncesinde, bir toplumun ıslahı için bireylerin içsel olarak temizlenmesi, ahlaki ve manevi olarak olgunlaşması gereklidir. Bu anlayış, Müslüman Kardeşler ideolojisinin sadece toplumsal ve siyasi düzeyde değil, bireysel ve ruhani düzeyde de etkili olmasını sağlamıştır. Bu bakış açısı, Havva'nın tasavvufa olan ilgisini, İslam'ın ahlaki ve manevi yönlerini güçlendirme arzusunu ve bu perspektifi Müslüman Kardeşler ideolojisine nasıl entegre ettiğini net bir şekilde gösterir. “Her şeyden önce tasavvuf hakkında sağlam bir bakış açısı, aşırı tasavvuf akımından koruduğu gibi bilmeden ona karşı cephe alan akımdan da muhafaza eder. Yine İslam hareketine mensup fertler için, ruhi eğitim kaçınılmaz bir zarurettir. Bu açıdan tasavvuf ve ruhi eğitim konusunda malumat sahibi olmak, çağdaş bir Müslümanın nazari ve ameli bir yaklaşımında bulunmak zorunda olduğu tarif, tanzim ve benzeri konularda bilgi edinmek kadar önemlidir” (Havva, 1986, s. 28). İslam davasını yürüten bir müminin manevi, ahlaki ve disiplinli bir hayat sürmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Saîd Havva, siyasal katılım meselesinde “şûra” kavramına önem atfetmektedir. Liderliğin şûra sonucu belirlenmesi gerektiğini ifade eden Havva, toplumun ve şûranın öne çıkardığı kimsenin herkes tarafından kabul edilmesi ve ona itaat edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu durumu, İslam birliğinin sahip olması gereken bir özellik olarak da değerlendirmektedir. Saîd Havva, siyasi partiler meselesine yaklaşımında, İslami değerlere bağlılığın yanı sıra çağının siyasal gelişmelerine uyum sağlamayı vurgularken, tasavvufun ahlaki ve manevi yönlendiriciliğini de sürece dâhil etmiştir. Ona göre, farklı İslami partilerin kurulması ve bu partilerin halkın desteğini alarak yönetime talip olması mümkündür, ancak bu faaliyetlerin Kur'an ve sünnet çerçevesinde gerçekleştirilmesi ve İslam'ın ruhani derinliğiyle yoğrulması gereklidir. Havva'nın bu yaklaşımı, onun siyasi

çoğulculuk fikrini desteklerken, demokratik süreçleri İslami ilkelerle bağdaştırmaya çalıştığını göstermektedir. Bununla birlikte, İslam dışı sistemlerle yönetilen ülkelerde Müslümanların, İslam'a ve onun hüküm ve değerlerine düşman olan partilere karşı dikkatli olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Tasavvufun bireysel ahlâk ve nefis terbiyesine odaklanan yönünü, siyasal ve toplumsal düzenin inşası için bir temel olarak gören Havva, Müslümanların hem özgür bir siyasi ortam hem de İslami ilkelere uygun bir toplumsal düzen arayışını tasavvufun manevi disipliniyle birleştirmeleri gerektiğini savunmuştur(Saîd Havva, 2018, 54-60).

1980'li yılların ortalarından itibaren Müslüman Kardeşler arasında benimsenmeye başlanan ve günümüzde de etkili olan "Vasatiye" (Orta Yol) ideolojisi, hareketin daha ılımlı bir yönünü temsil etmektedir. Bu anlayış, şiddet yanlısı radikal İslami akımlar ile laiklik arasında bir denge kurmayı amaçlar. Vasatiye, şiddet kullanımı yerine hoşgörü, uzlaşma ve barışçıl çözüm yollarını savunur. Bu yaklaşım, İslam'ın temel değerlerinin, modern dünyanın gerçekleriyle uyumlu bir şekilde yaşanabileceğini vurgular ve dini öğretilerin modern toplumla entegrasyonunu teşvik eder. Vasatiye anlayışının bir diğer önemli özelliği, Batı karşıtlığına düşmeden, Batı'nın bazı değerlerinin ve bilimsel gelişmelerin İslam ile çelişmediği görüşünü savunmasıdır. Bu bakış açısı, Batı'nın teknolojik ve bilimsel ilerlemelerinden faydalanmanın, İslam'ın özünden sapmak anlamına gelmediğini savunur. Böylece, Batı'ya yönelik düşmanlık yerine, olumlu unsurları benimseyerek İslami değerlerle uyumlu bir toplum yapısının oluşturulması gerektiğine inanılır (Ülger, 2016, s. 147). Müslüman Kardeşler, bu anlayışla modern dünyada karşılaşılan sorunlara karşı daha pragmatik bir yaklaşım sergilemekte ve şiddet içermeyen yöntemlerle toplumsal değişim yaratmayı hedeflemektedir. Vasatiye, aynı zamanda İslam'ın evrensel mesajını, insan hakları, adalet ve toplumsal barış gibi değerlerle daha güçlü bir şekilde ilişkilendirmeyi amaçlar. Bu ideolojik duruş, hareketin dünya çapında daha geniş kitlelere hitap etmesini ve daha ılımlı bir İslami bakış açısının yayılmasını sağlamıştır.

İslam birey ve toplum üzerinde dönüştürücü gücüne sahiptir. Siyasi ezilmişlik ve kölelikten kurtulmak için İlim öğrenmek, bu bilgiyi hayata geçirmek, disiplinli bir yaşam sürmek ve tüm bunları Kur'an ve Sünnet ışığında yapmak, bireyi hem dünyada hem de ahirette mutlu edecek bir yaşam sürmeye hazırlar. Bu yaklaşım, sadece bireyi değil, tüm toplumu da olumlu yönde etkileyerek siyasi ve sosyal sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır. İslam sadece bir inanç değil, aynı zamanda hayatın her alanına yansıyan

bir yaşam tarzıdır. Bu anlayış, bireylerin kendilerini geliştirmelerine, toplumların ise daha adil ve müreffeh bir geleceğe ulaşmasına yardımcı olacaktır(Havva, 2014, s.211).

1980’li yılların ortalarından itibaren Müslüman Kardeşler arasında yaygınlaşan ve günümüzde de güçlü bir etkiye sahip olan ideolojik duruşlardan biri, “Vasatiyye (Orta Yol)” olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşım, şiddeti meşru gören radikal İslami akımlarla laiklik arasında yer alan ılımlı bir çizgiyi ifade eder. Vasatiyye anlayışı, İslam adına şiddet kullanımına karşı çıkarak hoşgörüyü ve modern dünya ile uyumlu bir dini anlayışı savunmaktadır. Bu yaklaşım, diyalog, işbirliği ve barışçıl yöntemlerin İslami değerlere daha etkili hizmet edebileceğini vurgular. Aynı zamanda, Batı karşıtlığı söylemlerine kapılmadan, Batıya ait bazı değerlerin ve bilimsel eğitimin İslam ile çelişmediği görüşünü desteklemektedir. Müslüman Kardeşler, bu bağlamda, modern dünyadaki olumlu gelişmelerden yararlanma yanlısı bir tutum sergilemektedir (Ülger, 2016 s.147). Said Havva’nın ideolojisinde vasatiye yani orta yol ve itidalli olma ve denge üzerine siyaset üretme vardır. Müslüman ne aşırılığa kaçmalı ne de gevşek olmalıdır. Radikalizmin karşısında duran Said Havva tedrici değişimden yanadır. Bir ülkedeki değişimin bilinçli bireylerin yetiştirilmesi ile olması gerektiğini düşünmektedir.

Hasan El Benna, Seyyid Kutub ve Said Havva, Müslüman Kardeşler ideolojisinin farklı dönemlerdeki düşünsel temel taşlarını oluşturan üç önemli şahsiyettir. Hasan El Benna’nın öncülüğünde başlayan Müslüman Kardeşler Hareketi, bireysel manevi arınmayı, toplumsal değişimin bir unsuru olarak görmüştür. El-Benna’nın tasavvuf anlayışı inziva ve uhreviliği kapsamaz. Zira O sosyal hayatın daha fazla içerisinde olmayı tercih eder. Seyyid Kutub bu fikri daha ideolojik ve radikal bir çerçeveye oturtarak, modern dünyada İslam’ın üstünlüğünü sağlamak için mücadele etmeyi ön plana çıkarmışlardır. Saîd Havva ise bu temel anlayışı tasavvufî ve ahlaki bir bakış açısıyla ele almış, İslam’ın manevi boyutuna vurgu yapmıştır. Hasan El Benna, hareketin kurucusu olarak daha çok İslam’ın toplumsal bir diriliş aracı olduğuna odaklanmış ve bireyden topluma doğru genişleyen bir değişim modeli geliştirmiştir. Onun yaklaşımı, taban oluşturmaya yönelik sosyal ve dini faaliyetlerle bütünlük bir yapı arz eder. Seyyid Kutub ise bu çizgiyi daha radikal bir noktaya taşımış, İslam ile cahiliye düzeni arasında keskin bir ayırım yaparak, İslami yönetimin ve şeriatın egemenliğini savunan sert bir söylem benimsemiştir. Said Havva ise bu iki yaklaşımı birleştiren bir çizgide durarak, İslam’ın manevi yönünü güçlendirmenin yanı sıra siyasi ve sosyal reformları hoşgörü ve barışçıl yöntemlerle gerçekleştirme gerektiğine vurgu yapmıştır. Sonuç olarak, Hasan El

Benna'nın bütüncül vizyonu, Seyyid Kutub 'un ideolojik sertliği ve Said Havva'nın dengeli vasatiye anlayışı, Müslüman Kardeşler ideolojisinin farklı boyutlarını temsil etmektedir.

4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4.1. Müslüman Kardeşler Cemiyetinin Ortadoğu Yapılanması

Müslüman Kardeşler Cemiyeti, 1928'de Hasan El Benna tarafından Mısır'da kurulan bir hareket olarak başlamasına rağmen 1930'lu yıllardan itibaren sadece Mısır'da değil, Ortadoğu ve dünyanın birçok bölgesinde etkisini göstermeye başlamıştır. Ortadoğu ülkelerinde kurulan Müslüman Kardeşler teşkilatları idari olarak özerk olmakla birlikte ideolojik olarak Mısır Müslüman Kardeşler Hareketi'ne bağlıdırlar. Bu ülkelerde teşkilat başkanları Genel Murakıp (*el-Mürakıbü'l-Âm*) unvanını taşırlar. Müslüman Kardeşler Hareketi, Ortadoğu'nun bazı ülkelerinde (Suriye, Irak, Filistin) kurulan teşkilatlara bizzat ismini verirken bazı ülkelerde (Tunus, Fas, Yemen) de ideolojik olarak destek sağlamıştır (Büyükkara, 2016, s.171) Cemiyet, Ürdün, Suriye, Pakistan, Sudan, Yemen, Kuveyt, Kuzey ve Orta Afrika ile Avrupa'nın bazı ülkelerinde bürolar açmış ve bu bölgelerdeki sosyal ve politik yapıları etkilemiştir. Müslüman Kardeşler 'in bu genişleme süreci hem doğrudan kurumsal açılma yoluyla hem de dolaylı etkilerle gerçekleşmiştir. Diğer ülkelerde benzer isimlerle ve ideolojilerle siyasi partiler kurulmuştur. Bunun sonucunda Müslüman Kardeşler 'in ideolojik ve stratejik yaklaşımlarının geniş bir coğrafyada benimsenmesine yol açmıştır. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin Ortadoğu ülkelerindeki yapılanması ele alınacaktır.

4.1.1. Bahreyn

Bahreyn, 1783'ten beri El Halife ailesinin yönetimi altındadır. Ancak El-Halife ailesinin ülkeye hâkim olmasından sonra da Bahreyn, çeşitli dış baskılara ve saldırılara maruz kaldı. Yakın komşusu Umman, Bahreyn için sürekli bir tehdit unsuru oldu ve birkaç kez saldırıda bulundu. Yönetimi Umman tehlikesine karşı zaman zaman Arap yarımadasındaki Vehhâbî hareketinin öncüleriyle yardımlaştı. Diğer taraftan, Bahreyn üzerinde Osmanlı-İngiliz rekabeti uzun yıllar devam etti. 1913'te Londra'da imzalanan bir anlaşmayla Osmanlı yönetimi Bahreyn'in bağımsızlığını tanımayı, İngiltere ise burayı kendi topraklarına ilhak etmemeyi kabul etti. Ancak İngilizler bu anlaşmadan sonra Bahreyn'le daha fazla ilgilenmeye başlayarak burayı kendi himayelerine aldılar (1820). Bu durum 1971 yılına kadar sürdü ve Bahreyn'in ekonomik-siyasi bağımsızlığını önemli oranda etkiledi. 1970 yılından itibaren İngiliz kuvvetlerinin Körfez'den çekilmeye başlamaları üzerine körfezdeki küçük ülkeler, Körfez Ülkeleri Federasyonu adıyla bir

federasyon kurdular. Bahreyn emiri 15 Ağustos 1971'de yayınladığı deklarasyonla bu federasyondan ayrılarak bağımsızlığını ilân etti. Kurulan Bahreyn Krallığı, ülkede ilk anayasayı 1973 yılında kabul edilmiştir. Ülke yönetimini elinde bulunduran El-Halife ailesi 18. yüzyılın sonlarından bu yana Bahreyn'in yönetiminde söz sahibi konumdadır. (Yazıcı, 2012, s.140).

Bahreyn nüfusunun yaklaşık %70'i Müslümanlardan oluşmakta olup, bu Müslümanların %65'ten fazlası Şii mezhebine mensuptur. Ancak, ülkenin bağımsızlığından bu yana Bahreyn yönetimi, azınlık olan Sünnilerin elinde bulunmaktadır. Bu durum, ülkedeki çoğunluk Şiiler arasında uzun süredir rahatsızlık yaratmış ve sosyal gerginliklere neden olmuştur. Günümüzde Bahreyn siyasetinde Şiiler, en büyük muhalif güç olarak öne çıkmaktadır. Bahreyn, meşruti monarşi ile yönetilmekte olup, iki kanatlı bir parlamento sistemine sahiptir. Bu sistemde, üyeleri kral tarafından 4 yıllığına atanan 40 üyeli "Şura Meclisi" ve yine 4 yıllığına seçimle gelen 40 üyeli ve yetkileri sınırlı olan "Temsilciler Meclisi" bulunmaktadır (Öztürk, 2011, s. 463). Bu çerçevede, Şiiler, temsil haklarının sınırlı olduğu bu siyasi düzende, seslerini duyurabilmek ve hak taleplerini dile getirebilmek için çeşitli muhalefet hareketleri ve toplumsal protestolar organize etmektedirler. Bu yapı, Bahreyn Parlamentosu'nun temelini oluşturmaktadır. Ancak, demokratik bir görünüme sahip olmasına rağmen, kralın ve hükümetin geniş yetkileri nedeniyle, halkın iradesinin tam anlamıyla temsil edilmediği konusunda ciddi tartışmalar vardır. Şii çoğunluğun siyasi temsilde yeterince yer bulamaması, ülkedeki siyasi kutuplaşmayı derinleştirirken, Bahreyn'in iç politikasında istikrarsızlık unsuru olarak varlığını sürdürmektedir. Bu durum, Bahreyn'in bölgedeki jeopolitik dengelerde de hassas bir konumda bulunmasına yol açmaktadır (Öztürk, 2012, s. 465).

Bahreyn, nüfusunun büyük bir kısmını Şiilerin oluşturduğu bir ülke yapısına sahiptir. Ancak, ülke yönetimi Sünnilerin elinde olduğu için Şiiler ayrımcılığa maruz kalmakta ve orduda, polis teşkilatında ve hükümet kadrolarında sınırlı bir temsil oranına sahiptirler. Bu durum, Şiilerin hak ve özgürlüklerinin kısıtlandığı hissini pekiştirmekte ve onları siyasi olarak daha da politize ve muhalif bir pozisyona itmektedir. Şii nüfusun çoğunlukta olmasına rağmen, yönetimin Sünniler lehine yaptığı pozitif ayrımcılık, toplumsal huzursuzluğu körüklemekte ve ülkenin siyasi dinamiklerini sürekli olarak hareketli tutmaktadır. Ekonomik, sosyal ve siyasi etkenlerin de katkısıyla, Bahreyn'de süregelen bu gerilimler, ülkede istikrarlı bir yönetim yapısının oluşmasını

zorlaştırmaktadır (Özer, 2018, s. 15). Bahreyn'deki Şii çoğunluğun, Sünni azınlık tarafından yönetiliyor olması, ülkede ciddi bir sosyal ve siyasi gerginliğe yol açmaktadır. Şiiler, ayrımcılık ve hak ihlalleri nedeniyle politize olup muhalefet rolünü üstlenirken, bu durum Bahreyn'in siyasi dinamiklerini sürekli hareketli ve istikrarsız hale getirmektedir.

Bahreyn'de Müslüman Kardeşler 'in teşkilatlanması, 1940'lı ve 1950'li yıllarda Körfez ülkelerinden Mısır'a eğitim almak için giden bursiyer öğrencilerin geri dönüş sürecine tekabül etmektedir. Bu öğrenciler, Mısır'da Müslüman Kardeşler 'in kurucusu Hasan El Benna ile tanışarak, onun ideolojisinden etkilenmiş ve bu fikirleri Bahreyn'e taşımışlardır. Bahreyn'e döndüklerinde, İhvan'ı burada da kurmak için çalışmalar başlatmışlardır. Bu çalışmalar neticesinde, Müslüman Kardeşler 1941 yılında Bahreyn'de ilk şubelerini açmıştır. O dönemde Bahreyn, enerji kaynakları açısından komşularına kıyasla daha zayıf olduğu için Amerika Birleşik Devletleri(ABD) ve İngiltere gibi büyük güçler tarafından stratejik olarak görülmemiştir. Bu durum, Bahreyn'de otorite boşluğu yaratmış ve Müslüman Kardeşler 'in burada kurulması ve yayılması için uygun bir zemin oluşturmuştur. Ülkedeki bu siyasi ve stratejik boşluk, İhvan'ın burada kök salması ve gelişmesi için ideal bir ortam yaratmıştır. Bahreyn'in, güçlü uluslararası aktörlerin ilgisinden uzak kalması, Müslüman Kardeşler 'in yerel düzeyde örgütlenmesini ve etkisini artırmasını kolaylaştırmıştır (Rakipoğlu, 2022, s. 381).

Hareket, Bahreyn'de diğer ülkelere benzer olarak esas olarak eğitim ve sosyal hizmetler aracılığıyla toplumda etkili olmaya çalışmıştır. Bahreyn'de özellikle eğitim, sosyal hizmetler ve dini eğitim alanlarında faaliyet alanlarında etkili olmuştur. Hareket, İslami değerlerin ve prensiplerin toplumsal hayatta uygulanmasına yönelik çalışmalarda bulunmuştur. Hasan El Benna tarafından Bahreyn sorumlusu olarak görevlendirilen İbrahim Al-i Halife'nin Al Halife ailesine mensup olması nedeniyle burada kurumsallaşma daha rahat olmuştur. Islah hareketi olarak kurumsallaşan İhvan mensupları daha sonra Islah Kulübü adını almıştır. Genç nesillerin İslami değerlere uygun şekilde yetişmesini sağlamak amacıyla eğitim kurumları açılmış, toplumda İslami bilincin arttırılmasına yönelik konferanslar, seminerler ve diğer kültürel etkinlikler düzenlenmiş, toplumun refah seviyesini arttırmaya yönelik projeler geliştirmeye çalışmışlardır.

1950'li yıllardan itibaren Bahreyn'deki Müslüman Kardeşler hareketi, toplumsal ve dini etkinlikler düzenleyerek etkisini arttırmaya başlamıştır. Dini eğitimler, sosyal aktiviteler ve topluma yönelik programlar aracılığıyla, halkla daha yakın ilişkiler kurmuş

ve tabanla kaynaşmıştır. Müslüman Kardeşler, “tedrici İslamileşme” yani aşamalı İslamileşme anlayışını benimsediği için, başlangıçta siyasi alandan uzak durmuş, daha çok dini ve sosyal alanda faaliyet göstermeyi tercih etmiştir. Bu strateji, hareketin Kuran'ı temel alan mesajlarının halk arasında yayılmasına ve toplumda derin bir karşılık bulmasına olanak sağlamıştır. Müslüman Kardeşler 'in Bahreyn'deki kolu, zamanla toplumsal bir hareket olarak büyümüş ve daha geniş kitlelere ulaşmıştır. Bu büyüme sürecinde, başlangıçta “İslah Kulübü” adıyla bilinen grup, 1980 yılında “İslah Toplumu” olarak adını değiştirmiştir. Bu isim değişikliği, hareketin toplumsal rolünün ve halk içindeki etkisinin daha da belirginleştiğini ve kurumsallaştığını göstermektedir. Zamanla, dini bir cemaatten toplumsal bir organizasyona dönüşen İslah Toplumu, Bahreyn'de önemli bir sosyal aktör haline gelmiştir (Rakipoğlu, 2022, s. 383). İslah Toplumu 2002 yılında Bahreyn'de Müslüman Kardeşlerin siyasi kolu olarak Ulusal İslami Kürsü (El-Minber El-Vatani El-İslami) adlı partiyi kurmuştur (Ocak, 2017, s. 27). Kuruluşunda Al-i Halife ailesinden kişilerin içerisinde yer alması nedeniyle hareket rejim yanlısı olarak nitelendirilmiştir. Rejim de Sünni ideolojiye sahip olması nedeniyle İhvanı tehdit olarak görmemiştir. Rejim güçlü muhalefetin Şii'lerden oluşması nedeniyle Sünni bir muhalif partinin ülkede bulunmasını varlığı için gerekli görmektedir. Ancak, Bahreyn'de Sünni-Şii dinamiği göz önüne alındığında, İhvan'ın etkisi sınırlı kalmıştır.

1950'li yıllardan itibaren Bahreyn'de Nasirizm, Arap Milliyetçiliği ve Sol fraksiyonların faaliyetleri yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu ideolojik grupların etkisi altında kalan Al Halife rejimi, büyük bir baskı altına girmiştir. Aynı dönemde, Müslüman Kardeşler de bu gruplar tarafından baskı altına alınmış, ortak bir tehdit algısı oluşmuştur. Bu durum, Al Halife rejimi ile İhvan arasında bir iş birliği zemini yaratmıştır. İhvan, bu süreçte rejimi destekleyerek pragmatik bir tutum sergilemiş ve bu destek, iki taraf arasındaki ilişkilerin güçlenmesine yol açmıştır. Al Halife rejimi de bu iş birliği karşılığında İhvan'a eğitim, güvenlik ve yargı gibi kritik alanlarda alan açarak, onların bu alanlarda etkili olmasını sağlamıştır. Bu stratejik iş birliği, hem İhvan'ın hem de Al Halife rejiminin Bahreyn'deki konumunu pekiştirmiştir (Rakipoğlu, 2022, s. 384). Bahreyn Rejim ve İhvanın karşılıklı menfaate dayalı işbirliği içerisinde olduğu söylenilebilir. İhvan rejim Al Halife rejiminin uygulamalarını her ne kadar tamamıyla yerinde bulmasa da rejimin yıkılması ile yerine gelebilecek Şii grupların ya da sol fraksiyonların ülke için daha iyi olabileceklerine inanmamaktadır. Bu nedenle de mevcut yönetimi desteklemektedirler.

Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin Bahreyn'de kurduğu El-Minber El-İslami Topluluğu, 2002 yılında kurulmuş ve aynı yıl gerçekleştirilen parlamento seçimlerinde sekiz sandalye kazanarak Temsilciler Meclisi'nde önemli bir temsil elde etmiştir. 2006 seçimlerinde sandalye sayısı yediye düşmüş, 2010 seçimlerinde ise yalnızca iki sandalye kazanarak meclisteki varlığını sınırlı bir şekilde sürdürebilmiştir. 2014 ve 2022 parlamento seçimlerinde El-Minber El-İslami Topluluğu, Temsilciler Meclisi'nde herhangi bir sandalye kazanamamıştır. Bu durum, partinin siyasi gücünün azalmasının yanı sıra, Bahreyn'de demokratik seçim süreçlerinin şeffaf ve adil bir şekilde yürütülmediğine dair eleştirileri de gündeme getirmiştir. Bahreyn'de muhalif partilerin faaliyetlerinin kısıtlanması, bağımsız medya organlarının baskı altına alınması, seçim bölgelerinin iktidar lehine düzenlenmesi ve muhalif adayların adaylıklarının engellenmesi gibi anti-demokratik uygulamalar, seçimlerin adil ve özgür bir ortamda gerçekleşmesini engellemiştir. Bu siyasi baskılar ve demokratik olmayan uygulamalardan El-Minber El-İslami Topluluğu da nasibini almış ve seçmen tabanındaki desteğinin azalmasına ve siyasi arenada etkisizleşmesine yol açmıştır(Varlı, 2023)

Bahreyn İhvanın yönetim kademesinde akademisyenler, Al Halife ailesi mensupları ve El Ezher eğitimi almış âlimler olması nedeniyle Sünni kesimi tarafından muteber bir hareket olarak kabul etmektedir. Al Halife rejimi, Müslüman Kardeşler ile işbirliğine büyük önem vermektedir. 2010 seçimlerinde sadece iki İhvan mensubu milletvekili seçilmesine rağmen, rejim İhvan'a Sağlık ve Çalışma Bakanlıkları gibi önemli pozisyonlar vermiştir. Bu stratejik yaklaşım, İhvan'ın rejimi desteklemesine neden olmuş ve bu destek, 2011'deki Arap Baharı sırasında belirginleşmiştir. İhvan, protestocuları ağır bir dille eleştirmiş ve rejime koşulsuz destek vermiştir. Rejim, İhvan'ın bölgesel bağlamda diğer ülkelerdeki rejim karşıtı hareketlerin aksine, Bahreyn'de rejimin yanında durmasını önemli bir destek olarak değerlendirmiştir. Tunus, Suriye ve Mısır'daki İhvan ve benzeri hareketler rejimlere karşı dururken, Bahreyn'de İhvan, Şiiilerin güç kazanmasına yönelik gösterilere karşı rejimi desteklemiştir. Bu tutum, Al Halife rejiminin İhvan'a daha sıcak yaklaşmasını sağlamış ve İhvan'ı önemli bir müttefik olarak konumlandırmıştır. Ayrıca, bu işbirliği, rejimin Sünni topluluk üzerindeki kontrolünü artırmış ve Bahreyn'in 2011 sonrası bölgesel trende uymadığını, Sünni oluşumları Şiiilere karşı bir tampon olarak gördüğünü ve İhvan'a karşı baskı yapmadığını göstermiştir. Rejim, İhvan'ı stratejik bir müttefik olarak görmüş ve bu ilişki, Bahreyn'deki siyasi dengeyi etkilemiştir (Rakipoğlu, 2022, s. 387-388).Bahreyn'deki Müslüman Kardeşler

hareketi, eğitim ve sosyal hizmetler gibi alanlarda toplumsal bir rol oynarken, siyasi arenada sınırlı bir etkiye sahip olmuştur. Hareket, Bahreyn'in özel siyasi ve toplumsal dinamikleri nedeniyle diğer Arap ülkelerindeki İhvan yapılanmalarına kıyasla daha az belirgin bir rol oynamaktadır.

Suudi Arabistan ile iyi ilişkiler ve ortak politikalar yürütme eğiliminde olan Bahreyn rejimi, ülkedeki Müslüman Kardeşler ile Mısır'daki İhvan'ı farklı değerlendirmiştir. 21 Mart 2014 tarihinde, Mısır İhvan'ını terör örgütü olarak ilan eden Bahreyn, kendi ülkesindeki İhvan'ı ise meşru bir muhalif grup olarak kabul etmiştir. Bu ayırım, Bahreyn'in iç ve dış politikalarını etkileyen stratejik bir hamle olarak görülmüştür. Al Halife rejiminin bu tutumu, Bahreyn'deki İhvan kolunun da strateji değişikliğine gitmesine neden olmuştur. El Minber, statülerini gözden geçirerek Bahreynli olmayan hareketlerden uzak durduklarını belirtmiş ve bu durum, grubun yerel siyasetteki konumunu koruma çabasının bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Rakipoğlu, 2022, s. 391). Bu strateji değişikliği, hem iç hem de bölgesel politikada Bahreyn'in mevcut dengelerini sürdürme ve Suudi Arabistan ile uyumlu kalma amacına yöneliktir. Bahreyn'deki siyasi baskılar ve otoriterleşme süreci, Minber Partisi'nin etkisini önemli ölçüde azaltmıştır. Parti, 2011'den sonra rejime daha yakın bir duruş sergilemiş ve bu durum tabanında bazı eleştirilere yol açmıştır. Minber Partisi, günümüzde Bahreyn'deki siyasi ve toplumsal etkisini korumak için çaba sarf etmekte, ancak genel olarak daha düşük bir profil sergilemektedir.

Bahreyn'in 2014'teki dış politikası, ciddi krizlerin yanı sıra yeni stratejik girişimlerin bir resmini sunmaktadır. Bahreyn'in dış politikası geleneksel olarak Suudi Arabistan, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve İran ile olan ilişkilerine dayanmaktadır. İran'ın bölgesel tehditlerine karşı Suudi Arabistan'ın önemli desteğiyle hareket eden Bahreyn, aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık gibi küresel oyuncularla yakın ittifaklar kurarak güvenlik endişelerinin üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Bu ittifaklar, Bahreyn'in dış politikasını yalnızca uluslararası güvenlik sorunlarına değil aynı zamanda iç politika hedeflerine de hizmet etmek için bir araç olarak kullanmasına olanak tanımıştır. Ülkedeki kamuoyunun kutuplaşması doğal olarak dış politikayı da doğrudan etkilemektedir. Küçük bir ülke olmasına rağmen Bahreyn'in jeopolitik konumu, İran'a karşı bölgesel ve küresel aktörlerden aldığı destek ile dış politikada aktif bir rol oynamasına olanak tanımaktadır (Erboğa, 2014, s. 322). Bahreyn'in dış politikası, İran'ın artan nüfuzuna karşı Suudi Arabistan ve Batılı ülkelerle ilişkilerini

güçlendirmeyi hedeflerken, aynı zamanda siyasi iktidarını koruma amacını da taşımaktadır.

Körfez ülkelerinin, özellikle Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Müslüman Kardeşler ile ilgili endişeleri, Bahreyn'de yerel anlamda belirgin bir şekilde ortaya çıkmamaktadır. Bahreyn açısından Katar ile yaşanan ayrışma da üç önemli sorundan söz edilebilir. Birincisi diğer Körfez ülkelerinin temel endişesi olan Müslüman Kardeşler korkusunun Bahreyn özelinde yerel anlamda bir karşılığı yoktur. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, Müslüman Kardeşleri terör örgütü listesine almış olmasına rağmen, Bahreyn bu yaklaşımı benimsememiştir. Bunun nedeni, Bahreyn'deki Müslüman Kardeşler kolu olan Milli İslami Kürsü 'nün (Minber El-İslami) Al Halife ailesi ile yakın bir işbirliği içinde olmasıdır. Bu yakın ilişki, Bahreyn'in Müslüman Kardeşleri yerel bir tehdit olarak görmemesine ve onlara karşı sert önlemler almamasına yol açmıştır. Dolayısıyla, Bahreyn, Müslüman Kardeşler 'in ülkedeki etkisini sınırlamak yerine, bu grubun rejimle olan işbirliğini sürdürmesini desteklemiştir (Erboğa, 2014, s. 323). Bahreyn'in Müslüman Kardeşlere yönelik daha ılımlı yaklaşımı, Al Halife ailesi ile Minber El-İslami arasındaki stratejik ortaklık sayesinde, ülkedeki rejimin korunması amacı güden bir politika olarak görülmektedir.

Körfez ülkelerinin Müslüman Kardeşler ile ilişkileri, tarihsel ve konjonktürel değişimlere bağlı olarak farklılık göstermiştir. 1960'larda Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler için İhvan, rejim ve bölgesel güvenlik açısından bir tehdit olarak görülmemişken, zamanla değişen koşullar nedeniyle bu ülkeler tarafından “terör örgütü” olarak ilan edilmiş ve bölgesel ile küresel çapta marjinalleştirilmeye çalışılmıştır. Buna karşın, Bahreyn, İhvan'ı ulusal çıkarlarına tehdit olarak görmemiş ve bu nedenle siyasi bir müttefik olarak kabul etmiştir. Özellikle İran destekli Şii tehditleri ile El Kaide ve DEAŞ gibi grupların varlığı karşısında, İhvan'ı meşru bir muhalefet gücü olarak desteklemiştir. Bahreyn'deki İhvan, 1940'lı yıllarda örgütlenmeye başlamış ve zamanla topluma ve siyasete entegre olmuştur. Bu süreçte, Al Halife rejimi, İhvan'a ılımlı bir yaklaşım sergilemiş ve Mısır, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından 2014'te terör örgütü ilan edilmesine rağmen, Bahreyn şubesi bu kapsama alınmamıştır. Bahreyn, İhvan'a özgün bir statü tanımış ve bu ilişkiyi ülke koşullarına göre şekillendirmiştir. Günümüzde, Bahreyn'deki İhvan, Şii siyasi aktivizmine karşı güçlenmek için geçici stratejik işbirlikleri yaparak rejimle olan ilişkilerini sürdürmektedir. Bu yaklaşım, İhvan'ın küresel hareketten bağımsız olarak, yerel koşullara

uygun bir strateji izlediğini ve günümüz politikalarında da geçerliliğini koruduğunu göstermektedir(Rakipoğlu, 2022, s. 392-393).

Bahreyn ve diğer Orta Doğu ülkeleri arasında Müslüman Kardeşler hareketine yönelik politik yaklaşımlar farklılık göstermektedir. Bahreyn, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerin Müslüman Kardeşleri "terör örgütü" ilan etmesiyle uyumlu bir dış politika benimsemiş olsa da, kendi sınırları içerisindeki Müslüman Kardeşler Cemiyeti'ne karşı daha ılımlı bir yaklaşım sergilemiştir. Özellikle Bahreyn'deki Müslüman Kardeşler Cemiyeti, ülkedeki siyasi süreçlere katılmış ve Bahreyn yönetimiyle açık bir çatışmaya girmemiştir. Bahreyn, bölgesel müttefikleriyle ideolojik uyum içinde hareket etse de, iç politikada bu grubu denetim altında tutmayı tercih etmiş, doğrudan bir yasaklama veya baskı uygulamamıştır. Bununla birlikte, Katar gibi Müslüman Kardeşleri destekleyen ülkelerle yaşanan bölgesel gerilimler ve Suudi Arabistan liderliğindeki Körfez İşbirliği Konseyi'ne bağlılık, Bahreyn'in bu konuda dengeli bir politika izlemesini gerektirmiştir.

Sonuç olarak, Bahreyn'de Müslüman Kardeşler, Şii partiler ve sol grupların güçlü muhalefeti karşısında Al Halife rejimi tarafından pragmatist bir yaklaşımla desteklenmektedir. Rejim, İhvan'ı Sünni bir tampon güç olarak görmekte ve bu nedenle onları meşru sınırlar içinde tutarak desteklemektedir. Mısır, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri İhvan'ı terör örgütü olarak ilan etmiş olsa da Bahreyn rejimi genel olarak İhvan'ı terör örgütü olarak görmekle birlikte, ülkedeki İhvan'ın meşru bir muhalefet gücü olarak varlığını kabul etmektedir. Bu yaklaşım, Bahreyn'in iç ve dış politika dinamiklerinde İhvan'ın stratejik bir rol oynamasına olanak sağlamaktadır.

4.1.2. Filistin

Birinci Dünya Savaşı'ndan Osmanlı Devleti'nin yenik çıkması ve bünyesindeki Arapların Osmanlı Devleti'nden ayrılması neticesinde Orta Doğu üzerinde emperyalist hedefleri olan Fransa ve İngiltere bölgeye hâkim olmuştur. Filistin'e İngiltere'nin hâkim olması ile Filistinler geleceklerinin olumlu olacağını düşünmüş fakat İngiltere'nin manda yönetimini kurması ile bağımsızlık hayalleri son bulmuştur. 1917 Balfour Deklarasyonu ile Yahudiler Filistin topraklarında kendilerine vaat edilen yerlere yerleşmeye başlamıştır. Bu göç Arap-Yahudi çatışmalarının başlangıcı olmuştur. İngiltere Osmanlı hâkimiyetinden çıkan Filistin topraklarına Yahudilerin yerleşmesine uygun zemin hazırlamıştır. Yaşanan gerginlikler sonrası Yahudilerin yaptığı iddia edilen şiddet içerikli

müdahalelere karşı Araplar İngiltere parlamentosuna şikâyetlerini bildirmiştir. İngiltere Balfour Deklarasyonu'nda yer alan ama tanımlanmamış olan ufak bir bölgenin dini ve kültürel haklarının korunmasına karar vermiştir. Bu durum, ileride hem dinsel hem de coğrafi açıdan önemli sorunların yaşanmasını tetiklemiştir(Ayhan, 2009, s, 102).İngiltere birinci Dünya savaşından sonra Filistin topraklarında bir Yahudi devleti kurulması için çalışmış ve bu doğrultuda Filistin'de oluşturduğu manda yönetimiyle bu toprakların işgaline zemin hazırlamıştır. İngiltere 1948 yılında İsrail'in kurulmasını tamamladıktan sonra Filistin'in mandalık durumunu sona erdirmiştir.

1920'den itibaren İngiltere'nin mandası altına alınan Filistin toprakları, bu dönemde dünyanın dört bir yanından gelen büyük Yahudi göçlerine sahne olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Hitler Almanya'sı tarafından yoğun baskılara maruz kalan Yahudilerin Filistin'e göçü, bu dönemde önemli ölçüde artmıştır. Savaşın ardından, 1947 yılında Birleşmiş Milletler 'in (BM'nin) aldığı 181 sayılı Taksim Kararı, Filistin'in %56'sında bir İsrail devleti kurulmasını, kalan kısmında ise bir Filistin devletinin oluşmasını ve Kudüs'ün BM yönetiminde uluslararası bir statüye kavuşturulmasını öngörmüştür. Ancak, I. Arap-İsrail Savaşı sonunda İsrail, Filistin topraklarının %78'ini ele geçirmiştir. Bu savaşın sonunda, Filistin halkının %80'i yerlerinden edilerek mülteci konumuna düşmüştür. Geriye kalan Filistin topraklarından Gazze Şeridi Mısır'a, Batı Şeria ve Doğu Kudüs ise Ürdün'e bırakılmıştır. Ancak bu durum uzun sürmemiştir. İsrail, 1967 Savaşı ile Mısır ve Ürdün kontrolündeki Filistin topraklarının tamamını işgal etmiştir. 1967 yılından sonra bazı önemli siyasi değişiklikler yaşansa da, Filistin topraklarının işgali 40 yıldır devam etmektedir. Bu süre zarfında, İsrail işgalini pekiştirmek amacıyla yasadışı yüzlerce Yahudi yerleşimi kurmak, duvarlar inşa etmek, sürgünler ve tarlaları yakmak gibi ırk ayrımcılığına dayalı politikaları sistematik bir şekilde uygulamıştır. 20. yüzyıl boyunca Filistin halkının direnişi de, kendilerine baskı uygulayan yönetimlerin değişimleri gibi, farklı evrelerden geçmiştir (Doyran, 2006, s.117).İhvan Filistin'in içinde bulunduğu bu ortamda var olan yapıyı değiştirip İsrail'e karşı durma, toplumu bilinçlendirme ve bağımsız bir ülke inşası için ortaya çıkmıştır.

Hasan Benna'nın kardeşi Abdurrahman Benna'yı 1935 yılında örgütünün şubesini açması için Filistin topraklarına göndermesiyle Müslüman Kardeşlerin Filistin'le ilişkisi başlamıştır. 1945 yılında örgüt Kudüs'teki ilk şubesini açmıştır. 1947 yılına gelindiğinde şube sayısı 27'ye ve üye sayısı ise 20 bine ulaşmıştır. 1952-1954 arası dönemde Gazze'de

ve Kahire'deki Filistinliler üzerinde etkili bir güç olmaya başlayan Müslüman Kardeşler, kısa bir süre sonra Nasır'ın Mısır milliyetçiliği ile mücadele etmek zorunda kaldılar. Nasır, 1954 Ocağında örgütü yasakladığı gibi binlerce üyesini de yakalattı. Gazze ve Mısır'daki tüm parti üyeleri üzerine kurulan baskının bir sonucu olarak 1954- 1967 arası dönemde İhvanın Filistin ile ilişkisi oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. 1967 Savaşı'nda Mısır Gazze Şeridi'ni kaybedince hem Müslüman Kardeşler üzerindeki Nasır baskısı son bulmuş hem Mısırlı Kardeşlerin Filistinli Kardeşler üzerindeki etkisi zayıflamıştır. Kahire'den örgütsel yapılanma itibariyle bağımsızlaşan Filistinli Müslüman Kardeşler Batı Şeria, Ürdün ve Gazze Şeridi'ndeki yapılarını "Filistin ve Ürdün Müslüman Kardeşler Toplumu" adı altında bir çatı altında toplamıştır. Böylelikle Filistinlilerin Kahire'deki merkezden bağımsızlaşması ve örgütün politik yapısı ve kararları üzerinde söz sahibi olmasının yolu da açılmış olmaktadır. Filistinli Müslüman Kardeşlerin HAMAS adı altında ayrı bir parti olarak ortaya çıkması ise 1987 yılında başlayan İntifada ile birlikte söz konusu oldu. 1987 Aralığında HAMAS adı altında halkı işgale karşı direnmeye çağıran bildirilerin dağıtılmasıyla Filistinli Müslüman Kardeşler, kendi parti ve programlarını hayata geçirmiş olmaktadır. (Ayhan, 2009, s.109). Bu, İhvan'ın Filistin toplumunda önemli bir yer edindiğinin göstergesidir. 1952-1954 yılları arasında, İhvan Gazze'de ve Kahire'deki Filistinliler üzerinde etkili bir güç olmaya başlamıştır. Bu dönemde İhvan, Filistinliler arasında hem dini hem de siyasi bir nüfuz kazanmış, Filistin'deki direniş hareketlerinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Bu süreç, İhvan'ın Filistin'de önemli bir aktör haline geldiğini göstermektedir. Filistin'deki İhvan, yerel direniş hareketlerine destek vererek ve Filistin toplumunda etkili bir şekilde kurumsallaşarak, bölgedeki İslami hareketin güçlenmesini sağlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı süresince Filistin topraklarında örgütlenen Müslüman Kardeşler Hareketi, 1948 yılında İsrail'in kurulmasından sonra çıkan I. Arap-İsrail Savaşı'na kurumsal yapıdan bağımsız olarak üyeleri savaşa katılmıştır. Bu durum hareketin Filistin topraklarındaki etkisini arttırmıştır. Filistin meselesi, Müslüman Kardeşler Cemaati için cihat ilkesinin en önemli hedeflerinden biri olmuştur. Ancak, cemaatin kurucusu Hasan El Benna, bu cihadın Mısır devletinin koyduğu sınırlar içinde yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır. El Benna, bu ilkeyi hem sözleriyle hem de icraatlarıyla sürekli olarak dile getirmiş ve bu hususu cemaatin tüzüğüne de dâhil etmiştir. 1930 yılında ilan edilen cemaat tüzüğünde, İslamiyet'in tebliğ ve müdafaasının kanunların verdiği izin dâhilinde yapılacağı belirtilmiştir. Hasan El Benna, özellikle

Filistin meselesinde devletin belirlediği sınırların dışına çıkmamaya özen göstermiştir. Mısır devletinin onayı ve gözetimi altında, ordunun eğittiği gönüllü İhvan üyelerini Filistin'e göndermiş ve bu süreçte bağışlar toplamıştır. Bu yaklaşım, İhvan'ın Mısır devleti ile uyum içinde çalışarak, cihat ilkesini uygulamaya çalıştığını göstermektedir(Ganim, 2012, s. 372-374)Bu dönemde İhvanın gelişme dönemi olduğu için Mısır devletinin izin verdiği ölçüde Filistin'e yardım edilmiş ancak açık olarak hareketin savaş ve direniş çağrısı olmamıştır. El Benna'nın bu stratejisi, İhvan'ın Filistin meselesine olan bağlılığını ve aynı zamanda Mısır devleti ile olan ilişkilerini dengede tutma çabasını yansıtmaktadır. Bu tutum, İhvan'ın hem Filistin'deki direniş hareketlerine destek verirken hem de Mısır devletinin sınırlarını ve kurallarını ihlal etmeden faaliyetlerini sürdürme gayretini ortaya koymaktadır. Bu denge politikası, İhvan'ın hem dini hedeflerine sadık kalmasını hem de siyasi olarak ayakta kalmasını sağlamıştır.

Mısır'da 1936 yılındaki Filistin ayaklanmasının ardından, bu mesele Mısır'ın siyasi gündeminin önemli bir parçası haline gelmiştir. Müslüman Kardeşler Cemaati de bu dönemde ülke çapında bir bilinçlendirme hareketi başlatmış ve Mısır'da birçok Cemiyeti ve lideri bir araya getiren konferanslar düzenlemiştir. Hareketin 1930'lu yıllarda Filistin meselesindeki rolü birçok siyasi güçle yakın ilişkiler kurmasına ve geniş bir temas ağı oluşturmaya katkı sağlamıştır. Filistin meselesi, cemiyetin saygınlık kazanması ve destek toplaması için önemli bir araç olmuştur. Maddi ve ideolojik olarak büyük bir sıçrama yapmalarını sağlayan bu mesele, cemiyetin şube sayısının artmasında da ciddi bir etkisi olmuştur. Cemiyetin Filistin meselesindeki rolünün, dini vaaz ve eğitim faaliyetlerinden dinamik siyasi eylemciliğe ve aksiyon safahatına geçişini sağlamıştır (Lia, 2000, s. 320).Bu süreç, Müslüman Kardeşler Cemiyetinin sadece dini bir hareket olmaktan çıkarak, siyasi arenada da etkin bir aktör haline gelmesine olanak tanımıştır. Filistin meselesi, cemiyetin toplumsal ve siyasi alanda daha geniş bir taban bulmasına yardımcı olmuş ve onların nüfuzunu artırmıştır. Böylece cemiyet, dini hedeflerine bağlı kalırken, aynı zamanda siyasi etkisini de güçlendirmiştir.

Yaser Arafat, üniversite yıllarında Müslüman Kardeşler ile irtibat kurmuştur. İhvan'a gönül veren Arafat, Cemiyetin ileri gelenlerinin Abdunnasır döneminde zindana atıldığı süreçte Mısır'dan kaçmayı başarmıştır. Arafat'ın bu dönemdeki bağlantıları, onun Filistin direniş hareketindeki ideolojik ve stratejik düşüncelerini şekillendirmiştir. Müslüman Kardeşler'e gönül veren Arafat, Abdunnasır'ın Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin ileri gelenlerini zindana attığı dönemde Mısır'dan kaçmış ve Filistin Ulusal

Kurtuluş Hareketine(El-Fetih) katılmıştır. 1970’li yıllarda siyasileşen Filistin Kurtuluş Hareketi İslami söylemlerine devam etmiştir. Arafat’tan sonra başa gelen lider Halil Vezir’in de eski bir İhvan üyesi olduğu belirtilmiştir. Halil Vezir, Abu Cihat kod adıyla Müslüman kimliğini ortaya koymuştur. Halil el Hasan’a göre amaç, İslami toplumu inşa etmektir ve Filistin Kurtuluş Hareketi’nin demokratik devlet hedefiyle bağdaşmaktadır. Diğer bir kurucu üye ve Körfez ülkelerindeki örgütlenmeyi sağlayan Halil Muhammed Said El Said (Halil el-Hasan) İslam’ın Kurtuluşu Örgütünü kurmuştur. Bu örgüt, İhvan genel görüşlerini benimsemekle birlikte, ona göre daha radikal bir örgütlenmeyi ve çalışmayı amaçlamıştır. Arafat dini ayrımcılığı ön plana çıkarmadan öncelikli olarak direnişi sağlamayı amaçlamıştır. Filistin direnişine yön verirken Arap ülkeleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği(SSCB) ile de ilişkilerini sürdürmüştür. Özellikle 1985’ten sonra İntifadanın Filistin topraklarında yayılmasıyla kutsal toprakların savunulması, cihat mücadelesi, şehitlik gibi kavramlar önem kazanmıştır (Ayhan, 2009, s.105). 1950’lerde ve 1960’ların başında, Arafat ve Müslüman Kardeşler içinde bariz bir ilişki vardı. Arafat, Kahire Üniversitesi’nde tahsil görmüş olduğu yıllarda Müslüman Kardeşler ‘in ideolojisi ve çalışmalarından etkilenmişti. Bu dönemde, Filistin direniş hareketleri ve Müslüman Kardeşler içinde bir tür ortaklık ve ortak savaşım vardı. Ancak, Arafat’ın Filistin Kurtuluş Örgüt lideri olarak yükselmesi ve laik bir Filistin devleti kurma hedefi, Müslüman Kardeşler ile olan ilişkisinin bozulmasına neden olmuştur. Müslüman Kardeşler, İslami bir devlet kurma hedefi güderken Arafat’ın laik bir devlet kurma hedefinin çakışması nedeniyle bu ideolojik farklılıklar zaman içinde iki yapılanma arasında gerilimlere yol açtı. Özellikle 1987’de başlamış olan Birinci İntifada sırasında, Müslüman Kardeşler ‘in Filistin’deki kolu olan Hamas’ın kurulmasıyla bu tansiyon daha da arttı. Hamas, El Fetih’e alternatif bir direniş hareketi olarak ortaya çıktı ve Arafat’ın liderliğini sorguladı. Yaser Arafat ve Müslüman Kardeşler arasındaki ilişki tarih süresince hem ortaklık bununla beraber rekabetle şekillendi. Arafat, laik bir Filistin devleti kurma hedefiyle Müslüman Kardeşler ‘in İslami devleti korumak için çaba sarf eden ideolojisi içinde bir denge kurmaya çalıştı, sadece bu iki hareket arasındaki tansiyon ara sıra çatışmalara yol açmıştır.

1987 İntifadası öncesinde Müslüman Kardeşler, İsrail işgaline karşı doğrudan silahlı mücadeleye katılmıyor ve öncelikli olarak toplumsal bilinçlenmeyi hedefliyordu. Ancak 1980’lerden itibaren, üniversite eğitimi almış yeni orta sınıf üyelerin Cemiyete katılmasıyla, Müslüman Kardeşler ‘in daha statükocu yaşlı liderliği arasında bakış açısı

farklılıkları belirmeye başladı. Cemiyetin içinde temel bir soru tartışılıyordu: Önce İslami bilince sahip bir topluluk mu oluşturulmalıydı, yoksa işgale doğrudan direnmek mi öncelik olmalıydı? Zamanla, işgale öncelikle direnilmesi gerektiğini savunanlar ağırlık kazandı. Bu değişim, 1987’de başlayan Filistin halk İntifadası sırasında kritik bir karar alınmasına yol açtı. Eğer İntifada gerçekleşmemiş olsaydı, Müslüman Kardeşler ‘in silahlı direnişe dâhil olmayabileceği öne sürülebilir. Bu durum, İntifadanın İslami Direniş Hareketi’nin(Hamas’ın) kuruluşunda varoluşsal bir önem taşıdığını göstermektedir. Öte yandan, Gazze’deki Müslüman Kardeşler liderliği, İntifada ’ya katılmamanın Cemiyetin ciddi bir itibar kaybına yol açacağı endişesiyle bu kararı almıştır. Hamas’ın kuruluşu, Müslüman Kardeşler ’den bir kopuş anlamına gelmiyordu; daha çok, yeni bir isim ve misyonla yeniden yapılanma anlamını taşıyordu. (Robinson, 2004, s.123).Filistinli Müslüman Kardeşler Hareketi Hamas ismi altında ayrı bir yapılanma olarak ortaya çıkması 1987 senesinde süregelen İntifada İle olmuştur. 1987’de Hamas adıyla halkı işgale karşı direnmeye çağıran bildiriler dağıtılmış ve böylece Filistinli Müslüman Kardeşler Hareketi kendi parti ve programlarını hayata aktarma fırsatı bulmuştur (Ayhan, 2009, s.109).

1967 savaşından sonra İsrail işgali altındaki Gazze’de etkisini artıran Müslüman Kardeşler Cemiyeti’nden etkilenenler tarafından kurulan Hamas’ın İslami Direniş Hareketi (Harekât al-Mokavama el- İslamiye)’nin kısaltması olduğu ve Müslüman Kardeşler Cemiyetinin “Haklar! Kuvvet! Özgürlük!” sloganlarında temelini bulan hâkimiyet kelimesinden geldiği savunulmaktadır. Hamas’ın kurucusu ve lideri olan Şeyh Ahmet Yasin’in Müslüman Kardeşler Cemiyetinin fikirleri çerçevesinde 1976 da İslam derneğini, 1978’de İslam külliyesini kurmuştur. Şeyh Yasin Hamas’ın kuruluş amacını hayır kurumları ve sosyal komitelerin oluşturulması, siyasi güvenirliliğin sağlanması, askeri kanadın geliştirilmesi ile Arap ve İslam komşularıyla diyalogun sağlanması olarak dört evrede açıklamıştır (Süer, 2010, s. 189-190).

İslami Direniş Hareketi (Hamas) 1987’de Müslüman Kardeşler Gazze kolu liderlerinden Şeyh Ahmet Yasin tarafından kurulmuştur. Hamas 1988 yılında yazılan ve günümüzde de geçerli olan örgüt beyannamesinde kuruluş amacını İsrail Devleti’nin ortadan kaldırılması yerine bugünkü İsrail, Batı Şeria ve Gazze Şeridi’nde Filistin İslam Devleti’nin kurulması şeklinde belirtmiştir. Akabinde Bir İslam Cumhuriyeti kurulması için Filistin topraklarının her bir karışında Allah’ın bayrağının yükseltilmesi olduğunu ve İslam’ın günlük hayattaki yeri ve hareketin diğer İslami görüşlerinin detayları hakkında

bilgiler verilmiştir. Beyannamede, hareketin üyeleri “Allah’tan korkan, cihat bayrağını zalimlere karşı kaldıran Müslümanlar” olarak tanımlanmıştır.1990’lı yıllarda Hamas, özellikle Gazze Şeridi ve Batı Şeria’da faaliyetlerini yoğunlaştırmış, sağlık, eğitim ve sosyal dayanışma alanlarında hizmet sunarak geniş bir halk tabanı oluşturmuştur. Aynı zamanda, El-Fetih’in Orta Doğu Barış Süreci’nde etkin olmadığı propagandası ile taraftar sayısını artırmayı başarmıştır. Hamas’ın bu dönemdeki stratejisi, hem silahlı direniş hem de sosyal hizmetler aracılığıyla Filistin toplumunda güçlü bir yer edinmek olmuştur (Baban, 2006, s.112-115).

İşgal altındaki topraklarda Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslim’in) hareketinin, İntifada sürecine etkin bir şekilde katılımı ve silahlı mücadele yöntemini benimsemesi, hareket için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreçte, “İslami Direniş Hareketi” (Hamas) adıyla kurulan yeni yapı, işgal altındaki topraklarda Müslüman Kardeşler ‘in yerini alarak İslami hareketin en güçlü ve en etkili temsilcisi haline gelmiştir. Hamas, siyasi ve askeri kanatlarıyla direnişin ana aktörlerinden biri olmuş ve Filistin davasında belirleyici bir rol üstlenmiştir (Doyran, 2006, s.72). Hamasın kurulması ile birlikte artık yapı kendisini ihvan olarak tanımlamamıştır. Hamas kendisini bağımsız bir Filistin direniş hareketi olarak konumlandırmıştır. 1988’de yayımlanan Hamas Misakı, Cemiyetin ideolojik temelini İslam’a dayandırmış ve Filistin topraklarındaki direnişin İslami bir çerçeveye oturduğunu vurgulamıştır. Misak ’ta, hareketin temel amacının Filistin’in kurtuluşu olduğu, bu hedefin de İslam’a dayalı bir ideoloji ve mücadeleyle gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Hamas, bu süreçte bağımsız bir yapılanma olarak şekillenmiş, mücadele stratejisini Filistin halkının ihtiyaç ve koşullarına göre belirlemiştir. Misak, Allah’a bağlılık ve cihat vurgusunu temel alarak hareketin hedeflerini ve motivasyonunu açıklamıştır.

İsrail Hamas’ı yıpratmak ve Filistin topraklarındaki hâkimiyetini gerçekleştirmek için Hamas’ı terörist bir yapılanma olarak göstermeye ve marjinalleştirmeye çalışmıştır. Hamas sosyal proje ve hayır işleri ile toplumda varlığını kabul ettirmiştir. El-Fetih’in çalışmalarından hoşnut olmayan İsrail başta Hamas’a destek vermişse de daha sonra Hamas’ı silahlı terör örgütü olarak nitelemiştir. 11 Eylül 2001 saldırıları bağlamında El-Kaide ile bağlantısı olduğu iddiasıyla terör örgütü olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Hamas’ın finansal durumu dış kaynaklarca karşılandığı savunulmaktadır. Suudi Arabistan’dan büyük bir finansal destek aldığı da iddia edilmiştir (Edebali, 2012, 14). ABD, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Rusya’dan oluşan Orta Doğu Dörtlüsü Hamas’a olan desteğin sürmesini İsrail’in varlığını

tanınmalarına geçmiş anlaşmaları kabul etmelerine bağlamıştır. Hatta ABD Hamas'la olan diplomatik ve ekonomik bağlarını kesmiş, örgütü de 2003'te özel görevlendirilmiş küresel terörist örgüt olarak nitelemiştir. AB'de İsrail'in varlığını tanımaya zorlamak adına Hamas'ı terör örgütü listesine almıştır (Süer, 2010, 192).

Hamas, kuruluş felsefesi açısından Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin kurucusu Hasan el-Benna'nın fikirlerini benimsemiştir. Dini eğitim, aydınlanma ve örgütlenme kavramları, hareketin temel dayanak noktalarını oluşturmuştur. Hamas'ın kuruluş amacı, 1948'den önce İsrail, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ni kapsayan topraklarda bir Filistin İslam Devleti kurmaktır. Ancak Hamas, yalnızca bir siyasi parti ya da direniş örgütü değil, aynı zamanda Müslüman Kardeşler Cemiyeti gibi bir sivil toplum kuruluşu niteliği de taşır. Filistin halkına hizmet sunmak amacıyla okullar, yetimhaneler, hastaneler, aşevleri, tıp merkezleri ve spor kulüpleri gibi sosyal hizmet alanlarında faaliyet göstermiştir. Buna rağmen, Hamas ve İsrail karşılıklı olarak birbirlerini tanımamaktadır ve bu durum bölgedeki siyasi gerilimi daha da derinleştirmiştir (Edebali, 2012, s.14). Hamas'ın kuruluşunda esas alınan Hasan El Benna'nın fikirleri, dini eğitim, uyanış, örgütlülük ve nihayetinde başkenti Kudüs olan bağımsız bir Filistin Devletidir.

HAMAS, bugünkü İsrail devleti topraklarını vazgeçilmez bir İslami miras olarak görmekte, bu toprakların yeniden ele geçirilmesini her Müslüman'ın başlıca görevi olarak kabul etmektedir. Bu anlamda HAMAS, İsrail'in egemenliğini 1988'de kabul etmiş olan Filistin Kurtuluş Örgütü'nden çok daha radikal bir konumdadır. Bu toprakların yeniden fethini Müslümanların temel yükümlülüğü olarak görmekte ve İsrail'in yerine bir İslam devletinin kurulmasının felsefesinin temelleri olduğunu beyan etmektedir. Hamas, AB, ABD, İngiltere, Avustralya, Kanada ve İsrail tarafından terör örgütü olarak listelenen ve Ürdün'de yasaklanan bir örgüttür. Hamas'ın siyasi kanadı, Yaser Arafat'ın ölümünün ardından yapılan genel seçimlerde Ulusal Meclis'teki 132 sandalyenin 76'sını kazanarak ilerleme kaydetti. Bu gelişme sayesinde hükümete erişim sağlayabilen Hamas, takip eden dönemde İsrail'in sert ekonomik ambargosuna maruz kaldı (Baban, 2006, s.115-117).

Filistin halkı özgürlük mücadelesini sürdürürken Arap ülkelerinden beklediği desteği görememiştir. Bununla birlikte etkisi ve İsrail'in varlığına verdiği tepkiyle bilinen hareket Filistinlilere mücadelelerinin ilk dönemlerinde Müslüman Kardeşler üyelerinden Filistin davasına destek olmak isteyen gönüllüler tarafından fedai birlikleri kurulmuştur. Filistin mücadelesinde hayati öneme sahip Yaser Arafat ve Ebu Cihat gibi şahsiyetler bu oluşum içerisinde yetişirken varlığını halen devam ettiren El-Fetih hareketinin temelleri

de bu dönemde atılmıştır. El-Fetih Müslüman Kardeşler hareketinin de desteğiyle İsrail'e karşı sabotaj eylemlerine gerçekleştirmiştir (Toçoğlu, 2019, s. 4). Filistin için büyük gayret gösteren cemiyet ülke çapında gösteriler ve yürüyüşler de düzenlemiştir. Basılı yayınların yanı sıra ülke genelinde yapılan konferanslar ve duyurularla halk Filistin meselesinde bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Özellikle de İngilizlerin Filistin'de işlediği katliamlar basında korkusuzca ele alınmış ve Yahudilerin ticari mallarını boykot etmeleri için Müslümanlara çağrıda bulunulmuştur. Yaptıkları bu çalışmalar toplum nezdinde olumlu karşılanmıştır ve 2006 yılında yapılan ilk seçimde HAMAS bunun karşılığını almıştır.

Hamas, 2006 seçimlerinde Filistin Ulusal Meclisi'ndeki 132 sandalyenin 74'ünü kazanmasına rağmen, Cemiyeti seçimin hemen ardından Filistin Yönetimi'nde söz sahibi olma konusunda birçok sorunla karşılaştı. Hem iç baskı hem de uluslararası aktörlerin çoğunun yaptırımlarıyla karşı karşıya kalan Hamas, kendisine emanet edilen Filistin halkını demokratik yollarla temsil etme yükümlülüğünü yerine getiremedi. Hamas hükümetinin karşı karşıya olduğu temel sorun, seçimden hemen sonra ABD, İsrail ve AB başta olmak üzere neredeyse istisnasız tüm ülkeler tarafından uygulanan uluslararası ambargodur. Aslında başlangıçta AB'deki bazı kişiler yeni Hamas hükümetiyle diyalogu sürdürmek istemiştir. Ancak AB daha sonra Bakanlar Kurulu kararıyla ambargonun tamamına uyacağını duyurdu. Bugün Filistin'de yaşanan pek çok sorunun kaynağı bu ambargodur. Hamas hükümetinin karşılaştığı bir diğer zorluk da işgal altındaki Filistin topraklarının kendi arasında bölünmüş olmasıyla ilgilidir. Gazze Şeridi tamamen izole edilmiş ve Batı Şeria'dan bağlantısı kesilmiş durumda. Gazze'den delege olarak seçilen Hamas üyelerinin Batı Şeria'ya gitmesine izin verilmiyor. Böyle bir ortamda Kongre iki farklı yerde toplanıyor, bu da aralarındaki iletişim eksikliğini arttırmıştır. “Öte yandan Haziran 2006'da bir İsrail askerinin Hamas tarafından kaçırılmasına tepki olarak 387 İsrailli, 8'i bakan olmak üzere 42 Hamas milletvekilini tutuklamıştır. Bu parlamenterler hâlâ yasadışı örgüt üyesi oldukları gerekçesiyle İsrail hapishanelerinde tutuklu bulunmaktadır. Hamas milletvekillerinin yarısının İsrail hapishanelerinde tutuklu kalması hükümette ve Parlamentoda kaosa neden olmuştur (Çandar, 2006, s. 17).

Mahmud Abbas'ın Aralık 2006'da tek taraflı olarak erken seçim yapacağını duyurması mevcut iç sorunları daha da karmaşık hale getirmiştir. Hamas bu kararı kabul etmiyor ve bunu bir “darbe girişi” olarak değerlendirmiştir. Seçimin üzerinden henüz bir yıl bile geçmeden, tekrarlanan seçim kararının neyi değiştireceği tartışma konusu

olmuştur. Buradaki asıl amacın Hamas yönetimini sona erdirmek olduğu söylenebilir. Ayrıca Filistin Temel Yasası uyarınca Sayın Abbas'ın böyle bir itirazda bulunma yetkisi yoktur. Hamas hükümetinin karşı karşıya olduğu bir diğer zorluk da El Fetih ile birlikte bir "ulusal birlik hükümeti" kurma çabalarının başarısızlıkla sonuçlanmasıdır. Ocak 2006 seçimlerinden hemen sonra Hamas'ın zaferi kesinleşince Hamas liderleri Mahmud Abbas'a ulusal birlik hükümeti kurma teklifinde bulundu ancak Abbas bu teklifi reddetti. Tarihin akışına bakıldığında (Müslüman Kardeşler 'den bu yana) Hamas, sınırlı da olsa, El Fetih ile ilişkili ulusal koalisyonun bir parçası olarak görülüyor. Hamas'ın kurulmasından önce bile, işgal altındaki bölgelerdeki Müslüman Kardeşler liderleri, ülkeyi işgalden kurtarmak ve ülkeyi Siyonistlerin tehlikelerinden korumak için savaştan tüm ulusal gruplarla işbirliği yapmayı ve birlikte savaşmayı kabul etmişti. Hamas ulusal ittifak kurulması şartı olarak bu grupların İslam düşmanlığı yapmamasını yeterli kabul etmiş. Ancak Hamas hükümetinin böyle bir ulusal birlik hükümeti kurma çabaları başarısızlıkla sonuçlandı (Doyran, 2006, s.110-112)

Kuruluşundan itibaren Filistin meselesiyle yakından ilgilenen Müslüman Kardeşler Hareketi Filistin'de örgütlenmesi zor olmamıştır. Öncelikle sosyal hizmetler ve halk eğitimine odaklanan hareket, sağıktan spora her dalda Filistinlilerin hayatının içinde yer almıştır. Mahalle camileri hareketin en önemli merkezine dönüşmüştür. Burada sosyal taban oluşturulmuş ve çok sayıda hatip yetiştirilmiştir. Uzun yıllar boyunca halk katmanlarıyla tesis edilen çok boyutlu ilişkiler, 1987'de Birinci İntifada patlak verdiğinde Hamas'ın kuruluşunu kolaylaştırdı. Taban desteği hazır olan hareket, hızlıca yerli ve özgün bir Filistin teşkilatına evrilmiştir. Öyle ki Hamas'la Müslüman Kardeşler arasındaki bağlantı bile zaman içinde unutulmuştur (Toçoğlu, 2022, s. 244).

Filistin İhvan Hareketi, Mısır'da Müslüman Kardeşler 'in Filistin kolu olmaktan çıkıp Filistinli bir aktör haline geldiği Birinci İntifada yıllarından bu yana, İslam ile Filistin milleti arasında bir sentez oluşturmaya çalıştı. Hamas'ın yaklaşımı ona daha Filistinli bir kimlik kazandırdı ve onu Müslüman Kardeşler 'in evrensel dilinden uzaklaştırdı. Bağımsız bir Filistin ulusal devletinin kurulması ve Filistin topraklarının özgürleştirilmesi Hamas'ın mücadelesinin odağını oluşturuyor. İslam'ın ve İslam dilinin bu yaklaşımın neresinde durduğu önemlidir. Müslüman Kardeşler 'in temel amacı Filistin'de Müslüman Filistin halkını kurtarmak ve kutsal şehir Kudüs'ü bağımsız bir Filistin ulusal devletinin başkenti olarak ilan etmektir. Hamas'ın ve Filistin siyasetinin geleceğini, hareketin mevcut konumu ile geçmişi arasındaki ilişki belirleyecek. İsrail'in

Filistin topraklarını işgal etmesi ve Filistin halkının bu işgale karşı direnişi, Müslüman Kardeşleri ve Hamas'ı yaratan koşullarla yakından ilgilidir. Direniş hareketinin sebebi işgalin kendisi ve İsrail rejiminin onu sürdürmeye yönelik politikalarıdır(Hassan, 2020, s. 45).

Kuruluşundan itibaren Filistin siyasi hayatının ve İsrail işgaline karşı direnişin merkezinde yer alan Hamas, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın uzantısı olarak faaliyetlerine devam etmiştir. Kardeşlerin örgütlenme tarzını devam ettiren Hamas; camiler, hastaneler, eğitim kurumları ve sosyal merkezler aracılığıyla başta Gazze olmak üzere tüm Filistin sathında güçlü bir sosyal ağ oluşturmuştur. Filistin topraklarının Siyonist işgalden temizlenmesi ve İslami referanslar temelli siyasi düzen gündemiyle İslam dünyasında kısa sürede karşılık bulan Hamas, yakından takip edilen ve desteklenen bir yapı haline gelmiştir. Özellikle Fetih Hareketi'nin seküler kodları, Hamas'ın yayılma ve etkinleşmesinde önemli rol oynamıştır. Geniş toplumsal ağıyla Filistin'de en güçlü siyasi hareket olduğunu 2006 seçimleriyle ispatlayan Hamas, bu dönemde maruz kaldığı baskılar nedeniyle Filistin'i yönetme amacına ulaşamamıştır(Mercan, 2018, s. 75).

Mısır İhvan ideolojisi olan İslami ilkelere dayalı bir toplum düzeni kurmak ve İslam'ı sosyal, ekonomik ve siyasi hayatın merkezine yerleştirmek Filistin İhvan'ının da ideolojisi olup ideolojileri genel olarak örtüşmektedir. Hamas, Filistin İhvan'ının ideolojik çerçevesini, Filistin topraklarının İsrail işgalinden kurtarılması ve bir İslam devleti kurulması amacıyla birleştirmiştir. Filistin İhvan'ı ve Hamas, Filistin toplumunda geniş bir sosyal tabana sahiptir. Eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi alanlarda önemli faaliyetler yürütmektedirler. Bu sosyal hizmetler, Filistin halkı arasında büyük bir destek kazanılmasına yol açmıştır. Filistin İhvan'ı ve Hamas, özellikle Batı ülkeleri ve İsrail tarafından terör örgütü olarak tanımlanmış ve uluslararası alanda çeşitli yaptırımlara maruz kalmıştır. Ancak, İslami hareketler ve bazı Arap ülkeleri arasında destek görmektedirler. Bugün, Filistin İhvanı ve Hamas, Gazze Şeridi'nde önemli bir siyasi ve askeri güç olarak varlığını sürdürmektedir. İç politikadaki etkinlikleri ve İsrail ile olan çatışmaları, Filistin sorununun çözümünde belirleyici faktörler arasında yer almaktadır. Filistin İhvan'ı hem sosyal hem de politik anlamda Filistin toplumunda derin bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu etkinin, bölgedeki çatışmalar ve barış süreci üzerinde belirgin bir rol oynamaktadır. Hamas ve İhvan arasındaki ilişki, ideolojik olarak bir devamlılık içerse de, Hamas'ın yerel ve siyasi koşullara göre şekillenmesi, onu İhvan'dan farklı bir yapıya dönüştürmüştür. Filistin'deki mevcut sorunların kökeninde, hem işgalin sürekliliği hem de uluslararası toplumun Filistin halkının demokratik iradesine yönelik

ikircikli tutumu bulunmaktadır. Dolayısıyla, Filistin meselesinin çözümü, yalnızca işgale son verilmesiyle değil, aynı zamanda Filistinlilerin meşru temsilcileriyle diyalog kurulması ve insani krizlerin giderilmesiyle mümkün olacağı kabul edilmektedir (Ayhan, 2016, s. 120).

Filistin’de yıllardır devam eden hukuksuzluk ve insan hakları ihlalleri, her geçen gün daha da derinleşmektedir. 1949 yılında Birleşmiş Milletlere üye olan İsrail, BM kararları ve uluslararası hukuku birçok kez ihlal etmiştir. İsrail tarafından işgal altında tutulan Filistin toprakları, özellikle Gazze Şeridi, yıllardır demir duvarlarla çevrili açık bir cezaevi haline gelmiştir. 2007 yılından bu yana bölge sıkı bir abluka altında tutulmakta ve Gazze’de yaşayan insanların en temel insani ihtiyaçları dâhi karşılanamamaktadır. 7 Ekim 2023 sabahında, Hamas’ın askeri kanadı olarak bilinen Kassam Tugayları, İsrail’e yönelik bir askeri taarruz gerçekleştirmiştir. Buna karşılık, İsrail geniş çaplı bir kara ve hava harekâtı başlatmış, sivil yerleşim alanları, okullar, hastaneler ve ibadethaneler dâhil olmak üzere her yeri hedef almıştır. Bebek, çocuk, kadın ve yaşlı gözetmeksizin tüm siviller saldırılardan etkilenmiştir. Bu saldırılar; uluslararası hukukun temel ilkelerine, Cenevre Sözleşmesi ve ilgili protokollerine, Roma Statüsüne ve uluslararası insancıl hukuka açıkça aykırıdır. Hiçbir hukuki dayanağı olmayan bu eylemler, meşru müdafaa ya da savaş hakkı çerçevesinde değerlendirilemez. Dar bir alanda abluka altında yaşam mücadelesi veren bir halka yönelik bu saldırılar, açıkça savaş suçu niteliği taşımaktadır (Özdemir, 2024).

Filistin’deki Müslüman Kardeşler, kuruluşundan itibaren toplumsal bilinçlenmeyi önemsemiş ve uzun süre doğrudan silahlı mücadeleden kaçınan bir yapıya sahip olmuştur. Ancak 1987’de başlayan Birinci İntifada ile birlikte, bu strateji değişmiş ve Sivil toplum kuruluşu olarak çalışan İhvan, silahlı mücadeleyi araç olarak kullanan Hamas’ı ortaya çıkarak Filistin direnişinin öncüllerinden biri haline gelmiştir. Hamas, siyasi bir yapılanma olarak 2006 seçimlerindeki zaferiyle Filistin siyasetinde belirleyici bir aktör olsa da, uluslararası ambargolar ve Filistin’in Gazze-Batı Şeria ekseninde coğrafi ve siyasi olarak bölünmüşlüğü, yapılanmanın etkili bir yönetim sergilemesini büyük ölçüde engellemiştir. Bu durum, Filistin meselesinin hem bölgesel hem de küresel bir kriz olarak derinleşmesine yol açmıştır.

4.1.3. Irak

Irak Müslüman Kardeşler Hareketi, Orta Doğu’da Siyasal İslam’ın bir güç olarak

ortaya çıkışında önemli bir etkiye sahip olan, köklü bir harekettir. 1928 yılında Mısır'da Hasan El Benna tarafından kurulan Müslüman Kardeşler 'in etkisi, kısa sürede Irak'a ve diğer Arap ülkelerine de yayılmıştır. Irak Müslüman Kardeşler Hareketi, Irak'ın dini, siyasi ve sosyal yapısında kendine özgü bir yer edinmiş ve zaman içinde Irak merkez yapılanması Irak İslam Partisi (İİP) ve Irak Kürt Bölgesel Yönetiminde (IKBY) Kürdistan İslam Birliği (Yekgirtû-KİB) gibi önemli siyasi aktörlerin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Irak'ta Müslüman Kardeşler, başlangıçta dini eğitim, sosyal hizmetler ve ahlaki değerlerin yaygınlaştırılması amacıyla faaliyet göstermiştir. Ancak, 20. yüzyılın ortalarından itibaren, siyasi alanda da varlık göstermeye başlamış; bu da Irak'ın farklı dini ve etnik grupları arasında belirgin bir etki yaratmıştır. Irak Müslüman Kardeşler Hareketi, hem Irak toplumunun dini değerlerine bağlı kalmış hem de sosyal adalet, eğitim ve ekonomik reformlar gibi modern meselelerde çözüm önerileri geliştirmiştir. Irak Müslüman Kardeşler Hareketi'nin tarihi, Irak'ın siyasi tarihinde dönüm noktalarını temsil eden olaylarla şekillenmiştir. Bu süreçte, hareket bazen baskılarla karşılaşmış, bazen de siyasi uzlaşının bir parçası olmuştur. Irak Müslüman Kardeşler Hareketi'nin Irak İslam Partisi ve Yekgirtû partisinin kurulmasına katkı sağlaması, hareketin Irak toplumundaki derin etkisinin ve siyasi sahada kazandığı gücün bir göstergesidir. Günümüzde de Irak'taki siyasal İslam'ın temellerinden biri olarak görülen bu hareket, Irak toplumunun dini ve sosyal yapısını anlamak açısından önemlidir.

Çağdaş İslami hareketlerin tarihi Irak'ta 1940'ın sonuna kadar uzanmaktadır. Bu yıllar aynı zamanda İslam dünyasındaki Müslümanların ortak çatısı olan Hilafetin yıkılışına ve bu yıkılış sonrası dönemde ortaya çıkan boşluğu doldurmak üzere harekete geçen İslami oluşumların ve düşünce akımlarının zamanına denk gelmektedir. Halifelğin lağvedilmesinden sonra başta Müslüman ülkeler olmak üzere, Afrika ve Asya ülkelerinde oluşan mevcut boşluğu doldurmak üzere çeşitli İslami hareket veya fikir akımları ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında günümüze ciddi bir direnç ve halk tabanı ile ulaşmayı başaran sistemli, toplumu ciddi bir anlamda organize etme ve yönlendirme kabiliyetine sahip olan Müslüman Kardeşler Hareketi'dir. Yeni bir İslami hareket vizyonu ile çalışmalarını Mısır'dan başlatan Müslüman Kardeşler kısa sürede Asya, Afrika ve hatta Avrupa ülkelerinde kurumsal bir düzen oluşturdu. 1940'lı yıllardaki bu kurumsallaşma çabaları Irak'ta da başlamıştır (Yıldız, 2021, s. 15).

Irak'taki faaliyetlerine 1940'larda başlayan Müslüman Kardeşler hareketi, ülkede İslami metodu yaymak ve Müslümanların siyasi temsilini güçlendirmek amacıyla

sahneye çıktı. Muhammed Mahmud es-Savvaf Irak İhvan hareketi kurucusu olup Ezher Üniversitesi'nde aldığı eğitimle İslami düşünceleri benimsemiş bir isim olarak öne çıkmıştır. Onun gibi eğitimli liderler, Müslüman Kardeşler 'in Irak kolunun temellerini atarak ülkede İhvan düşüncesinin yayılmasına öncülük etti. Irak İslam Partisi, 1960 yılında Müslüman Kardeşler hareketinin Irak kolu olarak kurulmuştur. Ancak kısa süre sonra, 1963'te Baas Partisi'nin güç kazanması ve İslami hareketlere yönelik baskıları nedeniyle yasaklanmıştır. Bu yasaklar, partinin lider kadrosunun sürgüne gitmesine ve yeraltı faaliyetlerine devam etmesine neden oldu. 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ı işgaliyle birlikte Saddam Hüseyin rejimi sona erdi ve ülkede yeni bir siyasi yapı kurulmuştur. Bu süreçte, Irak İslam Partisi, Irak'taki en etkili Sünni partilerden biri olarak tekrar siyasi arenada yer aldı ve Saddam sonrası geçici yönetimde önemli roller üstlenmiştir (Turan, 2016, s. 55-78).

Irak İslam Partisi, İslami bir ideolojiye sahip olup Müslüman Kardeşler hareketinin fikirlerini benimsemiştir. İdeolojik olarak İslam hukuku ve ahlâkına dayalı bir yönetim modelini savunmuştur. Bunun yanı sıra, IİP demokratik bir süreç içinde İslami değerleri yaymayı amaçlamaktadır. Parti, ülkedeki Sünni Arap nüfusun haklarını koruma misyonu taşısa da, Irak'ın bütünlüğünü de desteklemektedir. IİP'nin ideolojik çizgisi, partiyi Irak'taki diğer dini ve etnik gruplarla iş birliği yapmaya teşvik etmiştir. Bu bağlamda, IİP, yalnızca dini temellere dayanan bir söylem yerine, aynı zamanda sosyal adaleti, eğitim reformlarını ve insan haklarını savunan bir siyaset izlemektedir (Esen, 2019, s. 95). Irak İslam Partisi, 2003 sonrası Irak'ta kurulan yeni hükümet sisteminde, özellikle Sünni toplumunu temsil eden en önemli siyasi aktörlerden biri haline gelmiştir. Partinin bu dönemdeki hedefi, Irak'ın Sünni toplumunun yeni hükümet yapısı içindeki haklarını güvence altına almaktır. IİP, Anayasa hazırlık sürecine ve seçim süreçlerine aktif olarak katılarak Irak'ın gelecekteki siyasi yapısında söz sahibi olmaya çalışmıştır (Akyol, 2014, s. 78). Ancak, Sünni Arap toplumunun bir kısmı IİP'yi ABD ile iş birliği yapmakla suçlamış ve partiyi eleştirmiştir. Bu durum, partiye olan desteğin bir süre azalmasına yol açmıştır. Yine de IİP, Irak'ın siyasi sahnesinde önemli bir güç olmaya devam etmektedir ve zaman zaman diğer Sünni gruplarla birlikte hareket ederek toplumsal birliği sağlama çabası göstermektedir. Günümüzde, IİP, Irak siyasetinde hala aktif bir şekilde rol almaktadır. Özellikle, ülkenin istikrarını tehdit eden mezhepsel çatışmalara karşı uzlaşmacı bir yaklaşım benimsemekte ve Sünni nüfusun haklarını savunmaya devam etmektedir. Parti, güncel siyasi olaylara yönelik olarak daha ılımlı bir duruş sergileyerek,

demokratik süreçlere katılma ve ulusal birliği destekleme konularında politikalar geliştirmiştir. Parti ayrıca, Irak'taki terör örgütlerine karşı mücadelede Irak hükümeti ile iş birliği yaparak ülkedeki güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu, İİP'nin geçmişten günümüze uzanan ideolojik çizgisinde köklü bir değişim olduğunu göstermektedir.

Irak İslam Partisi, Irak siyasetinde önemli bir yere sahip olan ve ülkedeki Sünni Müslümanları temsil eden bir siyasi partidir. Müslüman Kardeşler hareketine dayanan ideolojik yapısı, partiyi İslami değerlere dayalı bir siyaset izlemeye yöneltmiş; ancak Irak'ın bütünlüğünü ve demokratik değerleri de savunmayı sürdürmüştür. Günümüzde ise İİP, mezhepsel çatışmaların önlenmesi, uzlaşma sağlanması ve Sünni haklarının korunması gibi konularda önemli bir rol oynamaktadır.

Müslüman Kardeşler Irak Kürt Bölgesel yönetiminde faaliyetlerine 1940'lı yıllarda başlamışlardır. Bu bölgedeki İslami hareketlerde önemli bir konuma sahip olan Şeyh Osman b. Abdulaziz, 1945'lerde Müslüman Kardeşler 'in fikirlerinden etkilenmiş; ailesi ve öğrencileriyle birlikte hareketi desteklemiştir. Şeyh Osman Bölgede Müslüman Kardeşler hareketinin başlatıcısı olarak kabul edilir. Daha sonra Müslüman Kardeşler hareketi siyasi bir yapıya kavuşunca hareketten ayrılmıştır. Şeyh Osman'ın Müslüman Kardeşler hareketinden ayrılmasının en önemli nedeni, Müslüman Kardeşler düşüncesindeki silah ve şiddet kullanmama ilkesine aykırı davranması ve silahları araç olarak kullanmakta bir sakınca görmemesiydi (Kurşunlu, 2022, s. 305-307). Fiili mücadele konusundaki görüş ayrılığından dolayı bu cemiyetten ayrılarak İslami Hareket'i oluşturmuş. Bununla birlikte yine hareketin manevi bir lideri olarak kendisine saygı ve önem verilmiştir. Ancak Şeyh Osman İhvan düşüncesini Mısır İhvanı ile fikirsel birlik içerisinde olmasına rağmen kurumsal düzeyde bir bağlantıları olmamıştır.

Müslüman Kardeşler düşüncesi İKBY'deki şehirlere farklı zamanlarda ve şekillerde ulaşmıştır. Bu anlamda 1990'lı yıllara kadar her şehir ve bölgedeki çalışmalar kendi şartlarına göre izlenilen değişik metot ve yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Fakat Müslüman Kardeşler düşüncesinin en erken geldiği ve teşkilatlanmanın en erken yapıldığı şehir Erbil'dir. Düşünce Erbil'e 1944 yılında ulaşmıştır. İki sene gibi kısa bir zaman dilimi içerisinde bu düşünce taban bularak 1946 yılında teşkilatlanmasını gerçekleştirmiştir. Bağdat'ta okumaya giden Kürt öğrencilerin Bağdat'ta eğitim almaya gelen Mısırlı Müslüman Kardeşler üyeleri ve Irak İhvanı üyeleri ile etkileşime geçmesi sonucu Kürt öğrenciler üzerinde ilk tesirler görülmeye başlanmıştır. Irak'ta başlayan bu etkileşim sonucu ilk temelleri Erbil'de atılan bu İslami Hareketin çalışması Bağdat'ta

okuyan Kürt öğrencilerin getirdikleri Hasan el Benna, Seyyid Kutup ve Fethi Yeken gibi Müslüman Kardeşler liderleri ve ideologlarının kitaplarıyla halk arasında yayılma fırsatı bulmuştur. Müslüman Kardeşler düşüncesi 1950-1951 yılları arasında Kerkük ve Bağdat üzerinden Süleymaniye ve Halepçe şehirlerine, 1952-1953 yılları arasında ise hareketin taşıyıcılarından olan Muhammed Mahmud es-Savvaf aracılığıyla Duhok'a giriş yapmıştır. Kendisi de bir âlim olan es-Savvaf Mısır'dan döndükten sonra Müslüman Kardeşlerin lideri Hasan el Benna'nın yöntemlerini taklit ederek IKBY'nin bütün şehirlerini ve köylerini gezmiş, camilerde, tarlalarda, evlerde Müslüman Kardeşler düşüncesini anlatmaya başlamıştır. Es-Savvaf 1953 yılında Duhok şehri ve Bamerne gibi bazı köylerde eğitim kampları açarak terbiye ve ıslah eğitimleri vermiştir. Duhok 'ta Müslüman Kardeşler fikrinin teşkilatlanması 1956 yılında bazı kişiler tarafından yapıldıysa da güçlü olamamıştır. Asıl teşkilatlanma 1960 ve 70 yılları arasında yapılmıştır (Karadağ, 2017, s.36).

Irak Kürdistan Bölgesinde yenilikçi ve reformist İslami hareket ve partilerin tarihi de bu anlamda IKBY'ye ulaşan Müslüman Kardeşler düşüncesi tarihiyle eş değerdir. Bu hareket düşünce ve çizgi olarak başta Müslüman Kardeşler cemiyeti olmak üzere mutedil çizgideki değişik İslami akımlardan etkilenmiş bir siyasi akımdır. Daha önce çalışmaları davet ve eğitim üzerinde yoğunlaşmış ama son yıllarda Irak Kürdistanı'na ağırlık veren siyasi faaliyetlerden sanat ve spor faaliyetlerine kadar her alanı içine alan oldukça kapsamlı faaliyetler başlatılmış ve yürütmeye devam etmektedirler. 1968'de Baas rejimi Irak'ta bir darbe düzenleyip kısa sürede tüm askeri ve resmi kurumlarda yer edinmeye başladığında büyük bir baskı dönemi başlamıştır. Daha önce Irak İslam Partisi ile ortak çalışmalar yürüten Şeyh Osman baskıların artması ile birlikte Baas Rejimine karşı silahlı mücadele etme kararı almıştır. Baas Rejimi baskıları sadece Müslüman Kardeşlere yönelik değildi fakat baskılardan en büyük payı Müslüman Kardeşler almıştır. Bunun sebebi Müslüman Kardeşler'in ileride güçlü bir muhalefet olma ihtimaliydi. 1971–1972 de mevcut Baas Rejimi siyaset alanındaki muhalefet boşluğunun Müslüman Kardeşler tarafından doldurulmaya başlandığını fark etmiştir. Aynı zamanda diğer seküler, sol, laik gibi bütün parti ve yapılanmalar da baskılar yapılmıştır. Müslüman Kardeşlere yapılan baskı ve yıldırma dayanılamayacak aşamaya geldiği gibi, Saddam, eğer Müslüman Kardeşler çalışmalarını durdurmazsa işkence ve tecavüzleri daha da arttırmakla tehdit etmiştir. Bunun üzerine 1973 yılında hareket lideri Abdülkerim Zeydan tarafından Cemiyetin çalışmalarını fesh ettiğini ilan etmiştir (Musenna Emin, 2013).

Başlangıç tarihinden itibaren ciddi faaliyetler içerisinde olan ve halk arasında kayda değer bir taban elde eden hareket, Müslüman Kardeşler düşüncesinin bir etkisi olarak, çalışmalarını günümüze kadar silahlı mücadeleye yöneltmemiştir. Çalışmalarını tamamen ıslah, terbiye, vaaz, irşat ve eğitim metotlarıyla halk arasında yaymaya çalışmıştır. Çalışmayı yaymak için Seyyid Kutub, Hasan El Benna, Abdulkadir Udeh ve Ahmet Deat'ın kitapları ve dini bilgileri anlatan diğer küçük risaleler eğitim araçları olmuştur. Mısır Müslüman Kardeşler Hareketinde olduğu gibi, silahlı yöntemler kullanacaklarına inananlar veya İslami çalışmaların silahlı yöntemlerle kısa sürede gelişeceğine inananlar hareketten çekilmiş, kendi silahlı faaliyetlerini başlatmış veya mevcut silahlı hareketlere katılmıştır. Müslüman Kardeşler Kürdistan İslam Birliği(KİB-Yekgirtû) Partisinin temellerini atarak kendi düşüncesine dayalı bu hareketin silahlı yöntem karşıtı politikaları hem gizlilik zamanında hem de siyasi bir parti olarak çalışmalarını devam ettireceği 1994 sonrası sürecinde IKBY'deki diğer İslami ve Sol hareketlerden daha fazla taban elde etmiştir. (Karadağ, 2017, s. 39).Kürdistan İslam Birliği Partisi'nin, şiddet yerine eğitim ve sosyal reform odaklı stratejisi, bölgedeki diğer hareketlerden ayrılarak geniş bir halk desteği kazanmasına ve siyaset sahnesinde kalıcı bir yer edinmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

İhvan Hareketi, Baas Rejiminin Kürtler ve diğer bütün İslami gruplar üzerindeki şiddetli baskılarına rağmen, bu dönemde bazı İslami grupların aksine hiçbir zaman silahlı mücadeleye yönelmemişse de İhvan düşüncesinin etkisi altında çalışmalarına aralıksız devam eden İslami hareket Baas Rejimine yönelik bazı önemli yaptırımlara gitmiştir. Müslüman Kardeşler bu süreçte aldığı bir karar ile özellikle Irak-İran Savaşı sırasında Baas Rejimi bünyesinde askerlik yapmanın ve savaşta öldürülmenin haram olduğu fetvasını çıkarmıştır. Hareketin çıkardığı bu fetva üzerine Baas Rejimi saflarında askerlik yapmayı kabul etmeyenler ve Baas Partisinin faaliyetlerine katılmayı reddeden Müslüman Kardeşler Cemiyeti mensupları o dönemde Bağdat'ta yer alan Üniversitelerden atılmıştır. Askerlik yapmanın meşru olmadığını ifade eden ve üniversitelerden atılanlar da artık Baas rejimi tarafından hayati güvenlikleri tehdit altında olduğundan dolayı kimileri saklanmış, kimileri de akraba bağlarından dolayı Peşmergelere katılmıştır. Peşmergelere katılan Müslüman Kardeşler çizgisindeki hareketin üyeleri İhvan Hareketi'nin silahlı mücadele karşıtı düşüncesinden dolayı hareketin emri ve kurumsal yapı olarak değil şahsi kanaatleri olarak katılmıştır (Karadağ, 2017, s. 40).

Irak Müslüman Kardeşler Hareketi 1970’li yıllarda genel anlamda Baas Rejiminin baskıları altında erirken IKBY’de Müslüman Kardeşler çizgisinde çalışmalarını sürdüren hareket büyük aksaklıklar yaşamamıştır. 1973’te çalışmalarına son verdiğini ifade eden hareket 1980’lerden sonra tekrar faaliyetlerine başlamıştır. İhvan Hareketinin bu Duraklama devresinden sonra IKBY’de 1980’lere doğru Müslüman Kardeşler tekrar gelişmeye ve büyümeye başlamıştır. Kürtçe’nin lehçesi olan Soranice adıyla Yekgirtû İslâmî Kurd, Arapça adıyla al- İttihad ul-İslami Al-Kurdistani IKBY’de Müslüman Kardeşler düşüncesi üzerine 1940’lı yılların sonlarından günümüze kadar çalışmalarını sürdüren İslami perspektife sahip siyasi bir partidir. Siyasi bir parti olarak günümüzde çalışmalarını sürdüren hareket için genel anlamda Yekgirtûy ismi kullanılmaktadır. IKBY’de İslami hareketlerin tarihi hakkında Yekgirtûy Partisi lideri Selahaddin Muhammed Bahaeddin partinin kuruluşu ile ilgili olarak “Irak’taki çağdaş İslami hareketin yani İslami uyanış hareketinin veya İslami akımın da tarihi hayli eskidir. Bu akım 1940’lardan itibaren faaliyetlerini başlatmıştır (Varol, 2024).

1991 yılı Ekim ayında IKBY’nin defacto olarak özerkliğe kavuşması ve bu yıl içerisinde Behdinan ve Soran bölgesi Müslüman Kardeşler Hareketi’nin protokol ile Selahaddin Muhammed Bahaddin’in lider olarak seçmesi, hareketin tam anlamıyla kurumsallaşmaya doğru evrildiği yıllardır. Selahaddin Muhammed Bahaddin 1994 yılında siyasi bir parti olarak ilan edilmesine kadar hareketin önderliğini yapmıştır. Hareket bu süreçte Selahaddin Muhammed’in güçlü liderliği ile bir yükselme dönemine girmiştir. IKBY’de Müslüman Kardeşler çizgisinde çalışmalarını genişleterek devam ettiren hareket bu dönemde ilk siyaset tecrübesini yaşamış ve Şeyh Osman liderliğindeki Irak Kürt İslami Hareketi ile birlikte 19 Mayıs 1992’de yerel seçimlere İslami Liste olarak katılmıştır. Bu seçimler IKBY’deki Müslüman Kardeşler hareketi açısından ilk seçim deneyimi olmuştur. İhvan Hareketi Selahaddin Muhammed Bahaddin başkanlığında 6 Şubat 1994 yılında Kürdistan İslam Birliği (Yekgurtû)partisini kurmuştur(Karadağ, 2017, s. 45-46). Kürdistan İslam Birliği Partisi Müslüman Kardeşler çizgisinde olduğundan dolayı İslami düşünce sisteminin toplum arasında yerleştirilmesi ve benimsenmesi konusunda diğer İslami siyasi yapılanmalardan farklıdır. Diğer radikal İslami grupların aksine darbe, inkılap ve silahlı mücadele yöntemine başvurmamış ve şiddeti bir araç olarak hiçbir zaman kullanmamıştır. Hareket İslam’ı toplum arasında hâkim kılmaya veya topluma benimsetmeye çalışırken silahlı mücadele, darbe ve tepeden inme devrim gibi yollarla değil, toplumu içinde bulunduğu kötü durumlardan kurtarmak için bireysel ıslah

ve toplumsal eğitim metotlarını benimsemiştir. İhvan İçin İKBY'nin 1991'de özerkliğe kavuşması bir dönüm noktası olmuştur. Defacto yönetimin kurulmasıyla birlikte hareketin kurumsallaşma sürecini hızlandırmıştır. Selahaddin Muhammed Bahaddin'in liderliğinde, hareket, radikal ve şiddet odaklı yaklaşımlardan uzak durarak, eğitim ve toplumsal ıslah yöntemleriyle İslami değerleri yayma stratejisini benimsemiştir. Bu dönemde, hareketin ideolojik çizgisi, darbe ve silahlı mücadele yerine, toplumsal desteği sağlama adına sosyal politikalar ve uzlaşmacı bir tavır içerisinde olmuştur. Bu yaklaşım, hareketin toplumsal desteğini artırmış ve rahat bir şekilde taban bulmasını sağlamıştır.

İhvan'ın partileşme süreci öncesinde yaptığı faaliyetler arasında en etkili bölgede yaptığı insani yardım faaliyetidir. Kürdistan Bölgesinde her türlü hizmet ve imkânlardan mahrum olduğu zamanlarda ve Baas Rejimi saldırıları sonrası bütün köylerin harabe olduğu zamanlarda Hareket yaptığı insani yardım çalışmaları ile halkın teveccühüne mazhar olmuştur. Irak'ın Kuzey'inin(36. Paralel) uçuşa yasak bölge ilan edilmesi ve Baas Rejiminin bölge üzerindeki kontrolünü kaybetmesi ile filli bir özerkliği elde edilince daha önce Türkiye ve İran'a sığınan mülteci Kürtler İKBY'ye geri dönmeye başlamışlardır. Bu dönüşten sonra Müslüman Kardeşler hareketi, savaşın ardından çaresiz kalan insanlara yönelik insani yardım faaliyetleri aracılığıyla toplum üzerinde büyük bir etki yarattı. Dışarıdan toplanan yardımlara ek olarak, hareket zamanla kendi insani yardım örgütlerini kurdu ve ayrıca uluslararası alanda faaliyet gösteren büyük gönüllü yardım örgütlerinin İKBY'de şubelerini açmışlardır.

İhvan İKBY'de yayılma sürecinde cami, medrese, su kuyusu inşa etmek ve gelir gibi insani yardım faaliyetlerinde bulundu. Belli bir güce ulaştıktan sonra faaliyetlerini artırarak hastaneler ve okullar açtı. Bu insani yardım çabaları sayesinde, Baas rejiminden sonra harabeye dönen Kürdistan Bölgesinin kasabalardan en ücra köylerine kadar birçok yer yeniden inşa edilirken, aynı zamanda halkın sağlık, eğitim, finans ve din alanlarında birçok fırsata erişebilmesi sağlandı. Müslüman dünyasındaki saygın ve yetkili akademik şahsiyet olan İhvan önde gelenlerinden Ali Karadağı sayesinde, bu zor zamanlarda İslami yardım kuruluşlarının ve zengin Müslümanların desteği bölgeye aktı.

Siyasi sahaya giriş ve parti ilanı öncesi dönemde Müslüman Kardeşler Hareketi çalışmalarının büyük çoğunluğunu Rabıtu'l İslamiyye'l Kurdiyye çatısı altında gerçekleştirmiştir. Hareket, Rabıta Yardım Kuruluşu aracılığıyla özellikle Halepçe ve Enfal soykırımları sonrası kimsesiz kalan yetimlerin bakım ve ihtiyaçlarını üstlenmiştir. Birçok köy ve kasaba bölgesinde cami, medrese, su kuyusu inşa etmek ve gelir kaynağı

olmayan köylerin koyun satın alarak geçimini sağlamalarına yardımcı olmak gibi insani yardım faaliyetlerinde bulundu. Hareket daha sonraki yıllarda faaliyet alanlarını genişleterek hastane, okul, sağlık ocağı ve polikliniklerde açmıştır. Bu insani yardım faaliyetleri ile Baas Rejimi sonrasında enkaz olarak devralınan IKBY’de şehirlerden en ücra köylere kadar birçok yer imar edilmiş aynı zamanda halkın sağlık, eğitim, maddi ve dini anlamlarda birçok imkânı ulaşmasını sağlamıştır. Ali Karadağı’nın İslam Dünyasındaki saygın ve otoriter âlim kişiliğiyle bu zor dönemlerde bölgeye İslami yardım kuruluşlarından ve zengin Müslümanlardan yardımların bölgeye gelmesi sağlanmıştır. Bu insani yardım çalışmaları aynı zamanda halka sosyal ilimler ve İslami ilimler öğretme gibi görevlerde üstlenerek bir taraftan da halkı eğitme işlevi görmüştür. Bu dönemde yine Erbil, Duhok, Süleymaniye, Halepçe, Musul ve Bağdat’ta öğrenci çalışmaları da yapılmıştır. Bzava İslami, Rabita’ya İslamiya Kurdi, Heyet’ul İğasa İslami’ye gibi İnsanı Yardım kuruluşları ile Baas Rejiminden enkaz olarak alınan bir IKBY’de Hareket toplumun en ücra köşelerine yardımlar ulaştırarak halk ile kaynaşma imkânı elde etmiştir. Bu toplumsal taban ve kurumsallaşmanın ilk adımları ise 1991 den sonra IKBY’nin defacto olarak özerkleşmesi ve baskıların ortadan kalkması ile oluşmuştur (Karadağ, 2017, s. 50).

6 Şubat 1994’te Kürdisatan Bölgesinde Selahaddin Muhammed Bahaeddin tarafından İslah ve Reform ilkeleriyle, İslami hassasiyeti olan, milli ve silahsız bir siyasi parti olarak Yekgirtû resmen kurulmuştur. Parti, İslami bir perspektifle adalet ve toplumsal ıslahı hedefleyen, siyasi ve medeni yöntemleri benimseyen bir anlayışla faaliyet göstermiştir. Yekgirtû, yeni bir oluşum değil, 50 yıllık geçmişe sahip bir İslami hareketin siyasi partiye dönüşmüş halidir. IKBY’de Yekgirtû Müslüman Kardeşler çizgisinde olmakla birlikte milli bir yapıya sahiptir. Diğer ülkelerdeki Müslüman Kardeşler yapılanmalarından farklı olarak, hareket ve partileşme süreci ayrışmadan, aynı mekân ve kadrolarla yürütülmüştür. Bu birliktelik, onu Ortadoğu’daki benzer İslami siyasi hareketlerden ayıran önemli bir özelliktir. Yekgirtû’da cemaat ve parti yapısı bütünleşik bir şekilde faaliyet göstermektedir. (Karadağ, 2017, s. 55).İhvan diğer ülkelerdeki gelişmesine benzer bir şekilde öncelikle insanlara sosyal hayatta, kültürde, fikirde, edebiyatta nüfuz etmeye başlayarak kök saldı. Ancak siyasi partiye dönüştükten sonra cemiyet ayrı bir varlık olarak sürdürülmemiştir.

Yekgirtû diğer ülkelerdeki İhvan Hareketlerinden farklı olarak kuruluşundan itibaren siyasi bir parti olarak ortaya çıkmışsa da toplumsal alana yönelik faaliyetlerine taban kazanmak ve benimsediği toplumsal dönüşümü sağlamak için yüz çevirmemiştir

(Kurşunlu, 2022, s. 306). Yekgirtû kendisini İhvan ekolünün ve fikrinin IKBÝ'deki temsilcisi saymakla beraber yaşadıkları bölgenin de özel şartlarına uygun politikalar geliştirmiştir. Yekgirtû'nun ilanı ile birlikte IKBÝ'de siyasi anlamda aynı zamanda yeni bir siyasi dönemin başlangıcı da olmuştur. Öncelikle IKBÝ'deki bütün partiler ve en köklü iki parti olan Kürdistan Demokrat Partisi(KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği(KYB) silahlı kanatları olan partilerdir. Şeyh Osman önderliğinde kurulan Bzotnava İslami referanslı silahlı mücadelesi olan bir partidir. Yekgirtû ise bu açıdan IKBÝ'deki Kürt siyaseti tarihinde bir ilk olarak silahsız bir parti olarak kurulmuştur.

Yekgirtû, IKBÝ'de denge politikası izlemektedir. Kürt siyasetinin iki eski siyasi partisi KYB ve KDP kendi egemenlik bölgelerinde tabana sahipken Yekgirtû (KİB) her iki partinin egemenlik alanlarında da taban elde etmiştir. Kürdistan Bölgesi fiili bir bölünmüşlük içerisindedir. Erbil ve Behdinan bölgesi Mesud Barzani'nin partisi olan KDP'nin denetimindedir. Bu bölge KDP Peşmergeleri, asayiş güçleri ve istihbaratı tarafından yönetilmektedir. Parti aynı zamanda bu bölgedeki ekonomik, siyasi ve üniversite gibi kurumları denetimi altında tutmaktadır. Bu kurumların yönetici ve memurlarının büyük oranda KDP üyelerinden oluşmaktadır. Süleymaniye ve Soran bölgesinde de aynı durum mevcuttur. Burada bölge Bafel Talabani liderliğindeki KYB'nin denetimi altındadır. Yine Süleymaniye bölgesi de KYB'nin Peşmergeleri, polis gücü ve istihbarat birimlerinin denetimindedir. Bütün resmi kurum ve kuruluşlardaki yönetici ve memurların büyük çoğunluğu KYB üyeleridir. Fakat KDP'nin güçlü oy tabanına sahip olduğu Behdinan ve Erbil civarında KYB çalışmaları zayıftır. Aynı şekilde Süleymaniye bölgesinde KDP'nin tabanı benzer sebeplerden dolayı zayıf bir durumdadır. Simgesel olarak büroları vardır ve zamanla bu bürolarında da azaltmalara gitmektedir. Bu durumun temel nedeni KDP ve KYB arasında başlayan Brakûji kanlı iç çatışmalardır. Baas Rejiminin IKBÝ'ye uyguladığı baskılar sonucu IKBÝ dış ülkeler ile bağlantılarını sadece Türkiye sınırındaki Halil İbrahim sınır kapısı ile sağlıyordu. İki partinin sınırda toplanan gümrük vergilerinin paylaşımı konusunda anlaşamaması, çatışmanın başlıca nedenlerinden biri olarak kabul ediliyor. Ayrıca, her iki tarafın da bölge üzerinde egemenlik kurmak istemesi, bu çatışmanın daha da ciddileşmesinin nedenlerinden biri olarak kabul ediliyor.Yekgirtû çatışmalar döneminde çatışmanın tarafı olmamasına rağmen büyük baskılar görmüştür. Fakat Yekgirtû, çoğu kez büro ve ofisleri ateşe verilmesine, üyeleri öldürülmesine rağmen kendisine yönelik baskılara karşı direnç göstererek silaha başvurmadan varlığını koruyabilmiştir. Yekgirtû'nun diğer bütün

partilerin aksine her iki bölgede de kitlesel bir halk tabanına sahip olmasının bazı nedenleri vardır. Bu nedenlerden bir tanesi Partinin silahsız bir siyaset gütmesidir. Yekgirtû bu silahsız politikasıyla bölgede meydana gelen problemlerin siyaset, barış, İslami kurallar ve demokratik yöntemlerle çözülmesini önermektedir. Parti IKBY’de meydana gelen çatışmalarda her zaman arabuluculuk yapmaktadır (Karadağ, 2017, s. 65-66).

2005 Ocak ayında yapılan seçimlerde KDP ve KYB’nin dâhil olduğu Kürt partileri “Kürt İttifakı” adı altında seçimlere tek liste olarak girmeye karar vermişlerdir. “Kürt İttifakı” bu seçimlerde Irak Meclis’indeki 275 sandalyeden 75 sandalyeyi kazanmıştır. 2005 Ocak seçimlerinde KDP ve KYB ile işbirliği yapan Yekgirtû Aralık 2005 seçimlerine bağımsız girmeyi tercih ederek Irak Parlamentosundaki oyların %1,3’nı almıştır (Gunter, 2010, s. 145). 15 Aralık 2005’te yapılan Irak Parlamento seçimlerine diğer Kürt gruplarından bağımsız olarak katılmaya karar vermiştir. Yekgirtû’nun bu kararı ile IKBY’den Bağdat seçimlerine katılacak liste sayısı Yekgirtû listesi ve diğer Kürt partileri listesi olmak üzere ikiye çıkmıştır. Daha önce IKBY’de KDP-KYB egemenliği ile temsil edilen Kürt siyaseti bu dönemden sonra 3. bir rakip parti tarafından da temsil edilmeye başlanmıştır. Yekgirtû bu dönemde Kürt siyaset sahnesine bağımsız milli ve İslami bir parti olarak katılmıştır. Fakat Yekgirtû’nun Bağdat seçimlerine bağımsız bir parti olarak girmesi ve daha önce olduğu gibi KDP-KYB egemenliğinden çıkması bu partileri çok rahatsız etmiştir. Yekgirtû’nun bağımsız olarak seçimlere girmesi aynı zamanda KDP ve KYB açısından 3. bir alternatif siyasi gücün doğuşu ve Bağdat parlamentosunda artık IKBY’nin 3. partisinin sesi çıkacağı anlamına gelmiştir.

25 Temmuz 2009’da yapılan IKBY parlamento genel seçimlerinde 2,5 milyon vatandaş oy kullanmak için sandık başına gitti. Seçimlerde sandalyelerin 11’i azınlıklara ayrıldı. Süryaniler için 5, Türkmenler için 5 ve Ermeniler için 1 adet sandalye bulunmaktadır. Yekgirtû bu seçimlerde, Komela İslami, Kürt Sosyalist Demokrat Parti ve Gelecek Partisi ile anlaşarak Hizmet ve Reform Listesi adı altında seçimlere katıldı. Yekgirtû bu seçimlerde 6 tane koltuk kazanmıştır. 7 Mart 2010 Irak Parlamento seçimlerine katılan Yekgirtû %2,27’lik oy oranıyla 230.742 oy alarak Kürt Parlamentosunda 4 koltuk elde etmiştir. 21 Eylül 2013’te yapılan IKBY seçimleri 1992 yılından bu yana IKBY’deki dördüncü yasama seçim olmuştur. Bu seçimlerde Yekgirtû %9.49 oy oranıyla 186,741 oy almış ve parlamentoda 10 koltuğa sahip olmuştur. Bu seçimlerde Hükümeti kurmak için ulaşılması gereken 56 sandalye sayısına hiçbir parti

ulaşmadığından Hükümeti kurmakla görevli KDP, Yekgirtû ve Goran ile anlaşmıştır. Bu anlaşma ile Elektrik ve Sosyal işler başkanlığı Yekgirtû'ya verilmiştir (Demircan, Akbaş, 2015, s. 560). 2018 yılında yapılan seçim ile Yekgirtû bugünkü IKBY Hükümetinde 5 Bakan, 10 parlamento üyesine sahiptir. Partinin ayrıca Bağdat Parlamentosunda 1 Bakanı ve 4 Parlamenti vardır. Bağdat Parlamentosundaki parlamenterlerinden 1 tanesi kadındır. IKBY parlamentosunda ise Yekgirtû'nun parlamenterlerinden 3 tanesi partinin kadın üyelerinden oluşmaktadır. IKBY'de İslami Hareket-KYB ile KYB-KDP arasında çıkan kanlı çatışmalar başta olmak üzere bölgede meydana gelen diğer bütün silahlı çatışmaların hiçbirisinde taraf olmamış, taraflar arasında barışın sağlanması için aracılık rolünü üstlenmiştir (Gazi, 2014, s. 25).

2024'te yapılan Irak Kürt Bölgesel Yönetimi seçimlerinde, KDP birinci, KYB ikinci ve Yeni Nesil Hareketi üçüncü sırada yer aldı. Yaklaşık %72'lik katılım oranıyla gerçekleşen seçimde, 100 sandalyeli meclis dağılımında KDP 39 sandalye, KYB 23 sandalye, Yeni Nesil ise 15 sandalye ve Yekgirtû 7 milletvekili çıkarmıştır. Yekgirtû, 2024 IKBY seçimlerinde yedi sandalye kazanarak meclisteki varlığını korumayı başardı. Yekgirtû, bu seçimde çoğunlukla Süleymaniye, Duhok ve Halepçe bölgelerinden destek aldı. Bu sonuçlar, Yekgirtû'nun Irak Kürt bölgesinde İslami tabanı temsil etme konumunu sürdürebildiğini gösteriyor. Yekgirtû'nun önümüzdeki dönemde koalisyon politikaları ve muhalefetteki diğer partilerle iş birliği yapma stratejisi, meclisteki etki gücünü artırmasında kritik bir rol oynayacaktır.

Müslüman Kardeşler 'in etkileri, ülkelere ve bölgelere göre farklılık göstermekle birlikte, Ortadoğu'daki siyasi dinamiklerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Müslüman Kardeşler 'in etkisi, sadece doğrudan siyasi sonuçlarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal dinamikler, sosyal hizmetler ve eğitim alanındaki faaliyetleri ile de kendini göstermiştir. Bu durum, birçok ülkede devlet politikalarının ve toplumsal ilişkilerin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. İhvanın 1940'lı yıllardan partiye dönüştüğü 1994 yılına ve günümüze kadarki süreçte hareketin ıslah ve eğitim metodunu benimsemesi ile her dönemde şiddet ve silahlı mücadeleye karşı durması IKBY'de radikal ve tekfirci anlayışların gelişmesini önlemiştir.

Günümüzde Yekgirtû partisinin güçlü olduğu Erbil, Süleymaniye ve özellikle Behdinan Bölgesinde gençler arasında radikal ve tekfirci gruplara yönelik neredeyse yoktur dolayısıyla DAESH'e yönelecek herhangi bir tabanda gelişmemiştir. Bu nedenle, Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD-DEAŞ) gibi örgütlere katılım sağlayacak bir taban da

oluşmamıştır. Ancak, geçmişte silahlı mücadeleyi benimseyen grup ve partilerin etkin olduğu ve Yekgirtû'nun fazla bir etkisinin olmadığı özellikle Halepçe gibi şehirlerde, o dönemdeki radikal ve silahlı güçlerin etkisi günümüze kadar uzanan bir taban oluşturmuştur ve bu tabandan DEAŞ'e katılımlar yaşanmaktadır. Bununla birlikte, Yekgirtû partisinin güçlü olduğu Erbil, Süleymaniye gibi yerlerde ve genel olarak IKBÝ'de, Yekgirtû'nun etkili İslami anlayışı sayesinde radikal ve tekfirci fikirler yaygınlaşmamıştır. Bu durum DEAŞ'ın Kürdistan Bölgesine yönelik başlattığı saldırıların başarısız olmasının en temel nedenlerinden sayılmaktadır. DEAŞ'ın ilk saldırıları esnasında paniğe kapılan Kürt halkı DEAŞ'ın Şengal bölgesine yaptığı baskın sırasında Ezidiler'de olduğu gibi bir paniğe kapılmıştı. Yekgirtû'nun âlimleri ve liderleri, IKBÝ'de başlattığı büyük çalışmalarla milletin ülkeyi savunmaya ve mücadele etmeye teşvik etmesi savaşın seyri üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. DEAŞ saldırıları sırasında halkı göç etmiş ve arkasında hiçbir moral desteği bulamayacak Peşmerge yerine halkın tam anlamıyla arkasında durduğu ve Yekgirtû'nun dini argümanlarla saldırıya geçen DEAŞ karşısında yine İslami bir hareket olarak Peşmergeye destek vermesi savaşın seyri üzerinde çok fazla etkili olmuştur (Karadağ, 2017, s.80-82).

1940'lı yıllardan itibaren IKBÝ'de yardım ve sosyal faaliyetlerde yer edinmeye başlayan İhvan Hareketi Irak Bölgesel Kürt Bölgesi'nde 1994 yılında Yekgirtû adında bir partiye dönüşmüş ve İslami değerler ile Kürt milli kimliğini harmanlayarak, hem sosyal hem de siyasi alanda güçlü bir varlık göstermeye devam etmiştir. Parti, kuruluşundan bu yana İslami hassasiyet yanında milli haklar ve kültürel değerlerini koruma misyonunu yüklenmiş ve bu süreçte bölgedeki diğer siyasi güçlerle de iş birliği yaparak bir denge unsuru haline gelmiştir. Şiddet içermeyen, ılımlı bir İslami hareket olarak, IKBÝ toplumunda adalet, eşitlik ve kardeşlik gibi temel prensipleri yaygınlaştırmayı amaçlayan Yekgirtû, bölgedeki etkisini giderek artırmakta ve Kürt halkı için hem dini hem de kültürel bir vizyona sahip bir hareket olarak çalışmalarına devam etmektedir.

4.1.4. Suriye

Osmanlı devletinin dağılmasıyla birlikte Suriye Fransa mandası haline gelmiş ve bu durum 1920 den 1946 yılına kadar sürmüştür. Bu süreçte Suriye'de baskı ve karışıklık hâkim olup Fransa boyunduruğundan kurtulma çareleri geniş kitleler tarafından talep edilmeye başlanmıştır. Suriye halkı, Fransız manda yönetiminin boyunduruğundan kurtulma arzusu içinde, manda karşıtı oluşumlara karşı ılımlı bir tutum sergilemiştir. Bu siyasi atmosfer, Suriye'nin Müslüman Kardeşler teşkilatıyla tanışmasını ve teşkilatın

zamanla etkin bir güç haline gelmesini sağlamıştır. Manda karşıtı hareketlerin desteklenmesi ve siyasi boşluğun bulunması, İhvan'ın Suriye'de kök salmasına ve toplumsal ve siyasi alanda etkili bir oyuncu haline gelmesine olanak tanımıştır. Böylece, Suriye'deki siyasi değişim sürecinde İhvan, manda karşıtı mücadelenin bir parçası olarak önemli bir rol üstlenmiştir (Haşıl, 2022,s. 217). İhvan hareketi bu kaotik ortamın sonlandırılması ve emperyalistlerden kurtulma amacıyla kısa süre içerisinde çok fazla üyeye sahip olmuştur.

Müslüman Kardeşler Cemiyeti, Mısır'daki Müslüman Kardeşlerin bir kolu olarak 1930'ların sonlarında bir cemiyet olarak kurulmuştur. Mısır'da olumsuz koşullar ve imkânsızlıklar içinde faaliyet yürüten Müslüman Kardeşlerden farklı olarak Suriye'deki Müslüman Kardeşler daha güçlü ve hazır imkânlarla yoksul kesimin tersine ordu içerisinde ve orta sınıf içerisinde daha fazla yer almıştır. Suriye rejimine yönelik potansiyel tehdit oluşturan ve ilk lideri Mustafa Sıbai olan Müslüman Kardeşler Cemiyetinin ilk büroları, belli başlı kentlerde olmak üzere 1935 yılında açılmış, 1944 yılında ise bütün bürolar tek bir yönetim altında toplanmıştır. Kurulduğu andan itibaren, siyasi bir parti gibi örgütsel yöntemler izleyen Müslüman Kardeşler, geniş kültürel, toplumsal ve ekonomik faaliyet yürüterek diğer İslami oluşumlardan farklı bir tavır sergilemiştir (Bulut, 2009, s.214).

Müslüman Kardeşler 'in bir yapılanma olarak ve gelişim aşamalarının yaşandığı Mısır dışındaki en geniş ve etkin yapılanması Suriye'de bulunmaktadır. Baas ve Nusayri hâkimiyetindeki Suriye'de, Sünni toplumu çeşitli siyasi ve sosyal baskılara maruz kalmıştır. İşgal dönemi ve sınırlı fikir özgürlüğü ortamında, Hasan El Benna'nın Mısır'daki Müslüman Kardeşler 'in kuruluşunda yaydığı görüşler, Suriye Araplarını etkilemiştir. Suriye Müslüman Kardeşler Cemiyeti, dünya üzerindeki tüm Müslüman Kardeşler yapılanmaları ve ona bağlı diğer siyasi yapılanmalar içerisinde, Mısır Müslüman Kardeşler ile birlikte, bulunduğu ülkenin rejimi için en ciddi tehdidi oluşturabilmiş olan Müslüman Kardeşler kolu olarak değerlendirilmektedir. Kahire'de el-Ezher Üniversitesi'nde İslam Hukuku okuyan Mustafa Sıbai, 1941'de Hasan el-Benna ile temas sağlayarak Müslüman Kardeşler ideolojisini Suriye'ye taşıyan kişi olarak gösterilmektedir. Mustafa Sıbai, 1945-1946 döneminde tüm İslami yapılanmaları Müslüman Kardeşler çatısı altında toplamış ve liderliğini üstlenmiştir. Şam kırsal bölgelerinde halka hitap ederek propaganda faaliyetleri yürüten Mustafa Sıbai, Şam'da kurduğu bir spor kulübü ile gençleri yanına çekmiş, gençlere askeri eğitim vermeye başlamıştır (Baban, 2006, s. 96-97).Suriye Müslüman Kardeşler teşkilatının temellerinin

sağlam bir şekilde atılmasında, Suriye rejiminin Sünni Müslümanları dışlamasının etkisi büyüktür. Rejimin bu dışlayıcı politikası, Müslüman Kardeşler ‘in güçlenmesine zemin hazırlamış ve İhvan’ın etkisini arttırmıştır.

Suriye'deki Müslüman Kardeşler Cemiyeti yapılanması, Hasan El Benna'nın öğrencileri Mustafa Sıbai, Abdurrahman Saadi ve Muhammed Esad Hâkim tarafından Mısır'da eğitim görmüş Suriyeli öğrencilerin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Bu süreçte, Şam'da Muhammed Gençliği, Halep'te İslam Cemiyeti ve Dar'ül-Erkam Cemiyeti gibi gruplar kurulmuştur. 1945-1946 yıllarında, Mustafa Es-Sıbai, bu çeşitli grupları tek bir çatı altında toplayarak Suriye Müslüman Kardeşler Cemiyetini kurumsallaştırmıştır. İlk olarak Halep'te merkezi oluşturulan Cemiyeti, daha sonra merkezini Şam'a taşımış ve faaliyetlerini buradan yönetmeye başlamıştır. Suriye Müslüman Kardeşler Cemiyeti, ülkenin sosyo-ekonomik sorunlarına İslami çözümler arayarak geniş kitleleri bir araya getirmiş ve etkili bir hareket haline gelmiştir. Cemiyet, toplumsal ve ekonomik sorunlara İslam'ın değerleri ışığında yanıtlar arayarak, Suriye'deki siyasi ve sosyal ortamda önemli bir yer edinmiştir(Baban, 2006, s. 98).

Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin Mısır dışındaki en kapsamlı ve etkili yapısı Suriye'dedir. Mısır'daki Müslüman Kardeşler gibi, Suriye'deki Müslüman Kardeşler Cemiyeti de bulundukları rejim için büyük bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. Dünya çapında Örgütlenen Müslüman Kardeşler arasında, Suriye kolu, rejimi en çok zorlayan ve en etkin Müslüman Kardeşler yapılanması olarak öne çıkmaktadır. Bu, Suriye Müslüman Kardeşleri, hem iç hem de dış dinamikler açısından kritik bir rol üstlenmiş ve rejime karşı ciddi bir meydan okuma oluşturmuştur(Baban, 2006, s. 96).Diğer ülkelere nazaran faaliyetlerine daha erken dönemde başlamış ve iktidar alternatifi olarak politika izlemiştir. Suriye’de İktidarın ve diğer önemli devlet kademesinde Nusayrilerin bulunması ve Sünnilerin dışlanması nedeniyle Müslüman Kardeşler Cemiyeti kısa zamanda geniş bir tabana sahip olmuştur. Müslüman Kardeşler ‘in Suriye’deki geçmişi incelendiğinde, cemiyetin Mısır’dakinden farklı olarak, mezhep ayrılıklarından istifade etme şansına sahip olduğu görülmektedir.

1958 yılında Mısır ve Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında birleşmesi, Suriye Müslüman Kardeşler için bir baskı döneminin başlangıcını işaret etmiştir. Bu dönemde, Cemal Abdun Nasır liderliğindeki yönetim, Müslüman Kardeşleri tüm Arap dünyasında itibarsızlaştırmak için yoğun bir propaganda kampanyası yürütmüş, Cemiyetin ABD, İngiltere ve İsrail ile gizli ilişkiler içinde olduğunu iddia etmiştir.

Nasır'ın örgütü kaldırmak için çalıştığı bu dönemde örgütün Batılı devletlerle ilişki içinde olduğu iddia edilmiş, Şeytanların Kardeşleri (İhvan –üş-Şeyatin) tanımlaması ile İhvan yıpratılmaya çalışılmıştır. 1961 yılına kadar süren bu baskı ve yıpratma süreci sonucunda Müslüman Kardeşler, toparlanma sürecine girmiş ve 1962'de geniş katılımlı bir toplantı düzenleyerek faaliyetlerini yeniden yoğunlaştırma kararı almıştır. Ancak, Mısır'daki olumsuz atmosfer nedeniyle, cemiyet Suriye'de illegal olarak faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştır. Bu baskı döneminde, Suriye Müslüman Kardeşler cemaatinin liderliğini İsam el-Attar üstlenmiştir. Baas Partisi'nin 1963'te askeri darbe ile iktidarı ele geçirmesi üzerine, İsam el-Attar Almanya'ya kaçmış ve cemiyeti sürgünden yönetmek zorunda kalmıştır. Bu süreç, Suriye Müslüman Kardeşler 'in hem iç hem de dış dinamiklere karşı mücadelesini ve adaptasyon stratejilerini şekillendirmiştir. 7 Temmuz 1980'de çıkarılan bir kanun ile İhvan Suriye'de yasadışı örgüt olarak kabul edilmiştir. Hama olaylarının da etkisiyle ülkeden ayrılan çok sayıdaki Suriyeli 'den bir kısmının ABD, Avrupa ve Arap ülkelerine gitmiş ve buralarda Suriye İhvan Diasporasını oluşturmuşlardır. Sürgündeki İhvan üyeleri yerleştikleri ülkelerde herhangi bir yasadışı faaliyete bulunmamaya çalışarak, kurallar çerçevesinde yaşamıştır. Bu dönemden sonra İhvan mensupları illegal olarak faaliyetlerini sürdürmüşse de 1980 öncesi gücüne ve etkinliğine ulaşamamıştır (Baban, 2006, s. 98-99). Suriye Müslüman Kardeşler İlk genel müşşidi Mustafa Sıbai teşkilatı yasal zeminde tutmada çabalamış başarılı olmuştur. Ancak Mustafa Sıbai yerine 1964 yılında İssam El Attar'ın geçmesi ile teşkilat rejimin baskıları ile yasal zeminde kalamamıştır.

Cemal Abdunnasır, Arap milliyetçiliği düşüncesini pratiğe dökmek için büyük çaba göstermiştir. Bu çabalarının bir parçası olarak, Mısır ve Suriye'nin birleşmesini öngören Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni 1958 yılında kurmuştur. Abdunnasır'ın hedefi, bu birliği Arap dünyasında genişletmek ve diğer Arap ülkelerinin de bu birliği takip etmesini sağlamaktı. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulması, Arap milliyetçiliğinin somut bir ifadesi olarak görülmüş ve bu sürecin diğer Arap ülkelerinin birleşmesine önayak olacağı düşünülmüştür. Ancak, bu birlik sadece üç yıl sürdü. 1961 yılında, Suriye, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Mısır'ın bir eyaleti olarak görülmesini reddederek ve ulusal egemenliğine vurgu yaparak bu birliği terk etti (Kaya, 2016, s. 3). Büyük Arap devleti projesinin başarısız olması ile birlikte kendi iç toplumunu konsolide etmek için rejim daha da otoriteleşmiş ve İhvan üzerindeki baskısını arttırmıştır.

Kuruluşundan itibaren Suriye'nin demokratikleşme süreçlerinde önemli bir rol oynayan Müslüman Kardeşler, çeşitli seçimlerde temsil hakkı elde ederek parlamentoda

yer almıştır. Cemiyet, 1949'da %2.6, 1954'te %3.5 ve 1961'de %5.8 oranında sandalye kazanmıştır. Bu dönem, Baas Partisi'nin 1963'te iktidara gelmesine kadar, İhvan'ın ülke siyasetinde aktif bir rol oynadığı bir süreçtir. Bu dönemde İhvan'ın toplumla ve iktidarla etkileşimi yüksek seviyedeyken, Baas Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte bu ilişkilerde köklü değişimler yaşanmıştır. Özellikle Hafız Esad'ın iktidara gelmesiyle, İhvan ile rejim arasındaki etkileşim büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönemde, İhvan'ın rejimle olan ilişkileri, baskı ve marjinalleşme sürecine girmiş, her türlü etkileşim rafa kalkmıştır. Bu değişim, İhvan'ın siyasi alandaki rolünün ve toplumsal etkisinin büyük ölçüde daraldığı ve cemiyetin rejim karşısında giderek daha da izole bir duruma düştüğü bir süreci işaret etmektedir (Haşıl, 2022, s. 218). Bu tarihten itibaren Baas partisinin İhvan üzerinde baskı uygulaması Müslüman Kardeşler Hareketi'ni zayıflatmıştır.

İhvan, özellikle 1950'li yıllarda İslam Sosyalizmi anlayışını benimsemiş ve bu yönde genel bir çerçeve çizmeye çalışmıştır. Ancak, bu dönemde İslam Sosyalizmi 'nin içini doldurmak ve bu ideolojiyi halkla etkili bir şekilde paylaşmakta zorlanmıştır. 1980'lerden itibaren ise İhvan, daha tutarlı bir söylem geliştirerek, liberal değerler ve demokratik talepler üzerinden mücadele etmeye başlamıştır. Bu dönemde, İhvan rejimin keyfi kararlarına, sıkıyönetim politikalarına ve polislerin insanlık dışı uygulamalarına karşı güçlü bir muhalefet sergilemiştir. Aynı zamanda siyasi parti kurma, sendikalaşma, protesto hakkı, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü gibi temel hak ve özgürlükler konusunda taleplerde bulunmuştur. Bu dönüşüm, İhvan'ın ideolojik yaklaşımını modernleşme ve demokratikleşme talepleri doğrultusunda nasıl evrim geçirdiğini ve mevcut rejime karşı daha etkili bir mücadele stratejisi geliştirdiğini göstermektedir (Haşıl, 2022, s. 218). Bu talepler ile Baas yönetimi sıkıştırılmaya çalışılmış bu nedenle de Müslüman Kardeşler rejim tarafından istenmeyen kesim ilan edilmiş ve marjinalleştirilmeye çalışılmışlardır.

İslam Sosyalizmi paradigması, toplum tarafından yeterince benimsenmediği ya da doğru şekilde anlatılamadığı için ilerleyen dönemlerde yerini daha çok demokratik ve toplumsal taleplere dayalı bir siyaset arayışına bırakmıştır. Bu çerçevede temel yaklaşım, özgürlüklerin korunması olmuştur. Suriye'de rejim toplumu kutuplaştırırken ve farklı kültürleri yok sayarken, İhvan tüm gruplarla diyalog kurarak herkesin eşit haklardan faydalanması gerektiğini savunmuştur. Bu sebeple devletin ismi Suriye Arap Cumhuriyeti değil, Suriye Cumhuriyeti olmalıdır (Sandıklı, 2014, s. 40). Suriye İhvan kurucusu Mustafa Sıbai'nin yazdığı İslam Sosyalizmi adlı kitap 1980'lere kadar da İhvan

paradigması olarak kabul edilmiştir. İslam Sosyalizminden kastedilenin ne olduğu topluma yeterince anlatılamadığı için 1980'lerden sonra daha liberal bir paradigma benimsenmiştir. Müslüman Kardeşler, tüm toplumsal gruplarla diyalog içinde olmaya ve herkesin eşit haklardan faydalanması gerektiğine ifade etmektedir. Toplumsal eşitlik ve kapsayıcılığı teşvik etmeyi amaçlamış ve ülkenin tüm vatandaşlarının aynı hakları ve fırsatları paylaşmasını hedeflemişler. Bu yaklaşım, Suriye'deki tüm grupların, milliyetçi veya etnik temelli ayrımcılıktan bağımsız bir şekilde, eşit ve adil bir şekilde temsil edilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. İhvan'ın Suriye'deki 1980 sonrası temel paradigması Arap milliyetçiliğinden arındırılmış liberal talepler olmuştur.

Mısır'da Seyyid Kutub 'un düşüncelerinden etkilenen Mervan Hadidi, Suriye'de zayıflayan Müslüman Kardeşler Cemiyeti'ni yeniden güçlendirmek için yoğun çaba sarf etmiştir. Bu çabalar doğrultusunda, 1963-1970 yılları arasında Baas rejimine karşı açık bir mücadeleye girişmiştir. 1964 yılında Hama'da patlak veren mezhepçi ve Baas karşıtı ayaklanmalarda İhvanın etkili rol oynaması, cemiyet ile hükümet arasında ciddi anlaşmazlıklara yol açmıştır. Hadidi'nin liderliğindeki bu hareket, İhvanın rejime karşı mücadelesinin ve Suriye'deki siyasi gerilimlerin artmasına neden olmuştur. Bu dönemde yaşanan anlaşmazlıklar, İhvanın ve hükümetin birbirine karşı gergin tutumlarını ve ideolojik çatışmalarını derinleştirmiştir (Baban, 2006, s. 99).⁷ Temmuz 1980'de Suriye Parlamento'sunda alınan kararla, Müslüman Kardeşlere üye olduğu tespit edilen herkesin idam cezasına çarptırılması kararlaştırılmıştır. Bu karar, rejimin güvenlik güçlerinin uygulayacağı baskı politikalarının önünü açmış ve muhaliflere yönelik her türlü eylemi meşrulaştırmak amacı taşımıştır. Böylece, rejim karşıtı hareketleri ve toplumsal muhalefeti hedef alan geniş çaplı bir baskı dönemi başlatılmış, İhvan ve diğer muhalif gruplara karşı sert önlemler uygulanmıştır. Bu yasayla birlikte, hükümetin baskıcı politikaları yasal bir zemin kazanarak, muhalefetin üzerindeki baskıları daha da artırmıştır (Haşıl, 2022, s. 222). İhvan, tarihsel süreçte silahlı mücadeleden uzak durmayı bir ilke olarak benimsemiş olsa da, üyelerine yönelik idam kararlarının ardından bu duruşunda köklü bir dönüşüm yaşamıştır. Varoluşsal tehditlere karşı Cemiyetin kendini müdafaa etme zorunluluğu, İhvan'ın silahlı birlikler oluşturmaya ve silahı bir araç olarak benimsemesine yol açmıştır. Suriye İhvan'ının önde gelen ideologlarından Said Havva da rejimin artan baskılarına karşı, Cemiyetin silahlı mücadeleye yönelmesini onaylayarak bu değişime teorik bir temel sunmuştur.

Müslüman Kardeşler, 1980-1981 yıllarında ülkedeki diğer sivil toplum

kuruluşlarının da desteğiyle Suriye rejimine karşı protesto gösterilerini organize etmiştir. Halep ve Hama'daki grevler, ülke genelinde geniş bir etki yaratmıştır. Bu dönemde, Suriye Müslüman Kardeşler liderleri arasında Ebu Nasır el-Beyanuni, Adnan Sadeddin, Said Havva, Ali Sadreddin el-Beyanuni ve Adnan Ukla gibi isimler öne çıkmıştır. Bu eylemlerin ardından, Hama'da yaşanan isyan hareketi, rejim için tehlikeli görüldüğünden şiddetle bastırılması yoluna gidilmiştir. Devlet Başkanı Hafız Esad'ın kardeşi Rıfat Esad, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'den Müslüman Kardeşler hakkında elde ettiği istihbarati bilgilerle büyük bir orduyla harekete geçmiş ve geniş çaplı tutuklama ve imha harekâtı başlatmıştır. Buna karşılık Hama halkı, İhvan teşvikiyle isyan etmiş, askeri kışlalara ve polis karakollarına saldırmış ve buralardaki silahlar halka dağıtılmıştır. İsyen hareketi, diğer şehirlerde de yayılma eğilimi göstermiştir. Rıfat Esad komutasındaki devlet güçleri, isyanı bastırmak için son derece şiddetli ve kanlı bir yöntem kullanmış, Hama kentini kuşatarak merkezini topa tutmuştur. 12 Şubat 1982'de isyanın kontrol altına alındığı açıklanmış, bu süreçte yaklaşık otuz bin kişinin öldüğü belirtilmiştir. Ülke genelinde gerçekleştirilen operasyonlarda çok sayıda Müslüman Kardeşler üyesi öldürülmüştür. Yine çok sayıda İhvan üyesi tutuklanmıştır. Bu olay, tarihe "Hama Katliamı" olarak geçmiştir(Baban, 2006, s. 101-102).Hama Katliamının da etkisiyle ülkeden ayrılan çok sayıdaki Suriyeliden bir kısmının ABD, Avrupa ve Arap ülkelerine gitmiştir. Bu dönemden sonra İhvan illegal olarak faaliyetlerini sürdürmüşse de eski etkinliğine ulaşması yaklaşık 25 yılı bulmuştur.2010 yıllarda tekrar siyasete alternatif olacak güce ulaşmış ve Arap Baharı sürecinin başat aktörlerinden birisi olmuştur.

Suriye Müslüman Kardeşler Hareketi, Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı tarihten bu yana Suriye siyasi yaşamında etkili olmuş bir yapılanmadır. Başlangıçta siyasi yapının içinde aktif bir rol oynamış olan hareket, Baas Partisi'nin iktidara gelmesiyle siyasi alandan dışlanmış ve etkisi büyük ölçüde sınırlandırılmıştır. Müslüman Kardeşler özellikle 1980'li yıllarda Hama olaylarında büyük kayıp vermiş, ülkedeki etkinliğini de azalmıştır. Ancak, bu dışlanma sürecine rağmen Müslüman Kardeşler Hareketi, faaliyetlerini çeşitli yollarla sürdürmeye devam etmiştir. Baas Partisi'nin baskıları altında, İhvan kendi stratejilerini değiştirerek, yeraltı faaliyetleri ve sivil direniş yöntemleri aracılığıyla etkisini korumaya çalışmıştır (El-Bayanuni, 2011, s. 17).

1997 yılında, Suriye yönetimi ile Müslüman Kardeşler arasında ilişkileri yumuşatma amacıyla önemli girişimlerde bulunulmuştur. Ürdün'de bulunan Suriye Müslüman Kardeşler liderleri, Suriye hükümetinin arabulucular aracılığıyla sunduğu

özüm önerisini değerlendirmiş ve bu doğrultuda Suriye'ye dönme olasılığını tartışmıştır. Müslüman Kardeşler, yapılan girişimleri olumlu karşılamış ve Cemiyetin temel organları olan Genel İrşat Bürosu ile Şura Meclisi, özüm sürecinin başarılı olması için işbirliği yapma kararı almıştır. Bu onay, hem mevcut bunalımın çözümüne kavuşturulması hem de yıllardır süren acıların sona erdirilmesi arzusundan kaynaklanmıştır. Taraflarca yapılan açıklamalarda ulusal uzlaşmayı sağlama ve ülkenin güvenlik ile istikrarını tehdit eden dış baskılara karşı güçlü bir iç cephe oluşturma hedeflendiği belirtilmiştir. Ancak, tüm bu çabalara rağmen, arabuluculuk girişimleri somut sonuçlar vermemiş ve Suriye yönetimi ile Müslüman Kardeşler arasındaki ilişkilerde belirgin bir yumuşama sağlanamamıştır (Yıldız, 2010, s. 114).

Bu dönemde Müslüman Kardeşler, sorunun diyalogla çözümlemesine yönelik tüm girişimleri olumlu karşılamış ve bu çerçevede iyi niyetli bir tutum sergilemiştir. Ancak, Suriye rejiminin inatçı ve uzlaşmaz politikaları, ilişkilerin geliştirilmesinin önündeki en büyük engel olarak ortaya çıkmıştır. Müslüman Kardeşler, rejimin başlangıcından itibaren uyguladığı baskıcı ve zalimane politikaların, ülkedeki psikolojik ve sosyal birikimleri derinleştirdiğini savunarak, taleplerinin yalnızca Suriye halkının doğal ve meşru haklarını geri kazanmaktan ibaret olduğunu vurgulamıştır. Rejimin bu taleplere karşı gösterdiği tepki ve uzlaşmaya yanaşmayan tutumu, arabuluculuk girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açmış ve kapsamlı çabaların etkisiz kalmasına neden olmuştur(Baban, 2006, s. 105-106).Bu dönemde, Suriye yönetimi ve Müslüman Kardeşler arasındaki ilişkilerin yumuşaması için yapılan arabuluculuk çabalarının başarısızlığı, iki taraf arasındaki derin siyasi ve ideolojik ayrılıkların bir göstergesi olmuştur. Ayrıca, dış baskılar ve bölgesel dinamikler de bu sürecin olumsuz sonuçlanmasında etkili olmuştur. Arabuluculuk girişimleri, tarihsel düşmanlık ve karşılıklı güvensizliğin aşılması konusunda yetersiz kalmıştır.

Suriye'de terörist eylemlerde bulunduğu iddia edilen Müslüman Kardeşler Cemiyeti, bu suçlamalara yanıt olarak, hareketin Suriye'deki geçmişinde şiddeti hiçbir zaman tercih etmediğini ve bunun en büyük kanıtının da siyasi eylemlere olumlu katkıları olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Hama'daki silahlı mücadelenin Suriye hükümetinin başlattığı, cemiyetin kışkırtılarak halkı savunmaya mecbur bıraktığını ifade etmiştir. Günümüzde Ali Sadreddin El-Beyanuni liderliğinde, Suriye İhvanı, bazı Avrupa ülkeleri ile Orta Doğu'da faaliyetlerine devam etmektedir. Ancak, önceki dönemlere kıyasla daha ılımlı bir tutum sergilemektedir. Suriye İhvanı, Mısır'dan farklı olarak, mezhepsel

faktörlerin de etkili olduğu bir yapı göstermiştir; bu mezhepsel kutuplaşmalar, rejimi tehdit eden bir algı oluşturmuştur (Baban, 2006, s. 107-109). Suriye Müslüman Kardeşler Hareketi, kuruluşunun ilk yıllarında Suriye'nin siyasi ve sosyal hayatında önemli bir rol oynamış ve ülkenin önemli bileşenlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Ancak, ilerleyen süreçte rejim baskıları nedeniyle yasaklı bir oluşum haline gelmiş ve teşkilatın üst düzey yöneticileri başta olmak üzere birçok üyesi Suriye dışına çıkmak zorunda kalmıştır. Bu durum, Suriye İhvan'ının geniş bir uluslararası ağ kurmasına ve örgütlenme becerilerini geliştirmesine zemin hazırlamıştır. Uzun yıllara dayanan bu kurumsal yapılanma, 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşında muhaliflere büyük bir avantaj sağlamıştır. İç savaş başladığında, diğer muhalif gruplarda görülen örgütlenme sorunlarının aksine, Suriye İhvanının belli bir düzen ve hiyerarşiye sahip olduğu ve bu düzenin savaş sürecinde önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir (Haşıl, 2022, s. 229).

Baas Partisi'nin iktidara gelmesinden itibaren yasaklı bir oluşum olarak görülen ve Suriye siyasi hayatından dışlanan Suriye Müslüman Kardeşler Hareketi, buna rağmen ülkenin yakın siyasi ve toplumsal tarihinde önemli izler bırakmıştır. İhvan, başlangıçta eğitim odaklı ve öğretici bir yaklaşıma sahipken, rejimin baskı politikalarının etkisiyle zamanla eylem odaklı ve şiddet eğilimli bir dönüşüm geçirmiştir. Özellikle 1980'lerde yaşanan kanlı olaylar, rejimin uluslararası kamuoyu tarafından kınanmasına yol açsa da, Suriye İhvanı da bu süreçten olumsuz etkilenmiş ve uluslararası kamuoyunda olumsuz bir izlenim bırakmıştır. Beşar Esad'ın ilk yıllarındaki reformlar rejim ile İhvan arasındaki ilişkilere olumlu bir yansıma sağlamış olsa da, 2011 yılında başlayan iç savaş, Suriye'deki kutuplaşmayı zirveye taşıyarak rejim-İhvan ilişkilerini daha önce hiç olmadığı kadar olumsuz bir noktaya getirmiştir. İç savaş başladığında Suriye Müslüman Kardeşler Hareketi, kendini yeniden konumlandırarak ülkedeki rejim karşıtı direnişin başat aktörlerinden biri haline gelmiştir (Haşıl, 2022, s. 230). Suriye İç Savaşı'nda Müslüman Kardeşler 'in rolü, çeşitli boyutlarıyla önemli ve etkili olmuştur. Savaşın başlangıcından itibaren muhalefet hareketlerinin içinde yer almış ve rejime karşı direnişi desteklemiştir.

2011 yılında Arap Baharının etkisiyle başlayan protestolar, kısa sürede Suriye'de geniş çaplı bir isyana dönüştü. Müslüman Kardeşler, bu halk hareketlerini başlangıçta destekleyerek ve muhalefetin organize edilmesine katkıda bulunarak önemli bir rol oynamıştır. İhvan, Suriye Ulusal Konseyi'nin (SUK) kurulmasında ve muhalefet saflarında etkin bir şekilde yer almış, Suriye'deki rejim karşıtı direnişin önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir. Müslüman Kardeşler, 2011 yılında Arap Baharının

etkisiyle patlak veren Suriye protestolarının ardından, Suriye Ulusal Konseyi (SUK) ve daha sonra Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu (SMDK) içinde güçlü bir konum elde etmiştir. Bu örgütler, uluslararası düzeyde Suriye muhalefetine ana temsilcileri olarak kabul edilmiştir. Müslüman Kardeşler, bu platformlarda etkin bir rol oynayarak, Esad rejimine karşı mücadelenin organize edilmesi ve siyasi geçiş sürecinin yönlendirilmesinde belirleyici bir etki yaratmıştır. Suriye Ulusal Konseyi'nin kurulmasında ve muhalefetin uluslararası alanda temsilinde önemli katkılarda bulunmuş, SMDK içinde de etkin bir şekilde yer almıştır. Bu etkili varlıkları, uluslararası destek arayışında ve muhalefetin sesini global platformlarda duyurmasında kritik bir rol oynamıştır. Müslüman Kardeşler 'in, bu süreçte hem siyasi strateji hem de organizasyon becerileri, Suriye'deki muhalefetin görünürlüğünü artırmış ve Suriye krizinin uluslararası gündemdeki yerini güçlendirmiştir (Gülpılar, 2014, S. 116).

Arap Baharı sürecinde Müslüman Kardeşler, Suriye'de doğrudan kendi askeri kanadını oluşturmak yerine, yerel silahlı gruplarla işbirliği yapmayı tercih etmiştir. Bu strateji, Cemiyetin sahadaki etkisini artırmayı ve geniş bir tabana hitap etmeyi amaçlamıştır. Örneğin, Halep ve İdlib gibi bölgelerde Müslüman Kardeşler, bazı silahlı gruplarla bağlantılı olarak hareket etmiş ve lojistik destek sağlamıştır.

2011 yılından itibaren Suriye rejimine yönelik muhalif hareketlerin birçok grup kendilerini Özgür Suriye Ordusu olarak tanımlayarak tek bir silahlı yapı oluşturulmuştur. Suriye Müslüman Kardeşler Cemiyeti de Özgür Suriye Ordusu olarak tanımlanan yapı içerisinde yer almıştır. İhvan'ın Suriye İç Savaşı'nda ve rejimin devrilmesinde öneme sahiptir. Cemiyet, muhalefet hareketlerini organize etme ve Esad rejimine karşı direnişi sürdürme konularında aktif bir rol oynamıştır. Müslüman Kardeşler, bu süreçte Suriye Ulusal Konseyi ve SMDK gibi muhalefet yapılarına önemli katkılarda bulunmuş, uluslararası destek sağlamak için diplomatik çabalar göstermiştir. Suriye'deki mevcut muhalifler içerisindeki parçalanmışlık iç-dış dinamikler, Cemiyetin stratejik hedeflerini gerçekleştirmesini engellemiştir. Bu bağlamda, Müslüman Kardeşler 'in etkisi ve başarıları, hem iç savaşın dinamiklerinden hem de uluslararası politikalardan etkilenmiş, Cemiyetin Suriye'deki rolü ve etkisi zamanla değişkenlik göstermiştir.

Ülkenin siyasi tarihinin önemli bir parçası Müslüman Kardeşler olmuştur. 1940'larda kurulan cemiyet, ilk yıllarında Suriye'nin sosyal ve siyasal yaşamında etkili bir rol oynamışken, Baas Partisi'nin 1963'te iktidara gelmesinden sonra yasaklanmış ve çok fazla baskılara maruz kalmıştır. 1980'lerde yaşanan Hama Katliamı, İhvanla rejim

arasındaki gerilimi doruk noktasına çıkarmış, bu olaylar neticesinde İhvan'ın şiddete yönelmesine neden olunmuştur. Hama Katliamı sonrası ülkeden ayrılan üyelerinin çoğunluğu Suriye dışında Suriye Müslüman Kardeşler diasporasını oluşturarak rejim aleyhinde çalışmalar sürdürmüşlerdir. 2011'deki Arap Baharı ve Suriye iç savaşında muhalefet hareketlerinin önemli bir bileşeni olmuştur.8 Aralık 2024'te Beşar Esad rejiminin devrilmesi sürecinde Müslüman Kardeşler Cemiyeti, önemli bir rol oynamıştır. Hem ideolojik hem de siyasi alanlarda faaliyetler yürüterek rejim karşıtlığında konumlanmıştır. İhvan'ın bu süreçte muhaliflerle birlikte hareket etmesi Esad rejiminin gücünü zayıflamasına ve yıkılmasında belirleyici bir etken olmuştur.

4.1.5. Fas

Fas, 20 Mart 1956 yılına kadar Fransa ve İspanya sömürgesi olarak kalmıştır. 20 Mart 1956 tarihinde Fransa ile girdiği mücadele sonunda bağımsızlığını kazanarak sömürge dönemini sonlandırmıştır. Bu süreçte, ülkenin bağımsızlık mücadelesine öncülük eden ve milliyetçi direnişi örgütleyen Sultan Muhammed, ülkeyi bağımsızlığa kavuşturmuştur. Fransızlara karşı yürütülen bu direniş, sonunda başarıyla sonuçlandı ve Fas, 7 Nisan 1956'da İspanya tarafından da resmen tanınarak uluslararası arenada bağımsız bir devlet olarak yerini aldı(Ata, 2010, s. 108). Bu gelişme, Fas'ın modern tarihinde önemli bir dönüm noktası oldu ve ülkenin siyasi yapısının temelleri atılmıştır. Fas'ta Müslüman Kardeşler düşüncesini yaygınlaştıran en önemli isim olan Abdülkerim Muti'dir. Muti, 1969'da kurulan Şabibetü'l-İslamiye (İslami Gençlik) hareketi ile bu örgütlenmenin Fas toplumunda karşılık bulmasını sağladı. İslami Gençlik, Müslüman Kardeşler ekolünü benimseyen, İslam'ı toplumsal reformun temeli olarak kabul eden bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. İhvan, özellikle insanlar arasında etkili oldu ve eğitim, sosyal hizmetler gibi alanlarda faaliyet gösteren toplumda önemli bir taban kazanmıştır.

İslami Gençlik sol örgütlerin ve ideolojilerin güçlenmesine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Abdülkerim el-Muti'nin kurduğu İslami Gençlik hareketi bir yandan sola karşı şiddet, diğer yandan da ateizmle ilişkilendirilmiştir. Ancak şiddet söylemini kullanması onu politik olarak etkisizleştirmiştir. Sosyalist lider Ömer Ben Cellun suikastının ardından ise 1972 yılında yasallaşmasını sağlayan süreç 1976 yılında son bulmuştur. Siyasî meşruiyetini kaybeden hareket, çok kısa sürede dağılma sürecine girmiştir (Yıldırım, 2020, s. 44). Benimsemiş olduğu ılımlı yönelimlerini mevcut sistem içerisinde yer alma isteklerini rejime ve kamuoyuna duyurmak istiyordu. Hareketin kuruluş aşamasında el-Cemaatü'l-İslâmiyye ismi, başkalarını da İslamlaştırmak anlamı ve ülkedeki İslami

yapıların tek temsilcisi anlamlarını çağrıştırdığı gerekçesi ile diğer İslami gruplar tarafından eleştirilmeye başlanmıştı. Yeni oluşum, eleştirileri bertaraf etmek için ismini 1992 yılında “Hareketü’l-İslâh ve’t-Tecdîd” olarak değiştirdi. Tevhit ve Islah Hareketi olarak değişen “El- Cemaatü’l-İslâmiyye”nin kuruluş işlemleri, Abdililah b. Benkiran, Muhammed Yetim, Abdullah Baha ve diğer bazı aydınlardan oluşan bir grup tarafından gerçekleştirildi. Bu yeni oluşumun başkanlığını 1981 ila 1985 yılları arasında Dr. Muhammed Yetim, 1985 ila 1994 yılları arasında Dr. Abdililah b. Benkiran, 1994 ila 1996 yılları arasında ise Dr. Abdullah Baha yapmıştır. Bu yeni oluşum bütün gizli oluşumlardan, şiddetten, aşırılıktan, farklı fikirler ile silahlı çatışmaktan uzak durarak Fas meşru siyasî yapısına uygun, gerçekçi, barışçı yolları benimsediğini ifade etmiştir. Gerçekleştirdikleri faaliyetlerde ülkenin anayasal düzeni ve meşru kanunları çerçevesinde hareket edeceklerini ve mevcut sistemin içerisinde yer alan toplumun tüm katmanları arasında köprü kurmak ve diğer siyasî ve sivil toplum Cemiyeti aktörler ile olan ilişkilerinde anayasal meşruiyetten ayrılmayacaklarını açıklamışlardır. Topluma yönelik kültürel faaliyetlere önem vererek sadece belirli bir zümreye değil bütün Fas toplumunu içine alan faaliyetler düzenleme amacıyla hareket etmişlerdir(Yıldırım, 2020, s. 243).

Müslüman Kardeşlerin Fas’taki en büyük temsilcisi Adalet ve Kalkınma Partisi(PJD) ve onun dini kolu olan Tevhid ve Islah Hareketi’dir(TIH). (Ateş, 2022, s.155)

Fas'ta Müslüman Kardeşler hareketi, Mısır’daki İhvan’ın bir uzantısı olarak aynı dönemde kurulmuştur. İslam dünyasının diğer bölgelerinde olduğu gibi, yerel siyasi ve toplumsal dinamiklerle şekillenmiştir. Fas'taki İslami entelektüeller ve aktivistler arasında rejimin esasına dönmesi, kültürel yozlaşmanın önüne geçilmesi ve Batı yanlısı yöneticilerin uzaklaştırılması fikri yayılmıştır. Bu dönemde, Fas'ta İslami düşüncenin temelleri atılmış ve İslami değerler etrafında şekillenen bir toplum ideali ortaya çıkmıştır. Fas rejiminin İslami oluşumlara yaklaşımı, tarihi ve siyasi bağlamda farklı dönemlerde değişiklik göstermiştir. Genel olarak, Fas monarşisi, İslami oluşumları denetim altında tutmaya ve onları kontrol etmeye çalışmış, aynı zamanda İhvan bağlantılı İslami gruplarla işbirliği yaparak onların etkisini kırmaya çalışmıştır. Fas rejiminin İslami gruplarla kurduğu ilişkili ikili bir yapı arz etmektedir. Rejim güçlerinin özellikle 1970’lerden itibaren İslami gruplarla özellikle İhvanla ülkedeki sol hareketlere ve radikal gruplara karşı bir uzlaşma içerisinde olmuştur. Bu durum rejimin ülke siyasetini kontrol edebilme kapasitesine işaret ederken aynı zamanda rejimi tüm aktörler üzerinde bir arabulucu

pozisyona da taşımaktadır. Buna mukabil rejim Müslüman Kardeşlerin ülkede değişimin öncüsü olabilecek ve rejimi tehdit edebilecek bir güce erişimini engellemekten de geri durmamaktadır. İkili yapı bir taraftan İslami grupları sistem içerisine dâhil etmeye çalışırken diğer taraftan onların gerçek bir gücü temsil etmelerine müsaade etmemektedir. (Muslu, 2023, s. 303).

1970'lerde Fas'ta Marksist solcu etkilerin güçlenmesi ve üniversitelerde seküler yapıların yayılması, Fas rejiminin radikal ideolojilere karşı daha dikkatli ve mesafeli bir tutum sergilemesine neden oldu. Bu dönemde Abdulillah Benkirane'nin aktif hale gelmesi, hükümetin seküler yapılarla mücadele etme stratejisinin bir parçası olarak görülebilir. Benkirane'nin toplumsal değişimin kademeli olmasına inanan bir yaklaşımı vardı ve bu nedenle radikal ideoloji ve şiddet ile devrimi tasvip etmiyordu. Onun bu yaklaşımı sayesinde rejim de kendisine alan açmıştır.

PJD'nin ideolojik gelişimi katı bir yapıdan öte esnek bir ideolojik zemine işaret etmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında partinin Fas siyasi hayatına sonradan katılmasının etkisi büyüktür. Partinin kurulmasına uzanan süreç 1969'da Abdülkerim Muti'nin ülkedeki solcu ve seküler kesimlerle mücadele için kurduğu "İslami Gençlik" hareketine kadar uzanır. 1997 yılında Fas İhvanı ileri gelenlerinden Abdülkerim El Khatib, Abdulillah Benkirane ve Mustafa Ramid tarafından Adalet ve Kalkınma Partisi (PJD) resmi olarak kurulmuştur. Benkirane rejime karşı olmadığını toplumsal dönüşümün kademeli olmasına inandığını ifade etmesi Müslüman Kardeşlerin yasal statüye kavuşmasını sağlamıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi Fas siyasi hayatına dâhil olması, uzun yıllara dayanan bir çabanın sonucudur. Partinin organizasyon yapısının gelişimi, yavaş ve tutarlı bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, hızlı şehirleşme ve yaygınlaşan eğitim gibi sosyolojik dinamikler de, İslami grupların gelişimini ve kamusal alanda etkili olma taleplerini şekillendirmiştir. PJD'nin kökleri, 1970'lerde Fas sosyal ve siyasi hayatında aktif rol oynayan İslami Gençlik hareketine kadar uzanabilir. Bu hareket, ülkenin siyasi ve toplumsal dönüşüm sürecinde önemli bir rol oynamış ve PJD'nin ortaya çıkışında etkili bir ortam hazırlamıştır. Bu bağlamda, Müslüman Kardeşler 'in siyasete dâhil olmasını sağlayan tarihsel süreç, hem sosyal hem de siyasi dinamiklerin bir birleşimi olarak değerlendirilebilir (Muslu, 2023, s.204-205).PJD temelleri 1969'da kurulan ve 1980'lerde İslami Yönelim Hareketi (Mouvement de l'Unité et de la Réforme - MUR) ile birleşen İslami Gençlik hareketi tarafından 1997 yılında resmî bir siyasi partiye dönüşmüştür.

Adalet ve Kalkınma Partisi organizasyon yapısının gelişiminde, partiye yeni üye kazandırma ve mensupların mobilize edilmesi konusundaki stratejiler önemli rol oynamıştır. Parti, Fas siyasetinin sınırlamaları ve bağımsız aktörlere karşı uygulanan baskılara rağmen çeşitli zorlukları başarıyla aşmıştır. PJD'nin liderleri, başta kral olmak üzere diğer siyasi aktörlere karşı pragmatik ve esnek bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bu tutum, partinin ideolojik ve organizasyon yapısının bir yansımasıdır. Parti, bir İslami hareketten türemiş olmasına ve birçok konuda muhafazakâr bir duruş sergilemesine rağmen, hem parti kongrelerinde hem de uluslararası ilişkilerde oldukça demokratik bir görünüş sunmuştur. Bu iki yönlü yaklaşım, PJD'nin hem ideolojik kökenlerine sadık kalmasını hem de geniş bir siyasi yelpazede etkin olmasını sağlamıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi (PJD), Adalet ve Kalkınma Partisi (PJD) 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren yer aldığı Fas siyasi arenasında demokratik katılım noktasında ısrarcı bir parti olarak değerlendirmek mümkündür. Parti parlamento seçimlerinin yanında yerel seçimler ve diğer demokratik mekanizmalarda yer alarak siyasi temsil ve etki gücü kazanmayı amaçlamaktadır. Bu sayede toplumun farklı kesimlerine ulaşmayı başardığı söylenebilir. Demokratik siyasette ısrar özellikle genç nüfus içerisinde belirli bir teveccüh yarattığı gözlemlenmektedir. Bu şekilde, parti hem yerel hem de ulusal düzeyde etkili bir siyasi oyuncu haline gelmiştir(Muslu, 2023, s. 269). Bu durum PJD'nin demokratik süreçlere katılımını artırarak, çeşitli toplumsal gruplarla etkileşim kurmasını ve geniş bir destek tabanı oluşturmasını mümkün kılmış, böylece hem yerel hem de ulusal düzeyde siyasi etkisini güçlendirmiştir.

Fas, anayasal monarşi ile yönetilen bir siyasi sisteme sahiptir; bu sistemde kral mutlak bir otoriteye sahiptir. Siyasi partiler, meclis süreçlerinde yer almak için birbirleriyle rekabet ederler. Fas'ta iki meclis bulunur: Temsilciler Meclisi ve Danışmanlar Meclisi. Temsilciler Meclisi 395 üyeden oluşur ve üyeler beş yıllık süreyle doğrudan halk tarafından seçilir. Danışmanlar Meclisi ise 120 üyeden meydana gelir; bu üyeler belediye meclisleri, bölge konseyleri ve sivil toplum temsilcileri tarafından belirlenir. Kral, seçimlerde en fazla oyu alan partiye hükümet kurma yetkisi verir. Ancak, seçim sistemi ve genel eğilimler nedeniyle hiçbir parti tek başına hükümet kurma yeteneğine sahip değildir. Koalisyon hükümetleri, Fas siyasetinin temel özelliklerinden biridir. Bu bağlamda, resmi siyasi arenada yer alan PJD'nin, seküler ve milliyetçi aktörlerle koalisyon kurma ve işbirliği yapma zorunluluğu vardır. PJD liderleri, kralın mutlak gücüne rağmen varlıklarını sürdürmek için kendi pozisyonlarını meşrulaştırma

çabası göstermiş ve pragmatik bir yaklaşım sergilemiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi, özellikle Tevhit ve Islah Hareketi'nin(TİH) desteğini alarak siyasette büyük bir rol oynamıştır. Parti, toplumun zayıf ve bakıma muhtaç kesimlerine özel ilgi göstererek, onların ihtiyaçlarını gündeme taşımış ve bu sayede Tevhit ve Islah Hareketi'nin halk arasındaki saygınlığını artırmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi, Fas siyasi hayatına büyük ölçüde entegre olmuş bir parti olarak, genellikle mevcut siyasi koşullarla uyumlu bir siyaset yapma eğilimindedir. Parti, kendisini rejimin alternatifi olarak sunmak yerine, mevcut rejimle bir sorunu olmadığını vurgulamıştır, bu da onun mevcut siyasi yapıyla uyumlu bir şekilde hareket etmesini sağlamıştır (Kınık, 2016, s. 8).

PJD için amaç, Fas'taki başlıca sosyo-ekonomik meselelerle uğraşırken sistemin otoriter özelliklerini hafifletmektir. Bu konuda sınırlı bir başarı elde etmişlerdir. PJD ve TİH, Fas'taki devletin bir güç kaynağı olarak değil meşruiyet kaynağı olarak “şerif soyuna” dayandıklarını söyleyerek hükümdarın dinî otoriter meşruiyetini kabul ettiklerini ifade etmektedir. PJD'nin stratejisi, yalnızca bir miktar devlet gücü kazanmak değil aynı zamanda toplumu kurumsal, entelektüel ve ahlâkî yollarla da kucaklamaya çalışmaktır. Bu bağlamda, TİH'ın ve PJD'nin stratejisi aynı anda birden fazla alanda oyun oynamak ve oyunun kurallarını değiştirmek için kurallar dâhilinde çalışmanın bir ürünüdür. Fas'ta dikkatle tasarlanmış bir siyasî yapı bulunmaktadır. Ancak 2011 sonrası siyasî sahnede ve söylemde elle tutulur bir değişiklik olduğu da gözlemlenmektedir. TİH ve PJD, siyasî partilerin özellikle Fas'taki nüfusun marjinalleşmiş ve yabancılaşmış kesimleri arasında, toplumsal sorunlara ölçülü çözümler sağlama becerisine olan güveninden bir miktar geri durmaktadır. TİH ve PJD'nin çabalarına rağmen rejim etkili bir şekilde sağlamlaştırılmış olduğundan derin demokratik reform belirtileri göstermemiştir. Ancak şimdilik, 2016 yasama seçimlerinde ve son yerel seçimlerde oy kullanarak %31 oranında PJD'yi destekleyen Faslılar, derin demokratik tartışmalar üzerine iyi yönetim, şeffaflık ve sosyal adalet söylemini tercih ediyor görüntüsü vermektedir(Yıldırım, 2021, s. 419).

Farklı etkili kişilerin modern ilişkiler çerçevesinde bir araya gelmesi ve devlet ile yakın temas kurma arzusu Adalet ve Kalkınma Partisi'ne uzanan süreçte esnek ve siyasi katılıma açık bir ideolojik gelişime işaret etmektedir. 1970'lerin getirdiği militan ve devrimci tutumun aksine sistemi dönüştürmek için tedrici olarak sistemin içerisinde hareket etme düşüncesi hâkim olmuştur. Bu durum tek bir liderin hâkimiyetinden öte kolektif bir birlikteliği zorunlu kılmaktadır. Rejimle hesaplaşma yoluna gitmeden rejimin varlığını kabul ederek siyasi mobilizasyon tercih edilmiştir. Kurucu kadro Adalet ve Kalkınma Partisi'nin siyasi katılımın hareket tabanında bir yabancılaşmaya neden olacağı

korkusunun aksine kamusal alanda bir siyasi parti çatısı altında hareket etmeyi tercih etmiştir. Bunun için ülkedeki siyasi ve kurumsal fırsatların şekillenmesini beklemiştir. TIH ile başlayan bu süreçte üyelik profilinin oldukça geniş bir kesimden oluştuğu da görülmektedir. Akademisyenler, öğretmenler, sanatçılar, işçiler ve öğrenciler olmak üzere çeşitli kesimler hareketin partileşme sürecinde aktif olarak yer almıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin pragmatist yaklaşımı, Fas'taki diğer partilerle ve güçlü İslami hareketlerle rekabet etme zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Parti, geniş kitlelere ulaşabilmek için ideolojik esneklik sergilemekte ve bu esneklik, hem toplumsal desteği artırmakta hem de partiye yönelik meşruiyet tartışmalarını önlemektedir. PJD liderleri, ideolojik sınırlar arasında geçişken bir tavır benimseyerek rejim ve muhalefet baskısını yönetilebilir seviyede tutmaya çalışmaktadır. Bu strateji, partinin toplumun farklı kesimlerine hitap etmesini sağlayarak geniş bir etki alanı yaratmasına olanak tanımaktadır (Muslu, 2023, s. 206). PJD'nin ideolojik esnekliği ve pragmatist yaklaşımı, geniş kitlelere hitap ederek toplumsal desteği artırmış ve hem rejim hem de muhalefet baskısını dengelemesine yardımcı olmuştur.

Fas'ın siyasi sisteminde Adalet ve Kalkınma Partisi, önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Parti, yavaş ama istikrarlı bir şekilde güç kazanarak, rejim ile doğrudan çatışmaktan kaçınmış ve meşruiyetini pekiştirmek için toplumsal meselelere odaklanmıştır. Arap Baharının etkisiyle gerçekleşen 2011 anayasa reformu sonrası katıldığı seçimlerde, PJD büyük bir başarı elde etmiş ve 107 milletvekili ile temsil edilmiştir. Abdelilah Benkirane liderliğinde kurulan PJD hükümeti, başbakanlık makamını elde etmiştir. PJD'nin hükümetteki ilk yıllarında ekonomi, eğitim ve yolsuzlukla mücadele gibi alanlarda reform çalışmaları yürütülmüş, bu dönemde partinin toplumsal ve ekonomik reformlar üzerindeki etkisi belirginleşmiştir. PJD'nin siyasi stratejisi, mevcut siyasi sistem içindeki fırsatları değerlendirerek değişim fikri etrafında şekillenmiştir. Bu stratejinin analizi, birkaç önemli noktayı ortaya koymaktadır. Parti, monarşinin siyasi temellerini sorgulamaktan kaçınmakta ve bu nedenle devrimci bir söyleme mesafeli durmaktadır. İslami devleti inşa etme fikri yerine, Fas'ta devletin ve toplumun zaten İslami olduğunu savunur. PJD, Fas'ın İslami kimliğinin sürekliliğini ve canlılığını korumanın, kurumsal ve hukuki süreçler aracılığıyla mümkün olduğunu vurgular. Bu yaklaşım, partinin mevcut sistemle uyumlu bir şekilde değişim taleplerini sürdürme ve toplumsal etki sağlama stratejisini yansıtmaktadır (Muslu, 2023, s. 7). Müslüman Kardeşler Cemiyeti Fas'ta 2004 yılında siyasî ve sivil olmak üzere iki ayrı alana ayrılmıştır. Bu aşamadan sonra TIH ve

PJD'nin resmî söylemine göre her iki hareket tamamen ayrıdır. TIH sivil toplum hareketi iken PJD'nin siyasî bir parti olması nedeniyle birbirlerinden bağımsızdırlar. PJD faaliyetlerini meclise yönelik olarak yoğunlaştırmıştır. TIH, bağımsız bir sivil toplum örgütü olarak çalışmalarına devam ederek toplumda yayılma ve “İslam’a Çağrı’ya yönelik dini ve toplumsal faaliyetleri sürdürmeye devam ettirmiştir” (Yıldırım, 2021, s. 327). Adalet ve Kalkınma Partisi, siyasi alanda faaliyet gösteren bir partiyken, Tevhit ve Islah Hareketi sivil toplum alanında faaliyet göstermekte ve toplumda İslam'a davet çalışmalarını sürdüren bir harekettir.

2011 yılından itibaren yaklaşık on yıl iktidarda kalan Adalet ve Kalkınma Partisi 2021 yılının Eylül ayında düzenlenen seçimlerde yalnızca 12 sandalye elde ederek büyük bir yenilgi alıp seçim sonuçlarında sekizinci sıraya gerilemiştir. PJD, 2011 seçimlerinde temel gıda maddelerinin pahalılığı, işsizlik, yolsuzluk, hak ve özgürlüklerin genişletilmesi ve diğer sosyo-ekonomik sorunlara çözüm vaatleriyle birinci olmayı başardı. PJD ilk dönemi görece başarıyla tamamladı. Bu durum komşu ülkelerdekine benzer şiddetli isyanların yaşanmasını engelledi. Takip eden seçimlerde milletvekili sayısındaki artış da bunu kanıtladı. Ancak parti içindeki muhalefet nedeniyle güç kaybı 2016 seçimlerinden sonra oldu. Dönemin başbakanı Abdulilah Benkiran hükümeti kurarken Milli Bağımsızlar Birliği (RNI) lideri Aziz Ahnuş’la anlaşamaması üzerine Kral tarafından görevden alındı ve PJD’nin ikinci ismi olan Saadeddin Osmani başbakan olarak atandı. İhvan lideri olması nedeniyle etkisini kaybetmeyen Benkiran tabandan destek alan karizmatik bir liderdi. Ancak Saadeddin Osmani’nin Başbakan olması parti içi muhalefeti ve ayrışmaya neden oldu. Osmani’nin görevini sarayla paralel şekilde yürütmesi ayrışmayı iyice arttırdı ve parti otoritesini toplumda zayıflattı. PJD, bundan sonra sıradanlaşmaya ve halk nezdinde itibarı sarsılmaya başladı. Ekonomik durgunluk, yoksulluk, yolsuzluk, mezun işsiz sayısındaki artış, gelir dağılımındaki adaletsizlik, sosyal hizmetlerin ve refah politikalarının yetersizliği, milli eğitim sistemindeki gerileme ve son olarak Kovid-19 salgınının getirdiği sorunlar orta sınıfta tolere edilemeyecek seviyeye ulaştı. Öyle ki, aynı sorunlar 2011 protestolarının ana sebeplerini oluşturuyordu. Halkın beklentisi PJD’nin zamanla siyasi dönüşümü sağlamasıyken, parti sistemle bütünleşip Kral VI. Muhammed’in onayını kazanmaya yöneldi ve başlangıçtaki performanstan uzaklaştı(Taştekin, 2024). Bu nedenle de 2021 seçimlerinde yenilgi kaçınılmaz oldu.

Sonuç olarak Müslüman Kardeşler ideolojisinden etkilenmiş ve kurumsallaşan

yapılar siyasi alanda Adalet ve Kalkınma Partisi (PJD) ve sivil toplum alanında Tevhit ve Islah Hareketi'dir. Fas'taki siyasi ve toplumsal arenada önemli bir rol oynayan PJD ve TIH, pragmatist bir yaklaşım benimseyerek mevcut siyasi sistemle uyumlu bir şekilde hareket etmektedir. Parti, rejimin temellerini sorgulamadan ve tepeden inme bir söylemden uzak durarak, sosyal ve siyasi değişim taleplerini mevcut yapılar içinde sürdürmektedir. Tevhit ve Islah Hareketi devletin ve toplumun İslami kimliğini vurgulayarak dini ve toplumsal alanda çalışmalar yürütmektedir. PJD ise Fas'ta değişim ve reformları kurumsal ve hukuki süreçler üzerinden siyasi koldan gerçekleştirmeyi tercih etmektedir.

4.1.6. Ürdün

Ürdün, 11 Nisan 1921'de İngiliz mandası altında "Mavera-i Ürdün Emirliği" olarak kurulmuş ve 25 Mayıs 1946'da bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığın ardından, 24 Ocak 1949'da devletin adı "Ürdün Haşimi Krallığı" olarak değiştirilmiştir. Ülke, 1948 Arap-İsrail Savaşı sırasında Batı Şeria'yı ele geçirmiş, ancak 1967'deki Altı Gün Savaşı'nda bu bölgeyi İsrail'e bırakmak zorunda kalmıştır. 1994'te ise İsrail ile barış antlaşması imzalayarak, Mısır'dan sonra bunu yapan ikinci Arap ülkesi olmuştur. Anayasal monarşi ile yönetilen Ürdün'de, 1952 Anayasası'na göre kurulan parlamento, halk tarafından seçilen milletvekillerinden oluşan Millet Meclisi ve Kral tarafından atanan üyelerden oluşan Senatodan meydana gelmektedir. Kralın yasama ve yürütme üzerinde geniş yetkileri bulunmaktadır (Bozkurt, 2022, s. 267).

Müslüman Kardeşler Hareketi Ürdün'deki kuruluşu, Mısır'daki Müslüman Kardeşler cemiyetinin kuruluşuna yakın dönemde 1940 yıllarda gerçekleşmiştir. Hareketin kuruluşu, Ürdün'de dinî, sosyal ve yardımlaşma faaliyetlerini yaygınlaştırma bununla birlikte reformları teşvik etmek amacıyla başlatılmıştır. Ürdün Müslüman Kardeşler teşkilatı, başından beri eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi alanlarda aktif olmuştur ve zamanla ülkenin siyasi sahnesinde önemli bir oyuncu haline gelmiştir. Müslüman Kardeşler Derneği olarak kurulan ve Ocak 1945'da Kral I. Abdullah tarafından bir yardım kuruluşu olarak yasal statüye kavuşan hareket kuruluş yıllarında siyasi bir hareketten çok toplumsal bir cemiyet niteliğindedir. 1947 yılında Hasan El Benna'nın Ürdün şubesini örgütlemesi için ülkeye gönderdiği iki temsilcinin talebiyle Abdul Latif Ebu Kura hareketin liderliğine seçilmiş ve bu tarihlerden itibaren de hareket uzun bir süre rejim imkânlarıyla desteklenmiştir. 1950 ve 1960'lı yıllarda ülkedeki muhaliflere - milliyetçilere ve komünistlere- karşı Müslüman Kardeşler bir denge unsuru olarak gören

rejim hareketin özellikle camileri fikirlerini yayması ve taraftarlarını toplaması için birer merkez olarak kullanmasına müsaade etmiştir. 1953 senesinde Ebu Kura'nın yerine genel başkan olarak seçilen Abdurrahman Halife rejimin de izin ve destekleriyle yapıyı Ürdün'ün her şehrinde organize şubeleri olan, ulusal bir kimlik kazanan bir yapıya dönüştürmeye başladı (Bozkurt 2022, s. 268).

Müslüman Kardeşler kadroları, Mısır'da Cemal Abdünnasır'a, Suriye'de ise Baasçı milliyetçiliğe karşı durdukları için her iki ülkedeki baskılardan kaçarak Ürdün'e iltica etmiş ve buradaki Müslüman Kardeşler hareketine dâhil olmuşlardır. Bu çerçevede, Ürdün'deki Müslüman Kardeşler Teşkilatının, Mısır ve Suriye'deki kadar derin ve köklü bir direniş geçmişine sahip olmadığı söylenebilir. Ürdün'de pek çok sivil toplum yapılanması, İslami hareket ve siyasal oluşum farklı dönemlerde yasaklanmışken, Müslüman Kardeşler Krallık tarafından görece daha ılımlı bir şekilde karşılanmış ve çeşitli adlar altında faaliyetlerini sürdürmeye devam edebilmiştir. Müslüman Kardeşler, ev ve camilerde eğitim faaliyetleri yürütmenin yanı sıra, sosyal hayatta fayda sağlayacak çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Bu kapsamda, ülkede şehit çocuklarını desteklemek için bir dernek kurmuş ve birçok şehirde İslami Merkez Dernekleri açılmasına ön ayak olmuşlardır. Üç ana faaliyet alanında çalışan bu dernekler, sağlık alanında Amman ve Akabe'de "İslami Hastane" adıyla iki büyük hastane inşa etmiş ve pek çok il ve ilçede sağlık ocakları kurmuştur. Eğitim alanında ise, ülke genelinde 50'den fazla eğitim kurumu veya okul açılmıştır. Sosyal hizmetler kapsamında ise yetimhaneler kurularak binlerce öğrenciye burs imkânı sağlanmıştır. Ayrıca, 1990'ların başında, Kur'an-ı Kerim'i koruma amacıyla kurulan bir cemiyet, Ürdün genelinde 1200 farklı noktada hizmet vermeye başlamıştır. Müslüman Kardeşler, sosyal ve dini alanlarda etkili projeler geliştirerek Ürdün'de geniş çapta bir toplumsal dönüşüm hareketi oluşturmuş, aynı zamanda toplumun çeşitli kesimlerine yönelik kapsamlı destek mekanizmaları kurmuştur. 1992 yılında Abdul Latif Ebu Kura tarafından Ürdün Müslüman Kardeşler Teşkilatı, "İslami Çalışma Cephesi" adıyla bir siyasi partiye dönüştürülmüştür. (Baban, 2006, s. 120-121). 1993'ten sonra ise teşkilatın yönetimini Abdurrahman Halife devralmıştır. Bu dönemde, Ürdün Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın siyasi bir partiye dönüşmesi ve Abdurrahman Halife'nin yönetimi devralması, hareketin ülke içindeki siyasi etkisini artırma ve kurumsal yapısını güçlendirme çabalarının bir parçası olmuştur.

Ürdün'deki en yaygın İslami hareket olan Ürdün Müslüman Kardeşler Cemiyeti, diğer İslami hareketlerle iyi ilişkiler kurarak toplumsal hayatta geniş bir yelpazede

faaliyet göstermiştir. Siyasi partiler yasasının çıkarılmasının ardından, İhvan İslami Çalışma Cephesi'nin kuruluşunda önemli bir rol oynamıştır. Sosyo-kültürel faaliyetler ve hayır işleri yürütmek amacıyla İslam Merkezi Hayır Cemiyeti'ni kuran İhvan, sağlık alanında da çalışmalarda bulunarak 1982'den beri Amman'da hizmet veren bir hastane inşa etmiştir. Eğitim alanında ise, anaokulundan üniversiteye kadar çeşitli seviyelerde okullar açarak toplum içinde güçlü bir yer edinmiştir. Ancak, yönetimin getirdiği engelleme ve sınırlamalar nedeniyle, Ürdün'deki İslami hareketin en çok zorlandığı alan yayın faaliyetleri olmuştur (Varol, 2023). Ürdün'deki Müslüman Kardeşler, zamanla ülkedeki en büyük ve etkili İslami hareketlerden biri haline gelmiştir ve günümüzde de siyasi ve toplumsal alanda etkinliğini sürdürmektedir.

Ürdün'de İhvan, kuruluşundan 1980'lara kadar rejime meşruiyet kazandıran bir hareket olarak faaliyet göstermiştir. Bu 50 yıllık süreçte, Nasırcılar, Komünistler ve Filistin Kurtuluş Örgütü gibi rejime karşı güçlü muhalif gruplara karşı durarak varlığını sürdürmüştür. Ancak, 1980'lerden itibaren bu grupların ideolojik yenilgileriyle birlikte, İhvan ülkenin en organize ve güçlü hareketi olarak öne çıkmıştır. Ülkedeki kötü ekonomik koşullara karşı başlayan ve zamanla rejimi hedef alan protesto gösterileri, rejimin liberalleşme sürecini başlatmasına neden olmuş ve bu süreç İhvan'a siyaset sahnesinde aktif bir rol alma fırsatı sunmuştur (Bozkurt, 2021, s. 274). Bu gelişmeler, İhvan'ın 1990'lardan itibaren Ürdün'deki siyasi arenada önemli bir güç haline gelmesine ve ekonomik zorluklar ile rejim karşıtı protestoların etkisiyle siyasi süreçlerde daha aktif bir rol üstlenmesine olanak sağlamıştır.

Kuruluş aşaması ve ilerleyen yıllarda ağırlıklı olarak sosyal hizmetlere odaklanan Müslüman Kardeşler 'in rejim tarafından desteklendiği görülmektedir. Bu desteğin iki temel nedeni vardır. İlk olarak, Müslüman Kardeşler, rejim için daha büyük tehdit oluşturan Nasırcı, solcu ve radikal gruplara karşı bir denge unsuru olarak görülmüştür. Radikal muhalefete alternatif bir muhalif rolü üstlendiği sürece, rejim tarafından faydalı bir hareket olarak değerlendirilmiştir. İkinci neden ise, o dönemdeki İhvan liderlerinin ülkenin yönetici elitinden gelen ailelere mensup olması ve bu nedenle devrimci bir tehdit olarak algılanmamalarıdır. Aynı durum, Müslüman Kardeşler üyeleri için de geçerlidir. 1955 yılına kadar, grup üyeleri daha çok üst ve orta sınıflardan gelmekteydi ve sayıları 6000'i bulmaktaydı; bu rakama gençlik örgütlenmeleri üyeleri dâhil değildir (Turan, 2011, s. 11). Müslüman Kardeşler 'in ilk dönemlerinde rejim tarafından desteklenmesi, hem grubun daha radikal muhaliflere karşı dengeleyici bir unsur olarak görülmesi hem de

liderlerinin rejime yakın elitlerden gelmesiyle açıklanabilir.

Müslüman Kardeşler Cemiyeti, siyasi alanda varlığını riske atmadan dikkatli adımlar atmıştır. Ürdün'ün bağımsızlığını kazanmasından sonra, Baasçılar, Komünistler ve sonrasında Nasırcıların aktif olduğu siyasi arenada, Ürdün İhvanı hem toplumsal hem de siyasal açıdan rejime karşı durmamış, aksine rejimin bu muhaliflerle mücadelesinde yönetici elitlere destek vermiştir. Bu desteğin 1980'lere kadar sürdüğü söylenebilir. Ancak, 1980'lerden itibaren ülkede liberalleşme süreci başladıkça, İhvan'ın muhalefet konumu ve söylemi değişmeye başlamış, bu süreçle birlikte İhvan, rejim için en büyük rakip haline gelmiştir (Bozkurt,2021sf. 267). Müslüman Kardeşler Cemiyeti, ilk yıllarda rejime destek sağlayarak dikkatli bir şekilde siyasi alanda varlığını sürdürürken, 1980'lerden itibaren liberalleşme süreciyle birlikte rejime karşı önemli bir rakip konumuna gelmiştir.

Müslüman Kardeşlerin rejime karşı tutumunda önemli değişimlerin yaşanmıştır.1950'lerden 1980'lere kadar izlenen ılımlı muhalefet politikasının 1980 sonrasında değişmiştir. İslam Devrimi'nin ardından İran'ın yanında yer alan İhvan İran- Irak Savaşı'nda Irak'ı destekleyen Kral Hüseyin yönetimini eleştirmesi, 2006 yılında İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesi karşısında Ürdün'ün tepki vermemesinin Müslüman Kardeşler tarafından sert bir şekilde eleştirilmesi ve 1980'lerin ortalarından itibaren Müslüman Kardeşler, monarşinin İslami prensiplere göre yönetilmesi ve yasama faaliyetlerinin İslam'a uygun olması yönündeki taleplerini artırmıştır. Bu nedenlerden dolayı rejim Müslüman Kardeşleri tehdit olarak görmüş ve onları sınırlandırma yoluna gitmiştir. Ürdün rejiminin o dönemde Ürdün'de Müslüman Kardeşler Hareketinin yükselişinden korkmasının bir başka nedeni de Müslüman Kardeşler 'in devletin kararlarına karşı kitlesel protestolar düzenlemesidir(Ahmad Aburub, 2022, s. 60).

Müslüman Kardeşler, zaman zaman rejimin engelleme çabalarına rağmen çeşitli faaliyetlere yönelmiştir; dergiler çıkarmış, meslek örgütlerinin yönetiminde sol gruplarla rekabet etmiş, üniversite öğrencileri arasında örgütlenmiş ve seçimlerde bağımsız adaylar göstermiştir. Bu yeni faaliyet alanları, geleneksel olarak sol grupların ve Arap milliyetçilerinin hâkim olduğu bölgeler olduğundan, İhvanın bu alanlarda etkinliği rejim tarafından fazla bir tepkiyle karşılanmamıştır. Müslüman Kardeşler, siyasi kimlik oluşturma sürecinde Haşim'i yönetimiyle çatışmamaya özen göstermiş ve sadık bir muhalefet rolünü sürdürerek, baskı altındaki diğer muhalif grupların dışında kalmayı başarmıştır. 1967 Savaşı'nın ardından siyasi partilerin kapatılmasına rağmen, Müslüman

Kardeşler Cemiyeti, bir sivil toplum kuruluşu olarak faaliyetlerini devam ettirmiştir(Turan,2011, s. 12). Müslüman Kardeşler, rejimle çatışmaktan kaçınarak, sol grupların egemen olduğu alanlarda faaliyet göstererek ve sivil toplum kuruluşu olarak kalmayı başararak, 1967 sonrası baskılara rağmen etkili bir şekilde varlığını sürdürmüştür.

Toplumsal bir kimlikle kurulan ancak zamanla siyasi bir yön kazanmış olan Ürdün Müslüman Kardeşler, birçok ülkedeki durumun aksine, kurumsal yapının sunduğu imkânlardan faydalanarak resmi siyasi alanda yer almaya çalışmıştır. Ülkedeki liberalleşme süreciyle birlikte, 1992 den sonra İslami Eylem Cephesi (İEC) adıyla siyasi alanda faaliyet yürüten Müslüman Kardeşler, seçimlere girerek parlamentoya girmiş ve yasama çalışmalarına katılmıştır. Hatta belirli dönemlerde yürütme faaliyetlerine de ortak olmuştur (Bozkurt, 2021, s. 154). Bu süreçte, Müslüman Kardeşler, siyasi arenada etkin bir rol üstlenerek, ülkenin siyasi dinamiklerinde önemli bir aktör haline gelmiştir. Kurulduğu tarihten itibaren toplumsal meselelerle ilgilenen Ürdün Müslüman Kardeşler hareketi, zamanla siyasi konulara da yönelmiştir. Ancak, teşkilatlı bir şekilde siyasi arenada yer almaya başlaması için 1989 yılına kadar beklemesi gerekmiştir. Bu yıl, Ürdün'de siyasal liberalleşme sürecinin başladığı ve 1967'den beri seçimlere katılmayan siyasi oluşumlara mecliste yarışma fırsatı tanıdığı bir dönemdir. Müslüman Kardeşler, ülkenin en geniş toplumsal tabanına sahip hareketi olarak, bu fırsatı değerlendirip seçimlere girmiştir. 1989 seçimlerinde, "bir kişi-çok oy" prensibine dayanan sistemle mevcut sandalye sayısının %25'inden fazlasını kazanarak büyük bir başarı elde etmiştir. Bu başarının rejim için kaygı verici bulunması üzerine, rejim İslami Eylem Cephesi'nin etkisini sınırlamak amacıyla seçim kanununda yapısal değişiklikler yapma yoluna gitmiştir(Bozkurt, 2021, s. 25). Bu durum, Müslüman Kardeşler 'in toplumsal ve siyasi etkisinin rejim tarafından tehlikeli bulunduğunu ve rejimin bu etkiyi frenlemek için stratejik önlemler aldığını açıkça göstermektedir.

Tablo-1 Müslüman Kardeşler ve İslami Eylem Cephesi'nin Parlamento Performansı			
Yıl	Yarışan Aday Sayısı	Kazanan Aday	Parlamentodaki Sandalye Sayısı
1954		4	40
1957		4	40

1963		2	40
1967		2	60
1989	29	22	80
1993	36	16	80
1997	Boykot		80
2003	30	17	110
2007	22	6	110
2010	Boykot		120
2013	Boykot		150
2016	72	18	130
2017		5	130

(Turan, 2011, s. 8)

Ürdün İslami Eylem Cephesi Partisinin girdiği seçimler göz önünde bulundurulduğunda zamanla etkisinin azaldığı görülmektedir. Yaptığı boykotların işlevlerinin yeterince etkili olmadığı görülmektedir. Kendi varoluşsal krizini aşmak adına pragmatist davranıp adaylarını üyeleri dışından seçmekte, rejime karşı kontrollü bir muhalif tavır sergilemektedir. Nispi temsil yöntemine dayanan seçimlerin, İslami hareketlerin güçlenmesini ve çoğunluğu elde etmesini engellemek amacıyla seçim kanunu değiştirilmiştir. Yeni düzenlemeye göre, seçmenler yalnızca kendi bölgelerindeki bir siyasi partinin listesindeki tek bir adaya oy verebilecektir. Ayrıca, parlamentoda ele alınan yasaların yürürlüğe girmesi, kralın onayına bağlı hale gelmiştir. Kral, parlamentonun yapısını göz önünde bulundurarak, herhangi bir kişiye hükümeti kurma görevini verebilir, hükümeti görevden alabilir veya parlamentoyu feshedebilir. Bu değişiklikler, İslami hareketlerin siyasi alandaki etkisini sınırlamak ve rejimin kontrolünü güçlendirmek amacıyla yapılmıştır (Varol, 2024). Müslüman Kardeşler ‘in Ürdün seçimlerinde gerilemesinin başlıca nedeni, rejimin seçim kanununda yaptığı yapısal değişikliklerdir. Bu değişiklikler, hareketin seçimlerdeki etkisini sınırlamak amacıyla getirilmiş düzenlemeleri içerir. Seçim sistemi üzerindeki bu değişiklikler, Müslüman Kardeşler ‘in elde ettiği önceki başarıyı azaltmak ve siyasi alandaki etkisini zayıflatmak için yapılmıştır. Ayrıca, rejim tarafından uygulanan diğer baskılar ve engellemeler de hareketin seçimlerdeki performansını olumsuz etkilemiştir.

Ürdün'deki Müslüman Kardeşler Cemiyeti ve İslami Hareket Cephesi içindeki Filistinli üyeler, 1993'te kabul edilen yasa ile Kral'ın elde ettiği yetkililerden arındırılması

talebinde bulunmuşlardır. Politik reform yanlısı bu Filistinlilerin ekonomik güçleri nedeniyle, taleplerinin gerçekleştirilmesi durumunda rejim, ülke yönetiminde etkili olabileceklerinden endişe etmiştir. İhvan, Kral'ın seçimlerde %50 oranında atama yetkisi bulunması nedeniyle, milletvekili ve belediye seçimlerinde beklenen oy oranına ulaşamamıştır. Siyasi reformların gerçekleşene kadar eylemlerini sürdüreceklerini belirten İhvan, seçimleri protesto ederken şiddetten kaçınacaklarını ifade etmiştir. İhvan, birçok Arap ülkesinde etkili bir rol oynarken, Ürdün'de de giderek etkisini artırmış ve yapılan kanun değişikliklerinin mevcut statükoyu koruma amacı taşıdığını düşündüğü için nispi seçim sistemine dönüş talep etmiş, bu nedenle boykotlar gerçekleştirmiştir. Sonuç olarak, İhvan ilerleyen dönemlerde İslami Hareket Cephesi adıyla siyasi alanda varlık göstermiş ve 2003 genel seçimlerinde 84 sandalyeden 20'sini kazanarak önemli bir temsil gücü elde etmiştir (Baban, 2006, s. 120-121). Ürdün Müslüman Kardeşler Hareketi, özellikle 1950'lerden itibaren ülkenin siyasi yapısında daha fazla rol oynamaya başlamış ve çeşitli dönemlerde Ürdün Parlamentosu'nda temsil edilmiştir. Ancak, zaman içinde hükümetle ilişkilerinde dalgalanmalar yaşamıştır; kimi dönemlerde hükümetle işbirliği yaparken, kimi dönemlerde ise muhalefet konumuna geçmiştir.

İslami Hareket Cephesi diğer birçok İslami siyasi grupta görmediğimiz bazı özelliklere sahiptir. Öncelikli olarak ne İhvan, ne de İHC karizmatik liderler etrafında örgütlenmiş gruplar değildir. Bunun yanı sıra liderlerinin hiçbirisi görev başında hayatını kaybetmemiş, görevden ayrılmaları ya görev sürelerinin sona ermesiyle, ya da tabandan gelen baskılar sonucunda istifayla olmuştur. “Lider seviyesindeki bu demokratik yaklaşım içyapıda da gözlemlenebilir. Örneğin, seçimlere katılma gibi önemli kararlar bütün parti üyelerinin katıldığı oylamalarla alınmakta, adaylar yerel düzeyde belirlenip merkeze bildirilmektedir” (Turan, 2011, s. 108)

Müslüman Kardeşler teşkilatlardan bazıları sistem içi kalırken bazıları da sistem dışı hareket etmiştir. Bölgede sistem içi kalan ve meşru yolların dışına çıkmayan hareketlerden biri de Ürdün Müslüman Kardeşler Teşkilatıdır. Farklı zamanlarda seçimleri boykot etmesine rağmen istediğini elde edemediğinden meşruiyetinin sarsılmaması adına seçim boykotuna gitmemektedir. Ürdün İhvanı diğer Ortadoğu ülkelerindeki Müslüman Kardeşler 'den yöntemsel farklılığı bulunmaktadır. Bir sosyal yardım derneğinden siyasi bir partiye dönüşmesinin ardından Müslüman Kardeşlerde diğerleri gibi siyasi rejimi köklü bir şekilde değiştirmeyi hedeflemiştir ama diğerleri bunu devrim ve yahut güçlü muhalefet gücünü kullanarak gerçekleştirmeyi denerken

Müslüman Kardeşler bugüne kadar rejim tarafından belirlenen siyasi kurallar çerçevesinde hareket ederek sistemi içeriden dönüştürme çabası içinde olmuştur.

2013 yılında Muhammed Mursi 'nin Mısır'da askeri darbe ile görevden alınması, Müslüman Kardeşler 'in bölgede etkisini kaybetmesine neden olmuş ve Ürdün rejiminin bu hareket üzerindeki baskısını artırmıştır. 2014'te Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliği tarafından terör örgütü olarak ilan edilmesi, Ürdün'deki Müslüman Kardeşleri varoluşsal bir mücadeleye itmiştir. 2015'te Ürdün rejimi, İhvan'ı yasadışı ilan etmiş ve polis baskınlarıyla bürolarını mühürlemiştir. Buna rağmen, İhvan, 1992'de aldığı siyasi parti lisansı aracılığıyla siyasi alanda etkisini sürdürmeye çalışmıştır. 2016 seçimlerine giderken, meşruiyet krizi yaşayan hareket, tabanını konsolide etmek yerine Hristiyan adaylar gibi geniş bir koalisyonla seçimlere girmiştir. Bu tarihten itibaren, İhvan, daha içe kapanık bir strateji benimsemiş, ancak büyükşehirlerdeki belediyelerde ve meslek odalarındaki hâkimiyetini korumuştur. Hareket, kendisine yönelik olumsuz adımlara rağmen radikalleşmemiş ve 2020 seçimlerine katılmıştır. Rejime yönelik eleştirilerini düşük tutarak, varoluşsal bir kriz içinde var olmaya çalıştığı ve hayatını sürdürebilmek için sistem içi muhalefette yer almaya devam ettiği söylenebilir (Bozkurt, 2022, s. 278).

Müslüman Kardeşler için boykot stratejisi, 2013 yılına kadar rejime karşı meşruiyet sarsma aracı olarak değerlendirilmiştir. Ancak 2016 ve 2020 seçimlerinde, boykot yerine seçimlere katılma stratejisi, hareketin kendi varlığına meşruiyet sağlama aracı olarak görülmüştür. Halk hareketlerinin ardından İhvan, Ürdün'de yasaklanmış olsa da, 1992'de aldığı parti lisansı ile siyasi kanadı İslami Eylem Cephesi hukuki varlığını sürdürmüştür. İEC, ülkenin siyasi ve toplumsal hayatından tamamen silinmemek için, uzun süredir eleştirdiği konularda düzenleme yapılmasa da seçimlere katılmayı sürdürmüştür. Bu bağlamda, İEC seçim mekanizmasını kendi meşruiyetinin bir aracı olarak görmüş ve varlığını devam ettirebilmek adına seçimlere katılmıştır. Gelecekte İhvanın baskı altında tutulmaya devam etmesi muhtemeldir, ancak İEC, bölgedeki devletlerin baskıcı tutumlarına rağmen sistem içinde kalmaya ve meşruiyetini seçimlerde kanıtlamaya devam edecektir(Bozkurt, 2022, s. 271). Bu strateji, Müslüman Kardeşlerin hem yerel hem de uluslararası düzeyde varlığını sürdürebilme çabasının bir parçası olarak, hareketin uzun vadeli etkisini ve meşruiyetini koruma hedefini yansıtmaktadır. Bir sosyal yardım kurumundan siyasi bir partiye dönüşmesinin ardından Müslüman Kardeşler de diğerleri gibi siyasi rejimi köklü bir şekilde değiştirmeyi hedeflemektedir ama diğerleri bunu siyasi partililerinin iktidarı devralması şeklinde gerçekleştirmeyi

planlarken Ürdün İhvan'ı bugüne kadar rejim tarafından belirlenen siyasi kurallar çerçevesinde hareket ederek sistemi içeriden dönüştürme çabası içinde olmuştur(Turan, 2011, s. 105).

Ürdün'de görece daha uzun soluklu bir faaliyet imkânı bulan hareket, ılımlı yapısından dolayı uzun yıllar boyunca herhangi bir baskıya maruz kalmadan çalışmalarını devam ettirmiştir. Hareketin Ürdün yönetimi ile arasının bozulmasının sebebi, yönetimin İsrail ile kurduğu ilişkiler ve hareketin Hamas'a olan desteğidir. Bu ayrışmalar zamanla hareketin baskı uygulamalarına maruz kalmasına sebep olmuştur. Hareket, ilerleyen dönemlerde İslami Hareket Cephesi adlı bir parti kurmuştur. Bu parti Ürdün Parlamentosu'nda en çok oy alan parti konumundadır. Ürdün İhvanı, kurulduğu ilk yıllardan itibaren sosyal hizmetlerle başladığı faaliyetlerini zamanla siyasi arenada da etkin bir rol oynamak üzere genişletmiştir. Ülkedeki liberalleşme süreciyle birlikte seçimlere katılan İhvan, 1992'de kurduğu İEC aracılığıyla parlamentoya girerek yasama çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Ancak, 2013'te Muhammed Mursi 'nin Mısır'da askeri darbe ile görevden alınması ve 2014'te Suudi Arabistan ve BAE tarafından terör örgütü olarak ilan edilmesi, Ürdün'deki İhvan'ı zor bir duruma sokmuştur. 2015'te Ürdün rejimi tarafından yasadışı ilan edilen hareket, yasaklamalara rağmen, 1992'de aldığı parti lisansı ile hukuki varlığını sürdürmüştür. 2016 ve 2020 seçimlerinde boykot stratejisini bir kenara bırakıp seçimlere katılan İhvan, meşruiyet sağlama ve varlığını sürdürme amacıyla hareket etmiştir. Bu süreç, hareketin zorlu koşullar altında bile sistem içi muhalefet olarak kalma çabasını ve varlığını koruma stratejisini ortaya koymuştur. Ürdün İhvanı, Ürdün'deki en önemli ve organize muhalif kesim olup, sosyal ve siyasi hayatta önemli bir rol oynamaktadır. Ancak İhvanın diğer ülkelerdeki sıkıntılı süreciyle birlikte Ürdün de de sıkıntılar yaşamaya ve sancılı bir sürece girmiştir. Bu süreçten varoluşsal krizi atlatma çabası içindedir.

4.1.7. Tunus

Tunus, 20 Mart 1956'da bağımsızlığını kazanarak Fransız sömürge yönetimine son vermiştir. Fransa tarafından 1881'de işgal edilip bir protektora haline getirilen Tunus, 20. yüzyılın başlarında milliyetçi hareketlerin güçlenmesiyle bağımsızlık için milli hareketler ilk adımı atmıştır. Özellikle 1930'larda Habib Burgiba'nın liderliğindeki Yeni Destur Partisi, bağımsızlık taleplerini dile getiren önemli bir siyasi güç haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası, Fransız sömürgecilik karşıtı hareketlerin artmasıyla Tunus'taki milliyetçi hareketler bağımsızlık taleplerini daha güçlü bir şekilde ifade

etmeye başladı. 1950'lerde Fransız yönetimi ile Tunuslu milliyetçiler arasında yürütülen müzakereler ve silahlı direniş hareketlerinin etkisiyle, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlık hareketleri yoğunlaşmıştır. 1955 yılında imzalanan anlaşma ile Fransa, Tunus'un özerk bir yönetime sahip olacağını kabul etmiştir. 20 Mart 1956 tarihinde Bardo Anlaşması'nın iptal edilmesiyle Tunus'taki Fransız yönetimi tamamıyla son bulmuştur (Açıl, 2017, s. 174). Tunus, bağımsızlığın kazanılmasının hemen ardından Kurucu Meclis seçimlerine gitmiştir. Doksan sandalyeli Meclis'te Burgiba'nın Neo Düstûr Partisi üçte ikilik bir çoğunluk elde ederek iktidarı ele geçirmiştir (Ayhan, 2012, s. 62). Bağımsızlığın ardından, Habib Burgiba ülkenin ilk başbakanı ve daha sonra cumhurbaşkanı olarak göreve başlamıştır. Bu gelişmeler, Tunus'un modern bir ulus devlet olarak şekillenmesinin temel taşlarını oluşturdu ve ülkenin bağımsızlık sonrası siyasi ve ekonomik gelişimini belirlemiştir.

Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte bazı İslam toprakları Osmanlı'dan ayrılmış ve birçoğu da sömürge haline getirilmiştir. Tunus da bunlardan biridir. Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemine girmesiyle 1881 yılında Fransa bölgeyi işgal etmiş ve Tunus, Fransız sömürgesi haline gelmiştir. Sömürgeye karşı birçok direniş hareketi ortaya çıksa da Tunus direnişte ilk aşamada başarılı olamamış ve uzun yıllar sömürge altında kalmıştır. Ancak başarılı olamazlarsa da direnişi sürekli olarak yapmışlardır. Bu sayede 1955 yılında Habib Burgiba ve direnişçilerin mücadelesi neticesinde Tunus, bağımsızlığını kazanmıştır. Burgiba'nın daha sonraları sosyalist bir yönetim ve ömür boyu başkan olacağına dair kanunları çıkarması neticesinde buna muhalefet olarak dönemin başbakanı Zeynel Abidin bin Ali'nin dikkatini çekmiş ve yapılan devrim sonucunda Bin Ali, başkan olmuştur. Zamanla işsizliğin artmasıyla beraber Bin Ali, halkın tepkisini çekmiştir. İşte bu sırada işsizliğin ortadan kaldırılması ve demokratikleşme vaadiyle ılımlı İslam Hareketi olan ve Müslüman Kardeşler Hareketinin Tunus'taki siyasi partisi Nahda Partisi, yönetime söz sahibi olmaya başlamıştır (Gökçen, 2011, s. 76-99).

Tunus'ta İhvan Hareketi, 1969 yılında Kur'an-ı Kerim'i Koruma Derneği adı altında faaliyet göstermeye başlamış ve bu dönemde faaliyetlerini gizli yürütmüştür. Başlangıçta hükümetin dikkatini çekmeyen dernek, fikri yapısının ortaya çıkmasıyla birlikte kapatılmıştır. Dernek kapatıldıktan sonra, 1972-1979 yılları arasında İslam Cemaati Hareketi olarak bilinen Cemaat-i İslamiye Hareketi adıyla varlığını sürdürmüştür. 1979-1989 yılları arasında ise İslam'a Yöneliş Hareketi anlamına gelen

İtticah-ı İslam Hareketi adını almış ve son olarak 1989 yılında En-Nahda Hareketi olarak faaliyetlerine devam etmiştir. (Gökçen, 2011, s. 92).

Müslüman Kardeşler 'in düşünce dünyasından etkilenen Raşid Gannuşi ve Abdul Fettah Muru'nun önderliğinde Tunus İhvanı, 1969 yılında bir gençlik hareketi olarak başlamış ve bu süreçte ilk olarak Kur'an-ı Kerim'i Koruma Derneği adı altında faaliyet göstermiştir. Hareket, 1979 yılında adını İtticah-ı İslam Hareketi olarak değiştirmiş ve bu isim altında faaliyetlerine devam etmiştir. 1989 yılında ise, hareketin stratejik hedefleri ve ideolojik yönelimleri doğrultusunda En-Nahda Hareketi olarak isim değişikliğine gidilmiştir. Bu ad değişiklikleri, Tunus'taki değişen siyasi ve toplumsal dinamiklere uyum sağlama çabalarının bir yansımasıdır (Okumuş, 2015, s. 29-30). En-Nahda Hareketi, önceleri İslami Yöneliş Hareketi olarak bilinen ve Tunus'ta İslami akımı temsil eden köklü bir harekettir. 1969 yılında kurulan hareket, 6 Haziran 1981'de resmi olarak ilan edilmiştir. Ancak, 17 Aralık 2010'daki Tunus Devrimi'nden sonra, hareketin resmi parti olarak tanınması 1 Mart 2011 tarihine kadar gerçekleşmemiştir. Bugün En-Nahda Hareketi, Tunus'un en önemli siyasi partilerinden biri olarak kabul edilmektedir ve ülkenin siyasi sahnesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Tunus'un ilk cumhurbaşkanı Habib Burgiba (1903-2000), 1957-1987 yılları arasında Batı yanlısı politikalarla Tunus'u modernleştirmeye çalışmış ve İslam'ı bu modernleşme sürecinin önünde bir engel olarak görmüştür. 1987-2011 yılları arasında ülkenin ikinci cumhurbaşkanı olarak görev yapan Zeynel Abidin Bin Ali (1936-2019) ise siyasi otoriteyi merkezileştirerek İslami hareketleri baskı altında tutmuş ve bu durum 2011 ayaklanmalarına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde devletin uyguladığı otoriter politikalar, siyasi arenada önemli bir muhalefet oluşmasına yol açmış, Tunus rejimine karşı en belirgin siyasi muhalefet, ülkenin bağımsızlığından bu yana rejim tarafından en fazla baskıya maruz kalan ve İhvan'ın Tunus'taki sivil kanadı olan İslami Eğilim Hareketi (İEH) olmuştur. İEH, En-Nahda Hareketi'nin temelini oluşturarak, Tunus'taki en büyük ve en etkili muhalefet hareketlerinden biri haline gelmiştir (Sivrikaya, 2023, s. 162).

1967'de İsrail'in Arap devletlerini yenmesi sonucunda Arap milliyetçiliği zayıflama göstermiş olup, İslami düşüncelerin güç kazanmasına yol açmıştır. Bu atmosferde, Tunus'tan Abdul Fettah Muru'nun katıldığı Arabistan önderliğindeki kongre, Kur'an-ı Kerim'i Koruma Derneği'nin kurulmasının önünü açmıştır. 1969'da kurulan bu dernek, En-Nahda Hareketi'nin temellerini oluşturdu, ancak başlangıçta dernek statüsünde olduğu için Tunus'un laik Devlet Başkanı Habib Burgiba tarafından rahatsızlık

yaratmamıştır. Zamanla, hareketin İhvan fikirleri etrafında örgütlendiğini fark eden Burgiba, derneği kapatmıştır. Bunun ardından Raşid Gannuşi, 1972’de Cemaat-i İslamiye Hareketi’ni kurarak daha örgütlü bir yapıya geçiş yaptı ve İslam’ı siyasal alanda daha etkin bir şekilde temsil etmek istemiştir. Hareket, ahlaki ve dini değerlere yönlendirme faaliyetleriyle köy köy gezerek tebliğ yaparken, aynı zamanda örgütsel güçlenmeye çalışmıştır. Hükümetin tepkisini çekmemek için gizlice ilerleyen hareket, Burgiba’nın laikleşme çabalarına rağmen başarılı olarak Tunus’ta İslami bir uyanışa kapı araladı ve özellikle üniversitelerde örgütlenerek ilk defa İslami faaliyetlerde bulunmayı başarmıştır (Gökçen, 2011, s. 76-79). Arap-İsrail savaşı sonrası İslami düşüncelerin güçlenmesi, Kur’an-ı Kerim’i Koruma Derneği ve sonrasında Cemaat-i İslamiye Hareketi’nin kuruluşuyla bu hareketlerin hem kurumsal hem de siyasal alanda güç kazanma çabalarını arttırmıştır. Böylece İhvanın Tunus’un laik yönetimine karşı bir İslami uyanış başlattığı görülmektedir.

En Nahda Hareketi 1981’de Raşid Gannuşi ve Abdül Fettah Mourou önderliğinde bir siyasal parti olarak kuruldu. Kendisini Demokrat Müslüman olarak tanımlayan Raşid Gannuşi Müslüman Kardeşler teorisyenlerinden Seyyid Kutub kitaplarından etkilendiğini belirtmiştir (Aksakal, 2015, s.67). Tunus’un toplumsal dinamiklerini İslami bir perspektiften ele alma amacı güden bir yapı oluşturuldu. Bu yapı, İslami entelektüeller, öğretmenler, gazeteciler ve öğrencilerden oluşan bir grup tarafından şekillendirildi. Ancak, rejim bu yeni oluşumu bir tehdit olarak değerlendirdi ve hızla sert önlemler aldı. Kısa sürede yasaklanan İEH, bu süreçte birçok üyesinin tutuklanması ve ideolojik yayınlarının yasaklanması gibi ciddi baskılara maruz kaldı. Bu durum, Tunus’ta rejim ile İEH arasında yalnızca siyasal değil, aynı zamanda dini ve kültürel alanlarda da yoğun bir çatışma atmosferi yarattı. Bu gerginlik, Tunus’taki siyasal ve dini akımlar arasındaki ilişkileri derinden etkiledi ve ülkedeki toplumsal dinamizmi de şekillendirmiştir (Sivrikaya, 2023, s. 162).

Hareket çıkardığı El-Marife dergisi aracılığıyla Burgiba rejimini eleştirip, Kaddafi ve İran Devrimi’ne destek vermiştir. Bu muhalif tutum hükümetin sert tepkisine yol açtı. Dergi, bu nedenlerle kapatıldı ve hareketin lideri Raşid Gannuşi, 1981 yılında 11 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Gannuşi, bu ceza süresince zorlu koşullarda geçirdiği yılların ardından, başkanlık affıyla 1985’te serbest bırakıldı; ancak, 1987, 1991 ve 1998 yıllarında üç kez ömür boyu hapse mahkûm edildi. 1989 yılında ülkeyi terk ederek yurt dışında Cezayir, Sudan ve İngiltere’de yaşama zorunda kalmıştır. 21 yıl süren sürgün dönemi

boyunca çeşitli yasaklar ve kısıtlamalarla karşılaştı, ancak mücadelesinden vazgeçmedi. Tunus'un 23 yıllık Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali'ye karşı başlatılan Yasemin Devrimi'nin ardından, 30 Ocak 2011'de Tunus'a dönen Gannuşi, Nahda Hareketi'nin genel başkanı seçilmiştir. Nahda hareketi genel başkanı olarak aktif siyasete yeniden adım atarak ve Tunus'un siyasi sahnesinde önemli bir rol oynamaya devam etmiştir(Okumuş, 2015, s. 30-32).Gannuşi'nin Tunus'a dönüşü ve Nahda Hareketi'nin yeniden etkinleşmesi, ülkedeki siyasi ve toplumsal reform süreçlerinde önemli bir dönüm noktası yaratarak, siyasi dinamiklerin yeniden şekillenmesine ve İslami hareketlerin Tunus'un demokratikleşme sürecine katkıda bulunmasına zemin hazırlamıştır.

İslami Eğilim Hareketi (İEH), Tunus'ta siyasal stratejilerini kolektivizm, pragmatizm ve esneklik ilkeleri üzerine inşa etmiştir. Devletin baskıcı uygulamalarını siyasi fırsatlara dönüştürerek halkın geniş kesimlerini hedef alan yenilikçi fikirler geliştirmiştir. Resmi olarak tanınmayan ancak gayri resmi olarak faaliyet gösteren hareket, bu durumdan yararlanarak siyasi alanın liberalleşmesine katkıda bulunmuştur. Başlangıçta ahlaki ve dini konularla sınırlı kalan İEH, zamanla toplumsal tabanını genişletmiştir. İEH'nin üniversite kampüslerindeki öğrenci kanadı, hareketin toplumsal tabanını genişletmiştir. Muhafazakâr aile yapısının desteğiyle hareketin kurumsal yapısı güçlenmiş ve rejime karşı direncini artırmıştır. Rejim baskılarına karşı insan hakları ve sosyal adalet vurgusu yaparak, siyasi davalar ve tutuklamalar gibi sorunlara dikkat çekmiştir. Yolsuzluk, işsizlik ve adaletsizlik gibi temel sorunlara yönelik somut çözümler sunarak, demokrasiyi savunmuş ve toplumun tüm kesimlerinin sürece dâhil edilmesini teşvik etmiştir. Bu siyasi stratejiler, İEH'nin 2011 ayaklanmalarından sonraki siyasi başarısında ve sonraki dönemlerdeki mücadelesinde belirleyici bir rol oynamıştır (Sivrikaya, 2023, s. 186).Bu stratejik yaklaşımlar, İEH'nin toplumsal tabanını genişletip siyasi arenada güçlü bir etki yaratarak, 2011 sonrası Tunus'un demokratik dönüşüm sürecinde merkezi bir rol oynamasına zemin hazırlamıştır.

Tüm Ortadoğu'yu etkisi altına alan hadiseler silsilesinin sebeplerinin başında iktidarın tekelleşmesi, özgürlüklerin azalması, baskı şantaj ve tehditlerin varlığı, yolsuzluk, işsizlik oralarının tavan yapması, orta sınıfın yoksullaşması, hanedanın halkı aşağılaması, zengin ve fakir arasındaki uçurumun derinleşmesi ve kırsal bölgelerin dışlanması olarak sıralamaktadır. Ona göre bu ayaklanmalar "iş, özgürlük ve onur" arayışının bir neticesidir. Ayrıca, yolsuzluk ve yüksek işsizlik oranları, orta sınıfın hızla yoksullaşması ve hanedanların halkı aşağılama eğilimleri de bu süreci tetiklemiştir.

Zengin ile fakir arasındaki uçurumun derinleşmesi ve kırsal bölgelerin dışlanması, toplumsal huzursuzluğu artıran diğer önemli faktörlerdir (Maktuf, 2013, s. 56-57). Tüm bu unsurlar, 2010 yılında halkın ayaklanmasına neden olmuş ve bu ayaklanmalar, bölgenin toplumsal ve siyasi yapısında köklü değişimlerin önünü açmıştır. Ülkenin durumunu Sghiri şu şekilde tasvir etmiştir:

Çıldırma işten değildi! Sevgili ülkemde Tunus'ta yaşamak bana bu duyguyu veriyordu. Şakayla karışık, şu sonuca varmıştım: Benim gibi vatanındaki duruma yakından bakan her Tunuslu içinde bu tür bir çılgınlığın tohumlarını taşıyor olsa gerek; bölünmüş bir kişiliğin erken belirtileri. Dışarıdan her şey yolunda görünüyordu ama içeriden bakıldığında yolunda giden bir şey yoktu. Televizyonda ve akşam sekiz haberlerinde, gazetelerde ve radyoda her şey güzel, tozpembe ve hayat doluydu; reklam kuşakları, bizi zaten bizzat ürettiklerimizi satın almaya teşvik eden güleç, çekici yüzlerle doluydu. Ama kentin sokaklarında ve varoşlarda, köylerde ve kasabalarda her şey hüznüldü ve sarsıcıydı: kaderin cilvesiyle, hayallerin buharlaşmasıyla solan yüzler. Polis sürüleri her yerde nöbet tutuyor, bu güzel halkın dudaklarına ve alınlarına damgasını vuran yitik zamanın çılgınlıklarını ve iniltilerini gözlüyordu. Dehşet verici bir çelişkiydi, varlığımızın en küçük zerresinde bile yaşadığımız bir çelişki...(Sghiri, 2014, s. 23).

Bu çelişki, Tunus'un toplumsal yapısındaki derin yaraları ve adaletsizlikleri gözler önüne sermiştir.

En-Nahda Hareketi, Tunus'un son dönem kritik siyasi dönemeçlerinde sürekli olarak etkin bir rol üstlenmiştir. Devrim öncesinde, mevcut baskı rejiminin sona ermesi gerektiğini ısrarla vurgulamış ve bu doğrultuda toplumsal hareketlere destek vermiştir. Özellikle 2011 devriminden önce 2008 yılında devrime dönüşemeyen geniş protestolarda da ülkede bulunan taraftarlarıyla etkin bir şekilde rol almıştır. Hareket, bu süreçte ülke genelinde etkili bir şekilde faaliyet göstermiştir. 2011 Tunus Devrimi sırasında da En-Nahda Hareketi, sokaklarda ve meydanlarda aktif bir şekilde yer alarak devrim sürecine katkıda bulunmuştur. Devrim sonrası yapılan seçimlerde birinci parti olarak çıkması, hareketin toplumsal güven kazandığını ve siyasi sahnede en iyi hazırlanan partilerden biri olduğunu ortaya koymuştur. Bu başarı, hem toplumun güvenini kazanma hem de siyasi süreçlerde etkin olma becerisinin bir kanıtı olarak değerlendirilmiştir(Gökçen, 2011, s. 274).En-Nahda Hareketi'nin bu başarısı, hareketin devrim sürecinde gösterdiği kararlı duruşun ve toplumsal değişimlere uyum sağlama yeteneğinin bir sonucu olarak, Tunus'un siyasi yeniden yapılanmasında önemli bir aktör haline gelmesine zemin hazırlamıştır. Devrimden sonra yapılan seçimler de En-Nahda'nın Devrim'de ne kadar önemli bir payı

ve rolü olduğunu ve halk tarafından nasıl kabul gördüğünü ispatlar nitelikteydi. Seçim sonucunda En-Nahda 217 sandalyeden 89'unu alarak birinci parti konumuna geçti. Yine En-Nahda bunun sonucunda tek başına iktidar olmak yerine koalisyon kurmayı tercih etti.

Devrim sonrası yapılan seçimler, En-Nahda Hareketi'nin devrimdeki kritik rolünü ve halk tarafından nasıl geniş bir destek gördüğünü açıkça ortaya koymuştur. Seçim sonuçları, En-Nahda'nın 217 sandalyeden 89'unu kazanarak birinci parti konumuna geçmiştir. Ancak, bu başarının ardından En-Nahda, tek başına iktidara gelmek yerine koalisyon hükümeti kurmayı tercih etmiştir (Gökçen, 2011, s. 213). Bu stratejik tercih, hareketin devrim sonrası siyasi ortamda geniş bir uzlaşma sağlama ve toplumun farklı kesimlerini kapsama isteğini yansıtmaktadır. En-Nahda Hareketi, tek başına hükümet kurma imkânına rağmen, geniş bir siyasi kapsayıcılık sağlamak amacıyla üçlü bir koalisyon hükümeti kurmayı tercih etti. Hükümet dönemi boyunca karşılaştığı provokasyonlar ve medyanın karalama kampanyalarına rağmen, hareket sağduyusunu ve ılımlılığını koruyarak bu zorlukların üstesinden gelmeye çalışmıştır. İki önemli suikastın ardından, eleştirilerden kaçınmak ve sorumluluk bilinciyle hareket etmek adına, En-Nahda yönetimi istifa etme kararı aldı. 2014 seçimlerini kaybettikten sonra Raşid Gannuşi, basın açıklamasında, önemli olan şeyin Tunus'ta demokrasi kültürünün yerleşmesi olduğunu belirterek oldukça sağduyulu bir açıklama yapmıştır. Tunus'ta demokrasi kültürünün yerleşmesi gerektiğine vurgu yaparak basına yaptığı açıklamada, hareketin uzun vadeli hedeflerinin demokrasi ve toplumsal uyum olduğunu belirtmiştir. Bu açıklama, En-Nahda'nın demokratik değerlere olan bağlılığını ve sorumlu bir siyasi yaklaşım sergileme konusundaki kararlılığını gözler önüne sermiştir (Gökçen, 2011, s. 261).

En-Nahda hareketi, Tunus'un Burgiba ve Bin Ali dönemlerindeki otoriter rejimlerin etkisiyle şekillenmiş, zamanla ideolojik dönüşüm geçirmiştir. 1970'lerdeki ekonomik kriz ve seküler-sol protestolar, İslami hareketin söylemini yumuşatmasına ve ekonomik meselelere daha fazla eğilmesine yol açmıştır. Soğuk Savaş döneminde siyasal İslam'ın küresel meşruiyet krizine girmesi, hareketin demokrasi, uzlaşma ve sivil devlet söylemini geliştirmesine zemin hazırlamıştır. 1980'lerden itibaren Raşid Gannuşi önderliğinde şekillenen bu yaklaşım, 1990'larda baskılara rağmen ulusal diyalog ve demokratikleşme çabalarına yönelmiştir. 2011 devriminden sonra En-Nahda, seküler ve sol aktörlerle koalisyonlar kurarak ideolojik esnekliğini sürdürmüş ve demokratik siyasette uzlaşmacı bir rol üstlenmiştir. Bu dönüşüm, hareketin sistem içinde meşruiyet kazanma ve demokratik ilkelerle siyaset yapma hedefinin tarihsel temelini oluşturmuştur.

En-Nahda, 2011 sonrası dönemde Tunus'taki demokrasiye geçiş sürecinde seküler unsurlarla uzlaşma arayışı içinde, ideolojik bir dönüşüm geçirmiştir. Siyasal ve ekonomik krizler, partinin iktidar döneminde geri adımlar atarak seküler siyaseti benimseme yönünde adımlar atmasına neden olmuştur. 2016'daki 10. Kongrede bu dönüşüm tescillenmiş ve En-Nahda, demokrasiyi savunma ve ulusal birlik hükümetlerinde yer alma stratejisini sürdürmüştür. Bölgesel krizler ve Mısır'daki Müslüman Kardeşlere karşı yapılan darbe gibi gelişmeler de bu dönüşümü hızlandırmıştır. En-Nahda'nın yeni politik duruşu, partiyi Tunus'un kalıcı bir aktörü haline getirme hedefini yansıtmış, ancak bu hattın başarısı, ülkenin siyasi istikrarına ve bölgesel gelişmelere bağlı kalmıştır (Özkoç 2019, s 715).

En-Nahda Hareketi, Arap Baharı sonrasında demokratik süreçlere dâhil olmuş ve ülkedeki önemli siyasi aktörlerden biri haline gelmiştir. Ancak 2021'de Cumhurbaşkanı Kays Said'in parlamentoyu feshederek olağanüstü yetkiler elde etmesi, En-Nahda'nın gücünü ciddi şekilde sınırlandırmıştır. 2022'de hareketin lideri Raşid Gannuşi'ye seyahat yasağı getirilmiş, ardından 2023'te tutuklanmıştır. Ayrıca, hareketin bazı üyelerine yönelik terörizm suçlamaları nedeniyle birçok dava açılmıştır. Temmuz 2023'te Tunus Parlamentosu, En-Nahda'nın terörist bir örgüt olarak sınıflandırılması için girişimlerde bulunmuştur. Bu gelişmeler, hareketin hem siyasi hem de toplumsal alandaki etkisini ciddi şekilde zayıflatmıştır (Taştekin, 2024).

En-Nahda Hareketi, Tunus'taki siyasi arenada köklü bir etki bırakmış ve ülkenin modern tarihinde önemli bir rol oynamıştır. 2011 Yasemin Devrimi'nin ardından iktidara gelerek Tunus'un ilk demokratik seçimlerinde büyük bir başarı elde eden hareket, koalisyon hükümetleri kurarak geniş bir siyasi temele dayandı. Ancak, hükümetin karşılaştığı zorluklar ve çeşitli iç ve dış provokasyonlar, En-Nahda'yı karmaşık bir siyasi ortamda hareket etmeye zorlamıştır. 2014'te seçimleri kaybettikten sonra, hareket demokratik değerler ve toplumsal uyum vurgusuyla bir yeniden yapılandırma sürecine girmiştir. Günümüzde, En-Nahda Hareketi, siyasi etkisini sürdürmeye çalışırken, reformist ve ılımlı bir yaklaşım benimsemekte ve Tunus'un siyasi istikrarı ve toplumsal barışını sağlama amacını gütmektedir. Hareket, hem içsel hem de dışsal baskılarla başa çıkarken, varoluşsal mücadele içerisine girmiştir.

4.1.8. Libya

Libya'nın siyasi tarihi, 20. yüzyılda büyük ve köklü değişimlere tanık olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesinin ardından, Libya 1911-1943 yılları arasında

İtalya tarafından işgal edilmiştir ve bu dönem, ülkenin tarihindeki ilk büyük dış etkilerden biri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Libya 1951 yılında Birleşmiş Milletler gözetiminde bağımsızlığını kazanmış ve Kral I. İdris'in önderliğinde bir monarşi kurularak, ülkenin modernleşme süreci başlamıştır. Ancak 1969'da Muammer Kaddafi'nin liderliğinde gerçekleştirilen askeri darbe, bu monarşiyi sona erdirmiş ve Libya Arap Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Kaddafi'nin iktidara gelmesiyle birlikte, ülke hızlı bir şekilde otoriter bir yönetim altında yeniden yapılandırılmıştır. Kaddafi'nin uzun yıllar süren yönetimi, Arap Baharı sırasında 2011'de sona ermiş, bu süreçte Kaddafi devrilmiş ve ülke derin bir siyasi kriz ve kaos içine girmiştir. Kaddafi'nin devrilmesinden sonra Libya, siyasi istikrarsızlık ve iç savaşlarla boğuşmuş ve bu durum, ülkenin toplumsal yapısını derinden etkilemiştir. Ulusal birliğin sağlanması ve etkili bir merkezi yönetimin kurulması konusundaki zorluklar, Libya'nın günümüzdeki karmaşık siyasi ortamını şekillendirmiştir. Bu süreç, Libya'nın hem iç hem de dış politikasında büyük belirsizlikler ve çatışmalarla dolu bir dönem yaşamasına neden olmuştur (Uysal, 2010, s. 45-46).

İhvan-ı Müslim'in, 1940'lı yıllardan itibaren, Mısır'da okuyan Libyalı öğrenciler; 1960'tan sonra ise Mısır'dan Libya'ya sığınan âlim, akademisyen ve hareket adamları üzerinden Libya'da yer edindi. Özellikle farklı eğitim kurumlarında çalışan şahsiyetler, Libya gençliği arasında İhvan'ın fikriyatının yer edinmesini sağladı. Mısırlı düşünürler ve akademisyenler, Libya'daki eğitim kurumlarında ve sosyal ortamlarda İhvan'ın fikirlerini yaymış, bu sayede Libya gençliği arasında önemli bir etkisi olmuştur. Libya'da Mısırlı Dr. İzzeddin İbrahim ve arkadaşlarının önderliğinde teşkilatlanan ve daha sonra Libyalı isimlerle yol alan İhvan, 1970'li yıllara gelindiğinde bu ilkeler üzerinden Libya'da özellikle Bingazi'de önemli bir konuma ulaşmıştır. Büyük bir İslam davetçisi olan Dr. İzzeddin İbrahim'in Bingazi'de ulaşp davasını anlatmadığı tek bir gencin kalmadığı söylenir. İzzeddin İbrahim'in bu daveti, Libya'daki bütün İslami hareketlerin esasını teşkil etmiştir. Libya'da kadim tarikatlar dışında bütün İslami yapılar, İhvan-ı Müslimin'in bu fedakâr şahsiyetinin çalışmalarının mahsulüdürler, orada yetişip başka yapılara geçmişlerdir (Ece, 2020, s. 26).

Dr. İzzeddin İbrahim'in yoğun çalışmaları, Libya'daki diğer İslami grupların ve yapılarının da oluşumuna zemin hazırlamış ve bu grupların çoğu onun ideallerinden etkilenecek gelişmiştir. Bu bağlamda, Dr. İzzeddin İbrahim'in Libya'daki İhvan-ı Müslim'in hareketine katkıları, sadece İslami düşüncenin yayılmasını değil, aynı zamanda Libya'daki dini ve sosyal yapıların da yeniden şekillenmesini de sağlamıştır.

İhvan Libya'da, Abdülkerim Cihani ve Dr. Amr Halife el-Namî önderliğinde

1967’de resmen kuruldu. Ancak 1969’da Kaddafi’nin iktidara gelmesi üzerine bütün İslami ve seküler parti ve cemiyetler gibi İhvan’ın da faaliyeti yasaklandı ve İhvan aleyhinde şiddetli bir soruşturma süreci başlatıldı. Kaddafi’nin bu tedbirlerine karşı İhvan’ın liderlerinden bir kısmı ülke dışına çıktı, diğer kısmı, ülke içinde gizlice faaliyetlerini sürdürdü(Ece, 2020, s. 27). Muammer Kaddafi’nin muhalefete yönelik bu sert tutumu, İhvan’ın Libya’daki etkisini zayıflatmıştır. Ancak Müslüman Kardeşler çalışmalarına gayri resmi sürdürmüş ve toplumsal taban elde etmişlerdir.

1972 senesinde yayınlanan Parti Siyasetinin Yasaklanması Kanunu’yla siyasi muhalefetin yapılmasının yasadışı hale geldiği Libya’da, rejimin giriştiği baskıcı politikalara rağmen muhalefet varlığını sürdürmüştür. Sistematik baskı sonucunda Müslüman Kardeşler resmiyet dışında çalışmalarını sürdürmüştür. Ancak Kaddafi rejimi ile Kaddafi’nin güç mekanizmasına meydan okuyabilecek imkâna 2011 yılına kadar sahip olamamıştır. Bölgedeki birçok İslam ülkesinde olduğu gibi Libya’da da İhvan, Kaddafi’ye karşı muhalefetin ana kanatlarından birisini teşkil etmiştir. Mısır’daki baskıdan kaçan İhvan üyelerinin bir kısmı, Kral İdris döneminde Libya’ya gelip faaliyetlerini özellikle Bingazi ve çevresinde yoğunlaştırmışlardır. Cemahiriye döneminde Mısır’daki İhvan ile nitelik açısından paralel bir şekilde baskı ve kısıma maruz kalan Libya İhvanı, 2000’li yılların ortalarına kadar Kaddafi tarafından rejime en büyük tehdit olarak algılanmıştır. Özellikle 1973’teki toplu tutuklamalardan sonra faaliyetlerini yer altına indiren İhvan, Libya’da tutuklamalar, idamlar ve hatta devlet eliyle suikast ve toplu öldürmelere maruz bırakılmıştır. 1998’deki toplu tutuklamaların akabinde, 2001-2002’de iki İhvan lideri, Dr. Abdullah Ahmed İzzeddin ve Dr. Selim Muhammed Ebu Hanik, idam edilmiş ve yaklaşık 70 İhvan üyesi de ömür boyu hapisle cezalandırılmıştır. 2006’da Kaddafi rejimiyle girdikleri diyalog sonucunda 84 üyesi serbest bırakılan ve Seyfülislam Kaddafi’nin bu süreçte “barışçı” olarak nitelendirdiği İhvan, rejimle girdiği diyalogu devam ettirmekle beraber reform çağrılarını da sürdürmüştür (Bölme ve Diğerleri, 2011,s18-19).

Kaddafi, 1989 yılında İhvan'a karşı yeniden sert bir tutuklama kampanyası başlatarak yaklaşık 150 hareket önderini gözaltına almıştır. Bu baskılar, 2004 yılına kadar devam etti ve bu süre zarfında İhvan, Libya'da büyük ölçüde gizli kalmak zorunda kalmıştır. Ancak 2004yılında, Kaddafi’nin oğlu Seyfülİslam’ın İhvan liderlerini, siyasete karışmama koşuluyla serbest bırakması, hareketin yeniden örgütlenmesine olanak tanımıştır. Bu gelişme, İhvan’ın Libya’daki faaliyetlerini sürdürmesini sağladı, fakat

hareket, devletin baskılarına karşı kendi yöntemleriyle ve dikkatli bir şekilde faaliyetlerini devam ettirmeye çalışmıştır. Kaddafi döneminin bu sert engellemelerine rağmen, İhvan Libya'daki toplumsal ve dini yapıda önemli bir etki bırakmaya devam etti. Mısır yönetiminin baskılarından kaçan bazı Müslüman Kardeşler üyeleri, 1940'lı yıllarda Libya'ya göç ederek bu bölgede örgütlenmeye başlamıştır. Libya'da bu göçmenler, Müslüman Kardeşler 'in ideallerini ve organizasyon yapısını taşımış ve böylece 1940'lardan itibaren ülkede etkin olmaya başlamıştır. Ancak, Libya'daki siyasi ortam ve Kaddafi'nin yönetimi nedeniyle, Müslüman Kardeşler 'in faaliyetleri uzun yıllar boyunca gizli kalmak zorunda kalmıştır. 2011'deki Arap Baharı ile birlikte Libya'da yaşanan büyük siyasi değişimlere rağmen, Müslüman Kardeşler 'in örgütlenmesi, gizlilik içinde sürdürülen stratejik bir faaliyet olarak devam etmiştir. Bu süre zarfında hareket, ülkenin içsel dinamikleriyle uyumlu bir şekilde, dikkatli ve sessiz bir şekilde etkisini sürdürmüştür (Büyükkara, 2016, s. 181). Müslüman Kardeşler, Libya'daki ideolojik ve toplumsal varlığını, değişen siyasi koşullara uyum sağlayarak korumuş ve özellikle yerel destek tabanını güçlendirmek için sosyo-ekonomik projelere ve dini eğitim faaliyetlerine odaklanmıştır.

1950'lerden itibaren Libya'da etkin olan Müslüman Kardeşler hareketi, 1967'de Dr. Amr Halife el-Namî ve Abdülkerim Cihani tarafından faaliyetlerine başlamıştır. Bu dönemde hareket, Libya toplumunun ihtiyaç ve değerlerini göz önünde bulundurarak çeşitli ilkeler benimsemiştir. Hareketin temel ilkeleri arasında Libya'nın İslami Arap kimliğine saygı, toplumun İslam ilimleri konusunda eğitim alması, diyalog kültürünün teşvik edilmesi, toplumsal bozulmalara karşı tedbirlerin alınması, Batı'nın Libya üzerindeki etkilerine karşı durulması ve Libya halkının onurlu bir yaşam için özgürlük ve hukukun üstünlüğü talepleri öne çıkmıştır. Ayrıca, hareket, Müslüman Kardeşler 'in İslami anlayışını Libya'da yaymayı ve Mısır'daki Müslüman Kardeşlerle sürekli iletişim içinde olmayı hedeflemiştir. Bu ilkeler, hareketin Libya'daki toplumsal ve siyasi yapıda derin bir etki bırakmasını sağlamıştır (Ece, 2020, s. 26). Bu ilkeler, Müslüman Kardeşler hareketinin Libya'daki toplumsal yapıyı güçlendirmeyi ve ülkenin dini kimliğini korumayı amaçladığını, aynı zamanda hareketin hem yerel hem de uluslararası düzeyde etkili bir şekilde örgütlenmesini sağladığını göstermektedir.

Muammer Kaddafi döneminde hareketin İhvan faaliyetleri ciddi bir şekilde baskılanmış ve pek çok kez üyeleri rejim tarafından tutuklanmıştır. 2004 yılında Muammer Kaddafi'nin oğlu Seyfülislam Kaddafi'nin “Yarının Libya'sı” sloganıyla

başlattığı diyalog sürecinde Müslüman Kardeşler Teşkilatı rejim ile müzakere yapma imkânı bulmuştur. Bu müzakere sonucunda bazı pek çok tutuklu İhvan üyesi serbest bırakılmış, bazı mensupları ise devlet kademelerinde görev almaya başlamıştır (Uysal, 2011, s. 125).

2011 yılı başında başlayan Arap Baharı sırasında Libya Müslüman Kardeşler hareketi, devrimde aktif rol üstlendi. Rejimin yıkılması sonrasında, Müslüman Kardeşler ilk kongresini Bingazi'de gerçekleştirerek, Libya siyasi sahnesinde daha görünür bir rol üstlenmiştir. Bu kongrede alınan kararlar, Müslüman Kardeşler, geniş tabanlı ve herkese açık bir siyasi parti kurma adımı atmıştır. Sonuç olarak, 2012 yılında Adalet ve İnşa Partisi(AİB) adı altında yeni bir siyasi oluşum meydana gelmiştir. Bu parti, Müslüman Kardeşler 'in ideallerini temsil eden ve ülke genelinde etkili olmayı hedefleyen bir platform oluşturmuştur (Kekilli, 2015, s. 7-9).

Kaddafi'nin yasakları nedeniyle, kadrolarının bir kısmı yurt dışında bir kısmı ise yurt içinde ancak gizli olarak faaliyet yürüten İhvan mensupları ile Ebu Selim Cezaevi'nde uzun yıllar hapis yatan birçok Müslüman Kardeşler mensubu, bugün Adalet ve İnşa Partisi'nin yöneticileri olarak faaliyet göstermektedir.3 Mart 2012'de Müslüman Kardeşler mensubu kadroların dışında İslami eğilimli kadroları da içine katarak kurulan Adalet ve İnşa Partisi, her ne kadar dışa açılarak kitle partisi olmayı amaçlasa da, şu an için Libya ve dünya kamuoyunda adı Müslüman Kardeşler ve İslami hareketlerle anılmaktadır. Partinin genel başkanlığına uzun yıllar siyasi mahkûm olarak Libya hapishanelerinde kalan Muhammed Savvan getirildi. Misratalı olan Savvan, ülkenin en güçlü milis gruplarından biri olarak bilinen Misratalı grupların sempatisini kazanmış olup, arkasındaki bu güç, kendisine yönelik herhangi bir saldırıda oldukça caydırıcı bir unsurdur. AİB siyasi arenada oldukça başarılı olmasına rağmen, elde ettiği bakanlıkların altındaki kadrolar kendilerine karşı oldukça duyarsız, yer yer de karşıt olduğu için hareket etme noktasında oldukça sınırlı kaldı. Bu durumun belki de en önemli nedeni, Kaddafi döneminde Müslüman Kardeşler mensupları ve yakınlarının bürokratik kademelerde yeterince yer almamasıydı. Bu sebeple, yönetime gelen AİB bakanları, birlikte hareket edecekleri kendilerine yakın bürokratik tabandan yoksundu. Buna rağmen AİB, şu an için ülkenin en örgütlü ve en koordineli siyasi partisi konumundadır(Kekili, 2014, 19-20).

Libya'daki siyasi belirsizlikler ve iç savaş, Adalet ve İnşa Partisi'nin etkisini ciddi şekilde kısıtlamıştır. 2014'te patlak veren iç savaş ve ülkenin siyasi olarak bölünmesi, partinin faaliyetlerini büyük ölçüde zorlaştırmış ve etkisini kaybetmesine yol açmıştır. Özellikle doğuda faaliyet gösteren Temsilciler Meclisi ve Halife Hafter'in Libya Ulusal

Ordusu'nun (LNA) kontrolündeki bölgelerde, parti ve müttefikleri büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Bu durum, Adalet ve İnşa Partisi'nin siyasi stratejilerini ve toplumsal etkisini sınırlamış, Libya'daki karmaşık ve dinamik siyasi ortamda partinin varlığını sürdürebilmesini zorlaştırmıştır (Uysal, 2010, s. 80). Bu bağlamda, iç savaşın ve siyasi bölünmelerin etkisi, Adalet ve İnşa Partisi'nin Libya'daki siyasi arenada etkin bir rol oynamasını engelleyerek, hareketin güçlenme ve genişleme stratejilerini ciddi şekilde sekteye uğratmıştır. 14 Şubat 2014 tarihinde, Milli Genel Kongre'de Müslüman Kardeşlere yakın bir isim Libya başkanı olarak seçilmiştir. Ancak bu gelişmenin hemen ardından, General Hafter kongrenin faaliyetlerini durdurarak, siyasi süreci kesintiye uğratmıştır (Ece, 2020, s. 16- 17). Bu olay, Müslüman Kardeşler 'in Libya'daki etkisini önemli ölçüde zayıflatmıştır. Ancak 2021 yılında yapılan seçimlerde Müslüman Kardeşler, 17 parti sandalyesi ve 17 bağımsız sandalye ile toplamda 34 sandalye kazanarak meclisteki ikinci en büyük çoğunluğu elde etmiştir. Meclise girdikten sonra, İhvan stratejik ittifaklar kurarak siyasi etkisini güçlendirmiş ve Libya'nın siyasi sahnesinde yeniden önemli bir rol oynamaya devam etmiştir.

2011'de Kaddafi düştüğünde Libya'da iktidar adayı tek müteşekkil yapı İhvan-ı Müslim'in idi ve İhvan ne var ki Selefçi grupların faaliyetleri ve General Hafter'in askeri harekâtıyla Bingazi'den çıkarıldı. Trablus'ta ise İhvan'ın kısmi iktidarı devam etmektedir. Bu durum, hareketin ülkenin bazı bölgelerinde hala etkili olduğunu, ancak diğer bölgelerdeki güç kaybını uğradığını ve zorluklar yaşadığını göstermektedir (Ece, 2020, s. 27).

Sonuç olarak Libya'daki Müslüman Kardeşler hareketi ve onun siyasi kanadı olan Adalet ve İnşa Partisi, Kaddafi döneminde maruz kaldıkları baskılara rağmen, 2011 Arap Baharı sonrası dönemde siyasi sahnede önemli bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, ülkenin süregelen siyasi istikrarsızlığı, iç savaş ve General Hafter gibi aktörlerin askeri harekâtları, bu hareketlerin etkinliğini ciddi ölçüde sınırlamıştır. Trablus ve batı Libya'daki etkinliğini koruma çabalarına rağmen, karmaşık güç dengeleri ve siyasi belirsizlikler, bu yapıların gelecekteki rolünün ve etkisinin büyük ölçüde belirsiz kalmasına neden olmaktadır. Hareketin ve partinin Libya siyaseti üzerindeki rolü, ülkenin istikrarını ve güç mücadelesinin seyrini belirleyecek dinamiklere bağlıdır.

4.1.9. Katar

Katar, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı kalmıştır.

1916 yılında İngiltere'nin kontrolüne girmiştir. Bu tarihte yapılan anlaşma ile Katar, Bahreyn ve Kuveyt gibi İngiliz sömürgesi hâline getirilmiş ve İngiltere'nin koruyuculuğu altına girmiştir. Katar İngiltere ile yapılan anlaşma çerçevesinde, Londra'nın izni olmadan başka bir devlete toprak vermeyi, taviz vermeyi ve anlaşma yapmamayı kabul etmiştir. Bu durum, Katar'ın İngiltere'ye bağımlı hale gelmesine neden olmuştur. Katar, bu 1 Aralık 1971 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir (Arı, 2015, s. 58).

Müslüman Kardeşler hareketi, Katar'daki çalışmalarına 20. yüzyılın ortalarından itibaren başlamıştır. Katar'ın ilk başlarda bu hareketle ilişkisi dolaylı bir düzeyde kalmış, ancak hareketin ideolojik etkileri zamanla Katar'daki eğitimli ve entelektüel kesim arasında etkili olmuştur. Müslüman Kardeşler, Katar'da toplumsal etkilerini genellikle eğitim ve sosyal hizmetler aracılığıyla güçlendirmiştir. Eğitim kurumları ve hayır kuruluşları kurarak, bu alanlarda aktif bir rol oynamış ve toplumsal değişimi desteklemiştir.

Katar'da siyasi parti kurulması yasak olduğundan Müslüman Kardeşler hareketi, Katar'da çeşitli sivil toplum kuruluşları aracılığıyla etkili olmaya çalışmıştır. 1992 yılında kurulan Qatar Charity, eğitim, sağlık ve insani yardım projeleriyle hareketin ideallerini yansıtarak dikkat çekmiştir. 1995 yılında kurulan Katar Vakfı ise, eğitim ve sosyal gelişim alanlarında önemli projelere destek vermektedir. Ayrıca, Al-Hekma International School ve Doha International Academy gibi eğitim kurumları, İslami değerlere dayalı eğitim sunarak toplumsal değişimi teşvik etmiştir. 1990'larda kurulan Al-Muntada Charity Organization da sosyal yardım projeleriyle Müslüman Kardeşler'in hayır kurumları ağına dâhil olmuş ve bu kuruluşlar, Katar'ın toplumsal yapısının şekillenmesinde kilit rol oynamıştır (Davutoğlu, 2013, s. 112). Bu kuruluşların bir araya getirdiği kaynaklar ve sağladığı hizmetler, Katar'ın sosyal yapısındaki dönüşümün yanı sıra, bölgesel ve uluslararası düzeyde Müslüman Kardeşler'in etkisinin genişlemesine de katkıda bulunmuştur. Katar ile Müslüman Kardeşler arasındaki ilişki, Orta Doğu siyasetinde karmaşık ve çok boyutlu bir ittifak olarak öne çıkmaktadır. Bu ilişki, Katar'ın bölgesel ve uluslararası alanda izlediği dış politika stratejileriyle doğrudan bağlantılıdır. Küçük bir devlet olmasına rağmen, Katar, ekonomik gücü ve stratejik hamleleri sayesinde bölgede etkili bir aktör haline gelmiştir. Müslüman Kardeşler ile kurduğu yakın bağ, Katar'ın siyasi nüfuzunu artırma ve bölgesel dengelerde kendine özgü bir konum elde etme çabasının bir yansıması olarak görülmektedir (Çevik, 2016, s. 55).

Katar'ın Müslüman Kardeşler ile ilişkisi, 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanır.

1950'ler ve 1960'larda, Mısır ve diğer Arap ülkelerinde baskılara maruz kalan Müslüman Kardeşler üyeleri Katar'a sığınarak burada eğitim, din ve sosyal alanlarda faaliyetlerine devam etmiştir. Katar yönetimi, bu dönemde Müslüman Kardeşlere destek vererek, ülkenin modernleşme ve kalkınma sürecinde hareketin entelektüel ve ideolojik birikiminden yararlanmayı hedeflemiştir (Elrantis ve Gülşah 2015, s. 14). Bu strateji, Katar'ın hem ulusal kalkınma hedeflerini desteklemesine hem de bölgesel politikada güçlü bir ideolojik etki yaratmasına olanak sağlamıştır. Katar'da Müslüman Kardeşler 'in resmi bir siyasi parti olarak varlığı bulunmamakla birlikte, hareket ülkede güçlü bir etkiye sahiptir ve hükümetle yakın ilişkiler içindedir. Katar, Müslüman Kardeşlere karşı genel olarak olumlu bir tutum sergilemiş ve bu hareketi desteklemiştir. Özellikle 2013 yılında Mısır'da Müslüman Kardeşler 'in devrilmesinden sonra, Katar'ın bu hareketi destekleyen ülkelere biri olduğu daha belirgin hale gelmiştir. Katar'daki siyasi sistemde siyasi partilerin faaliyet göstermesine izin verilmediğinden, Müslüman Kardeşler gibi hareketler resmi bir parti olarak yer almamakla birlikte, sosyal ve dini etkileri aracılığıyla Katar toplumunda önemli bir rol oynamaktadır (Yılmaz, 2020, 25). Katar, Müslüman Kardeşler ile olan ilişkisini, bölgesel politikada etkin bir araç olarak kullanmıştır. Arap Baharı sürecinde bu destek özellikle belirginleşmiştir. 2011 yılında başlayan Arap Baharı protestoları sırasında, Katar yönetimi ve medyası, Müslüman Kardeşler 'in öncülüğündeki hareketlere açıkça destek vermiştir. Bu destek, Müslüman Kardeşler 'in bölgedeki etkisini önemli ölçüde artırmış ve Katar'ın bölgesel politikadaki rolünü güçlendirmiştir.

Katar'ın İhvan hareketiyle pragmatik bir iş birliği içerisinde olduğu belirtilmektedir. İhvan'ın en önde gelen isimlerinden biri olan Yusuf al-Karadavi ile birlikte birçok İhvan üyesinin 1960'lardan itibaren Katar'da ikamet ediyor olmaları, en örgütlü siyasal İslami hareket olarak bölgedeki güçlü durumları ve Arap İsyanlarında Mısır ve Suriye başta olmak üzere birçok ülkede iktidar olma şansı yakalamaları bu pragmatizmin nedenleri olarak sıralanmaktadır. Hem ulusal hem de bölgesel düzlemde İhvan hareketini tehdit olarak görmeyen Katar'ın, dış politikasının düşünce temellerinde bölgedeki ana akım ideolojilerden Baas ve Pan-Arabizm ideolojisini içine alan Arap milliyetçiliği, Siyasal İslamcılık, Vahhabilik ve İran İslam devrimi ideolojisi de etkilenmediği ifade edilmelidir. Bununla birlikte Katar'ın Müslüman Kardeşler hareketiyle iyi ilişkiler kurmasının sadece dış politika ile açıklanamayacağı, aslında bu ilişkiyi belirleyen temel faktörün kurulan ittifak sayesinde iç politikada rejim

güvenliğinin garanti altına alınması olduğunu belirten iddialar da mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında İhvan'ın Katar'a yönelik eleştirel ve katı muhalif bir duruş sergilememesi söz konusu bu iş birliğinden kaynaklanmaktadır(Erboğa, 2025,s.42).

Katar'ın Müslüman Kardeşlere verdiği destek, Mısır'da Müslüman Kardeşler 'in iktidara gelmesine katkıda bulunmuş ve Tunus, Libya ve Suriye gibi diğer ülkelerdeki İslami hareketlerin güçlenmesine de yardımcı olmuştur. Bu tutum, bölgedeki diğer monarşik yönetimlerle, özellikle Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ile ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır. Bu ülkeler, Müslüman Kardeşleri kendi rejimleri için bir tehdit olarak görürken, Katar'ın destekleyici yaklaşımı bölgesel gerilimleri artırmış ve bu ülkeler arasındaki stratejik ayrışmayı derinleştirmiştir (Elrantis ve Gülşah 2015, s. 11).Katar, sahip olduğu zengin doğal gaz ve petrol rezervleri sayesinde ekonomik olarak güçlü bir ülke olup, bu ekonomik gücünü Müslüman Kardeşleri desteklemek amacıyla kullanmıştır. Katar, Müslüman Kardeşler 'in sosyal ve siyasi projelerini finanse etmek için farklı ülkelerdeki yapılanmalara mali destek sağlamıştır. Özellikle Mısır'da, Müslüman Kardeşler 'in iktidarı döneminde Katar, önemli miktarda finansal yardımda bulunmuş ve bu yardımlar, altyapı projeleri, sosyal hizmetler ve ekonomik kalkınma alanlarında kullanılarak hareketin halk nezdindeki meşruiyetini artırmayı hedeflemiştir.

Katar'ın Müslüman Kardeşlere verdiği desteğin en önemli araçlarından biri, medya olmuştur. Katar merkezli Al Jazeera televizyon kanalı, Arap dünyasında geniş bir izleyici kitlesine ulaşarak Müslüman Kardeşler 'in ideolojisinin ve mesajlarının yayılmasında kritik bir rol oynamıştır. Al Jazeera, Arap Baharı sürecinde protesto hareketlerine yoğun medya desteği sağlamış ve Müslüman Kardeşler 'in sesini duyurmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Bu medya desteği, Müslüman Kardeşler 'in popülaritesini ve etkisini artırmış, aynı zamanda Katar'ın bölgesel nüfuzunu pekiştirmiştir (Elrantis ve Gülşah 2015, s. 11). Katar'ın Müslüman Kardeşlere verdiği destek, bölgesel ve uluslararası arenada çeşitli tepkilere yol açmıştır. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn gibi Körfez ülkeleri, Katar'ın bu politikalarını kendi rejimleri için bir tehdit olarak değerlendirerek, 2017 yılında Katar'a karşı diplomatik ve ekonomik bir ambargo başlatmışlardır. Bu ambargo, Katar'ın dış politikasında köklü değişikliklere yol açmış ve ülke, kriz döneminde ilişkilerini güçlendirmek amacıyla Türkiye ve İran gibi bölgesel aktörlerle daha yakın işbirliklerine yönelmiştir. Bu stratejik değişiklikler, Katar'ın uluslararası ilişkilerinde yeni bir denge arayışını ve bölgesel etkisini artırma çabasını yansıtmaktadır (Bostan, 2018, s. 45).Bu durum, Katar'ın

uluslararası diplomasi stratejilerini yeniden şekillendirirken, aynı zamanda bölgesel güç dengesinde önemli bir değişime yol açmıştır.

Müslüman Kardeşlerin rolü bölge açısından uluslararası ilişkileri etkileyecek kadar önem arz etmektedir ki Körfez ülkeleri arasında Katar krizinin yaşanmasına sebep olmuştur. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn'in başını çektiği devletler ile Körfez ülkelerinin Katar'dan talep ettikleri 13 maddenin (Ki bu maddeler ülkenin bağımsızlığına müdahale derecesinde maddelerdir. Özellikle İhvan'ı terör örgütü olarak kabul etmelerini ve İhvan'a yakın olan El-Jazeera kanalının kapatılması talebi) Katar tarafından kabul edilmemesi krize neden olmuştur. Katar Körfez ülkeleri içerisinde Müslüman Kardeşleri destekleyen tek ülkedir. Ve bu durum Körfez açısından endişe verici olarak yorumlanmaktadır. Katar'ın ülke içerisinde Müslüman Kardeşler ile olan ilişkisini ise desteklemek yerine izin verme şeklinde değerlendirmek daha doğru olacaktır. Fakat bölge açısından özellikle Arap Baharı sürecinde hükümet karşıtı gösteri yapan İhvan üyelerine askeri ve ekonomik olarak desteklediği bilinen bir gerçektir. Katar'da özellikle eğitim alanında yaşanan gelişmeler, Müslüman Kardeşleri daha görünür kılmaktadır. Çünkü Müslüman Kardeşlerde üst düzey yönetici olan Şeyh Yusuf Kardavi yaklaşık 50 yıl boyunca Katar'da yaşamış ve eğitim alanındaki icraatları cemiyetin bu alandaki etkisini arttırmıştır. Müslüman Kardeşler, her ne kadar 1960'lardan bu yana Katar'da faaliyetlerde bulunuyor olsa da devlet içerisinde kurumsallaşmamış olması ise Katar'ın bazı sınırlar çizmesi olarak yorumlanabilir(Bolat, 2018, s. 44).

Katar dış politikasında ideoloji faktörü Müslüman Kardeşler 'in siyasi düşüncesine yakınlığı üzerinden değerlendirilmektedir. Katar'ın Müslüman Kardeşler hareketine destek sağlaması bölgesel gelişmeleri kendi lehine kullanmak üzere hareket ettiğini göstermekle birlikte düşünsel anlamda aynı ideolojiyi benimsediklerini de göstermektedir. Körfez'de Müslüman Kardeşler'e yönelik her bir ülkenin yaklaşımı birbiriyle aynı değil ve süreç içerisinde farklı tutum sergiledikleri söylenebilir. Bununla birlikte Körfez ülkeleri içerisinde Müslüman Kardeşler'e en yakın ülke Katar'dır(Erboğa, 2020, s.40).

Uluslararası düzeyde, Katar'ın Müslüman Kardeşler'e verdiği destek, Batılı ülkeler arasında çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Bazı Batılı ülkeler, Katar'ın radikal İslami grupları desteklediğini öne sürerek eleştirilerde bulunurken, diğerleri Katar'ın bölgedeki istikrarı sağlama çabalarını olumlu bir şekilde değerlendirmiştir. Katar ve Müslüman Kardeşler arasındaki ilişki, Orta Doğu'daki siyasi dinamikleri ve güç

dengelerini derinden etkileyen karmaşık bir ortaklık olarak görülmektedir. Katar'ın bu stratejik ittifakı, ülkenin bölgesel nüfuzunu artırma ve bağımsız bir dış politika izleme çabasının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Ancak bu politika, bölgesel gerilimleri artırmış ve Katar'ı komşu ülkelerle çatışmalı bir duruma sokmuştur. Gelecekte, Katar'ın Müslüman Kardeşler ile olan ilişkisini nasıl yöneteceği ve bu ilişkinin bölgesel istikrar üzerindeki etkilerinin nasıl şekilleneceği, uluslararası alanda önemli bir soru olarak öne çıkmaktadır.

Arap İsyanları sürecinde bölgede İslami muhalifleri desteklemesi Katar'ın ideoloji eksenli dış politika izlediği iddialarını beraberinde getirmiştir. Özellikle Arap İsyanları döneminde bölgede ortaya çıkan isyan dalgasında muhaliflerin safında yer alan ve ekonomik, finansal, diplomatik ve askeri destek sağlayan Katar, aynı zamanda Al Jazeera üzerinden Arap İsyanlarının medya görünürlüğünü sağlayan ülke olmuştur. Gerek Mısır'da Muhammed Mursi 'nin iktidara gelmesinin ardından İhvan'ın başarılı olması için verdiği destek gerekse bölgedeki diğer çatışma alanlarında muhaliflere sağladığı yardımlar Katar'ın siyasal İslamcı ajandaya sahip olduğu iddialarını ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte Katar'ın İslami hareketlerle kurduğu ilişki başta Körfez İşbirliği Konseyi'nin üyeleri Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn olmak üzere ve bölge ülkelerinin bir kısmında rahatsızlık oluşturmaktadır. Hatta bu rahatsızlık sebebiyle yukarıda bahsedilen ülkeler, Doha'dan büyükelçilerini çekerek Katar'a abluka uygulanmasına kadar varan sert politikalar sergilemiştir. Bu gelişmelerin ardından Yemen'de Suudi Arabistan öncülüğünde başlatılan Kararlılık Fırtınası Operasyonu'na katılan Katar daha sonra ise bu ittifaktan ayrıldığını duyurmuştur. İhvan ile kurduğu ilişki olmak üzere Katar'ın bölgedeki neredeyse tüm ideolojik temelli aktörlerle ilişki içerisinde olması bu pragmatik yaklaşımın sonucu olarak görülmektedir. ABD ile oldukça iyi ilişkilere sahip olması ve Körfez'deki en büyük Amerikan üslerinden birine ev sahipliği yapması aslında Katar'ın sadece İslami gruplarla değil Batı'yla ilişkilerinin de çok iyi olduğunu göstermektedir. Kaldı ki modernleşme çabaları hâlihazırda devam ediyorken hanedan ailesi üyeleri modern bir toplum/devlet inşa edebilmek adına Batı ile kurulan ilişkilere çok büyük önem vermektedirler(Erboğa, 2020, s.43).

SONUÇ

Müslüman Kardeşler Hareketi, Orta Doğu'nun siyasal ve ideolojik tarihinin dönüşümünde etkili olan harekettir. Hasan El Benna tarafından 1928 yılında Mısır'da kurulan bu yapı, İslam'ı sadece bireysel bir inanç sistemi olarak değil, toplumsal ve siyasi hayatın merkezinde gören bir ideoloji olarak sunmuştur. İhvan Hareketi, İslami değerleri yeniden canlandırma, kültürel yozlaşmaya engel olma, Batı hegemonyasından kurtulma ve modern dünya ile uyumlu bir İslam toplumu inşa etme amacıyla yola çıkarken, farklı zamanlarda yerel ve küresel siyaset içinde çeşitli stratejiler geliştirmiştir.

Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin temel paradigması ve ideolojisi, İslam'ın hem bir din hem de bir siyaset olarak kapsamlı bir hayat biçimi olduğu üzerinedir. Bu paradigmadan yola çıkarak Müslüman Kardeşler, İslam toplumunu yeniden inşa etme amacıyla, Batı etkisi altında geri kalmış Müslüman toplumların kültürel, sosyal ve ekonomik alanlara geri dönmeleri ve söz sahibi olmaları gerektiğini savunur. İhvan siyasi amaç olarak Batı tahakkümünün Orta Doğu ülke yönetimleri üzerindeki hegemonyasını kırmayı hedeflemektedir. İslami değerlerin devlet sistemi içerisine entegre ederek, eğitim, sosyal hizmetler ve siyasi örgütlenmeler yoluyla geniş kitlelere ulaşmayı amaçlamıştır. İhvan Hareketi, yerel düzeyde reformu savunsa da uzun vadede bir Ümmet birliğini hedeflemektedir. Müslüman Kardeşler hareketi toplumsal tabanını genişletmek için sağlık, eğitim ve sosyal yardım faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu sayede halk nezdinde kabul edilebilir noktada bulunmuşlardır. Geniş bir kabul gören bu hareket Mısır'la sınırlı kalmamış ve Suriye, Libya, Tunus, Irak Fas, Ürdün, Lübnan, Katar, Filistin gibi ülkelerde de taban oluşturmayı başarmıştır. Söz konusu ülkelerde görülen katılımın genişlemesinde halkların yönetimlere karşı duyduğu tepki de etkili olmuştur.

Müslüman Kardeşler 'in ideolojik liderleri, hareketin hem düşünsel hem de pratik gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Hasan El Benna kurucu lider olarak hareketin temel ideolojisini şekillendiren kişi olarak İslam'ı yalnızca bireysel bir inanç sistemi değil, aynı zamanda sosyal ve siyasal bir yaşam düzeni olarak ele almıştır. Hasan El Benna toplumsal dönüşümün aşamalı olması gerektiğini, değişimin bireyden, aileden ve en son toplumdan olması gerektiğini ifade etmiştir. Seyyid Kutub ise İhvan'ın ideolojik çerçevesini daha radikal bir boyuta taşıyarak "Hâkimiyet Allah'ındır" Hâkimiyetullah ilkesini merkeze alan bir teoloji geliştirmiş ve İslami bir devrim fikrini savunmuştur. Kutub 'un yazıları, hareketin küresel düzeyde İslami gruplar üzerindeki etkisini artırmıştır. Said Havva ve

Yusuf El-Karadavi gibi daha ılımlı isimler ise hareketin dini referanslarını modern bağlamda yorumlamış, aşamalı geçiş ve uzlaşî yoluyla İslami reformları savunmuştur. Bu liderlerin fikirleri, Müslüman Kardeşler 'in hem entelektüel hem de siyasi alanlarda geniş bir etki alanı oluşturmaya katkıda bulunmuştur.

Müslüman Kardeşler Hareketi, Orta Doğu'da önemli bir siyasi etki yaratmıştır. Bölgedeki birçok ülkenin rejimin yapısını etkilemiştir. Hareketin etkisi, özellikle İslam'ın siyasal boyutuna vurgu yaparak modern dönemde İslami düşüncenin şekillenmesinde büyük bir rol oynamıştır. Hareket, Orta Doğu ülkelerinde farklı şekillerde etkili olmuştur. İhvan Hareketi, bazen muhalefet, bazen de koalisyon ortağı olarak siyasal süreçlere katılmıştır. Örneğin, Tunus'ta Nahda Hareketi, Müslüman Kardeşler 'in ideolojik etkisiyle şekillenmiş ve Arap Baharı sonrası demokratik geçiş sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Suriye'de ise Müslüman Kardeşler, Esad rejimine karşı muhalefetin parçası olmuştur.

Müslüman Kardeşler Hareketi'nin etkileri, sadece siyasal düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde de hissedilmiştir. Eğitim, sağlık ve yardım alanlarında örgütlenmesiyle halkın desteğini kazanan Müslüman Kardeşler, zaman zaman bu gücü siyasal amaçları için kullanmıştır. Ancak bazı Körfez ülkelerinde ve Batı dünyasında, Müslüman Kardeşler radikal İslami hareketlerin altyapısını oluşturmakla suçlanmış ve çeşitli yasaklarla karşılaşmıştır. Bu durum, hareketin Orta Doğu'daki etkisinin hem destek gördüğü hem de büyük ölçüde tartışıldığı bir olgu haline gelmesine neden olmuştur.

Mısır başta olmak üzere 2011 yılından sonraki devrimlerin gerçekleştiği ülkelerde Müslüman Kardeşler Hareketinin geçiş sürecindeki aktif rolü ve kitleleri seferber etme yeteneği, onları diğer gruplara nazaran daha avantajlı bir konuma getirdi. Özellikle bu gelenekten gelen yapıların örgütlenme kabiliyetlerini süreçte iyi kullanmaları devrimler sonrası yapılan ilk seçimlerden İhvan'ın zaferle çıkmasını sağladı.

Müslüman Kardeşler Hareketi'nin hedefi, başlangıçta dini ve sosyal hizmetlere odaklanarak halk arasında yayılmak üzerine kurulmuştur. Ancak zamanla, Mısır ve diğer Orta Doğu ülkelerinde siyasi bir güç haline gelmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında, yerel ve uluslararası siyasette etkili olmaya başlayan hareket, laik hükümetlerle zaman zaman çatışmalar yaşamıştır. 2011'deki Arap Baharı sürecinde, Müslüman Kardeşler birçok ülkede siyasi arenaya doğrudan katılım sağlamış ve Mısır'da, Muhammed Mursi liderliğinde seçimle iktidara gelerek tarihsel bir dönüm noktası yaşamıştır. Ancak bu tecrübe, askeri darbeye sonlanmış ve bununla birlikte bazı ülkelerde

terör örgütü ilan edilmesi, faaliyetlerinin hem yerel hem uluslararası alanda sınırlandırılmasına yol açmıştır. Buna rağmen, Müslüman Kardeşler, Orta Doğu siyasetinde ve İslam dünyasında ideolojik bir referans noktası olmaya devam etmektedir.

Mısır'da 1928'deki kuruluşundan itibaren Ortadoğu siyasi ve toplumsal hayatının başat aktörlerinden olmayı başaran Müslüman Kardeşler Cemiyeti, benimsediği ideoloji, usul ve ilkeler nedeniyle kendinden sonraki tüm İslami hareketleri etkilemiştir. Dünyanın farklı ülkelerinde ki İslami oluşumlara farklı şekillerde dahi olsa bir tesir bırakmıştır. Müslüman Kardeşler 'in bölge siyasi sisteminde siyasi bir hareket olarak verdiği mücadele, İslami hareketin siyasallaşma ve iktidarı talep etme amacının pekişmesinde çığır açıcı bir rol oynamıştır.

Arap Baharı sürecinde görüldüğü gibi, Müslüman Kardeşler Hareketi, sahip olduğu potansiyel itibarıyla Ortadoğu ülkeleri için önemini korumaya devam etmektedir. Hareket, potansiyelini ortaya çıkarabilmek için çağın ihtiyaçlarını iyi okuma ve bu sorunlara karşı çözüm üretebilme kapasitesini zorlamaktadır. Kurulduğu günden bugüne kadar "Çözüm İslam'da, öze dönüş, kültürel yozlaşmaya hayır ve batı tahakkümünün reddi" sloganlarıyla toplumda taban bulmuştur.

Modern dönemde Müslüman Kardeşler, hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Mısır'daki 2013 darbesi sonrası siyasi yasaklar, tutuklamalar ve liderlerinin idam kararları hareketin gücünü büyük ölçüde zayıflatmıştır. Körfez ülkelerinin, özellikle Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan'ın, hareketi terör örgütü olarak ilan etmesi ve faaliyetlerini yasaklaması, Müslüman Kardeşler 'in finansal ve lojistik kaynaklarını sınırlandırmıştır. Bununla birlikte, hareket, bazı ülkelerde sivil toplum faaliyetlerine odaklanarak ve siyasi katılım stratejilerini yeniden şekillendirerek varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Uluslararası platformlarda ise kendisini barışçıl bir İslami hareket olarak tanıtmaya ve Batı'daki İslam karşıtı algılara karşı mücadele etmeye yönelmiştir.

Müslüman Kardeşler, uluslararası arenada farklı küresel güçler tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Batı'da bazı çevreler hareketi, radikal İslami grupların öncüsü olarak değerlendirirken, diğerleri Müslüman Kardeşleri, İslam dünyasında demokratik yollarla güç arayışında olan bir siyasi hareket olarak görmüştür. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği gibi güçler, özellikle Arap Baharı döneminde, hareketi Müslüman toplumlarda siyasi geçiş sürecinin bir aktörü olarak ele almış ancak daha sonra

Mısır'daki darbe sonrası bu desteği büyük ölçüde geri çekmiştir. Körfez ülkelerinin çoğu, Müslüman Kardeşleri kendi rejimlerine tehdit olarak görerek terör örgütü ilan etmiş ve faaliyetlerini yasaklamıştır. Buna karşın Türkiye ve Katar gibi ülkeler, hareketi desteklemiş ve Müslüman Kardeşler liderlerine siyasi ve lojistik yardım sağlamıştır. Bu farklı yaklaşımlar, Müslüman Kardeşler 'in küresel arenada hem destek gören hem de yoğun baskı altında kalan bir aktör olarak algılanmasına yol açmıştır.

Katar'ın Müslüman Kardeşlere verdiği destek, Orta Doğu'da bölgesel siyaset üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Katar, Arap Baharı sonrası dönemde Müslüman Kardeşler 'in ideolojik çizgisini destekleyen bir dış politika benimseyerek, hareketin yükseldiği ülkelerde etkisini artırmayı hedeflemiştir. Bu destek, Katar'ı Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır gibi Körfez İşbirliği Konseyi üyesi ülkelerle karşı karşıya getirmiştir. Bu ülkeler, Müslüman Kardeşleri kendi otoriter rejimlerine yönelik bir tehdit olarak görmüş ve Katar'a karşı ekonomik ve diplomatik yaptırımlar uygulamıştır. Katar'ın desteği, bölgedeki siyasi kutuplaşmayı derinleştirirken, aynı zamanda Müslüman Kardeşler 'in sürgündeki liderlerine bir sığınak sağlayarak hareketin bölgesel siyaset üzerindeki etkisini sürdürmesine olanak tanımıştır. Ancak bu durum, Katar'ın uluslararası ilişkilerde yalnızlaşmasına ve Körfez'de daha bağımsız bir politika izlemesine neden olmuştur.

Özellikle Arap Baharı göstermiştir ki Batılı güçler, liberal aktörler, seküler ve eski rejim kalıntıları ile diğer uluslararası siyaset dizayncıları İslami hareketlerin siyaset sahnesinde meşru bir biçimde yer alabilmesini bir süre daha engellemek istiyorlar. Mısır başta olmak üzere birçok Orta Doğu ülkesinde etkili olan Müslüman Kardeşler Hareketi'nin halkın İslami esasları tamamen benimsemesi için kurulmuş bir hareket olduğu ve bu doğrultuda icra ettiği tüm faaliyetlerini tebliğ ve davet metodu üzerine oturttuğu; kurulduğu ilk günden bu yana şiddet ve terör olaylarından uzak durduğu; toplumsal ve siyasi alanda etkili olarak halkların hak, adalet ve özgürlüklerini kazanmalarında yol gösterme işlevi üstlendiği görülmektedir.

Sonuç olarak, Müslüman Kardeşler, İslam dünyasında toplumsal değişim ve siyasal İslam'ın ılımlı, şiddeti ilkesel olarak reddeden bir temsilcisi olarak hem destekçilerinin hem de muhaliflerinin dikkatini çeken bir yapı olmayı sürdürmektedir. İhvan, ideolojik çeşitliliği ve maruz kaldığı baskılar nedeniyle dinamik bir değişim süreci içerisinde. İlk yıllarından itibaren şiddetten uzak durmayı ve barışçıl yollarla İslami bir toplum düzeni inşa etmeyi savunan Müslüman Kardeşler, zaman zaman bu duruşuna

yönelik eleştirilerle karşılaşsa da genel itibarıyla siyasi katılım ve sivil toplum faaliyetleri yoluyla değişim arayışını sürdürmüştür. Bu durum, Müslüman Kardeşler ‘in gelecekteki rolünün ve etkisinin, bölgesel ve küresel dengelere bağlı olarak yeniden şekillenebileceğini göstermektedir. Hareketin tarihsel ve ideolojik birikimi, İslam dünyasındaki siyasi ve toplumsal dönüşümlerin anlaşılmasında önemli bir örnek teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulkerim el-Hatip. (2016). <https://platform.ilke.org.tr/hareket/adalet-ve-kalkinma-partisi>-Erişim Tarihi: 14.11.2024
- Açıl, M. (2017). Tunus'un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(1), 165-203.
- Ahmet Emin Dağ, A. E. (2012). "İhvan Düşüncesine/Kanaatlerine Muhalif Örgütlerin Ortaya Çıkışı" *Hasan El Benna ve Müslüman Kardeşler Sempozyumu Tebliğ I*, s.502-504.
- Akkaya, G. N. Ve Elrantis, M. (2015). Arap Baharı Sonrası Katar Dış Politikası ve Körfez Siyaseti, *Analiz*. S 138, s. 3-24.
- Aksakal, C. B. (2015). Seyyid Kutub ve Müslüman Kardeşler. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*. Cilt 2, Sayı 3, 2015, s. 65-81.
- Akyol, M.(2014).*Orta Doğu'da İslamilik ve Müslüman Kardeşler Etkisi*. Ankara: Siyaset Kitabevi.
- Arı, T. (2015). *Orta Doğu'da Siyaset ve Uluslararası İlişkiler*. Bursa: Dora Yayınları.
- Arı, T. ve Koç, E. (2014). "Müslüman Kardeşler Hareketi'nin Mısır Hükümeti İle Paradoksal İlişkilerinin Analizi 1931-1970", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42, 225.
- Arslan, A. (2018). Basra'da Katar Açmazı. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 1(1), 75-91.
- Ata, M. (2020). *Fas İslâmî Hareketlerin Yüz Yıllık Serüveni – (1920-2020)*. İstanbul: İlahiyat Yayınları.
- Ateş, M. (2022) *Fas: Tevhid ve Islah Hareketi ve Adalet ve Kalkınma Partisi*, İstanbul, Ketebe Yayınları.
- Aydemir, O. (2021). https://www.insamer.com/tr/musluman-kardesler-hareketi-tarihi-ve-bugunu_3715.html#:~:text=1927%20y%C4%B1%C4%B1nda%20Daru'l%20Ulum,da%20M%C3%BCsl%C3%BCman%20Karde%C5%9Fler%20Hareketi'niErişim Tarihi: 13.11.2024
- Ayhan, V. (2009).[HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam. http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Yazilar/Dosyalar/20091016_veysel.pdf](http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Yazilar/Dosyalar/20091016_veysel.pdf), 1(1), 99-134 Erişim Tarihi: 13.11.2024
- Ayhan, V. (2012). "Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması", *Ortadoğu Etütleri*, C. 3, S. 2, s. 59- 93.
- Ayhan, V. (2016). "HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam". *Ortadoğu Etütleri I*, sy. 1 s. 101-36.

- Baban, T. (2006). *Müslüman Kardeşler Örgütünün Çağdaş İslami Akımlar Üzerindeki Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Ankara.
- Bolat, G. (2018). Katar Krizinde Müslüman Kardeşlerin Rolü. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (3), 41-49.
- Bostan, E. (2018). 2017 Katar Krizi: Diplomatik ve Ekonomik Çerçeve Değerlendirme. *Uluslararası Kriz Ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 109-131.
- Bozkurt, A. (2021). Müslüman Kardeşler, Siyasal Meşruiyet ve Seçimler: Ürdün Üzerine Bir İnceleme. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 51-84.
- Bozkurt, A. Rakipoğlu, M. (2022). *Küresel İhvan: Müslüman Kardeşlerin Rejimlerle İlişkileri ve Ulusötesi Niteliği*. Ankara: Ketebe.
- Bölme, S. Ulutaş, U. Özhan, T. Küçükkeleş, M. (2011). İsyân, Müdahale Ve Sonrası: Libya’da Dönüşümün Sancıları. İstanbul. Seta Yayınları.
- Bradford, G. M. (1976). *Muslim Brotherhoods in Nineteenth Century Africa*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brynjar, L. (2000). *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu*. (Çev. İhsan Toker). İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Bulut, F. (2010). *İslami Örgütler 2*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Büyükkara, M. A. (2015). *Çağdaş İslami Akımlar*. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Calvert, J. (2008). *Islamism: A Documentary and Reference Guide*. Westport: Greenwood Publishing Group.
- Canoglu, Y. (2000). “Kimlik Arayışına Yeni Bir Bakış: İbrahimi Duruş”, *Umran Dergisi*, S.69. ,s.3
- Çağlayan, S. (2011). *Müslüman Kardeşler ‘den Yeni Osmanlılar’a İslamcılık*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Çağlayan, S. (2011). *Müslüman Kardeşlerden Yeni Osmanlılara İslamcılık*. Ankara. İmge Yayıncılık.
- Çakmak, C. (2007). “Müslüman Kardeşler Bir Sivil Toplum Örgütü Mü?”, *Akademik Ortadoğu Dergisi*, cilt 2, sayı 1, s.69-98.
- Çakmak, M. A. (2009). İki Dünya Savaşı Arasında Ortadoğu. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt 29, Prof. Dr. Reşat Genç Özel Sayısı 1347-1350-1351-1353.
- Çevik, İ. (20216). “Körfez Siyasetinde Müslüman Kardeşler ‘in Yeri ve Katar’ın Rolü.” *Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, s. 55.
- DAĞ, A. E. (2012). *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler: Hasan El Benna*. İstanbul: İlke

Yayınları.

- Danış, M. F. (2021). 1976-1982 Kalkışması Ve 2011 Suriye Olaylarına Yol Açan İçsel Dinamiklerin Karşılaştırılması. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 28-45.
- Danış, M. F. (2021). 1976-1982 Kalkışması ve 2011 Suriye Olaylarına Yol Açan İçsel Dinamiklerin Karşılaştırılması. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, S 1, s. 28-45.
- Davutoğlu, A. (2013). *Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Demircan A. Akbaş, M. (2015). *Kürtler Tarih, Toplum, Din*. İstanbul: Nida Yayıncılık.
- Demiröz, S. (2020). <https://www.indyturk.com/node/292161/d%C3%BCnya/sadeddin-osmani-ve-i%C3%87srail-ile-normalle%C5%9Fme-neden-m%C3%BCsl%C3%BCman-karde%C5%9Flerin-iktidardaki>Erişim Tarihi: 14.11.2024
- Doyran, E. (2006). *Bir Direniş Hareketi Olarak Hamas*. İstanbul: Elips Kitap.
- Dökmeciyan, H. (1992). *Arap Dünyasında Köktencilik*. (Çev. Muhammed Karahanoğlu). İstanbul: İlke Yayınları.
- Dursun, D. (2006). *Ortadoğu Siyaseti Üzerine Notlar. Ortadoğu Yıllığı*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ece, H. (2020). *Libya ve Libya'daki İslâmî Hareketler*. Strateji ve Düşünce Analiz Merkezi. İstanbul: SDAM Yayınları.
- El Benna, H. (2010). *Davamızın Yeni Vizyonu Risalesi*. (Çev. Mehmet Akbaş). İstanbul: Nida Yayıncılık.
- Erboğa A. (2020). Ak Parti Döneminde Türkiye'nin Katar Ve Birleşik Arap Emirlikleri Politikaları, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Erboğa A. Yiğit M. (2023). "Türkiye'nin Orta Doğu Ve Kuzey Afrika Politikaları". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. Yıl: 19 Sayı: 65. s. 282-303.
- Erkilet, B. A. (1999). *Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler*. Ankara: Hece Yayınları.
- Esen, H. (2019). "Irak'ta Müslüman Kardeşler Hareketi'nin Siyasi Etkisi ve Toplumsal Roller." *Ortadoğu ve İslam Dünyası Çalışmaları Dergisi*, cilt 5, sayı 1, s. 91-105.
- Ezzedine İbrahim. (2010). https://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=إبراهيم_الدين_عزErişim Tarihi: 14.11.2024.
- Ford, F. L. (1985). *Political Murder: From Tyrannicide to Terrorism*. Cambridge: Harvard University Press.

- Genç Birikim Dergisi, “Dr. Musenna Emin ile Röportaj, Yegirtu-İ İslam-İ Kürdistan(Kürdistan İslam Birliği) Dış İlişkiler Sorumlusu”16 Mayıs, 2013, Erişim Tarihi: 04.08.2024
- Gençoğlu, H.(2024). İngiliz İşgali Sonrası Mısır’ın Dönüşümleri ve Türkiye ile İlişkileri. BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, s.218-223.
- Gershoni, İ. And Jankowski, J. (1995). *Redefininig the Egyptian Nation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Glenn, C. (2017). <https://www.wilsoncenter.org/article/libyas-islamists-who-they-are-and-what-they-want> Erişim Tarihi: 13.11.2024
- Gökçen, A. (2015). Bir sosyal Hareket Olarak Tunus’ta en- Nahda Hareketi ve 2011 Tunus Devrimi Üzerine Etkileri. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Gunter, M. (2010). *Historical Dictionary of the Kurds*. Scarecrow Press.
- Gürpınar, B. (2014). Sürgünde Örgüt: Suriye İhvanı. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 2(1), 115-132.
- Güzel, M. Ş. (2012). www.usgam.com/tr/rapdown.php?cid=384, Erişim Tarihi: 11.11.2024
- Haddad, Y. (2010). Müslüman Kardeşler: İslami bir hareketin evrimi. *Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 45(3), 126-130).
- Halim, S. (2008). İslam Ansiklopedisi 35. Cilt. 560-562.
- Hasan El Benna, (2007). Hatıralarım-Müslüman Kardeşler. (Çev. M.Beşir Eryarson). İstanbul: Beka Yayınları.
- Hasan El Benna, (2010). *Beşinci Kongre Risalesi*. (Çev. Mehmet Akbaş). İstanbul: Nida Yayıncılık.
- Hassan, M. (2020). *Hamas ve Filistin Siyaseti: Direnişin Tarihi ve Geleceği*. İstanbul: Akademi Yayınları.
- Hoşab, F. (2012). “Hasan El Benna Döneminde İslam Dünyasının Meseleleri ve Hal Çareleri”, *Hasan El Benna ve Müslüman Kardeşler Sempozyumu Tebliğ I*. İstanbul: Artus Basım.
- İbrahim el-Beyumi Ganim. (2012). *Hasan el-Benna ’nın Siyasi Düşüncesi*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- İbrâhim el-Beyyûmî Gânim. (2000). İhvan-ı Müslim’in. *İslâm Ansiklopedisi*. Cilt. XXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 580.
- İdris, G. (2014). “*Yekgirtû Ezmuneka nûî û Nmûneka Kymvyne*” Feraset Zubeyr.
- İskenderoğlu, M. (2014). “ Müslüman Kardeşlerde Radikalizmle Mücadele: Hasan el-

- Hudeybi ve Ortayol Arayışı”, *II. Ortadoğu’da Siyaset ve Toplum Kongresi*, Sakarya Üniversitesi, S. 14-17.
- Jeelan Moh’d Ahmad Aburub. (2022). Ürdün’deki İslami Hareketlerin Siyasallaşması: Müslüman Kardeşler. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Karadağ, L. (2017). Kürt Siyasal Hareketinde İslami Bir Aktör Kürdistan İslami Birlik Partisi, İstanbul: Nida Yayıncılık.
- Karaman, H. (2012). “Döneminde İhvan”, Hasan El Benna ve Müslüman Kardeşler”, *Hasan El Benna ve Müslüman Kardeşler Sempozyumu Tebliğ I*. İstanbul: Artus Basım.
- Kazak, C. (2023). Suriye’de Baas Rejimine Karşı Muhalif Bir Hareket Olarak İhvan-ı Müslim’in Cemiyeti. *İletişim Ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 167-189.
- Kekilli, E. (2014). *17 Şubat Devrimi’nden Hafta Darbe Girişimine Libya Siyaseti*. Ankara: Seta Vakfı.
- Kekilli, E. (2015). <https://ordaf.org/wpcontent/uploads/2017/03/libyadaislamcihareketler> Erişim Tarihi: 14.11.2024
- Kınık, K. (2020). <https://www.sdarn.org.tr/kurs/fas-taki-islami-hareketler.html> Erişim Tarihi: 14.11.2024
- Komeha, G. (2007) <http://www.ikhwanonline.info/print.php?id=965> Erişim Tarihi: 13.11.2024
- Kutub, S. (1980). Yoldaki İşaretler. İstanbul. Hicret Yayınları
- Maktuf, L. (2013). *Tunus’u Kurtarmak: Çalınan Arap Baharı*. (Çev. Fikret Erkut Emcioğlu). İstanbul: Modus Kitap.
- Mehmet, T. "Irak Müslüman Kardeşler Hareketi ve Siyasal İslam’ın Gelişimi." *Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, cilt 4, sayı 2, 2016, s. 55-78.
- Mercan, M. H. (2018). Süreklilik ve Değişim Bağlamında Hamas’ın Siyasal Stratejisi. *Ortadoğu Etütleri* 10, s. 62-78.
- Mitchell, Richard, *el-İhvân el-Muslimûn*, çev. Abdüsselam Rıdvan, Medbuli
- Muhammad Abduh and Rashid Rida. (1986). *Islamic Studies: Journal of the Central Institute of Islamic Research*, cilt 30, sayı 3, s.162.
- Muhammad Shawqi Zaki. (2007). <https://ikhwanweb.com/print.php?id=806> Erişim Tarihi: 14.11.2024
- Muslu, F. (2023). Siyasi Katilimi Ciddiye Almak: Fas’ta İslami Hareketler. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 1-19.
- Ocak, H. (2017). Bahreyn’de Şii Muhalefet Hareketleri. Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsü. Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Yüksek Lisans. Marmara Üniversitesi.

- Okumuş, F. (2015). *İslami Hareketin İktidar Deneyimi: Tunus ve Mısır*. İstanbul: Mana Yayınları.
- Osman, F. (1991). *İhvan-İslam ve Demokrasi*. İstanbul: Endülüs Yayınları.
- Ömer et-Tilmisani. (1987). *Hasan El Benna ve Davet Mektebi*. (Çev. Mehmet Yolcu). İstanbul: Madve Yayınları.
- Özer, B. (2018). https://sdam.org.tr/image/foto/2018/09/17/bahreyndeki-islami-hareketler_1537176421.pdf Erişim Tarihi: 13.11.2024
- Özkoç, Ö. (2019). Tunus'ta Demokrasiye Geçiş Süreci ve En-Nahda'nın İdeolojik Dönüşümü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(3), 689-718.
- Öztürk A. (2011). Ortadoğu Arap Baharına Giderken: Bahreyn 2010, "Ortadoğu Yılığ 2010", Kemal İnat, Editör, Küre Yayınları, İstanbul, ss.213-249.
- Pınar, F. (2012). Döneminde İhvan", *Hasan El Benna ve Müslüman Kardeşler Sempozyumu Tebliğ I*. İstanbul: Artus Basım.
- Sadrettin, A. (2011). Suriye Müslüman Kardeşler Cemaatinin Eski Genel Sekreteri ve Şura Meclisi Üyesi Ali Sadrettin El-Bayanuni ile Röportaj. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Etkinlikler/Dosyalar/201183_6-rop.pdf. Erişim Tarihi: 13.11.2024
- Said Havva. (1986). *Ruh Terbiyesi*. (Çev. İbrahim Sarmış). İstanbul: Kayhan yayınları.
- Sandıklı, A. ve Çakmak, C. (2014). *Suriye'nin Yeniden Yapılandırılması*. İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Seyyid Kutup. (2001). *Yoldaki işaretler*. (Çev. Kamil M. Çetiner). İstanbul: Beka Yayınları.
- Sghiri, M. (2014). Şafağa Selam: Acısıyla Tatlısıyla Devrime Tanıklık Etmek. *Devrimleri Yazmak: Tunus'tan Suriye'ye Arap İsyanından Sesler*. (Haz. Layla Alzubaidi, Matthew Cassel ve Nemonie C. Roderick). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Sivrikaya, H. A. (2023). Siyasi Süreç Modeli ve Tunus'ta "İslami Eğilim Hareketi". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 10(2), 161-197.
- Somuncuoğlu, E. (2019). *Siyasal İslam Ve Mısır'da Müslüman Kardeşler 'in Dönüşümü*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi
- Sulaymaniyah Governnorate assessment report, <http://reliefweb.int/report/iraq/iraq-sulaymaniyah-governnorate-assessment-report>, Erişim Tarihi: 16.07.2024
- Sunar, L. (2020). *Müslüman Dünyada Çağdaş Düşünce*. Ankara: İletişim Yayınları.
- Taştekin, F. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cn0x7pwz0w4o> Erişim 18.12.2024
- Taştekin, F. Fas'ta Adalet ve Kalkınma Partisi seçimi neden kaybetti?, BBC Türkçe,

- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58524331>, erişim: 21.12.2024.
- Topçuoğlu, F. Z. (2019). <https://kriterdergi.com/dosya-israil-sorunu/filistinde-direnis> Erişim Tarihi: 13.11.2024
- Toth, J. (2013). *Sayyid Qutb: The Life and Legacy of a Radical Islamic Intellectual*. New York: Oxford University Press.
- Tripp, C. (2006). *Islam and Moral Economy*. New York: Cambridge University Press.
- Turan, K. . (2011). Ürdün’de Muhalif Hareketler. *Gazi Akademik Bakış*, 4(8), 95-112.
- Uysal, A. (2010). “Libya: Tarih, Toplum, Siyaset”. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*. Cilt 24, S 1, s. 45-92.
- Ülger, İ. K. (2016). Müslüman Kardeşler Teşkilatının İdeolojisi Ve Mısır Siyaseti Üzerindeki Etkileri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 131-151.
- Varlı, İ. <https://www.birgun.net/makale/ihvanin-sonbahari-430170> Erişim Tarihi 14.08.2024
- Varol A, (2020). <http://www.vahdet.info.tr/isdunya/dosya1/0283>. html Erişim: 09.07.2024
- Varol, A. (2013). *Müslüman Kardeşlere Yönelik Eleştiriler ve Cevaplar*. İstanbul: Nida Yayınları.
- Varol, A. (2022). <http://enfal.de/urdun> Erişim Tarihi: 13.11.2024.
- Wendell, C. (1978). *Five Tracts of Hasan El Benna*. Berkeley: University of California Press.
- Yayınevi, Kahire, 1977.
- Yazıcı, H. (2012). Bahreyn’de Kısa Öykü. *Şarkiyat Mecmuası*, S 21, s. 139-48.
- Yıldız, A. (2010). *Ortadoğu’da İslami Hareketler*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Yıldız, H. (2021). <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/libyan-muslim-brotherhood-converts-into-ngo/2227616> Erişim Tarihi: 14.11.2024
- Yılmaz, G. "Irak Siyasetinde Dini Akımlar: Müslüman Kardeşler ‘in Yükselişi ve Dönüşümü." *Uluslararası İlişkiler ve Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2018, s. 112-130.
- Zaki Chehab. (2010). *Militanların, Şehitlerin ve Casusların Anlatılmamış Öyküsü: Hamas*. (Çev. Bilal Çölgelen). İstanbul: İkarus Yayınları.